

**40 godina arheoloških istraživanja
u sjeverozapadnoj Hrvatskoj**

Katalog izložbe (Ausstellungskatalog)

40 GODINA ARHEOLOŠKIH ISTRAŽIVANJA U SJEVEROZAPADNOJ HRVATSKOJ

40 JAHRE ARCHÄOLOGISCHER UNTERSUCHUNGEN AUF DEM GEBIET DES NORDWESTLICHEN KROATIEN

Uređivački odbor (Redaktion): Dubravka BALEN-LETUNIĆ, Željko DEMO, Zoran HOMEN (tehnički urednik), Goran JAKOVLJEVIĆ (popis izložaka), Zorko MARKOVIĆ (glavni koordinator), Vladimir SOKOL, Marina ŠIMEK, Željko TOMIČIĆ

Lektura: Zorko MARKOVIĆ

Korektura: Barbara DEMO-SMITH, Franjo HORVATIĆ, Zorko MARKOVIĆ, Oka RIČKO, Marina ŠIMEK, Željko TOMIČIĆ

Likovno rješenje kataloga (Graphische Darstellung):
Josip FLUKSI

Idejno rješenje omota: Josip Fluksi

Zajedničko izdanje (Gemeinsamme Ausgabe):

Muzejsko društvo sjeverozapadne Hrvatske (**Bjelovar, Čakovec, Čazma, Koprivnica, Križevci, Kutina, Varaždin**); Muzej Prigorja **Sesvete**, Zavičajni muzej **Brdovec**; Arheološki muzej **Zagreb**; Centar za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu – Odjel za arheologiju, **Zagreb**; Arheološki zavod Filozofskog fakulteta, **Zagreb**.

Za nakladnika: Franjo HORVATIĆ

Tisak:

SOUR »Podravka«, OOUR Koprivnička tiskara, 1986.

Prva strana omota:

Kulturna posuda iz Goričana, starije željezno doba
(Foto: Željko Hlebec)

Erste Umschlagseite:

Kultgefäß aus Goričani, ältere Eisenzeit

40 godina arheoloških istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj

Predgovor

Vorwort

Godine 1983. Muzej grada Koprivnice predložio je da se 1986. godine u Koprivnici održi Znanstveni skup Hrvatskog arheološkog društva s temom »Arheološka istraživanja u Podravini i kalničko-bilogorskoj regiji«. Tada se rodila i ideja da se u povodu toga događaja organizira i jedna veća arheološka izložba. Muzejsko društvo sjeverozapadne Hrvatske 1985. godine je predložilo da se izložbom obuhvati cijela SZH, te da obiđe više gradova. Kad su tu ideju prihvatili i arheološke ustanove iz Zagreba, zaključeno je da se obrade i izložbom javnosti predstave arheološka iskopavanja u proteklih 40 godina, tj. ona koja su provedena nakon oslobođenja zemlje. Zaključeno je također da izložba bude predstavljena u Koprivnici, Križevcima, Sesvetama, Bjelovaru, Kutini, Čakovcu, Varaždinu, te na kraju, 1987. godine, u Arheološkom muzeju u Zagrebu.

Rezultat priprema i obrade toga materijala jest i ovaj katalog, u kojemu se prvi puta na jednome mjestu iznose podaci o više od 120 arheoloških lokaliteta na kojima su provedena arheološka istraživanja različitog karaktera, od pokusnih sondiranja do sustavnih ili zaštitnih iskopavanja. Premda će čitatelji zamijetiti mjestimičnu neujednačenost uvodnih tekstova i opisa istraživanja, čemu je pridonijela i činjenica da je tekstove pisalo ili prevodilo 25 stručnjaka, smatramo da smo uspjeli predstaviti rezultate istraživanja prethistorijskih, antičkih i srednjovjekovnih nalazišta SZH, čime će ova regija definitivno prestati biti bijelom mrljom na arheološkim kartama, kako u zemlji, tako i u inozemstvu. Katalogu su pridodane karte nalazišta, popis više od 800 izložaka, te opširan selektivan popis literature (v. Bibliografija I i III!) koji će zainteresiranima pomoći da se detaljnije upoznaju s pojedinim istraživanjima.

Als im Jahr 1983 vom Museum der Stadt Koprivnica der Vorschlag kam, daß im Jahr 1986 im Koprivnica ein wissenschaftliches Symposium der Kroatischen Gesellschaft für Archäologie stattfindet, mit dem Thema »Archäologische Untersuchungen in Podravina und im Kalnik-Bilogora-Gebirge«

wurde auch die Idee geboren, daß man anläßlich dieses Ereignisses auch eine größere archäologische Ausstellung veranstaltet. »Museengesellschaft des nord-westlichen Kroatiens« hat 1985 den Vorschlag gegeben, daß die ganze Region des NWK an der Ausstellung teilnimmt, sowie daß sie dann in mehreren Städten dieser Region präsentiert wird. Als diese Idee von Seite der archäologischen Anstalten in Zagreb angenommen wurde, wurde auch festgestellt, daß die in den letzten 40 Jahren, d.h. nach der Landesbefreiung, durchgeführten archäologischen Ausgrabungen durch diese Ausstellung wissenschaftlich bearbeitet und der Öffentlichkeit präsentiert werden. Es wurde beschlossen, daß die Ausstellung in Koprivnica, Križevci, Bjelovar, Kutina, Čakovec, Varaždin und schließlich im Jahr 1987 im Archäologischen Museum in Zagreb vorgestellt wird.

Das Ergebnis der Vorbereitungen und des wissenschaftlichen Bearbeitens dieses Materials ist der Katalog, den Sie eben in den Händen halten, und in dem zum ersten Mal auf einem Ort die Angaben über mehr als 120 archäologischen Fundorte gesammelt sind, wo verschiedenartige archäologische Untersuchungen, sowohl Probesondierungen als auch systematische und Schutzausgrabungen durchgeführt wurden. Die Unausgeglichenheit der Einleitungstexte und Forschungsbeschreibungen war meistens leider nicht zu vermeiden, wozu auch die Tatsache beigetragen hat, daß an den Texten 25 Fachleute und Übersetzer gearbeitet haben. Trotzdem sind wir der Meinung, daß es uns gelungen ist, die Forschungsergebnisse der prähistorischen, Antike- und mittelalterlichen Fundorte des NWK vollständig vorzustellen. Wir nehmen an, daß diese Region dadurch auf den archäologischen Karten sowohl in Jugoslawien als auch im Ausland nicht mehr als ein »weißer Fleck« existieren wird. Der Katalog enthält außerdem verschiedene Karten der archäologischen Fundorte, Verzeichnis der mehr als 800 Ausstellungsstücke und ein ausführliches, selektiv ausgearbeitetes Literaturverzeichnis, (s. Bibliographie I und III!) was den Besuchern ermöglichen wird, mit einzelnen Forschungen näher vertraut zu werden.

Geografske osobine sjeverozapadne Hrvatske

Geographische Eigenschaften des nordwestlichen Kroatiens

Prostor SR Hrvatske omeđen Sutlom na zapadu i Ilovom na istoku, te Murom i Dravom na sjeveru i Savom na jugu, prema uvjetnohomogenoj regionalizaciji nazivamo još sjeverozapadnom Hrvatskom (dalje: SZH), odnosno prema funkcionalno-nodalnoj regionalizaciji dijelom Središnje Hrvatske. Ovdje danas (1981) na oko devet tisuća četvornih kilometara živi oko 850 000 stanovnika (bez Zagreba). To je kraj važnih prirodnih i demografskih resursa, relativno guste naseljenosti i važne ekonomske razvijenosti, duge povijesti i kontakta kultura različitih naroda, pa stoga i vrlo zanimljiv za suvremena arheološka istraživanja.

Iako se nalazi u jugozapadnom dijelu velike Panonske nizine, SZH ima određeno kontaktno značenje i u prirodnom, a ne samo društvenom, pogledu. Prema reljefnim karakteristikama to je različit prostor, gdje Hrvatsko zagorje, Varaždinska Podravina i Međimurje imaju kontaktnu ulogu prema Alpama, a Posavina prema peripanonskom prostoru, odnosno Dinaridima. Uz spomenute prirodno-povijesne cjeline SZH, još se ističu Lonjsko-ilovska zavalu (Moslavina), Bilogorska Podravina i dio zagrebačkog »prstena«. U geomorfološkom pogledu izdvajaju se uglavnom tri tipološke cjeline: 1. Naplavne ravni s pokrovom položaja uz glavne vodotoke i uglavnom šljunkovitom podlogom (s karakterističnim pridravskim pijescima holocensko-pleistocene starosti); 2. Brežuljkasti reljef izmodeliran uglavnom u tercijarnim naslagama, koji se prostire u najvećem dijelu između dravske i savske potoline; 3. Gorske jezgre Medvednice, Strahinčice, Macelja, Ivančice i Moslavačke gore, s užim prostiranjem i nepovoljnijim uvjetima za život i privređivanje.

U različitim razdobljima ljudske civilizacije, spomenute geomorfološke cjeline SZH bile su donekle i različito valorizirane. Međutim, za naseljenost i privrednu aktivnost očito su bile i ostale najprivlačnije i najdinamičnije kontaktne terase (uglavnom holocene i würmske starosti) na kontaktu aluvijalnih položaja i tercijarnih odnosno kvartarnih pobjrda. Tu su kontaktnu zonu na dravskoj i savskoj longitudi, odnosno na nekim transverzalnim pravcima, valorizirale već antičke ceste, a njihovu naseobenu dominaciju definitivno determinirale marijaterzijske makadamske ceste i kasnije željezničke pruge.

Dakako, osim tih položajno-reljefnih osobina, na život i razmještaj ljudi i naselja bitno su utjecale i sve ostale prirodno-društvene karakteristike prostora. Ovdje ističemo i važnost voda, koje (osim Drave, Mure i Save) imaju izvorište u tercijarno-kvartarnim vodonosnim sedimentima, te osobito tla, koje u prirječnim položajima pripada grupi recentnih aluvija odnosno livadarsko-močvarnih tala, a na višim terasama i bregovima velikoj grupi parapodzola. U biti, reljefne, klimatske, vodne i pedološke karakteristike SZH razmjerno su vrlo povoljne za sjedilački život čovjeka, te su na taj način i djelovale na razvoj naseobnosti i privrednih aktivnosti kroz povijest.

Diferencijacija u veličini i važnosti glavnih naselja SZH bila je u starijoj povijesti vrlo slaba, a počinje se osjetnije zbivati tek razvojem prometa, trgovine i obrta u srednjem vijeku. Tek tvrde ceste i željezničke pruge snažno formiraju izrazitu hijerarhiju naseobnih centara s glavnim središtima u kontaktnoj zoni dravske i savske potoline prema tercijarnim pobjrdama, niz naselja od Zaprešića do Kutine, odnosno od Varaždina do Virovitice. Dodatnu važnost u tom kontekstu određuju križišta transverzalnih veza između dravske i savske longitude, pa tako demografski i gospodarski osobito jačaju Zagreb i Varaždin, a zatim i Zaprešić, Ivanič-grad, Čazma, Križ i Kutina, odnosno Ludbreg, Koprivnica, Novigrad, Virje, Đurđevac, Pitomača i Virovitica. S druge strane, na transverzalnim vezama, i iz drugih razloga, jačaju Krapina, Križevci, Bjelovar i slična središta. Danas SZH pripada među najnaseljenije i gospodarski najaktivnije dijelove SR Hrvatske i SFR Jugoslavije. U tom smislu snažno se razvila i Koprivnica, koja je tipični primjer izrastanja grada sa širokim gravitacijskim područjem na važnom križištu dravske longitude i transverzale sjever-jug preko povoljnih i niskih Lepavinskih vratiju.

Dr. Dragutin FELETAR

Ein Teil der sozialistischen Republik Kroatien, der von den Flüssen Sutla im Westen und Ilova im Osten sowie Mura und Drava im Norden und Sava im Süden umgrenzt ist, nennt man nach der bedingt-homogenen Regionalisierung noch des nord-westliche Kroatien (weiter: NWK), bzw. nach der funktional-nodalischen Regionalisierung einen Teil des mittleren Kroatiens. Auf diesem Gebiet von etwa 9000 km² lebt heute ungefähr 850 000 Einwohner (Zagreb nicht eingeschlossen). Es handelt sich um ein Gebiet der wichtigen Natur- und demographischen Ressourcen, das relativ dicht besiedelt und wirtschaftlich sehr entwickelt ist. Lange Geschichte dieses Raumes und die Berührungen mit den Kulturen verschiedener Völker machen dieses Gebiet sehr interessant für archäologische Untersuchungen.

Obwohl es sich im südwestlichen Teil der großen Pannonischen Tiefebene befindet, ist das NWK ein wichtiger Berührungspunkt nicht nur in sozialer, sondern auch in naturwissenschaftlicher Hinsicht. Was die Reliefeigenschaften betrifft, handelt es sich hier um einen verschiedenartigen Raum, wo das Kroatische Zagorje, Podravina um die Stadt Varaždin und Međimurje als Kontaktzone gegenüber der Alpen dienen und Posavina gegenüber dem pannonischen

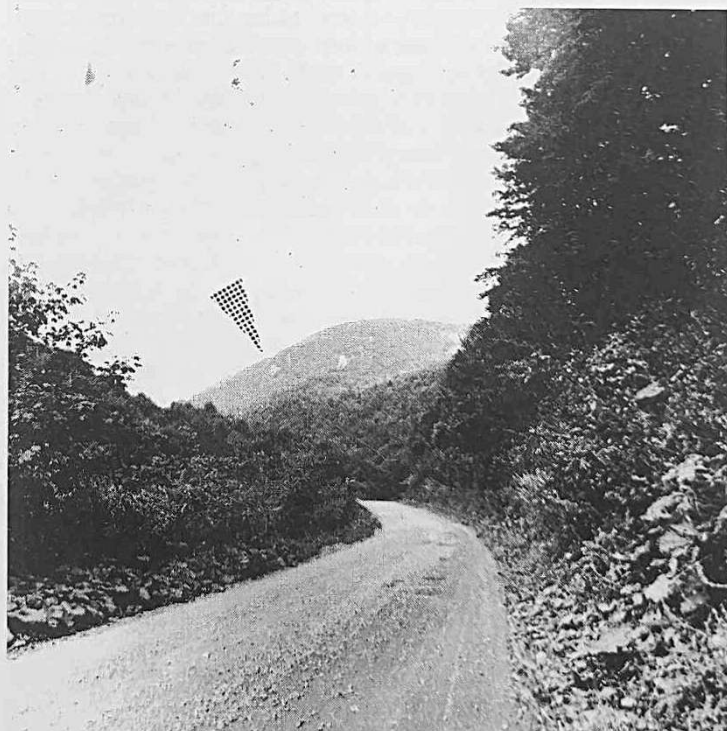
Raum bzw. Dinariden die gleiche Rolle übernimmt. Neben den schon erwähnten naturhistorischen Ganzheiten des NWK sind noch die Lonja – Ilova Tiefebene (Moslavina), Podravina um den Berg Bilogora und ein Teil des Zagreber Raums besonders zu erwähnen.

In geomorphologischer Hinsicht sondern sich hauptsächlich drei typologische Ganzheiten ab: 1. Angeschwemmte Landflächen der Tiefebene längs der Hauptflüsse und mit hauptsächlich Schotter- und Sandlagen (mit charakteristischen Sandgebieten um den Fluß Drava des holozän-pläistozänen Alters); 2. Hügelrelief der hauptsächlich Terrziarablagerungen, der sich größtenteils durch die Tiefebene zwischen Sava und Drava ausbreitet; 3. Berge Medvednica, Strahinčica, Macelj, Ivančica und Moslavačka gora mit einer kleineren Bodenfläche und ungünstigen Lebens- und Wirtschaftsbedingungen.

Während der verschiedenen Zeitperioden der menschlichen Existenz wurden die schon erwähnten geomorphologischen Gebiete des NWK gewissermaßen verschiedenartig bestimmt. Am interessantesten und am günstigsten für den menschlichen Aufenthalt und für die wirtschaftliche Tätigkeit sind offensichtlich die Kontaktterrassen des holozänen und Würm-Alters am Berührungspunkt der alluvialen Tiefebene und Bergmassive aus Terrziar bzw. Quartar. Die Kontaktzone der Drava- und Sava-Longitudinale bzw. einiger transversalen Richtungen wurde schon durch Antike-Strassen bestimmt. Durch Makadam-Strassen und später Bahnrichtungen aus der maria-theresianischen Zeitperiode wurde die Domination dieser Gebiete im Sinne der menschlichen Existenz endgültig festgestellt. In dieser Hinsicht haben natürlich außer diesen schon erwähnten Reliefcharakteristiken auch die anderen gesellschaftlichen und Natureigenschaften eine entscheidende Rolle gespielt. Hier muß die ausserordentliche Bedeutung der Flüsse erwähnt werden, die (außer Drava, Mura und Sava) in Wasserablagerungen aus Terrziar und Quartar hervorquellen. Eine wichtige Rolle spielte auch die Bodenbeschaffenheit, die in den Flußgebieten zu der Gruppe des rezenten Alluviums bzw. der Wiesen und Sümpfe und auf den höheren Terrassen und Bergen zu der großen Gruppe der Parapodsolen gehört. Im allgemeinen sind die Relief-, Klima-, Gewässer- und pedologischen Eigenschaften des NWK sehr günstig für die ansässige Lebensweise der Menschen, so daß sie auf diese Weise die Entwicklung der Siedlungen und die wirtschaftliche Aktivität beeinflussen haben.

Die Differenzierung der Hauptsiedlungen nach der Größe und Bedeutung ist in der älteren Geschichte sehr schwach gewesen und es geschieht erst im Mittelalter durch die Entwicklung des Verkehrs, Handels und Handwerks. Die außerordentliche Hierarchie der Wohnzentren mit Mittelpunkten in der Kontaktzone von Drava und Sava-Tiefebene in Richtung Terrziarbergmassive wurde erst durch den Aufbau der festen Straßen und Eisenbahnstrecken gebildet. Es handelt sich um eine ganze Reihe der Siedlungen von Zaprešić bis Kutina bzw. von Varaždin bis Virovitica. Die zusätzliche Bedeutung gehört in diesem Kontext auch den Kreuzungen der transversalen Verbindungen zwischen der Drava- und Sava-Longitudinale. Sowohl demographisch als auch wirtschaftlich entwickeln sich Zagreb und Varaždin und weiterhin auch Zaprešić, Ivanić-grad, Čazma, Križ und Kutina bzw. Ludbreg, Koprivnica, Novigrad, Virje, Đurđevac, Pitomača und Virovitica. Auf der anderen Seite und aus verschiedenen Gründen entwickeln sich auf den transversalen Verbindungen auch Krapina, Križevci, Bjelovar und ähnliche Zentren. Heute zählt man das NWK zu den wirtschaftlich am meisten entwickelten Gebieten der SR Kroatien und SFRJ mit der größten Bevölkerungszahl. In diesem Sinne entwickelte sich stark auch Koprivnica als ein typisches Beispiel der Stadtentwicklung auf der wichtigen Kreuzung der Drava-Longitudinale und nord-südlichen Transversale durch die günstige und niedrige Lepavina-Tür.

Dr. Dragutin FELETAR

Slika 1

Goranec – Velika pećina (Mačkova spilja)

Istraživanja paleolitskih, mezolitskih, neolitskih, eneolitskih i ranobrončanih lokaliteta

Untersuchungen der paläolithischen, mesolithischen, neolithischen, eneolithischen und frühbronzezeitlichen Fundorte

1. Paleolit i mezolit (cca 500.000 – 5.000. god.p.n.e.)

Istraživanja paleolitskih nalazišta sjeverozapadne Hrvatske na sasvim moderan način započeo je krajem prošlog i početkom ovoga stoljeća, iskopavanjem musterijskih slojeva Hušnjakovog brda kod Krapine, D. Gorjanović-Kramberger (M. MALEZ 1978, 10, 13 i d.), a nastavio 1935. godine, istraživanjem u spiljama Vindiji i Velikoj pećini (Mačkova spilja) S. Vuković (o.c. 10, 30 i d.). I uništeno nalazište Severov kame-nolom u Vuglovcu kod Ivanca, kao i nalazište kod Varaždinskih Toplica, također je registrirao S. Vuković (o.c. 11). Šupljatu peć i pećinu Veternicu je registrirao M. Malez, koji je u Veternici konstatirao tri razvojna musterijska stupnja, te pretpostavio postojanje kulta pećinskog medvjeda (o.c. 11). U Velikoj pećini kod Goranca na Ravnoj gori konstatirao je M. Malez postojanje nalaza iz svih razdoblja od musterijena do mezolita. Ovu spilju počeo je tridesetih godina istraživati L. Šaban, a 1935. i S. Vuković, dok je od 1948. god. istraživanja u njoj vodio M. Malez (sustavna od 1961.), koji je konstatirao naseljenost i do rimskog razdoblja (o.c. 13, 30 i d.). S. Vuković otkrio je tragove paleolita i u pećini Vilenici kod Novog Marofa (orinjasijen), a kod Punikva (istočno od Ivanca) kulturu ručnih klinova i šiljaka, koja se može datirati u vrijeme oko 500.000 godina prije nas, a M. Malez je datira u rani ašelen. Vjerojatno istom stupnju pripadaju i nalazi s otvorenih terena kod Golubovca (o.c. 11).

Od 1974. god. Vindiju istražuje Zavod za paleontologiju i geologiju kvartara JAZU (voditelj: M. Malez; o.c. 39 i d.), te su otkopane mnogo veće površine spilje i konstatirano naseljavanje od musterijena do antike (o.c. 13). Ipak, kod ovoga nalazišta, kao i kod Velike pećine, ostaje otvoreno pitanje postojanje neolitskog horizonta (ili horizonata), budući da do danas takvi nalazi nisu publicirani. Izuzetno značenje Vindije je i u činjenici da je ovdje prvi put u Evropi utvrđena evolucija fosilnog čovjeka in situ, na jednom mjestu (o.c. 44). Iz Velike

pećine postoje i četiri C^{14} datuma (orinjasijen I: cca 33.850; orinjasijen II: cca 31.168; gravetijen: cca 26.450; mezolit: cca 5.550. god. p.n.e.–o.c.38).

2. Neolit (cca 5000 – 3500. god. p.n.e.)

Istraživanja neolitskih nalazišta započeo je S. Vuković, koji je počeo iskapanja lokaliteta Malo Korenovo 1956. i 1957. godine (S. VUKOVIĆ 1958; S. DIMITRIJEVIĆ 1979 a, 309–310). Na istom nalazištu nastavio je istraživanja S. Dimitrijević 1961. godine (S. DIMITRIJEVIĆ 1978, 76–77; S. DIMITRIJEVIĆ 1979 a, 310). Konstatirano je stanovanje u zemunici, te, što je za ovaj prostor izuzetno važno, prisustvo specifične srednjeneolitske **korenovske kulture** u okviru srednjoevropskog linearno-trakasto-keramičkog kompleksa. Istraživanja korenovske kulture nastavljena su 1966. god. na lokalitetu Tomašica-Ravnice (D. IVEKOVIĆ 1968, 363 i d.; S. DIMITRIJEVIĆ 1979 a, 310), te 1978. god. na nalazištu Kaniška lva (S. DIMITRIJEVIĆ 1979 a, 310), gdje je također konstatiran jamski sustav stanovanja (S. DIMITRIJEVIĆ 1979 a, 314–316), kao i istovremenost s kasnom starčevačkom i ranom vinčanskom kulturom (S. DIMITRIJEVIĆ 1948, 9–10). Podaci o ovoj kulturi dopunjeni su podacima s rekognosciranja, prvenstveno arheologa-amatera Đure Jakšekovića (S. DIMITRIJEVIĆ 1979 a, 310–311). Relativno-kronološki korenovska kultura smješta se u srednji neolit, između kasne starčevačke i Brezovljani –tipa sopotske kulture, tj. u vrijeme kasne Vinče A, te Vinče B–1 i Vinče B–2 (S. DIMITRIJEVIĆ 1979 a, 326). U apsolutnim datumima možemo se poslužiti indirektnim C^{14} datumima za vinčanska nalazišta, pa bi to odgovaralo vremenu između cca 4500 i 4200 god. p.n.e. (J. CHAPMAN 1981, II, 444). Prvi srednjeneolitski i uopće neolitski nalaz u sjeverozapadnoj Hrvatskoj pronađen je u Budinščini osamdesetih godina prošlog stoljeća i pripada također linearno-trakastoj keramici (S. DIMITRIJEVIĆ 1961, 8–9).

Nalazi ranoneolitske **starčevačke kulture** pronađeni su zaštitnim iskopavanjem Z. Lovrenčevića u Ždralovima 1968. god. (S. DIMITRIJEVIĆ 1969, 16, 26), te prilikom iskopavanja starčevačko-korenovskog naselja u Kaniškoj lvi (S. DIMITRIJEVIĆ 1984, 9–10), a poznato je i nalazište u Staroj Rači (S. DIMITRIJEVIĆ 1978, 74–76). U novije vrijeme pronađeni su i u okolici Virovitice, pa treba očekivati pojavu više nalazišta u našim zapadnijim prostorima (K. MINICHREITER 1986.). Nalazi iz Ždralova i Stare Rače jasno su pripisani najkasnijoj starčevačkoj kulturi, a nalazi iz Kaniške lve samo posredno, pa treba očekivati objavu materijala. Po nalazima iz Ždralova imenovan je i završni stupanj starčevačke kulture u sjeverozapadnoj Hrvatskoj i zapadnoj Slavoniji.

Kasna klasična sopotska nalazišta na našem području također su malobrojna, a amaterski je pedesetih godina iskapan od V. Dukića samo lokalitet Beketinec-Krč (Z. MARKOVIĆ 1980, c, 27 i d.), koji najvjerojatnije pripada ranom 3. stupnju.

Brezovljanski tip sopotske kulture izdvojen je i relativno-kronološki smješten u prijelaz I–B na II. stupanj sopotske kulture (Vinče B–2/C) nakon iskapanja S. Dimitrijevića u Gornjim Brezovljanima (S. DIMITRIJEVIĆ 1978, 81 i d.), kada je konstatirano da je ova specifična kulturna pojava rezultat sopotizacije korenovskog prostora, s jasnim vezama u moravskom prostoru.

3. Eneolit (cca 3500–2100. god. p.n.e.)

Prva (amaterska) iskopavanja eneolitskih lokaliteta u SZH obavio je učitelj V. Dukić (S. DIMITRIJEVIĆ 1956, 16; S. DIMITRIJEVIĆ 1961, 27–28) na vučedolskom lokalitetu Apatovac-Hum (oko 1941. god.) i lasinjskom lokalitetu Beketinec-Imbralovec (1952. god.). God. 1954. S. Vuković obavio je zaštitna iskopavanja lasinjskih lokaliteta Cerje Novo-Druguševac i Cerje Tužno-Krč. Prve objave potječu od S. Vukovića (S. VUKOVIĆ 1954, 135 i d.), a valoriziranja i objave od S. Dimitrijevića (S. DIMITRIJEVIĆ 1961, 22 i d.; S. DIMITRIJEVIĆ 1956, 5 i d.) i J. Korošeca (J. KOROŠEC 1962, 5 i d.).

Prvo iskopavanje novoizdvojene specifične ranoeneolitske kulture pojave, nazvane **kultura Seče**, izveo je od 1979–1984. god. Z. Marković na lokalitetu Koprivnički Bregi-Seče (Z. MARKOVIĆ 1985 A, 1 i d.), a 1985. god. na lokalitetu Karane i Z. Homen. Ovim rezultatima pridružuju se i novi rezultati dobiveni istraživanjem lokaliteta Pepelane I kod Virovitice (K. MINICHREITER 1986), a ovoj pojavi pribrojeni su djelomice i malobrojni nalazi s nalazišta Letićani-Bukvik. Ova kulturna pojava, istovremena stupnjevima Lengyel III, Tiszapolgar, Brodzany-Nitra itd., rezultat je prožimanja kasnih lencjelskih i kasne sopotske kulture. Može se pretpostaviti da njezina rana faza počinje u vrijeme kasnog 3. stupnja sopotske kulture, a razvijena faza traje do stvaranja lasinjske kulture. Vremenski bi se mogla smjestiti od cca 3500–3200. god. p.n.e.

Nalazišta **lasinjske kulture** su među nalazištima neolitskog i eneolitskog razdoblja najbrojnija (danas ih znamo oko 35), a

i najistraženija. Osim tri gore spomenuta lokaliteta, (s kasnijim nastavljanjem istraživanja od Z. Homena, Ž. Tomićića i M. Šimek, (–v. Z. HOMEN 1980, 42 i d.; Ž. TOMIČIĆ 1969 a, 33 i d.; M. ŠIMEK 1983, i dr.) istraživani su i lokaliteti Velika Mlin-ska (D. IVEKOVIĆ 1968), Bukovje (Z. HOMEN 1981 a, 19 i d.), Koprivnički Ivanec-Vojnik I (Z. MARKOVIĆ 1982 b, 242 i d.), Varaždin-Brezje (Ž. TOMIČIĆ 1969 b, 31 i d.; M. ŠIMEK 1981, 22 i d.), Ludbreški Ivanac-Polje I i II (Z. MARKOVIĆ 1983, 251 i d.); Z. MARKOVIĆ 1986 a, 8 i d.), Koprivnički Ivanec-Zasek I, Ždralovi-Dolina (B. GERIC 1985, 41 i dr.), te Koprivnica-Cerine III (Z. MARKOVIĆ 1986 a). Kako danas izgleda, na našem prostoru susreću se dva regionalna tipa ove kulture: tip Koška, istočno od Bjelovara, te tip Beketinec, zapadno od Bjelovara (Z. MARKOVIĆ 1985 a, 20). Lasinjska kultura raznoliko je apsolutno i relativno-kronološki vrednovana (v. S. DIMITRIJEVIĆ 1979 b, 142 i d.; suprotno: N. KALICZ 1973, 328 i d.; Z. MARKOVIĆ 1984 b, 67–68). Danas smatramo da ova kultura pripada srednjem eneolitu, tj. da je istovremena kulturama Bodrogkeresztur, Ludanice i jednim dijelom Bubanj-Salcutza, a da gotovo u cjelini prethodi Retz-Gajary kulturi. C¹⁴-datumi svrstavaju je okvirno u vrijeme od cca 3200. do 2700. god. p.n.e.

Pred kraj lasinjske kulture izdvaja se i stvara **Retz-Gajary kultura** s dva osnovna tipa, koji također graniče oko Bjelovara (Hrnjevac i Višnjica). Nalaze ove kulture prvi je iskopao S. Vuković u Vinđiji, a zatim M. Malez u Vinđiji i Velikoj pećini (S. DIMITRIJEVIĆ 1979 c, 345), a kulturu i nalaze prvi je izdvojio i valorizirao kod nas S. Dimitrijević (S. DIMITRIJEVIĆ 1967). A. Durman je 1981. god. istraživao dio lokaliteta u Drljanovcu (A. DURMAN 1982, 37 i d.). Nakon istraživanja K. Minichreiter na tellu Pepelane I 1985. god. jasno je da je ova kulturna pojava dugotrajna i sjedilačka, a ne nomadska, kako se ranije pretpostavljalo (K. MINICHREITER 1986.). Kasna faza Retz-Gajary kulture u nekim krajevima istovremena je s Boleraz-stupnjem rane badenske kulture, ali u SZH ona traje i dalje, do stvaranja vučedolske kulture (Z. MARKOVIĆ 1985 a, 20–22). U apsolutnim datumima u SZH traje ova kultura od cca 2800. do 2400. god. p.n.e.

U SZH do danas nije dokazano prisustvo badenske i kostolačke kulture, pa je to vjerojatno odraz stvarnog stanja eneolitske naseljenosti, što znači da Retz-Gajary i kostolačka kultura međusobno utječu jedna na drugu, pa to rezultira stvaranjem **vučedolske kulture** (Z. MARKOVIĆ 1985 a, 20–22; donekle drugačije stavove v. u S. DIMITRIJEVIĆ 1979 d, 299 i d.; isto u Z. MARKOVIĆ 1981 a, 234 i d.). Osim iskopavanja V. Dukića i kasnije Z. Markovića na lokalitetu Apatovac-Hum, nešto nalaza dobiveno je pokusnim iskopavanjem na Kalniku (Z. HOMEN 1981 b, 19 i d.). Vučedolski nalazi iz SZH potpunije su obrađeni 1981. god. (Z. MARKOVIĆ 1981 a, 219 i d.). Kasna faza vučedolske kulture, međutim, nastavlja život i u početnom dijelu ranog brončanog doba.

3. Rano brončano doba (cca 2100 – 1600. god. p.n.e.)

Egzistencija **najkasnije faze vučedolske kulture** u SZH i u ranom brončanom dobu izravno je dokazana na iskopavanju

nalazišta Koprivnička Rijeka-Rudina I (Z. MARKOVIĆ 1981 a, 223 i d.). Istovremeno s njom u Slavoniji egzistira **vinkovačka kultura**, koja se vremenom širi i na ovo područje, kako se pokazalo iskopavanjem u Drljanovcu (A. DURMAN 1982, 37 i d.). Vremenski se ova (prva) faza ranog brončanog doba može datirati između cca 2100. i 1900. god. p.n.e., tj. istovremena je s Mako-, Csepel-, ranom Nagyrev- i Somogyvár-kulturom (R. KALICZ-SCHREIBER 1984, Chronologische Tabelle, s. 168).

Premda je ranije, na temelju dijela nalaza iz Vindije i Mačkove spilje, pretpostavljeno postojanje Kisapostag-kulture i u SZH (Z. MARKOVIĆ 1984 c, 23), do 1983. godine, tj. do istraživanja na lokalitetu Čazma-Radinac, nije bilo čvršćih dokaza za tu fazu. Nakon ovih istraživanja jasno je da jedna varijanta **Kisapostag-kulture** (ili, kako je često mađarski istraživači u novije vrijeme imenuju, najranije inkrustirane keramike) egzistira kao domaća kulturna pojava i u SZH (V. ŠTRK 1984, 275 i d.), te da čini supstratnu podlogu za liscenskokeramičku kulturu, naravno, uz utjecaje istovremenih susjednih kultura (Z. MARKOVIĆ 1986 d). Elementi ove kulture u SZH konstatirani su na pet lokaliteta (Z. MARKOVIĆ 1986 d). Vremenski bi ovu kulturu mogli smjestiti u »međuprostor« između vinkovačke i liscenskokeramičke, tj. između cca 1850. i 1750. god. p.n.e., a paralelizirati je s početnim dijelom Hatvan-kulture, razvijenom Maros-kulturom, te razvijenom i kasnom Nagyrev-kulturom (R. KALICZ-SCHREIBER 1984, 168).

Liscenskokeramička kultura ispunjava treću fazu ranog brončanog doba u SZH i najbrojnija je kulturna pojava ovoga razdoblja kod nas (u SZH je danas ukupno poznato devet nalazišta – Z. MARKOVIĆ 1986 c). Prava istraživanja liscenskih lokaliteta provedena su na nalazištima Piškornica kod Koprivničkog Ivanca (Z. MARKOVIĆ 1982 b, 245 i d.) i Cerine III kod Koprivnice (Z. MARKOVIĆ 1986 b), gdje su konstatirani jamski objekti i sjedilački način života. Ova kulturna pojava može se okvirno datirati između cca 1750. i 1600. god. p.n.e., a istovremena je s klasičnim fazama transdanubijske inkrustrane keramike i Maros-kulture, te mlađom fazom Hatvan-kulture (R. KALICZ-SCHREIBER 1984, 186).

Kako je po nalazu kamenog humka s tri kostura na lokalitetu Moravče vidljivo, i kod nas, kao i u susjednoj Mađarskoj, horizont razvijenoga **srednjeg brončanog doba** pripada **kulturi grobnih humaka (Hügelgräber-kultura)**, koja čini geneatsku podlogu za nastanak kasnobrončanodobne kulture polja sa žarama, slično kako je to već konstatirano za grupu Gređani (K. MINICHREITER 1984, 103–104).

Zorko MARKOVIĆ

Slika 2

Donja Voća – Vindija 1940. g.

1. Paläolithikum und Mesolithikum (cca. 500.000 – 5000 J. v. Ch.)

Mit der Untersuchungen der paläolithischen Fundorte im NWK begann auf eine ganz moderne Art und Weise am Ende des 19. Jh. und Anfang des 20. Jh. D. Gorjanović-Kramberger durch die Untersuchungen der Mousteriensichten des Berges Hušnjakovo Brdo bei Krapina (M. Malez 1978, 10, 13 u. w.). Diesen Untersuchungen folgten dann im Jahre 1935 die von S. Vuković durchgeführten Untersuchungen in den Höhlen Vindija und Velika Pećina (Mačkova spilja) (o.c. 10, 30 u. w.). Und auch der zerstörte Fundort unter den Namen Sever's Steinbruch bekannt in Vuglovec bei Ivanec, wie auch der Fundort bei Varaždinske Toplice wurden von S. Vuković bestimmt (o.c. 11). Die Höhlen Veternica und Šupljata Peć wurden von M. Malez bestimmt, der in Veternica drei Entwicklungsstufen des Mousteriens entdeckte und der auf die Spuren der Höhlenbärenkultur hinwies. In der Höhle Velika Pećina bei Goranec auf dem Berg Ravna Gora stellte M. Malez die Funde aller Zeitperioden von Mousterien bis Mesolithikum fest. Mit den Untersuchungen in Velika Pećina begann in den dreissigen Jahren L. Šaban und dann auch S. Vuković im Jahre 1935. M. Malez befasste sich mit den Untersuchungen dieser Höhle seit 1948 (systematisch seit 1961) und er konnte dann auch den menschlichen Aufenthalt bis zu der Römerzeit feststellen (o.c. 13, 30 u. w.). Spuren des Paläolithikums wurden auch in der Höhle Vilenica bei Novi Marof entdeckt – Aurignacien (S. Vuković), und bei Punikve (östlich von Ivanec) wurde die Kultur der Faustkeile und Spitzen entdeckt, die man in die Zeit um 500.000 J.v.Ch. datieren könnte. Von M. Malez wurde sie als Frühacheuleen bestimmt. Der gleichen Zeitperiode gehören wahrscheinlich auch die Funde aus dem offenen Gelände in der Umgebung von Golubovec (o. c. 11).

Institut für Quartars-Paleontologie und Geologie der Jugoslawischen Akademie der Wissenschaften und Künste (unter der Führung von M. Malez; o.c. 39 u. w.) führt seit 1974 die Untersuchungen durch. Dabei wurden größere Höhlenteile ausgegraben, und es wurde auch der menschliche Aufenthalt bis zu der Antike festgestellt (o.c. 13). Bei diesem Fundort, wie auch bei der Höhle Velika Pećina, bleibt doch die Frage des neolithischen Horizontes offen, weil derar-

tige Funde bis heute noch nicht veröffentlicht sind. Die außerordentliche Bedeutung der Höhle Vindija liegt in der Tatsache, daß hier zum ersten Mal in Europa die Evolution des fossilen Menschen in situ festgestellt wurde. Aus der Höhle Velika Pečina bestehen auch vier ^{14}C Daten (Aurignacien I: cca 33 850; Aurignacien II: cca 31 168; Gravettien: cca 26 450; Mesolithikum: cca 5 500 J. v. u. Z. – o.c. 38).

2. Neolithikum (cca 5000 – 3500 J. v. u. Z.)

Mit den Untersuchungen der neolithischen Fundorte begann S. Vuković, der mit der Ausgrabungen des Fundortes Malo Korenovo im Jahre 1956 und 1957 anfang (S. Vuković 1958, S. Dimitrijević 1979 a, 309 – 310). An der Lokalität Malo Korenovo fuhr S. Dimitrijević im Jahr 1961 seine Untersuchungen fort (S. Dimitrijević 1978, 76 – 77; S. Dimitrijević 1979 a, 310). Es wurden die Siedlungen in der Wohngruben festgestellt, und was für diese Raum sehr von Bedeutung ist, das Bestehen der spezifischen Korenovo-Kultur im Rahmen des mitteleuropäischen LBK-Komplexes. Die Untersuchungen der mittelneolithischen Korenovo-Kultur wurden im Jahr 1966 in der Lokalität Tomašica – Ravnice (D. Iveković 1968, 363 u. w.; S. Dimitrijević 1979 a, 310) und 1978 an Lokalität Kaniška Iva fortgeführt (S. Dimitrijević 1979 a, 310), wo man ebenfalls das Grubensystem des Wohnwesens (S. Dimitrijević 1979 a, 314–316) wie auch die Gleichzeitigkeit mit der späten Starčevo- und frühen Vinča-Kultur feststellen konnte (S. Dimitrijević 1984, 9–10). Die Angaben über diese Kultur wurden durch die Angaben der Terrainrekognoszierung ergänzt, die vor allem Archäologe-Amateur Djuro Jakšeković durchgeführt hat (S. Di-

mitrijević 1979 a, 310–311). Relativ chronologisch wird die Korenovo-Kultur in Mittelneolithikum eingeordnet, zwischen der späten Starčevo-Kultur und dem Brezovljani-Typus der Sopot-Kultur, d.h. in die Zeit der späten Vinča A-sowie auch Vinča B-1 und B-2 Stufe (S. Dimitrijević 1979 a, 326). In absoluten Daten kann man sich der indirekten ^{14}C Daten der Vinča-Fundorte bedienen, so daß die Ergebnisse der Zeit zwischen cca 4500. und 4200 J. v. u. Z. entsprechen würden (J. Champan 1981, II, 444). Der erste mittelneolithische bzw. neolithische Fund im NWK überhaupt wurde in Budinščina in achtziger Jahren des 19. Jh. gefunden und gehört zu den LB-Keramik (S. Dimitrijević 1961, 8–9). Im Laufe der von Z. Lovrenčević durchgeführten Schützausgrabungen in Ždralovi im Jahr 1968 wurden Funde der frühneolithischen Starčevo-Kultur gefunden (S. Dimitrijević 1969, 16, 26), wie auch bei den Ausgrabungen der Starčevo-Korenovo Siedlung in Kaniška Iva (S. Dimitrijević 1984, 9–10). Bekannt ist auch der Fundort in Stara Rača (S. Dimitrijević 1978, 74–76). Neulich sind Funde der Starčevo-Kultur auch in der Umgebung von Virovitica gefunden, so daß man die Existenz noch einiger Fundorte in Westgebieten erwarten kann (K. Minichreiter 1986). Die Funde aus Ždralovi und Stara Rača wurden problemlos der spätesten Starčevo-Kultur zugeschrieben, während es mit den Funden aus Kaniška Iva nur indirekt gemacht wurde, so daß die Veröffentlichung des Materials erst erwartet wird. Nach den Funden aus Ždralovi wurde die letzte Stufe der Starčevo-Kultur im NWK und Westslawonien genannt.

Auf dem Gebiet des NWK gibt es auch sehr wenige Fundorte der späten klassischen Sopot-Kultur. In den fünfzig Jahren wurden von dem Amateur V. Dukić nur die Ausgrabungen der Lokalität Bekećinec-Krč durchgeführt, die höchstwahrscheinlich der frühen 3. Stufe zuschreiben ist (Z. Marković 1980 c, 27 u.w.).

Brezovljani-Typus der Sopot-Kultur wurde abgesondert und nach den von S. Dimitrijević durchgeführten Ausgrabungen in Gornji Brezovljani (S. Dimitrijević 1978, 81 u. w.) relativ chronologisch dem Übergang zwischen der I B und II Stufe der Sopot-Kultur (Vinča B-2/C) zugeschrieben. Dabei wurde festgestellt, daß diese spezifische Kulturerscheinung als Ergebnis der von der Sopot-Kultur auf das Koren-Gebiet ausgeübten Einflüsse zu sehen ist, mit den klaren Verbindungen in Morava Gebiet.

3. Eneolithikum (cca 3500 – 2100. J. v. u. Z.)

Die ersten amateurhaften Ausgrabungen der eneolithischen Fundstellen im NWK unternahm der Lehrer V. Dukić (S. Dimitrijević 1956, 16; S. Dimitrijević 1961, 27 – 28) in Vučedol-Fundort Apatovac-Hum (um das Jahr 1940) und Lasinja-Lokalität Bekećinec-Imralovec (um das Jahr 1952). Im Jahr 1954 führte S. Vuković die Schützausgrabungen der Lasinja-Lokalitäten Cerje Novo – Draguševac und Cerje Tužno – Krč durch. Die ersten Veröffentlichungen stammen von S. Vuković (S. Vuković 1954, 135 u.w.) und die ersten Bewertungen und Veröffentlichungen von S. Dimitrijević (S. Dimitrijević 1961, 22 u.w.; S. Dimitrijević 1956, 5 u.w.) und von J. Korošec (J. Korošec, 5 u.w., 1962).

Die erste Ausgrabung der neuabgesonderten spezifischen frühe-neolithischen Kulturerscheinung, Seče-Kultur genannt, unternahm von 1979 bis 1984 Z. Marković am Fundort Koprivnički Bregi – Seče (Z. Marković 1985a, 1 u. w.) und im Jahr 1985 am Fundort Karane auch Z. Homen. Diesen Ergebnissen schließt man auch die neuen, durch die Untersuchungen des Fundortes Pepelane I gewonnenen Ergebnisse an, und dieser Erscheinung zählt man teilweise auch die wenigen Funde aus dem Fundort Letićani – Bukvik zu. Diese, mit den Lengyel III, Tiszapolgar, Brodzany-Nitra usw. Stufen gleichzeitige Kulturerscheinung ist das Resultat des Durchdringens der späten

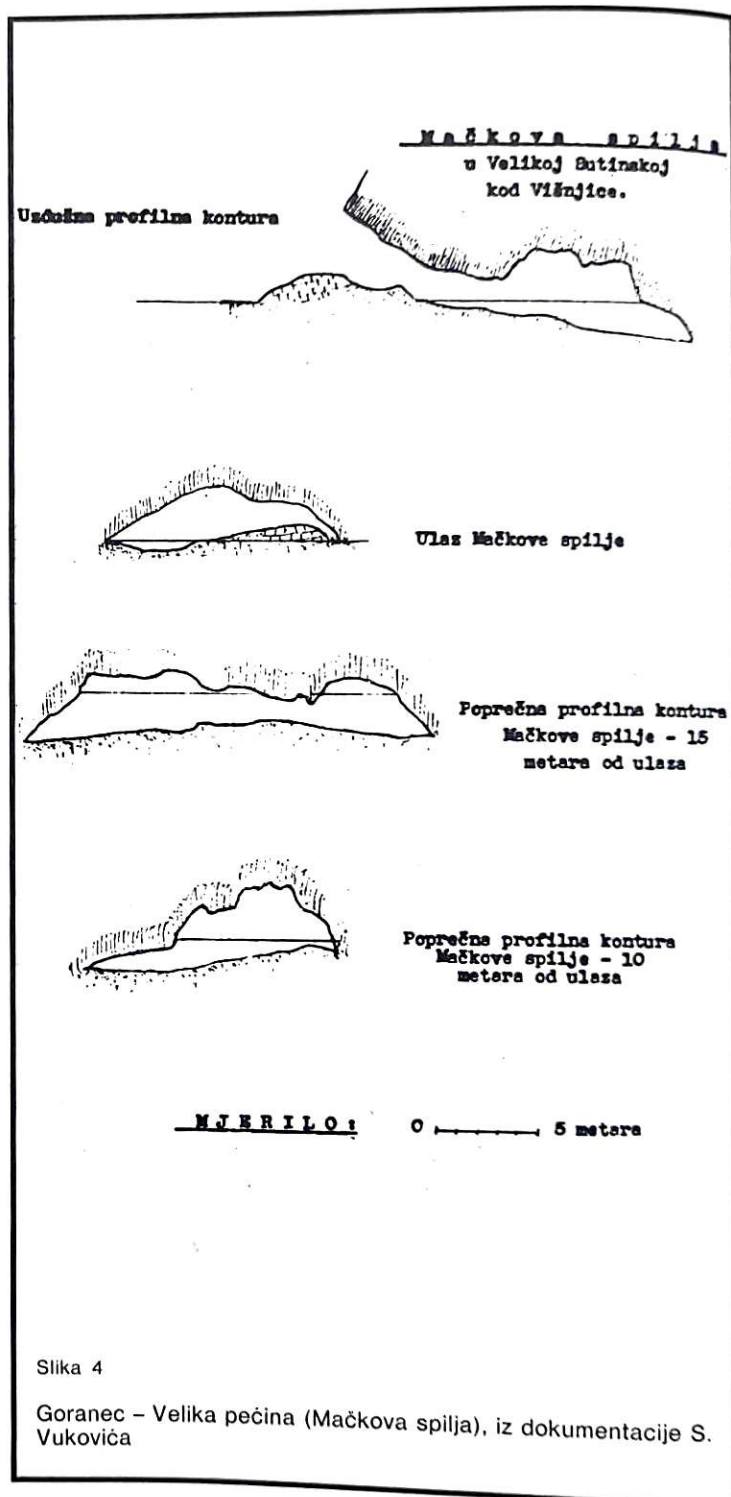
Slika 3

Tomašica
kat. br. 684

Lengyel- und späten Sopot-Kultur. Man kann vermuten, daß ihre frühe Phase in der Zeit der späten 3. Stufe der Sopot-Kultur beginnt und die späte, entwickelte Phase bis zu der Bildung der Lasinja-Kultur dauert. Zeitlich könnte man ihre Dauer von cca. 3500–3200. J. v. u. Z. bestimmen.

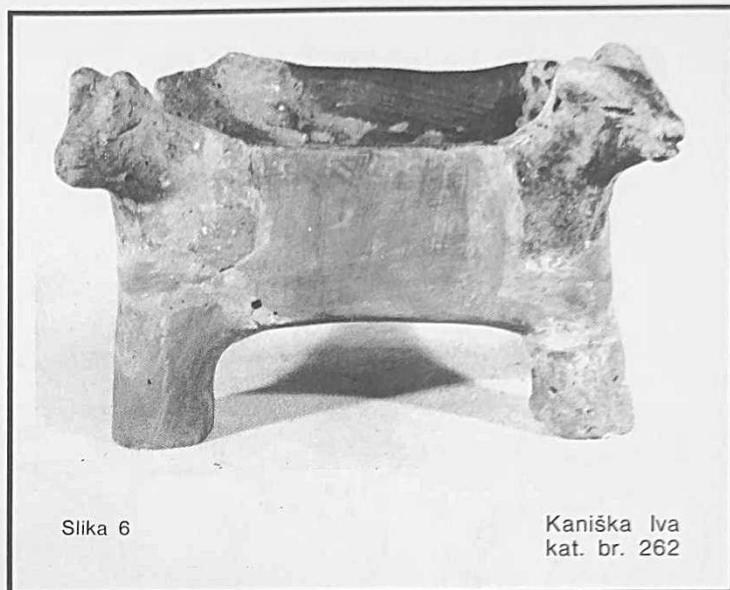
Die Fundorte der Lasinja-Kultur zählt man unter den Fundorten der neolithischen und eneolithischen Periode zu den zahlreichsten (heute sind uns etwa 35 bekannt) und am meisten erforschten Fundorten. Mit Ausnahme der schon erwähnten Fundstellen (mit der späteren Fortsetzung der Untersuchungen von Seite Z. Homen, Z. Tomičić und M. Šimek; s. Z. Homen 1980, 42 u. w.; Z. Tomičić 1969 a, 33 u. w.; M. Šimek 1983) wurden auch die Fundstellen Velika Mlinska (D. Iveković 1968), Bukovje (Z. Homen 1981 a, 15 u. w.), Kalnik (Z. Homen 1981 b, 19 u. w.), Koprivnički Ivanec – Vojnik I (Z. Marković 1982 b, 242 u. w.), Varaždin – Brezje (Z. Tomičić 1969 b, 31 u. w.; M. Šimek 1981, 22 u. w.), Ludbreški Ivanac – Polje I und II (Z. Marković 1983, 251 u. w.; Z. Marković 1986 a, 8 u. w.), Koprivnički Ivanec – Zasek I, Ždralovi – Dolina (B. Gerić 1985, 41 u. w.) und Koprivnica – Čerine III (Z. Marković 1986 b) untersucht. Wie es heute aussieht, findet man auf unserem Gebiet zwei regionale Typen dieser Kultur vor: Koška-Typus, östlich von Bjelovar und Beketinec-Typus, westlich von Bjelovar (Z. Marković 1985 a, 20). Die Lasinja-Kultur ist verschiedenartig absolut- und relativchronologisch bewertet (s. S. Dimitrijević 1979 b, 142 u. w.; entgegengesetzt: N. Kalicz 1973, 328 u. w.; Z. Marković 1984 b, 67–68). Wir nehmen heute an, daß diese Kultur zu Mittelneolithikum gehört, d.h. daß sie mit den Bodrogresztur, Ludanice und teilweise Bujanj-Salcutza-Kulturen gleichzeitig ist, und daß sie insgesamt der Retz-Gajary-Kultur vorangeht. Nach ¹⁴C Daten wird sie ungefähr in die Zeit zwischen cca. 3200. bis 2700. J. v. Ch. datiert.

Am Ende der Lasinja-Kultur sondert sich ab und wird Retz-Gajary-Kultur gebildet mit zwei Grundtypen, deren Grenzen sich ebenfalls um Bjelovar befinden (Hrnjevac und Višnjica). Die Funde dieser Kultur wurden vor allem von S. Vuković in Vindija ausgegraben, und danach von M. Malez in Vindija und Velika Pečina (s. S. Dimitrijević 1979 c, 345). Dieser Kultur hat als erster bei uns S. Dimitrijević abgesondert und bestimmt (S. Dimitrijević 1967). A. Durman untersuchte im Jahr 1981 einen Teil des Fundortes in Drljanovac (A. Durman 1982, 37 u. w.). Nach den von K. Minichreiter durchgeführten Untersuchungen von Tell – Ansidlung Pepelane I im Jahr 1985 ist es klar geworden, daß es sich um eine langdauernde und ansässige Kulturercheinung handelt und um keine Nomadenerscheinung, wie man es früher angenommen hat (K. Minichreiter 1986). Die späte Phase der Retz-Gajary-Kultur ist in einigen Gebieten mit der Bolez-Strufe der frühen Baden-Kultur gleichzeitig, aber in dem NWK dauert sie auch weiter, bis zu der Bildung der Vučedol-Kultur (Z. Marković 1985 a, 20–22). In den absoluten Daten dauert diese Kultur im NWK von cca. 2800. bis 2400. J.v.Ch. Im NWK wurde bis jetzt das Bestehen der Baden- und Kostolac-Kultur nicht bewiesen, so daß es wahrscheinlich der Ausdruck der wirklichen eneolithischen Besiedlung ist, was gleichzeitig auch bedeutet, daß sich die Retz-Gajary-Kultur und Kostolac-Kultur gegenseitig beeinflusst haben, und das Ergebnis dieser Einflüsse die Bildung der Vučedol-Kultur ist (Z. Marković 1985 a, 20–22; andere Standpunkte s. bei S. Dimitrijević 1979 d, 299 u. w.; dasgleiche bei Z. Marković 1981 a, 243 u. w.). Außer den von V. Dukić und später Z. Marković unternommenen Ausgrabungen in der Lokalität Apatovac-Hum wurden einige Funde auch durch die Probeausgrabungen in Kalnik gewonnen (Z. Homen 1981 b, 19 u. w.). Die Funde der Vučedol-Kultur im NWK wurden im Jahr 1981 vollständiger durchgearbeitet (Z. Marković 1981 a, 219 u. w.). Die späte Phase der Vučedol-Kultur führt aber ihr Leben auch während der Anfangsphase der frühen Bronzezeit weiter.

4. Die frühe Bronzezeit (cca 2100 – 1600. J. v. u. Z.)

Die Existenz der letzten Phase der Vučedol-Kultur im NWK in der frühen Bronzezeit wurde auch während der Ausgrabungen des Fundortes Koprivnička Rijeka – Rudina I unmittelbar bewiesen. (Z. Marković 1981 a, 223 u.w.). Gleichzeitig besteht auch in Slawonien die Vinkovci-Kultur, die sich, wie die Ausgrabungen in Drljanovac gezeigt haben, im Laufe der Zeit auch auf dieses Gebiet verbreitet hat (A. Durman 1982, 37 u.w.). Zeitlich kann man diese (erste) Phase der frühen Bronzezeit zwischen cca J.v. Ch. bestimmen, d.h. daß sie gleichzeitig mit der Mako-, Osepel-, frühen Nagyrev- und Somogyvar-Kultur läuft (R. Kalicz-Schreiber 1984, Chronologische Tabelle, s. 168). Obwohl man schon früher aufgrund der Funde aus den Höhlen Vindija und Mačkova Spilja das Bestehen der Kisapostag-Kultur angenommen hat (Z. Marković 1984 c, 23), gab es bis 1983 d. h. bis zu den Untersuchungen des Fundortes Cazma-Radinac keine festen Beweise für diese Phase. Nach diesen Untersuchungen ist es klar geworden, daß eine Variante der Kisapostag-Kultur (oder wie die ungarischen Wissenschaftler sie zu nennen pflegen, der früh-

Slika 6

Kaniška Iva
kat. br. 262

Slika 5

Moždjenec – Vilenica

inkrustierten Keramik) als eine einheimische Kulturerscheinung auch im NWK besteht (V. Štrk 1984, 275 u.w.). Sie bildet einen Substratgrund für die Kultur der Litzenkeramik, die Einflüsse der benachbarten Kulturen natürlich nicht ausgenommen (Z. Marković 1983 d). Elemente dieser Kultur sind an fünf Fundorten festgestellt (Z. Marković 1986 d).

Zeitlich könnte man diese Kultur in den »Zwischenraum« zwischen der Vinkovci-Kultur und der Kultur der Litzenkeramik d. h. zwischen cca 1850. und 1750. J. v. Ch. einordnen. Man könnte sie mit dem Anfangsteil der Hatvan-Kultur, der entwickelten Maros-Kultur und entwickelten und späten Nagyrev-Kultur parallel betrachten (R. Kalicz-Schreiber 1984, 168).

Die Kultur der Litzenkeramik ist eigentlich die dritte Phase der frühen Bronzezeit im NWK und ist die zahlreichste Kulturerscheinung dieser Zeitperiode bei uns (im NWK ist insgesamt 10 Fundstellen bekannt – Z. Marković 1986 c). Die größeren Untersuchungen der Litzenfundorte wurden in Piškorica bei Koprivnički Ivanec (Z. Marković 1982, 245 u. w.) und Cerine III bei Koprivnica (Z. Marković 1986 b) durchgeführt, wo die Wohngrubenobjekte und das ansässige Lebensweise festgestellt wurden. Diese Kulturerscheinung kann man zwischen cca J. v. Dh. datieren. Sie läuft gleichzeitig mit den klassischen Phasen der transdanubischen inkrustierten Keramik und der Maros-Kultur und mit der jüngeren Phase der Hatvan-Kultur (R. Kalicz – Schreiber 1984, 168).

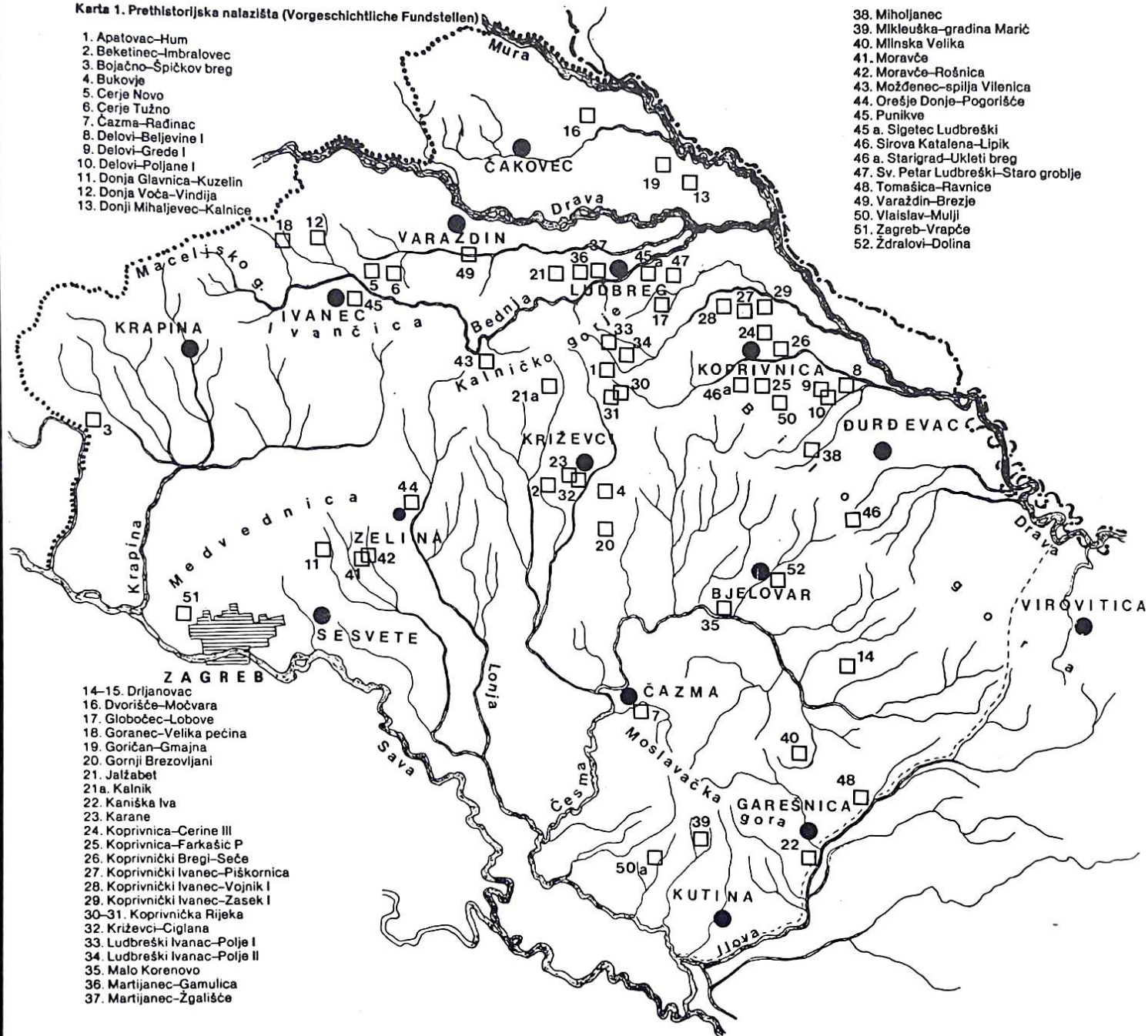
Wie es nach dem Fund des Steinhügels mit drei Skeletten auf dem Fundort Moravče sichtbar ist, gehört bei uns, wie auch in benachbarten Ungarn, der Horizont der entwickelten mittleren Bronzezeit zu der Hügelgräberkultur, die die genetische Unterlage für die Bildung der späten bronzezeitlichen Urnenfelderkultur, ähnlich wie es schon für die Gruppe Gredani festgestellt wurde (K. Minichreiter 1984, 103-104).

Zorko MARKOVIĆ

Karta 1. Prethistorijska nalazišta (Vorgeschichtliche Fundstellen)

1. Apatovac-Hum
2. Beketinec-Imbralovec
3. Bojačno-Špičkov breg
4. Bukovje
5. Cerje Novo
6. Cerje Tužno
7. Čazma-Radinac
8. Delovi-Beljevine I
9. Delovi-Greda I
10. Delovi-Poljana I
11. Donja Glavnica-Kuzelin
12. Donja Voča-Vindija
13. Donji Mihaljevec-Kalnica

38. Mihaljanec
39. Mikleuška-gradina Marič
40. Milnska Velika
41. Moravče
42. Moravče-Rošnica
43. Moždenec-spilja Vilenica
44. Orešje Donje-Pogorišće
45. Punikve
- 45 a. Sigetec Ludbreški
46. Sirova Katalena-Lipik
- 46 a. Starigrad-Ukleti breg
47. Sv. Petar Ludbreški-Staro groblje
48. Tomašica-Ravnice
49. Varaždin-Brezje
50. Vlaislav-Mulji
51. Zagreb-Vrapče
52. Ždralovi-Dolina

- 14-15. Drljanovac
16. Dvorišće-Močvara
17. Globočec-Lobove
18. Goranec-Velika pećina
19. Goričan-Gmajna
20. Gornji Brezovljani
21. Jalžabet
- 21a. Kalnik
22. Kaniška Iva
23. Karane
24. Koprivnica-Cerine III
25. Koprivnica-Farkašić P
26. Koprivnički Bregi-Seče
27. Koprivnički Ivanec-Pišćkornica
28. Koprivnički Ivanec-Vojnik I
29. Koprivnički Ivanec-Zasek I
- 30-31. Koprivnička Rijeka
32. Križevci-Ciglena
33. Ludbreški Ivanac-Polje I
34. Ludbreški Ivanac-Polje II
35. Malo Korenovo
36. Martijanec-Gamulica
37. Martijanec-Žgališće

Istraživanja lokaliteta kasnog brončanog, starijeg i mlađeg željeznog doba

Forschungen der Fundorte der späten Bronzezeit, älteren und jüngeren Eisenzeit im nordwestlichen Kroatien

Već u toku 19. st. pobudili su pojedini slučajni nalazi interes za arheološku prošlost sjeverozapadne Hrvatske. Iz šturih i uglavnom nepotpunih podataka saznajemo da prva, malobrojna, iskopavanja predstavljaju isključivo amaterski rad, te da se interes za stariju prošlost reflektira i u stvaranju pojedinih privatnih kolekcija arheoloških nalaza.

Već krajem 70-ih godina prošlog stoljeća pažnju istraživača-amatera privlači Vindija, lokalitet koji će zahvaljujući kasnijim stručno vođenim istraživanjima postati najznačajnije spiljsko nalazište ne samo sjeverozapadne Hrvatske. Cilj prvih iskopavanja Vindije koja provodi grof Wurmbrandt bilo je sakupljanje što većeg broja nalaza (J. KLEMENC-B. SARIA, 1936, 74). Arheološki materijal prikupljen prekopavanjem gornjih slojeva spilje otpremljen je kasnije u Štajersku.

Već 1880. godine izvršilo je Društvo ljubitelja starina iz Koprivnice prvo, također amatersko, iskopavanje na koprivničkom području. Radovima je rukovodio odvjetnik dr V. Perko (Z. MARKOVIĆ, 1981 b, 33). U istraživanom humku nedaleko Starigradu nađene su kosti i neki željezni predmet. Prilikom zemljanih radova na obronku brežuljka Brezova Ravna u Miljani pronađeno je 1895. god. nekoliko brončanih predmeta (B. SARIA, 1939, 42). Daljnjim iskopavanjem na mjestu ovih prvih slučajnih nalaza pronađena je ostava, koja je kao tipična za horizont IV kulture polja sa žarama južnopanonskog područja Jugoslavije kasnije obrađena u stručnoj literaturi (K. VINSKI-GASPARINI, 1983, 662). B. Saria spominje da se većina predmeta iz ostave još 1939. god. nalazila u zbirci Aloisa Jägera, na zemljištu kojeg je ostava i pronađena.

Na križevačkom području zabilježena je u periodu od kraja 19. st. pa do pred 1. svjetski rat aktivnosti agilnog suradnika J. Brunšmida, liječnika dra Frana Gundruma Oriovčanina, sakupljača starina i istraživača-amatera (Z. MARKOVIĆ, 1982 a, 61). Koliko je poznato u toku druge polovice 19. st. na području Međimurja ne provode se nikakva iskopavanja bronča-

nodobnih niti željeznodobnih nalazišta. Ukoliko je povremeno i dolazilo do kakvih slučajnih nalaza, oni su najvjerojatnije završavali u susjednoj Mađarskoj. Niti za bjelovarsko područje ne raspolažemo nikakvim podacima o eventualnim istraživanjima nalazišta brončanog ili željeznog doba u toku prošlog stoljeća.

Pojedinačni, slučajni, nalazi spominju se povremeno u literaturi (npr. S. LJUBIĆ, 1880, 110-111; Š. LJUBIĆ, 1889, 58), pa tako iz ovih šturih podataka saznajemo da se i u zbirci Ljudevita Ivkanca, vječnika banskog stola iz Bečmena, krajem prošlog stoljeća nalazio i određeni broj »... prethistorijskih starina iz varaždinske okolice...« (J. BRUNŠMID, 1902, 54).

Važan putokaz i kod suvremenih terenskih istraživanja predstavljaju podaci o arheološkom materijalu sakupljenom do 1936, odnosno 1939. god., koje su J. Klemenc i B. Saria objelodanili u arheološkoj karti Jugoslavije (J. KLEMENC-B. SARIA, 1936; J. KLEMENC, 1938; B. SARIA, 1939). U abecednom popisu lokaliteta geografskog područja koje obuhvaća Blatt Ptuj nalazimo i podatke o spilji Vindiji, te o privatnoj zbirci Stjepana Vukovića, tada učitelja u Pahinskom, koji je već 1928. godine započeo sa sustavnim istraživanjima Vindije. Zahvaljujući upravo Vukovićevim istraživačkim radovima, koje je s prekidima vodio sve do 1967. god. pripalo je ovom nalazištu istaknuto mjesto među spiljskim lokalitetima Jugoslavije i Evrope.

Period nakon 2. svjetskog rata obilježen je i u sjeverozapadnoj Hrvatskoj življom arheološko-istraživačkom djelatnošću na različitim lokalitetima, pa tako i na nalazištima mlađeg brončanog, te starijeg i mlađeg željeznog doba. Stručno vođena sustavna istraživanja, kao bitna karakteristika poslijeratne arheološko-terenske djelatnosti, sve češće su popraćena i objavom rezultata tih radova, kao i tendencijom da se kontinuiranim istraživanjima popune još postojeće bijele mrlje na arheološkoj karti ovog dijela Hrvatske.

U toku 50-tih godina istražuje se manji od dva martijanečka tumula – Gamulica, a nalazi dobiveni iskopavanjem odredit će osnovne tipološke karakteristike materijalne kulture grupe Martijanec odnosno Klein-Glein – Martijanec (prvi puta se ovaj naziv spominje kod: B. ČOVIĆ–S. GABROVEC, 1971, 327). U isto vrijeme istražuje se i nekropola kulture polja sa žarama Zagreb–Vrapče, te vrši kartiranje tumula starijeg željeznog doba na području zapadne Podravine i Međimurja. Grobni humci ubicirani 1956. god. nedaleko sela Goričan u Međimurju istražuju se od 1974. godine. Do danas je na ovom lokalitetu istražio 20 tumula starijeg željeznog doba grupe Martijanec, od kojih su neki dali izuzetan keramički inventar, prvi takve vrsti na ovom području – npr. nekoliko posuda ukrašenih glavama bovida, askos sa životinjskom figuralnom dekoracijom itd.

Terenski radovi na prvom istraživanom naselju starijeg željeznog doba na području sjeverozapadne Hrvatske vrše se u toku 1960. god. u Sv. Petru Ludbreškom. Podaci o karakteristikama naseobinskih objekata, o ekonomici naselja, o predmetima za svakodnevnu upotrebu, dakle o načinu života uopće, upotpunjeni su kasnije i novim elementima do kojih se došlo u toku istraživanja istog lokaliteta u novije vrijeme (1976–1978. god.).

Među istraživanja koja su svojim rezultatima uveliko pridonijela upoznavanju materijalne kulture određenog perioda, štoviše definiranju njenih karakteristika, svakako treba ubrojiti i iskopavanje na jednoj od svega dvije istražene nekropole najstarije faze kulture polje sa žarama. Istraživački radovi na žarnoj nekropoli u Sirovoj Kataleni vršeni su 1966. god.

Od tada pa sve do 1974. godine u ovom dijelu Hrvatske nije izvršeno niti jedno istraživanje lokaliteta mlađeg bronzanog, starijeg ili mlađeg željeznog doba. Tek su sondiranja na kopirničkom području (lokalitet Delovi–Poljane I) označila početak novog perioda u razvoju arheološko-istraživačke djelatnosti u ovom dijelu Hrvatske. Postupno se povećava broj terenskih istraživanja, sakupljaju se podaci o novim lokalitetima, pa je i arheološka karta sjeverozapadne Hrvatske znatno upotpunjena novootkrivenim, ali i istraživanim nalazištima. Osobito je period nakon 1980. god. označen većim brojem iskopavanja, mada su ona često nezadovoljavajućeg opsega. Ipak sve veći broj relevantnih podataka, kao rezultat planskih istraživanja, a ne slučaja, vodi postupno ka definiranju fizionomije materijalne, ali i duhovne kulture vremena od početka mlađeg bronzanog do kraja mlađeg željeznog doba. Najuočljiviji rezultati postignuti su iskopavanjima na nalazištima starijeg željeznog doba Međimurja (Goričan, Dvorišće) i Podravine (Sigetec, Delovi–Poljane I, Farkašić P), a sliku ovog razdoblja uokvirir će nakon objave istovremeni nalazi sa gradinskog naselja na Špičkovom brijegu (Klanjec), a eventualno i s Kuzelina (Sesvete).

Manjkavo poznavanje osnovnih značajki mlađeg željeznog doba i keltsko-latenske kulture sjeverozapadne Hrvatske uvjetovano je nedovoljnom istraženosti. Mada je na ovom geografskom području registrirano 37 nalazišta mlađeg že-

Slika 7

Dvorišće
kat. br. 178

ljeznog doba, ipak većinu arheološkog materijala predstavlja slučajni i površinski prikupljeni nalazi. S obzirom da su do sada na svega 5 lokaliteta provedena tek manja istraživanja, rezultati nikako ne mogu dati pregled nad zbivanjima u ovom dijelu Hrvatske u toku posljednjih stoljeća stare ere.

Na mnogim lokalitetima bronzanog i željeznog doba na prostoru između Macelja, rijeke Ilove, odnosno Drave i Mure, te Save istraživanja su upravo u toku; registriraju se novi lokaliteti, a neka od novootkrivenih nalazišta istraživat će se u najskorije vrijeme, pa će rezultati tih radova pridonijeti temeljitijem poznavanju ovih perioda prethistorije.

Vremenski raspon kasnog bronzanog doba, odnosno period od samog početka Br. D stupnja do prijelaza Ha B na Ha C stupanj vrijeme je stvaranja i egzistencije kulture polja sa žarama na vrlo prostranom području Evrope. Od početka 13. st.p.n.e. do pred kraj 8. st.p.n.e. područje ekspanzije kulture polja sa žarama obuhvaćalo je čitavu srednju Evropu, Karpat-sku kotlinu, priobalni pojas Sjevernog i Baltičkog mora, sjeverne dijelove Pirinejskog, Apeninskog i Balkanskog poluotoka. Iako postoje mnoge teorije o etničkoj pripadnosti nositelja ove kulture (Iliri, Prailiri, Panoni), za sada se jedino može konstatirati njihovo indoevropsko porijeklo (K. VINSKI–GASPARINI, 1973, 13). Zapadnopanonsko područje, odnosno teritorij omeđen Savom, te Dravom i Murom, i Maceljskom gorom na zapadu kao cjelina u geografskom smislu predsta-

vlja cjelinu i s obzirom na genezu i karakteristike kulture polja sa žarama. Arheološki nalazi najstrije faze ove kulture pripisuju se u novije vrijeme virovitičkoj grupi (K. VINSKI-GASPARINI, 1983, 551 i d.) koja se nalazima iz nekropola u Virovitici i Sirovoj Kataleni izdvaja kao zasebna cjelina. Do sada su na ovom području istraživana samo dva nalazišta faze I kulture polja sa žarama, odnosno virovitičke grupe. 1966. god. otkriveno je 11 grobova u Sirovoj Kataleni na đurđevačkom području, a u toku 1980. i 1981. god. istraženo je 10 grobova nekropole Moravče nedaleko Sesveta. Ovi potonji nalazi vjerojatno će nakon objave pomoći zaokruživanju slike početne faze kulture polja sa žarama savsko-dravskog međurječja. Pojedinačni i slučajni nalazi (npr. iz Vindije, Virja kod Koprivnice, Ivanske kod Bjelovara, Tomašice kod Kutine), te ostava iz Paklenice u Međimurju svojim metalnim predmetima upotpunjuju poznavanje materijalne kulture virovitičke grupe.

Toponim Žgališće južno od Martijanca indicira prethistorijske paljevinske ukope, no nekropola je uništena rigolanjem. Jedan intaktni žarni grob otkriven je 1951. god. (K. VINSKI-GASPARINI, 1973, T. 25, 5–9), dok istraživanja provedena na istom lokalitetu 1957. god. nisu dala značajnije rezultate. Grob iz Martijanca pripada starijoj fazi grupe Zagreb, odnosno

vremenu ekspanzije utjecaja iz kulturnog kruga Baierdorf-Velatice prema matičnoj oblasti virovitičke grupe, što otprilike odgovara završetku Br D stupnja i Ha A1 periodu. Faza II kulture polja sa žarama ii starija faza grupe Zagreb, kako je definirana u novijoj literaturi (K. VINSKI-GASPARINI, 1983) tipološko-kronološki je određena nalazima s dijelom uništene nekropole Zagreb-Vrapče, koja je istraživana 1959. god, te inventarom grobova iz Drljanovca na bjelovarskom području. Utjecaji kulture Baierdorf Velatice, ali i tradicijske komponente virovitičke grupe koji se očitavaju na keramičkim nalazima iz Drljanovca dobro ilustriraju osnovne karakteristike materijalne kulture vremena od kraja 13. do kraja 12. st. p.n.e. (K. VINSKI-GASPARINI, 1978, 132). Slučajni nalazi pojedinih brončanih predmeta, iako bez bitnih podataka, tipološki se mogu pripisati fundusu grupe Zagreb, pa ih zbog toga i spominjemo u ovom kontekstu. Slučajni nalazi registrirani su u Zlataru i Koprivnici.

Na križevačkoj ciglani otkriveni su 1981. i 1982. god. ukopani objekti većeg, dijelom uništenog, naselja, na kojem je život trajao kroz dulji vremenski period, što se zaključuje na temelju karakteristika nalaza: različitih oblika naseobinske keramike, nekoliko brončanih predmeta, dijela kalupa za lijevanje srpova, jantarnih zrna, prenosnog ognjišta. Izuzetno zanimljiv je i nalaz šuplje noge kultne antropomorfne posude (Z. HOMEN, 1982; Z. HOMEN, 1983). Tek sumarno spominjemo nalaze s dviju istraživanih naseobina gradinskog tipa: s Gradine Marić na kutinskom području i s Kuzelina nedaleko Sesveta. Nalazi s gradine Marić objavljeni su bez temeljitije tipološko-kronološke obrade (D. IVEKOVIĆ, 1968), dok materijal s Kuzelina nije objavljen.

Faza II kulture polja sa žarama predstavlja period naglog procvata, jačanja i stabilizacije te kulture i njene ekspanzije na susjedna područja. To je ujedno i vrijeme intenzivne metalurške djelatnosti, koja je na zagorsko-međimursko-podravskom području potvrđena gustoćom rasprostranjenosti ostava (Topličica I i II, Budinščina, Podrute, Struga, Apatovac, Belica).

Period postupnog opadanja i stagnacije označava početak mlađe kulture polja sa žarama, odnosno vrijeme njezine IV. faze, koja je označena grupom Velika Gorica, datiranom u Ha B 1 i djelomično u Ha B 2 period. Većina nalazišta grupe Velika Gorica grupirana je na teritoriju između Save, Kupe, Dobre i Žumberačke gore, dakle izvan područja sjeverozapadne Hrvatske. Međutim, sudeći po slučajnom nalazu s Kalnika (K. VINSKI-GASPARINI, 1983, 575, 584) ili po ostavama Miljana i Ivanec Bistranski, može se pretpostaviti da se grupa Velika Gorica rasprostirala i na ovom području. Spomenute prilično skromne nalaze upotpunio je fundus dobiven istraživanjima 1973. i 1984. godine na gradinskom naselju kod Orešja Donjeg (Zelina). Sedam istraženih objekata, kao i veći broj keramičkih i koštanih nalaza, te oštrica brončanog noža pridonijet će poznavanju naseobina i naseobinskog inventara starije i mlađe faze grupe Velika Gorica (D. BALEN-LETUNIĆ – L. BAKARIĆ, 1984).

Slika 8

Sv. Petar

Posljednja faza razvoja kulture polja sa žarama traje od polovice 9. do pred kraj 8. st. p.n.e., kada Evropu zahvaćaju nemiri popraćeni i etničkim pomicanjima. Prodori konjaničkog naroda Kimerijaca i Tračana sa sjevernih obala Crnog mora na evropsko područje Transilvanije i Panonije, sve do istočnoalpskog prostora uzrokuju i kretanja stanovništva iz balkanskog područja prema savsko-dravskom međuriječju, ali i iz istočnoalpskog prostora prema međuriječju. Tračko-kimerijski prodor u drugoj polovici 8. st. p.n.e. u istočnu i srednju Evropu predstavljao je udar koji je definitivno prekinuo život kulture polja sa žarama.

Govoreći o razvoju i obilježjima kulture starijeg željeznog doba na području sjeverozapadne Hrvatske oslanjamo se na podatke i rezultate istraživanja provedenih krajem 50-tih godina, te onih iz posljednjih 10 godina. Iako dosadašnjim stanjem istraživanja ne možemo biti u potpunosti zadovoljni, ipak postignuti rezultati predstavljaju temelj za poznavanje duhovne i materijalne kulture spomenutog vremena. Prilikom evidentiranja tumula sjeverozapadne Hrvatske 1956. godine (K. VINSKI-GASPARINI, 1961, 39), registriran je i divovski grobni humak Gomila južno od Martijanca. On, uz obližnji jalžabetski tumul, spada među najveće grobne humke srednje Evrope. Manji martijanečki tumul Gamulica istražen je 1957. godine. Važnost arheoloških nalaza iz Gamulice naglašena je činjenicom da je upravo Martijanec postao eponimom ove kulturne skupine starijeg željeznog doba.

I skupina međimurskih tumula kod Goričana ubicirana je također 1956. god. a grobni humci istražuju se od 1974. godine. Od ukupno 24 istražena tumula u ovom dijelu Hrvatske 22 se nalaze na području Međimurja, dok se 1 nalazi na području ludbreške, a 1, koji je predstavljao kenotaf, na području đurđevačke općine. U ostalim krajevima sjeverozapadne Hrvatske tumuli starijeg željeznog doba nisu istraživani, mada postoji nekoliko grupa evidentiranih (npr. na varaždinskom području, te u Podravini oko Sv. Petra i Kapele). Svi istraženi grobni humci pokazuju i po arheološkom materijalu i po karakteristikama ukopa da pripadaju jedinstvenoj skupini tumula Međimurja, Podravine, austrijske i slovenske Štajerske. Osnovne karakteristike skupine Martijanec (ili Klein-Glein-Martijanec) izražene su u grobnom ritusu i u specifičnom keramičkom materijalu. Običaj kremacije, sahranjivanje pod tumulima i individualni pokopi čine sponu s tumulima susjedne Štajerske. Tipična crvena keramika s bojenom crvenom dekoracijom ili s metalnim aplikacijama, te crna keramika sa širokim plastičnim rebriima reflektiraju evoluciju određenih oblika mlađe kulture polja sa žarama, ali i obogaćivanje tih tradicionalnih autohtonih oblika novim elementima kroz utjecaje iz istočnoalpskog kulturnog kruga. Sav fundus iz istraženih tumula, osim onog iz tumula u Donjem Mihaljevcu (Čakovec) pokazuju pripadnost vremenu 7. do 4. st. p.n.e. Nalazi iz mihaljevačkog grobnog humka datirani su u prijelaz starijeg u mlađe željezno doba, u vrijeme prvih prodora keltsko-latenske kulture u ovaj prostor.

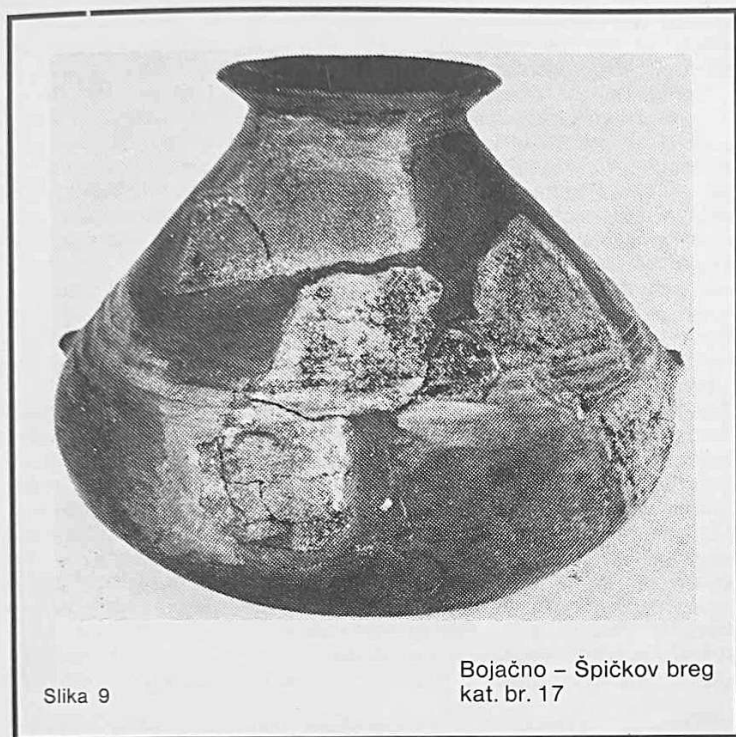
Istraživana naselja starijeg željeznog doba situirana su na povišenim terenima sjeverozapadne Hrvatske. Od 7 naseo-

binskih lokaliteta 2 su izrazito gradinska naselja. To su Špičkov breg kod Klanjca i gradina Marič kod Mikleuške koja predstavlja višeslojno nalazište, a sudeći po nalazima i višeslojno naselje na Kuzelinu (Sesvete) živjelo je također početkom starijeg željeznog doba. Ostala naselja smještena su na povišenim položajima kojima apsolutna visina ne prelazi 165 m.

Naselje u Sv. Petru Ludbreškom živjelo je kroz dulje vrijeme, od druge polovice 8. st. do 6. st. p.n.e. Najstariji period egzistencije naselja dokumentiran je izuzetnim nalazom – inventarom lijevačke radionice (M. ŠIMEK, 1979; M. ŠIMEK, 1984). Najveći dio nalaza s ovog lokaliteta pripada 7. i 6. st. p.n.e., a svojim se tipološkim oznakama uklapa u sliku skupine Martijanec. Zamjetne sličnosti s ovim pokazuje naselje u obližnjem Sigecu, kako po veličini, smještaju i karakteristikama objekata, tako i po materijalu. Pošto su ovdje istraživanja još uvijek u toku, tek će detaljna objava rezultata zaokružiti prikaz starijeg željeznog doba na tlu sjeverozapadne Hrvatske. Od važnosti su i podaci dobiveni istraživanjima na nalazištima Delovi-Poljane I i Koprivnica-Farkašić P, uz napomenu da se nalazi s Delova I pripisuju vremenu 8. do 6. st. p.n.e., dok bi fundus sa Farkašića P pripadao razdoblju između 6. i 4. st. p.n.e.

Neki od položaja koji su bili naseljeni kroz starije željezno doba koristili su se za podizanje naselja i u periodu mlađeg željeznog doba. Tako površinski nalazi iz Sigeca svjedoče o prisustvu keltsko-latenske kulture na ovom lokalitetu, a na Poljanama I konstatirane su, uz ukopane objekte starijeg željeznog doba, kuća i jame iz 1. st. p.n.e. I višeslojno gradinsko naselje na Kuzelinu ponovno je nakon kratkog razdoblja početnog željeznog doba oživjelo u toku 2. st. p.n.e., da bi svoje trajanje nastavilo do sredine 1. st. p.n.e., ali i kasnije u vrijeme rimske dominacije. Na lokalitetu Delovi-Grede I također su konstatirani i istraženi objekti kasnog perioda mlađeg željeznog doba. Od 8 objekata jedan je vjerojatno imao funkciju nastambe. Iz velike količine arheoloških nalaza mogu se izdvojiti grafitirani lonci sa zadebljanim obodom, sivo i crno posuđe rađeno na brzorotirajućem kolu, crvena keramika, brončane fibule tipa Jarak, željezna sjekira koji datiraju naselje u drugu polovicu 1. st. p.n.e.

O stanju istraženosti lokaliteta mlađeg željeznog doba u sjeverozapadnoj Hrvatskoj dovoljno govori već spomenuti podatak da su od 37 registriranih nalazišta s predmetima keltsko-latenske kulture do sada vršena istraživanja na svega 5 lokaliteta, (Z. MARKOVIĆ, 1984, 299, navodi 36 nalazišta, ali tom broju treba dodati i u najnovije vrijeme otkriven lokalitet kod Leštakovca na varaždinskom području). Sva istraživana nalazišta su naseobine, pa tako osim nekih slučajnih nalaza koji vjerojatno potječu iz grobova, nema podataka o nekropoliama ovog perioda. Zanimljivo je da jedini istraženi grob mlađeg željeznog doba u ovom dijelu Hrvatske predstavlja rijedak sekundarni pokop u tumulu u Goričanu. Radi se o kosturu u

Slika 9

Bojačno – Špičkov breg
kat. br. 17

zgrčenom položaju, kojem je kao prilog u grob stavljena zdjela rađena na lončarskom kolu (K. VINSKI-GASPARINI, 1978, 139).

Određeni broj keramičkih nalaza iz Vindijske i Velike pećine dokazuje da su i spilje kao pogodna prirodna skloništa povremeno bile naseljavane u toku mlađeg željeznog doba. No, u razmatranju problematike ovog perioda ne možemo se služiti niti svim podacima dobivenim istraživanjima, pošto rezultati nekih terenskih radova još nisu objavljeni (nisu npr. objavljeni arheološki nalazi s novijih istraživanja Vindijske i Velike pećine, te Kuzelina), pa je i naše poznavanje tog perioda vrlo fragmentarno i površno. U svakom slučaju, uzrok ovoj manjkavosti ne može biti eventualna nenaseljenost ili opustjelost naših krajeva u određenom periodu, već nezadovoljavajuće stanje istraženosti.

Unatoč tomu što je keltsko-latenska kultura kao manifestacija mlađeg željeznog doba prisutna na našem području, teško je sa sigurnošću utvrditi da li se njeni materijalni ostaci uvijek mogu i etnički vezati uz Kelte. Moguće je, naime, da se takvim predmetima koristilo, štoviše da ih je pod utjecajem keltske kulture produciralo, također i autohtono panonsko stanovništvo. O pitanju etničkog prisustva Kelta na području sjeverozapadne Hrvatske, odnosno o gustoći njihove naseljenosti moći će se nešto određenije reći tek nakon predstojećih

istraživanja ove problematike. Za sada se na ovom području može pretpostaviti prisustvo Tauriska, plemena zapadne skupine Kelta, kojih je matično područje bila susjedna Dolenjska (M. GUŠTIN, 1983, 33). Pitanje istočne granice Tauriska i Skordiska još nije u potpunosti riješeno (I. DEGMEDŽIĆ, 1959, 30–31; P. PETRU, 1968, 364–365). U jednom dijelu sjeverozapadne Hrvatske treba računati i s određenim prisustvom keltskih Latobika (P. PETRU, 1971, 132–133). Sjevernije predjele, one uz tokove Drave i Mure naseljavala su krajem stare ere plemena Jaza i Serapila. U materijalnoj proizvodnji ovih plemena na izmaku mlađeg željeznog doba bile su već čvrsto ukorijenjene neke od tekovina keltske kulture; prihvaćeni i eksploatirani su npr. tipovi, oblici i tehnike keramičke i metalne produkcije.

Arheološki fundus mlađeg željeznog doba sjeverozapadne Hrvatske pripada vremenu od 2. st. p.n.e. do 1. st.n.e., pa bi i proces latinizacije završio upravo u vrijeme početne romanizacije. Nakon 9. god. p.n.e. potpali su naši krajevi definitivno pod rimsku vlast, no to ne znači da keltski i panonski živalj nestaje. On će na području rimske provincije Panonije i dalje živjeti, zadržat će neke specifičnosti svoje materijalne, a i duhovne kulture i neće se prepustiti totalnoj romanizaciji. Stoga utjecaje keltske i panonske kulture možemo pratiti i na mnogim predmetima rimske provenijencije ranog historijskog doba, pa čak i u toku 2. st.n.e. na nekim antičkim nalazištima u okolini Koprivnice (Z. MARKOVIĆ, 1982 a, 232, bilj. 22).

Marina ŠIMEK

Das Interesse für archäologische Vergangenheit des nord-westlichen Kroatiens wurde schon im 19. Jh. durch einige zufällige Funde erweckt. Durch mangelhafte und meistens unvollständige Angaben kann man erfahren, daß es sich bei diesen ersten, an Zahl geringen Ausgrabungen ausschließlich um eine Amateurlarbeit handelt, und daß das Interesse für die ältere Geschichte auch in der Gründung einzelner Privatsammlungen sichtbar ist. Schon am Ende der 70-er Jahren des 19. Jh. zieht der Fundort Vindija die Aufmerksamkeit der Forscher-Amateure auf sich. Es handelt sich um eine Fundstelle, die dank der späteren, fachkundigen Forschungen zu einem der wichtigsten Höhlenfundorte nicht nur im NWK wird. Die Aufgabe der ersten von dem Grafen Wurmbrandt in Vindija durchgeführten Ausgrabungen war das Sammeln der möglichst größten Anzahl der Funde (J. KLEMENC – B. SARIA, 1936, 74). Das archäologische, in den oberen Erdschichten der Höhle gefundene Material wurde später nach Steiermark befördert. Schon im Jahr 1880 führte »Die Gesellschaft der Antiquitätenfreunde« aus Koprivnica die erste, ebenfalls amateurlhafte Ausgrabung auf dem Gebiet von Koprivnica durch. Die Ausgrabungsarbeiten führte der Rechtsanwalt Dr. V. Perko (Z. MARKOVIĆ, 1981, 33). Im erforschten Grabhügel in der Nähe von Starigrad wurden Knochen und einige eisernen Gegenstände gefunden.

Bei den Landarbeiten auf dem Berg Brezova Ravna in Miljana wurden im Jahr 1895 einige Bronzegegenstände gefunden (B. SARIA, 1939, 42). Bei den weiteren Untersuchungen am Ort dieser ersten, zufälligen Funde wurde ein Hortfund entdeckt, der später als ein typischer Beispiel für den Horizont IV der Urnengräberkultur des

südpannonischen Gebietes Jugoslawiens in der Fachliteratur bearbeitet wurde (K. VINSKI – GASPARINI, 1983, 662). B. Saria erwähnt, daß sich die Mehrheit der in diesem ersten Hortfund entdeckten Gegenstände, noch im Jahr 1939 in der Sammlung von Alois Jäger befand, an dessen Landbesitz der Fund auch entdeckt wurde.

Auf dem Gebiet von Križevci betätigte sich in der Zeitspanne vom Ende des 19. Jh. bis zum ersten Weltkrieg der eifrige Mitarbeiter von J. Brunšmid, Arzt Dr. Fran Gundrum Oriovčanin, der auch als Sammler der Antiquitäten und Amateurforscher bekannt war (Z. MARKOVIĆ, 1982 a, 61). Soviel es uns bekannt ist, wurden in der zweiten Hälfte des 19. Jh. auf dem Gebiet von Medimurje (Murainsele) keine Untersuchungen der bronzezeitlichen und eisenzeitlichen Fundorte durchgeführt. Falls es von Zeit zu Zeit auch zu einigen zufälligen Funden kam, befinden sie sich heute höchstwahrscheinlich im benachbarten Ungarn. Wir verfügen auch über keine Daten von den eventuellen Untersuchungen der bronze- oder eisenzeitlichen Fundorte, die im Laufe des letzten Jh. auf dem Gebiet von Bjelovar durchgeführt wurden. Die zufälligen Einzelfunde werden von Zeit zu Zeit in der Literatur erwähnt (z. B. Š. LJUBIĆ 1880, 110–111; Š. LJUBIĆ 1889, 58), so daß aus diesen wenigen Angaben erkennbar wird, daß in der Sammlung des Markgrafen Ljudevit IV. aus Bečmen eine bestimmte Anzahl der »prähistorischen Antiquitäten aus der Umgebung von Varaždin« vorhanden ist... (J. BRUNŠMID, 1902, 54).

Eine wichtige Richtlinie auch für die modernen Geländeforschungen stellen die Angaben von dem archäologischen bis zum Jahr 1936 bzw. 1939 gesammelten Material dar, das J. Klemenc und B. Saria in der archäologischen Karte von Jugoslawien veröffentlicht haben (J. KLEMENC – B. SARIA, 1936; J. KLEMENC, 1938; B. SARIA, 1939). Im alphabetischen Fundstellenverzeichnis des geographischen zum Blatt Ptuj (archäologische Karte von Jugoslawien) angehörigen Gebietes finden wir auch die Angaben von der Höhle Vindija sowie von der Privatsammlung des damaligen Lehrers in Pahinjsko, Stjepan Vuković, der schon im Jahr 1928 mit den systematischen Forschungen der Höhle Vindija angefangen hatte. Dank seiner Forschung, die er mit Unterbrechungen bis zum Jahr 1967 unternahm, gehört Vindija heute zu den wichtigsten Höhlenfundorten in Jugoslawien und in Europa.

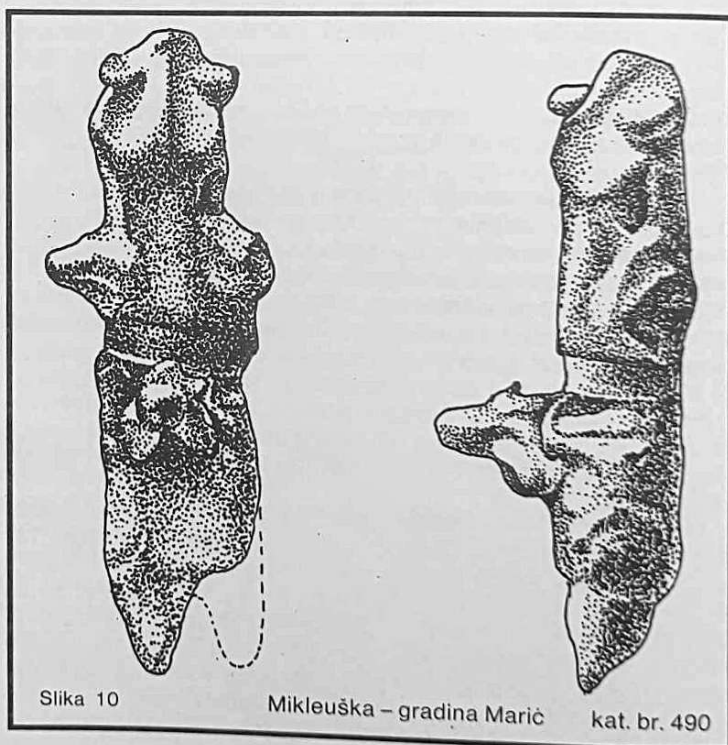
Die Zeitperiode nach dem zweiten Weltkrieg wird im NWK durch intensivere archäologische Forschungstätigkeit an verschiedenen Fundorten gekennzeichnet, auch Fundstellen der spätbronzezeitlichen sowie der älteren und jüngeren eisenzeitlichen Periode eingeschlossen. Ein wichtiges Merkmal der nachkriegszeitlichen archäologischen Bodenforschungen ist auch eine systematische und sachkundige Durchführung der Projekte, die immer öfter durch die Veröffentlichung der Arbeitsergebnisse begleitet werden. Es besteht die ständige Tendenz die mangelhafte archäologische Karte dieses Gebietes im Kroatien durch kontinuierliche, ununterbrochene Forschungen zu ergänzen.

Im Laufe der 50-er Jahre wurde Gamulica – der kleinere von zwei Grabhügeln in Martijanec erforscht. Durch Ergebnisse dieser Forschung wurden typologische Besonderheiten der materiellen Kultur der Martijanec-Gruppe bzw. der Klein-Glein-Martijanec-Gruppe bestimmt (diese Bezeichnung wird zum ersten Mal bei: B. ČOVIĆ – S. GABROVEC, 1971, 327 erwähnt). Gleichzeitig wurde auch die Nekropole der Urnenfelderkultur in Zagreb-Vrapče erforscht, und die Grabhügel der Älteren Eisenzeit in westlichen Teilen des Drava-Gebietes und in Medimurje wurden kartiert. Die 1956 entdeckten Grabhügel unweit vom Dorf Goričan in Medimurje werden seit 1974 erforscht. Bis heute wurden an diesem Fundort 20 Grabhügel der Martijanec-Gruppe aus der älteren Eisenzeit erforscht und einige

Gräber ergaben außerordentlich wertvolle Keramikexemplare, erste dieser Art auf dem erwähnten Gebiet – z. B. einige Stierprotomengefäße, ein Askos mit der animalen Figuralverzierung usw.

Die ersten systematischen Grabungen einer Siedlung der älteren Eisenzeit auf dem Gebiet des NWK fanden im Jahr 1960 in St. Petar Ludbreški statt. Die Angaben von den Merkmalen der Siedlungsobjekte, von der Siedlungsökonomik und den Gegenständen des täglichen Gebrauchs, also der damaligen Lebensweise im allgemeinen, wurden später durch die neuen Elemente ergänzt, die im Laufe der neueren Forschungen des erwähnten Fundortes gewonnen wurden (1976 – 1978).

Zu der Untersuchungen, deren Ergebnisse beträchtlich dazu beigetragen haben, die materielle Kultur der bestimmten Periode besser kennenzulernen und sogar ihre Merkmale zu bestimmen, wird unbedingt auch die Ausgrabung der ersten von nur zwei untersuchten Nekropolen der älteren Phase der Urnenfelderkultur zugezählt. Die Ausgrabungen der Urnennekropole in Sirova Katalena führte man im Jahr 1966 durch. In diesem Teil Kroatiens wurde seit dieser Zeit bis zu dem Jahr 1974 keine einzige Grabung der spätbronzezeitlichen Fundorte und Fundorte der älteren oder jüngeren Eisenzeit durchgeführt. Der Anfang einer neuen Zeitperiode in der Entwicklung der archäologischen Tätigkeit in diesem Teil Kroatiens wurde erst durch die auf dem Koprivnica-Gebiet durchgeführten Sondierungsarbeiten gekennzeichnet (Fundort Delovi-Poljane I). Die Zahl der Bodenforschungen wird allmählich immer größer, es werden die Angaben von den neuen Fundstellen gesammelt, so daß die archäologische Karte des NWK durch die neu entdeckten aber auch erforschten Fundorte bedeutend ergänzt wird. Die Zeitperiode nach 1980 wird be-

sonders durch eine größere Zahl der Ausgrabungen gekennzeichnet, obwohl es sich hier oft um Arbeiten des geringeren Umfangs handelt. Immer größere Zahl der wichtigen Daten, die als Ergebnis planmäßiger Forschungen und nicht als die eines Zufalls anzusehen sind, führt allmählich zu der Bestimmung der materiellen aber auch zu der Bestimmung der geistlichen Kultur in der Zeit zwischen dem Anfang der spätbronzezeitlichen und Ende der jüngeren eisenzeitlichen Periode. Die bedeutendsten Ergebnisse wurden bei der Ausgrabungen der älteren eisenzeitlichen Fundstellen in Medimurje (Goričan, Dvorišće) und Podravina (Sigetec, Delovi – Poljane I, Farkašić P) erreicht, und das Bild dieser Periode wird nach der Veröffentlichung der Funde von der Burgwallsiedlung auf Špičkov breg (Klanjec) und eventuell Kuzelin (Sesvete) vervollständigt.

Mangelhafte Kenntnisse der Hauptmerkmale der jüngeren Eisenzeit und der keltischen-La-Tène Kultur im NWK sind durch die unzulängliche Forschungen bedingt. Obwohl auf diesem geographischen Gebiet bis jetzt 37 Fundorte der jüngeren Eisenzeit registriert wurden, wurde die Mehrheit des archäologischen Materials doch zufällig gefunden. Im Bezug darauf, daß nur fünf Fundstellen bis jetzt teilweise erforscht wurden, kann aufgrund der Ergebnisse keine vollständige Übersicht der Geschehnisse im Laufe der letzten Jahrhunderte v. Ch. gewonnen werden.

An vielen bronze- und eisenzeitlichen Fundorten zwischen Macelj, dem Fluß Ilova bzw. Drava, Mura und Sava sind die Forschungen eben im Gange: Die neuen Fundorte werden registriert und einige der neuentdeckten werden bald erforscht werden, so daß die Ergebnisse dieser Grabungen zu besseren Kenntnissen dieser Zeitperiode der Vorgeschichte beitragen werden.

Die Zeitspanne von der Spätbronzezeit bzw. vom Anfang BrD Stufe bis zum Übergang HaB zur HaC Stufe ist die Schaffens- und Existenzperiode der Urnenfelderkultur auf dem breiten europäischen Gebiet. Seit dem Anfang des 13. Jh. v. Ch. bis zum Ende des 8. Jh. v. Ch. umfasste der Expansionsraum der Urnenfelderkultur das ganze Mitteleuropa, Karpatenbecken, Meeresufer der Nord- und Ostsee und die nördlichen Teile der Pyrenäen, apenninischen und Balkanhalbinsel. Obwohl heute zahlreiche Theorien von der ethnischen Zugehörigkeit der Träger dieser Kultur (Ilyren, Präilyren, Pannonen) bestehen, kann vorläufig nur ihr indoeuropäischer Ursprung festgestellt werden (K. VINSKI – GASPARINI, 1973, 13). Der westpannonische Raum, bzw. der Raum zwischen Sava, Drava und Mura und dem Gebirge Macelj im Westen, als eine geographische Ganzheit betrachtet, stellt auch im Sinne der Genese und Charakteristiken der Urnenfelderkultur eine Ganzheit dar. Die archäologischen Funde der ältesten Phase dieser Kultur werden in der neusten Zeit zu der Virovitica-Gruppe gezählt (K. VINSKI – GASPARINI, 1983, 551 u. w.), die sich durch Funde aus den Nekropolen in Virovitica und Sirova Katalena als eine getrennte Gruppe absondert. Bis heute werden auf diesem Gebiet nur 2 Fundstellen der Phase I der Urnenfelderkultur, bzw. der Virovitica-Gruppe erforscht. Im Jahr 1966 wurden 11 Gräber in Sirova Katalena auf dem Gebiet von Đurđevac entdeckt, und 1980 und 1981 wurden 10 Gräber der Nekropole Moravče unweit von Sesvete erforscht. Diese letzten Funde werden nach der Veröffentlichung wahrscheinlich dazu beitragen, ein vollständiges Bild von der Anfangsphase der Urnenfelderkultur im Zwischenstromland von Sava und Drava zu gewinnen. Zufällige Einzelfunde (z. B. aus Vindija, Virje bei Koprivnica, Ivanska bei Bjelovar, Tomašica bei Kutina) und der Hortfund aus Peklenica in Medimurje ergänzen durch ihre Metallgegenstände unsere Kenntnisse von der materiellen Fundgut der Virovitica-Gruppe.

Der Name Žgališće (südlich von Martijanec) deutet auf die prähistorische Brandbestattung hin, die Nekropole ist aber durch Landar-

beiten zerstört worden. Ein intakter Urnengrab wurde im Jahr 1951 entdeckt (K. VINSKI – GASPARINI, 1973, T 25, 5–9), aber die 1957 durchgeführten Ausgrabungen des gleichen Fundortes haben keine bedeutendere Ergebnisse gebracht. Der Grab aus Martijanec gehört zu der älteren Phase der Zagreb-Gruppe, bzw. zu der Zeit der Expansion der Einflüsse aus dem Kulturkreis Baierdorf-Velatica nach dem Hauptvirev der Gruppe Virovitica, was ungefähr dem Abschluß der BrD Stufe und HaA 1 Zeitperiode entspricht. Phase II der Urnenfelderkultur oder die ältere Phase der Zagreb-Gruppe ist, wie sie in der neueren Literatur definiert wurde (K. VINSKI – GASPARINI, 1983) typologisch und chronologisch nach den Funden der teilweise vernichteten Nekropole Zagreb-Vrapče bestimmt, die im Jahr 1959 erforscht wurde, sowie nach den Grabbeigaben aus Drljanovac im Bjelovar-Raum. Die Einflüsse der Baierdorf-Velatica-Kultur, aber auch die traditionellen Komponenten der Virovitica-Gruppe, die auf den Keramikfunden aus Drljanovac sichtbar sind, erläutern die Hauptmerkmale der materiellen Kultur in der Zeitspanne vom Ende des 13. bis zum Ende des 12. Jh. v. Ch. (K. VINSKI – GASPARINI, 1978, 132). Zufällig gefundene Bronzegegenstände, obwohl ohne irgendwelche wichtigen Angaben, können typologisch zu der Zagreb-Gruppe zugeschrieben werden, und deswegen werden sie in diesem Kontext erwähnt. Einzelfunde werden noch in Zlatar und Koprivnica registriert.

Auf dem Gebiet von Ziegelei in Križevci wurden 1981 und 1982 die Grubenobjekte einer größtenteils zerstörten Siedlung gefunden, in der der menschliche Aufenthalt durch eine längere Zeitperiode bestand, was aufgrund des Fundgutes zu schließen ist. Es sollten verschiedenartige Formen der Siedlungskeramik, einige Bronzegegenstände, ein Teil der Sichelgußform, Bernsteinperlen, eine tragbare Feuerstelle erwähnt werden. Außergewöhnlich interessant ist auch der Fund des Hohlbeins eines antropomorphen Gefäßes (Z. HOMEN, 1982; Z. HOMEN, 1983). Kurzgefaßt werden die Funde der zwei erforschten Burgwallsiedlungen erwähnt: Aus Marić-Gradina auf dem Gebiet von Kutina und Kuzelin unweit von Sesvete. Drei Funde aus Marić-Gradina sind ohne eine gründliche typologisch-chronologische Bearbeitung veröffentlicht worden (D. IVEKOVIC, 1968), das Material aus Kuzelin wurde bis jetzt nicht veröffentlicht.

Phase II der Urnenfelderkultur stellt die Blütezeit dieser Kultur dar, eine Periode ihrer Stärkung, Stabilisierung und Expansion auf die benachbarten Gebiete. Das ist gleichzeitig auch die Zeitperiode der intensiven Metalurgietätigkeit, die auf dem Gebiet von Zagorje, Mura und Drava durch die Ausbreitungsdichte der Hortfunde bestätigt ist (Topličica I und II, Budinščina, Podrute, Struga, Apatovac, Belica). Der Anfang der jüngeren Urnenfelderkultur wird durch die Zeitperiode der allgemeinen Stagnation und den Verfall bezeichnet. Es bezieht sich besonders auf die Zeitperiode ihrer IV Phase, die durch die Velika Gorica-Gruppe bezeichnet wird. Diese Gruppe gehört der HaB 1 und teilweise HaB 2 Periode an. Die Mehrheit der Fundorte der Velika Gorica-Gruppe befindet sich auf dem Gebiet zwischen Dobra, Kupa und Sava und auf dem Žumberak-Gebirge also außerhalb des Raumes von NWK. Nach dem zufälligen Fund aus Kalnik (K. VINSKI – GASPARINI, 1983, 575, 584) oder nach den Hortfunden aus Miljana und Ivanec Bistranski kann angenommen werden, daß sich die Velika Gorica-Gruppe sogar auf dieses Gebiet ausdehnte. Schon erwähnte, ziemlich bescheidene Funde wurden durch den Fundus ergänzt, den man 1973 und 1984 bei den Ausgrabungen der Burgwallsiedlung bei Orašje Donje (Zelina) gewonnen hat. Sieben erforschte Objekte wie auch eine größere Zahl der Keramik- und Knochenfunde und eine bronzene Messerschneide werden zur Erweiterung der Kenntnisse vom Siedlungswesen der späteren und jüngeren Phase der Velika Gorica-Gruppe beitragen (D. BALEN-LETUNIC – L. BAKA-

RIC, 1984). Die letzte Entwicklungsstufe der Urnenfelderkultur dauert von der Mitte des 9. Jh. bis zum Ende des 8. Jh., bis zur Zeit als Europa von Unruhen erfasst wurde, die auch ethnische Bewegungen zu Folge hatten.

Der sgn. thrako-kymerische Durchbruch von der Nordküste des Schwarzen Meeres in Richtung des europäischen Raumes der Transilvanien und Pannonien bis zum Ostalpenraum verursachte auch die Völkerwanderungen aus dem Balkan-Gebiet in das Sava-Drava Zwischenstromland, aber auch aus dem Ostalpengebiet in die gleiche Gegend. Der thrako-kymerische Einbruch in der zweiten Hälfte der 8. Jh. v. Ch. in Richtung Ost- und Mitteleuropa war jenes Ereignis, das das Leben der Urnenfelderkultur endgültig unterbrach.

Als von der Entwicklung und Merkmalen der älteren Eisenzeit auf dem Gebiet des NWK die Rede ist, gebrauchen wir die Ergebnisse und Angaben der Ausgrabungen aus den 50-er und letzten zehn Jahren. Obwohl wir mit dem Umfang der bis jetzt durchgeführten Ausgrabungen nicht zufrieden sein können, stellen die erreichten Ergebnisse doch eine sichere Grundlage für die Wahrnehmung der geistlichen und materiellen Kultur der betreffenden Zeit. Bei der zahlenmäßigen Erfassung der Tumuli im NWK im Jahr 1956 (K. VINSKI – GASPARIĆ, 1961, 39) wurde auch der riesige Grabhügel Gomila südlich von Martijanec bezeichnet. Neben dem naheliegenden Tumulus in Jalžabet gehört es zu den größten Grabhügeln des mittleren Europas. Der kleinere Tumulus in Martijanec, Gamulica genannt, wurde schon im Jahr 1957 erforscht. Die große Bedeutung der archäologischen Funde aus Gamulica wurde eben durch die Tatsache bestätigt, daß gerade Martijanec zu einem Namensgeber dieser Gruppe der älteren Eisenzeit geworden ist.

Slika 11

Gornji Brezovljani

Slika 12

Sigetec

Die Gruppe der Tumuli bei Goričan in Medimurje wurde auch im Jahr 1956 entdeckt, und seit 1974 werden die Grabhügel erforscht. Von insgesamt 24 untersuchten Tumuli in diesem Teil Kroatiens befinden sich 22 in Medimurje, einer befindet sich auf dem Gebiet der Ludbreg-Gemeinde und einer, der den Kenotaph (Tumulus honorarius), auf dem Gebiet von Đurđevac. In anderen Gebieten des NWK wurden die Grabhügel der älteren Eisenzeit nicht erforscht, obwohl es auf diesem Gebiet noch eine ganze Reihe der zahlenmäßig erfassten Grabhügel gibt (z. B. in der Umgebung von Varaždin und in Podravina um St. Peter und Kapela). Alle der erforschten Grabhügel gehören sowohl nach den archäologischen als auch nach dem Bestattungsritus zu der einheitlichen Tumuligruppe von Medimurje, Podravina sowie der österreichischen und slowenischen Steiermark. Die Hauptmerkmale der Martijanec-Gruppe (oder Klein-Glein-Martijanec) sind im Bestattungsritus oder in den spezifischen Keramikbeigaben enthalten. Die Sitte der Leichenverbrennung, die Beisetzung in Grabhügel und individuelle Grabstätten stellen eine Verbindung mit den Tumuli der benachbarten Steiermark dar. Typische rotfarbene Keramik mit Metallapplikationen und die Schwarzkeramik mit den breiten rippenförmigen Dekoration reflektieren die Evolution bestimmter Formen der jüngeren Urnenfelderkultur, aber auch die Bereicherung der traditionellen autochthonen Formen durch die Einflüsse der Ostalpen. Der ganze Fundus aus der erforschten Grabhügeln, Tumulus aus Donji Mihaljevec (Čakovec) ausgenommen, stammt aus der Zeit zwischen dem 7. Jh. und 4. Jh. v. Ch. Die Entstehungszeit der Funde aus dem Grabhügel in Donji Mihaljevec ist in

den Übergang von der älteren in die jüngere Eisenzeit bestimmt, in die Zeit der ersten Einbrüche der keltischen-La-Tène – Kultur auf dieses Gebiet.

Die erforschten Siedlungen der älteren Eisenzeit befinden sich auf den Anhöhen des NWK. Unter den 7 Siedlungsfundorten sind 2 ausgesprochene Burgwallsiedlungen. Das sind Špičkov breg bei Klanjec und Gradina Marić bei Mikleuška, die einen mehrschichtigen Fundort darstellt. Nach den Funden zu schätzen, wurde auch der mehrschichtige Fundort Kuzelin (in der Nähe von Sesvete) am Anfang der älteren Eisenzeit bewohnt. Die übrigen Siedlungen befinden sich auch in den höheren Gebieten, bis zu der Höhe von 165 m.

Die Siedlung in St. Peter Ludbreški existierte durch eine längere Zeitperiode, von der zweiten Hälfte des 8 bis zum 6 Jh. v. Ch. Der älteste Zeitabschnitt ihrer Existenz wurde durch einen außerordentlich wertvollen Fund bewiesen – es handelt sich um die Ausstattung einer Gießerei (M. ŠIMEK, 1979; M. ŠIMEK, 1984). Die größte Zahl der Funde dieser Fundstelle stammt aus dem 7 bzw. 6 Jh. v. Ch. und mit ihren typologischen Merkmalen reihen sie sich in die Martijanec-Gruppe ein. Die Siedlung in naheliegenden Sigetec ist sowohl der Größe, Lage und den Baumerkmale nach als auch nach dem Fundgut der Siedlung in St. Petar Ludbreški sehr ähnlich. Da die Forschungen dieser Fundstelle noch immer nicht beendet sind, wird erst nach der ausführlichen Veröffentlichung der Ergebnisse eine vollständige Darstellung der älteren Eisenzeit auf dem Gebiet des NWK möglich. Auch die bei der Untersuchungen der Fundorte Delovi – Poljane I und Koprivnica – Farkašić P erreichten Resultate sind sehr von Bedeutung. Es soll aber erwähnt werden, daß die Funde aus Poljane I der Zeit zwischen dem 8 und 6 Jh. v. Ch. zugeschrieben werden, während die Gegenstände aus Farkašić P aus der Zeitperiode von dem 6 bis zu dem 4 Jh. v. Ch. stammen.

DIE JÜNGERE EISENZEIT

Einige, während der späten Eisenzeit bewohnten Gebiete wurden auch in der jüngeren Eisenzeit besiedelt. So bestätigen auch einige Funde aus Sigetec die Anwesenheit der keltischen-La-Tène – Kultur auf diesem Fundort. Auf dem Gebiet von Poljane I werden außer Grubenobjekten der späteren Eisenzeit auch ein Wohnobjekt und eine Grube aus dem 1 Jh. v. Ch. festgestellt. Auch die mehrschichtige Burgwallsiedlung auf Kuzelin wurde nach einer kurzen Zeitperiode zu Beginn der Eisenzeit im Laufe des 2 Jh. v. Ch. wieder bewohnt. Hier dauerte das Leben auch weiterhin bis zu der Mitte des 1 Jh. v. Ch. aber auch in der Zeit der römischen Domination. Am Fundort Delovi – Grede I wurden auch Grubenobjekte entdeckt und untersucht, die aus der späten Phase der jüngeren Eisenzeit stammen. Von 8 Gruben diente wahrscheinlich nur eine als ein Wohnobjekt. Aus einer ganzen Menge der archäologischen Funde können graphitierte Töpfe mit etwas verdicktem Mundrand, das graue und schwarze auf einer Tonscheibe ausgearbeitete Geschirr, rote Keramik, Bronzefibel des Jarak-Typus und ein Eisenbeil ausgesondert werden. Aufgrund dieser Funde kann die Siedlung in die zweite Hälfte des 1 Jh. v. Ch. datiert werden.

Schon erwähnte Tatsache, daß von 37 registrierten Fundorten der keltischen-La-Tène – Kultur nur fünf bis jetzt erforscht wurden (Z. MARKOVIĆ, 1984, 299 erwähnt nur 36 Fundstellen, aber dieser Zahl soll noch der neuentdeckte Fundort bei Leštakovec auf dem Gebiet von Varaždin hinzugefügt werden), erklärt ausführlich den Forschungsstand der jüngeren Eisenzeit im NWK. Alle erforschten Fundorte sind eigentlich Ansiedlungen, so daß man außer einigen Einzelfunden, die höchstwahrscheinlich aus Gräbern stammen, über keine Daten von Nekropolen dieser Zeit verfügt. Es ist interessant, daß eine sekundäre Bestattung aus dem Tumulus in Gorican

der einzige untersuchte Grab der jüngeren Eisenzeit in diesem Teil Kroatiens ist. Es handelt sich um ein Skelett in Hockerstellung, neben dem ein auf der Tonscheibe ausgearbeiteter Schüssel als Grabbeigabe gefunden wurde (K. VINSKI – GASPARINI, 1978, 132). Eine bestimmte Zahl der Keramikfunde aus Vindija und Velika pećina bestätigt, daß auch die Höhlen im Laufe der jüngeren Eisenzeit als günstige Zufluchtstellen zeitweilig bewohnt wurden. Bei der Betrachtung der Problematik dieser Zeitperiode kann man sich aber nicht der gesamten Angaben bedienen, die während der Untersuchungsarbeiten bekannt wurden, weil die Ergebnisse einiger Forschungen noch nicht

Slika 13

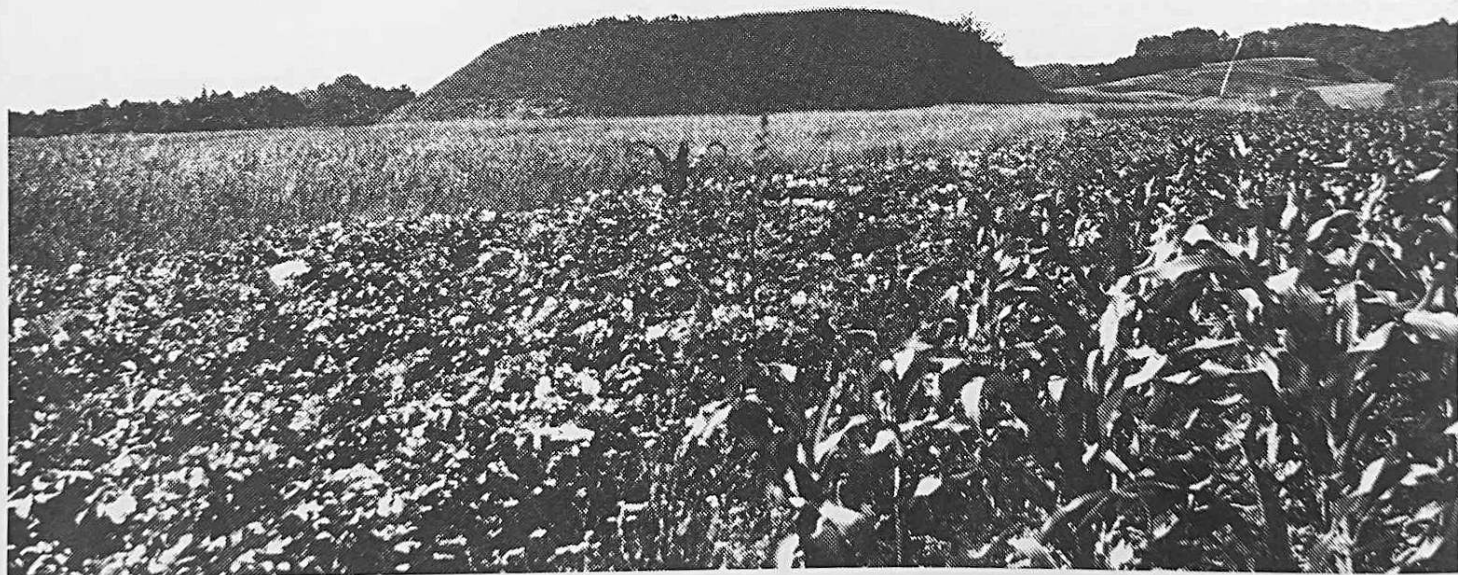
Sigetec

veröffentlicht sind (z. B. die archäologischen Funde der neueren Ausgrabungen in Vindija und Velika pećina, sowie auch Kuzelin), so daß man noch immer über sehr fragmentarische und mangelhafte Kenntnisse dieser Zeitperiode verfügt. Jedenfalls liegt der Grund dieser Unvollständigkeit nicht in der Tatsache, daß die erwähnten Gebiete in bestimmten Zeitperioden unbewohnt oder wüsst geblieben sind, sondern darin, daß sie bis jetzt noch nicht vollständig erforscht sind. Trotz der Tatsache, daß die keltische-La-Tène – Kultur als Manifestation der jüngeren Eisenzeit auf unserem Gebiet anwesend ist, ist es sehr schwer zu bestimmen, ob ihre materiellen Überreste immer mit der ethnischen Anwesenheit der Kelten in Verbindung zu bringen sind. Es ist nämlich ganz möglich, daß sich die Eingeborenen des pannonischen Gebietes solcher Gegenstände bedient ja sogar sie produziert haben. Über die Frage der ethnischen Anwesenheit der Kelten im NWK bzw. über ihre Bevölkerungsdichte auf diesem Gebiet werden die Äußerungen erst nach den bevorstehenden Untersuchungen dieser Problematik möglich. Vorläufig kann auf diesem Gebiet die Anwesenheit der Taurischer angenommen werden, eines Stammes der westlichen Kelten-Gruppe, deren Hauptgebiet das benachbarte Dolenjska war (M. GUSTIN, 1983, 33). Die Frage der östlichen Grenze zwischen Taurischer und Skordischer ist bis heute noch nicht vollständig gelöst (I. DEGMEDŽIĆ, 1959, 30–31; P. PETRU, 1968, 364–365). In einem Teil des NWK soll auch mit der ge-

wissen Anwesenheit der keltischen Latobiker gerechnet werden (P. PETRU, 1971, 132–133). In nördlichen Gebieten längs der Flüsse Drava und Sava waren am Ende des vorchristlichen Zeitalters die Stämme der Jasac und Serapylae ansässig. In der materiellen Produktion dieser Stämme waren am Ende der jüngeren Eisenzeit die Errungenschaften der Keltenkultur schon tief eingewurzelt: Typen, Formen, sowie auch die Arbeitsverfahren bei der Bearbeitung der Keramik und Metalle waren aufgenommen und verwendet. Der archäologische Fundus der jüngeren Eisenzeit im NWK gehört der Zeit von 2 Jh. v. Ch., so daß die Endphase der Latenisierung mit den Anfängen der Romanisierung zeitlich zusammenfällt. Nach dem 9 Jh. v. Ch. übernahm der römische Reich die Macht auf unserem Gebiet. Das bedeutet aber nicht, daß die Pannonen sowie auch Kelten auf diesem Raum nicht mehr existieren. Sie leben auch weiterhin auf dem Gebiet der römischen Provinz Pannonien, behalten einige Besonderheiten ihrer materiellen und geistigen Kultur bei und überlassen sich nicht der vollständigen Romanisierung. Deswegen können die Einflüsse der keltischen und pannonischen Kultur in vielen Gegenständen der römischen Provenienz am Anfang unseres Zeitalters verfolgt werden, ja sogar noch im Laufe des 2 Jh. auf einigen Antikfundorten in der Umgebung von Koprivnica (Z. MARKOVIĆ, 1981 a, 232, Anm. 22).

Marina ŠIMEK

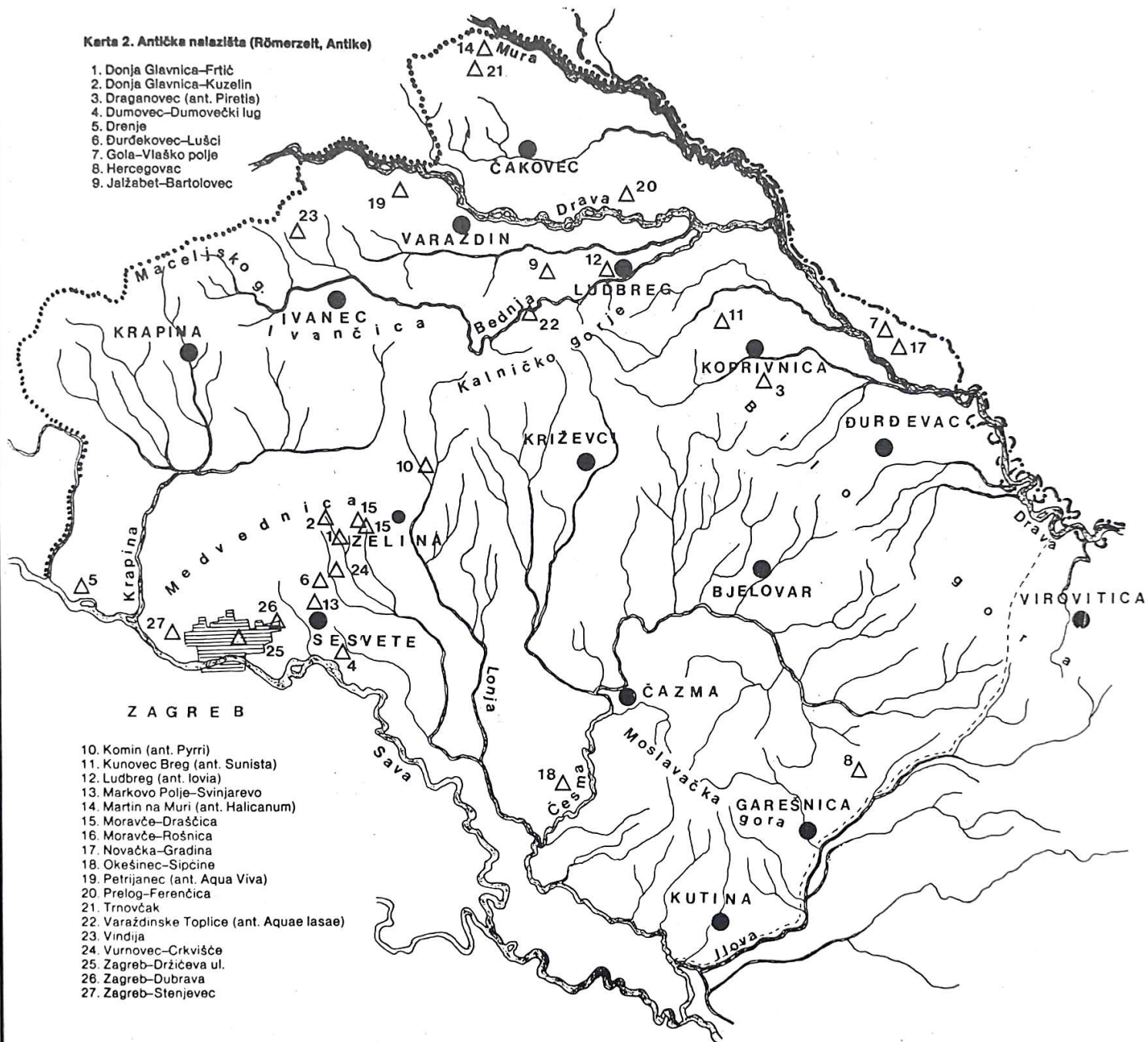

Slika 14

Jalžabet – tumul

Karta 2. Antičke nalazišta (Römerzeit, Antike)

1. Donja Glavnica-Frtič
2. Donja Glavnica-Kuzelin
3. Draganovec (ant. Piretis)
4. Dumovec-Dumovečki lug
5. Drenje
6. Đurđekovec-Lušci
7. Gola-Vlaško polje
8. Hercegovac
9. Jalžabet-Bartolovec

10. Komin (ant. Pyrrhi)
11. Kunovec Breg (ant. Sunista)
12. Ludbreg (ant. Iovia)
13. Markovo Polje-Svinjarevo
14. Martin na Muri (ant. Halicanum)
15. Moravče-Drašćica
16. Moravče-Rošnica
17. Novačka-Gradina
18. Okešinec-Sipčine
19. Petrijanec (ant. Aqua Viva)
20. Prelog-Ferenčica
21. Trnovčak
22. Varaždinske Toplice (ant. Aquae lasae)
23. Vindija
24. Vurnovec-Crkvišće
25. Zagreb-Držićeva ul.
26. Zagreb-Dubrava
27. Zagreb-Stenjevec

ANTIČKI PERIOD

Bilješke iz povijesti arheoloških istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj

THE ROMAN PERIOD

Notes from the History of Archaeological Research in Northwestern Croatia

Teško bi bilo pouzdano tvrditi da je interes za starine, njihovo sabiranje i sakupljanje ili čak njihovo arheološko iskopavanje imao na sjeveru Hrvatske odjek isti ili barem sličan onom koji je već u vrijeme humanizma i renesanse u većoj ili manjoj mjeri prožimao zemlje ondašnje zapadne Evrope da bi svom snagom eksplodirao naravno ne slučajno baš na tlu Italije. Sjeverna Hrvatska, podjednako i njen sjeverozapadni dio, kao uostalom i drugi krajevi feudalne Hrvatske, imali su u to vrijeme (15/16. st.) drugih i mnogo važnijih briga. Pa ipak, tek će jedan posve periferan oblik svega onoga na što pomišljamo spominjući renesansu i humanizam, u vrijeme koje je već posve protureformacijski obojeno inkliniralo baroku, pružiti prve podatke o znatnijim zbirkama starina pa čak i svojevrsnim muzejima onog vremena koji uz obilje raznovrsnih vrijednih stvari i antikviteta u svoj sastav uključuju starinski novac te kamene antičke natpise i spomenike. Ovi su, dakako, vezani uz značajnija plemićka imena pa nije nikakvo čudo da se ondje među prvima spominju i to već 1660. god. postojeća kolekcija grofa Nikole Zrinskog u njegovu dvorcu u Čakovcu (KUKULJEVIĆ-SAKCINSKI, 1851, 156 f.; V. HAN, 1958, 307), kao i nešto ranija, kasnije znatno uvećana zbirka grofa Nikole I. Draškovića (I. BOJNICIĆ-KNINSKI, 1880, 77 ff.; I. RENGJEO, 1953, 61). Međutim, proći će još čitavo jedno stoljeće prije nego se arheološkim podacima, prvenstveno kamenim spomenicima i starinskim novcem, posluže prvi domaći pisci naše ranije povijesti na sjeveru Hrvatske. Više ili manje sve će ih interesirati prošlost i zemljopis antičkog Ilirika i Panonije ili pak nekih njihovih dijelova pa će se u tom nevelikom popisu imena među prvima izdvojiti Josip Bedeković (oko 1668–1760.), pavlin, rodom iz Remeta (danas Zagreb), istraživač povijesti Međimurja i Andrija Blašković (1726–1796.) iz Ivaniča, franjevac, koji se zaista prvi i cjeloviti posvetio povijesti antičke Andautonije (Ščitarjevo kod Velike Gorice). Znatno su širi bili pogledi Baltazara Adama Krčelića (1715–1778.) rođenog Brdovčana (nedaleko Zaprešića), isusovca i rektora hrvatskog kolegija u Beču, da bi se na kra-

ju kao najznatniji i najplodniji pojavio Valpovčanin, franjevac, Matija Petar Katančić (1750–1828.), prvi profesor arheologije na sveučilištu u Budimu (1795.), kojeg se s pravom smatra prvim profesionalnim hrvatskim arheologom u tadašnjem austrijskom carstvu.

Kao pripadnike crkvenog staleža, obrazovane ljude i dobre poznavaoce klasičnih jezika povezivalo ih je proučavanje pisanih izvora, antičkih kamenih spomenika i u to vrijeme nezaobilazna numizmatika u čemu u našim krajevima nisu bili niti prvi niti jedini. Ipak, posvećujući se topografskoj analizi i bilježeći sve što su mislili da je za nju značajno, ostavili su mnogo toga i danas interesantnog dokazujući također da su bili suvremenici onih evropskih kretanja koja će kasnije dovesti do definitivnog izdvajanja arheologije kao znanstvene discipline.

S izuzetkom Josipa Bedekovića koji je umro ranije i već u preporodnoj epohi živućeg Matije Petra Katančića, djelatnost Baltazara Adama Krčelića i stvaralaštvo Andrije Blaškovića pada u vrijeme kada je u Zagrebu nakon ukinuća jezuitske akademije (1669–1773.) utemeljena Kraljevska akademija znanosti (1776.) pri kojoj će djelovati filozofski fakultet s katedrom za opću povijesnicu historia universalis et litteraria (V. KLAJČ, 1912, 26). Iako u to vrijeme niti ova katedra, a čini se niti ona Katančićeva u Budimu, nisu bitnije utjecale na razvoj arheologije u sjevernoj Hrvatskoj, zagrebačka akademija uspjela je u preporodno vrijeme (1790–1848.) postati mjestom okupljanja kulturologa različitih profila i interesa, pa će iz njenog tijela niknuti Zagrebačko sveučilište, iz knjižnih fondova Sveučilišna knjižnica (danas Nacionalna i sveučilišna biblioteka) a iz svakovrsnih poklona nakon izložbe u »Ilirskoj dvorani« 1846. god. (N. PROSEN, 1966, 14; M. DESPOT, 1960, 136) Narodni muzej, tadašnji Narodni dom, s nama najzanimljivijom »arheološkom sbirkom«.

Koliko god je, međutim, na sjeveru Hrvatske preporodno vrijeme donijelo stagnaciju u arheološkom radu (S. LJUBIĆ, 1885, 154, 156), toliko je naredno, politički posve nepovoljno razdoblje Bachovog apsolutizma (1850–1860), pridonijelo da

se jedan od triumfira Hrvatskog narodnog preporoda – Ivan Kukuljević Sakcinski – svim svojim bičem posveti znanstvenom radu okupivši oko sebe prijatelje i istomišljenike u »Društvo za jugoslavensku povjestnicu i starine« (1850.). Društvo se, barem što se arheologije tiče, prihvatilo jednog posve pionirskog zadatka pa je, misle neki (S. LJUBIĆ, 1885, 156), razvoju struke malo pridonijelo. Ipak, uspjelo je ono od dijela svoga članstva putem »naputaka, promemoria i pitanja« stvoriti aktivne suradnike u upoznavanju, čuvanju i istraživanju starina, oformiti fundus podataka koji i danas na sebe svraćaju pažnju, a razmjenom časopisa uspostaviti vezu sa svim značajnijim evropskim institucijama srodnog profila ili struke. Ovakvim radom stvorene su pretpostavke za suvremeniji pristup arheološkom radu koji svoju potvrdu nalazi u jednom već gotovo posve zaboravljenom članku Vatroslava Jagića (1866, 48 ff.), tadašnjeg profesora književnosti na zagrebačkoj klasičnoj gimnaziji, kratkotrajnog kustosa u arheološkoj zbirci budućeg Narodnog muzeja (1865.), a nakon 1870. god., kada je iz političkih razloga napustio Hrvatsku, jednog od najpoznatijih evropskih slavista druge pol. 19. st. Iako je Jagićev članak značajniji za razvoj i početke prethistorijske arheologije ovdje na sjeveru Hrvatske, jednako je važan kako za antičku arheologiju tako i za arheološku znanost uopće jer je već tada, dakle prije ravno 120 godina, uspio pobrojati i prikazati gotovo sve aspekte kojima se arheološka istraživanja trebaju ili direktno baviti ili barem indirektno konzultirati i u svom istraživačkom radu uvažavati. Kao prethodnica suvremenog, nimalo romantičarskog shvaćanja arheoloških nalaza, arheološke topografije i arheoloških istraživanja kao znanstvene discipline, članak V. Jagića bio je realan odraz novih kretanja i pogleda na arheologiju u tadašnjem Zagrebu u kojemu će se te i naredne (1867.) godine za arheologiju ne samo sjeverne Hrvatske zbiti važni i posve nezaobilazni događaji.

Od svijesti i potrebe da se započne sakupljanjem narodnog blaga, na što npr. već 1813. god. ukazuje tadašnji zagrebački biskup Maksimilijan Vrhovac (V. DEŽELIĆ, 1904), prvih poklona kasnijoj Pravoslavnoj akademiji Vrhovčevog nasljednika Aleksandra Alagovića 1828. god. (M. DESPOT, 1960, 136), kulturnog programa Ljudevita Gaja koji misao o osnivanju muzeja 1829. god. najprije uobličava a zatim, 1836. god., saborskom odlukom potvrđuje (S. LJUBIĆ, 1885, 155.; M. VUKMIR, 1954, 127), te ujedinjenja različitih u toku Hrvatskog narodnog preporoda oformljenih društava u jedan novi nikad organizirani »Narodni hrvatsko-slavonski museum« 1857. god. (M. VUKMIR, 1954, 127), stiglo se nakon gotovo pola stoljeća do 1862. god., kada se pod Mijatom Sabljarem zbirke sabrane ili predane dotadašnjem Gospodarskom društvu najprije osamostaljuju, a 1866. god., nakon što su potvrđena pravila, prelaze u sastav novoosnovanog »Narodnog zemaljskog muzeja« kojim upravlja Strossmayerova Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti (S. LJUBIĆ, 1870c, 5). Već naredne godine za pripravnika je izabran u znanosti već oprobani i starinama, osobito arheologiji, sklon, Hvaranin Šime Ljubić, kojeg 1868. god. susrećemo kao ravnatelja cijelog muzeja, a 1869. god. kao redovitog kustosa u tadašnjem

»razdjelu arheološkom« (S. LJUBIĆ, 1870c, 16; T. SMIČI-KLAS, 1898, 191). Trebat će proći gotovo čitavo jedno desetljeće da se Kukuljevićevo »Društvo za jugoslavensku povjestnicu«, nakon krize u koju je palo, pretoči u »Hrvatsko arheološko društvo« okupljeno oko »arheološkog odjela Narodnog zemaljskog muzeja« pri Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti. 1879. god., kada je publiciran prvi broj »Viestnika Hrvatskog arheološkog društva«, bio je to prvi i u tom trenutku jedini domaći isključivo arheološki časopis tiskan na tlu tadašnjih kraljevina, kako Hrvatske i Slavonije tako i Dalmacije.

Međutim, prije ovog učinjen je nevelik ali važan posao. Moglo bi se kazati da je V. Jagić sastavio prvi pregledan topografski popis arheoloških nalazišta, među njima i pet antičkih (Petrijanec, Varaždinske Toplice, Vinica, Lohor, Trnava), prema podacima iz starije periodike publicirane uglavnom izvan Hrvatske (1866, 68), a da je I. Kukuljević Sakcinski zajedno s irskim arheologom grofom Mac Donellom 1867. god. obavio prvo, istina nedokumentirano, arheološko iskopavanje u Varaždinskim Toplicama (I. TKALČIĆ, 1869, 23; A. LONGHINO, 1896, 10; B. VIKIĆ-BELANČIĆ – M. GORENC, 1958, 75 n. 2). Vrlo je značajna potom 1873. godina, jer su se te godine epigrafski spomenici našli okupljeni na jednom mjestu u svjetski poznatom Mommsenovom Corpus inscriptionum latinorum, budući da je te godine, kako je to već Tadija Smičiklas primijetio (1892, 194), I. Kukuljević Sakcinski publicirao svoju za nas još uvijek živu »Panoniju rimsku« (1873, 86–157) i jer su pod njegovim vodstvom u Markuševačkoj Trnavi obavljena prva, nazovimo ih stručna, po karakteru čini se pokusna, arheološka iskopavanja na području današnjeg Zagreba (I. KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, 1875, 159). U to vrijeme S. Ljubić sastavljao je ili već publicirao prve kataloge arheološke građe sakupljene u Narodnom zemaljskom muzeju (1870a, 29–54; 1870b, 55–146), od kojih s obzirom na našu temu treba istaknuti popis antičkih natpisa ondje prikupljen i u odnosu na ranije objavljene podatke i literaturu dopunjen i korigiran (1876, 1 ff.). Pa ipak, S. Ljubić će već 1879. god. Varaždinskim Toplicama, jednom od najvažnijih antičkih lokaliteta u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, posvetiti prvi iscrpan stručni članak (1879, 33 ff.), da bi iste godine u svojstvu kustosa Narodnog zemaljskog muzeja poduzeo prvo stručno, kasnije samo najsumarnije publicirano, rekognosciranje Podravine i Zagorja (1880, 100 ff.), slijedeći pri tome kojekakve putopisne bilješke ili pak ono što su mu neki od prethodnika ostavili u baštinu (Mijat Sabljari npr.). U međuvremenu uspio je, bez sumnje potaknut žalosnom sudbinom čuvenog skupnog nalaza zlatnog novca 4. st. iz Petrijanca (1880, 111 ff.), 1873. i 1874. god. spasiti nešto novca i nakita 3. st. iz ostave nađene u Bušetini kod Virovitice (Ž. DEMO, 1981, 214 ff.; Ž. DEMO, 1983, 359 ff.), 1875. god. poznati nalaz zlatnog novca kasnog 1. st. iz Zemuna, za našu temu tek usputno zanimljiv (S. LJUBIĆ, 1876 a, 1–29), te napokon prvi u nizu skupnih nalaza antonijana druge polovice 3. st. nađen u Virju 1879. god. (1879a, 26 f., 90) od kojeg bi u Arheološkom muzeju bilo do danas sačuvano

978 komada (I. MIRNIK, 1981, 73 Nr. 245). Ne treba zaboraviti niti prvo po našem Hvaraninu 1882. god. (S. LJUBIĆ, 1883, 1 ff.) učinjeno iskopavanje u Šćitarjevu (Andautonia), potaknuto valjda ispravnom ubikacijom M.P. Katančića (1795, 133), jer je ovaj neobično važan antički lokalitet, smješten istina na desnoj obali Save, imao za današnji Zagreb osobito značenje ne samo stoga što su ga stariji smatrali pretečom Zagreba (VHAD 5, 1883, 93), već i zato što neki noviji autori u njegovu »res publica Andautoniensium« upisuju zagrebačka područja podno Medvednice a na lijevoj obali rijeke Save (I. Degmedžić, 1957, 114 f.). No, istraživački zanos koji je prvih godina nakon osnivanja »Hrvatskog arheološkog društva« našao svoj odraz i u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, čini se da je ovdje do 1885. god. već posve malaksao, barem kada je riječ o istraživanjima iz domene antičke arheologije. Zato kao rijetke bilježimo iz Varaždinskih Toplica natpisnu ploču legata XIII legije datiranu, kažu, u 69. ili 69–84. god. (I. BOJNICIĆ, 1882, 107 f.; AIJ, Nr. 462), objavu nadgrobnog spomenika 3. st. nađenog u Podsusedu (S. LJUBIĆ, 1884, 75 – J. BRUNŠMID, 1909, 164 Nr. 359 = AIJ, Nr. 482) i fragmentiranog spomenika 4. st. nađenog u Đurđevcu sa spomenom Konstancija II ili Konstansa, sinova Konstantina Velikog (S. LJUBIĆ, 1889a, 2 f = J. BRUNŠMID, 1907, 157 Nr. 273 = AIJ, Nr. 582), te objavu ostave brončanog novca druge polovice 2. st. iz Prugovca u Podravini (S. LJUBIĆ, 1888, 33 f.). Neprestano su se, međutim, gomilali podaci pristigli kao obavijest povjerenika pa su ovi dobrim dijelom izravno, u skraćenoj formi ili prepričani, redovito publicirani u rubrici »dopisi« ili »razne vijesti«. Uz redovito praćenje vijesti objavljenih u inozemnoj stručnoj ili publicističkoj literaturi, začinjenih dakako mislima i stavom uredništva, mogli su brojni pretplatnici i općenito široka čitalačka publika, te stručnjaci (i ondašnji i današnji) pratiti tok zbivanja u vremenu kada su zbog nedostatka financijskih sredstava arheološka istraživanja svedena na minimum (VHAD 12, 1890, 55).

Kraj jedne istraživačke epohe, nazovimo je slobodno varaždinskohvarskom, prema glavnim i vodećim njenim protagonistima I. Kukuljeviću Sakcinskom i Š. Ljubiću, primakla se kraju tiho kao i stoljeće u kojem je buknila, trajala i stvarala. No, praznina nije bila ono što će iza ovog slijediti. Na pozornici arheološkog rada u sjevernoj Hrvatskoj već su stajala nova velika imena: kao predstojnik Odjela za bogoštovlje i nastayu tadašnje Kraljevske hrvatsko-slavonsko-dalmatinske vlade bivši prvi profesor »povijesti umjetnosti i klasične umjetničke arheologije« zagrebačkog Sveučilišta Izidor Kršnjavi, a kraj njega u Narodnom muzeju Ljubićev nasljednik Josip Brunšmid (od 1893.), uz to i prvi profesor klasične arheologije na tom istom zagrebačkom Sveučilištu (od 1895.). Pretpostavke za jednu novu, našičko-vinkovačku, dakle slavonsku epohu u arheologiji sjeverne Hrvatske, već su 1895. i 1896. god. ne samo stasale, već u cijelosti i potpuno funkcionirale. Ovom je 1901. god. samo pridodan još jedan velikan, Vinkovčanin, Viktor Hoffiller, dugogodišnji suradnik J. Brunšmida i njegov kasniji nasljednik ne samo na arheološkom odjelu Narodnog muzeja i zagrebačkom Sveučilištu već i u »Zemaljskom po-

vjerenstvu za očuvanje umjetnih i historičkih spomenika« osnovanom u Zagrebu 1910. god. No, ova dvojica kao da su u svom životu i radu razdijelila dužnosti i rezultate. J. Brunšmid podigao je arheologiju ovdje na sjeveru Hrvatske na jednu zaista svjetsku razinu, a V. Hoffiller ostvario je prodor u Evropu (Ž. DEMO – E. DUBRAVEC – Z. MARKOVIĆ, 1978, 6).

S J. Brunšmidom započinje vrijeme značajnih i važnih iskopavanja, te velikih sintetskih članaka. Gotovo da nema područja u kojem se nije oprobao publicirajući ogromnu arheološku građu, dajući svoje mišljenje, prezentirajući svoje znanje. Za našu temu kao najznačajnije moramo istaknuti korpus kamenih spomenika – »Kameni spomenici Hrvatskog narodnog muzeja u Zagrebu (VHAD 7, 1903/4a; 8, 1905; 9, 1906/7; 10, 1908/9; 11, 1910/11; 12, 1912) i po sistematičnosti sličan – »Antikni figuralni bronsani predmeti u Hrvatskom narodnom muzeju u Zagrebu« (VHAD 13, 1914). Iz serije članaka pod zajedničkim naslovom »Nekoliko našača novaca na skupu u Hrvatskoj i Slavoniji« treba navesti barem one koji se odnose na ostave kasnog 4. st. iz Lupoglava kod Dugog Sela (J. BRUNŠMID, 1912a, 284 ff.) i Zagreb–Markuševca/Sv. Šimun (J. BRUNŠMID, 1912, 272), te veliki nalaz antoninijana Tacitovog vremena iz Komina kod Zeline inventiran i obrađen rukom J. Brunšmida, ali publiciran tek mnogo kasnije (za lit.: I. MIRNIK, 1981, 64 Nr. 180). Nadalje, kartu nalaza antičkih predmeta iz SZH dopunio je J. Brunšmid fragmentiranom figuricom crnca, ukrašenim elementom s antičkih kola, iz Lipe kod Kutine (J. BRUNŠMID, 1914, 244 Nr. 94), dijelom noge neke zacijske monumentalne konjaničke statue iz antičkog Ludbrega, za čiju se dataciju ili vremenski kontekst niti on (1914, 258 Nr. 226), a niti neki noviji autori nisu mogli odlučiti (M. GORENC – B. VIKIĆ, 1984, 66, 69 sl. 21), te osobito zanimljivim podatkom o jednom izgubljenom srebrnom kipiću Prijapa, boga plodnosti i zaštitnika vinograda i vrtova, nađenom ili u Lučkom s desne ili u Prečkom s lijeve obale Save, dakle u današnjem Zagrebu (J. BRUNŠMID, 1914, 208). U odnosu na već ranije poznate i publicirane kamene spomenike, J. Brunšmid je mogao pridodati tek objavljenu ali izuzetno zanimljivu skulpturu Ikara iz Vugrovca kod Sesveta (1903/4a, 229 Nr. 33), zatim još pet žrtvenika (ara) od kojih su čak tri pronađena u Hrvatskom zagorju – u Mihaljekovom Jarku južno od Krapine (1907, 119 ff. Nr. 214–216), po jedan u Crnoj Vodi kod Sesveta i Vrapču u današnjem Zagrebu (1907, 119 Nr. 213, 145 f. Nr. 253), te jedan osobito zanimljiv reljefni prikaz Medee, Jasona i Argonauta kako ga je nakon nalaza u župnoj crkvi u Bjelovaru objasnio (J. BRUNŠMID, 1901, 125 ff.). Potrebno je, dakako, istaknuti i portretni prikaz glave mlađeg muškarca iz Zagreb–Petrinjske ul. (J. BRUNŠMID, 1905, 38 Nr. 68).

Međutim, imamo li u vidu sve ono gore navedeno morat ćemo konstatirati da je Brunšmidovo vrijeme donijelo za antičku arheologiju SZH iznenađujuće malo. J. Brunšmid, koji je sam pisao, radio i iza sebe ostavio toliko mnogo (S. DIMITRIJEVIĆ, 1981, 47–63), više je bio okrenut Slavoniji i Srijemu. Stoga od značajnijih terenskih istraživanja antičkih lokaliteta

Slika 15

Prelog – Ferenčica

ovdje možemo navesti tek ono J. Purića (1900, 172 ff.) i Lj. Ivančana (1898–1899, 207 ff.; 1900, 223 f.) u Stenjevcu Donjem 1896. i 1898. god., gdje je brojnim ranije poznatim i već spominjanim nalazima pridodana obilna arheološka građa s lokalne ranocarske nekropole (V. HOFFILLER, 1903/4, 166 ff.). O ovom značajnom lokalitetu, kojeg je 1904 god. prigodom svog boravka u Zagrebu, Krapini i Donjoj Dolini obišlo bečko Antropološko društvo (VHAD 1903/4, 247 f.), pisano je u više navrata u toku i odmah po završetku istraživanja, a zatim ponovno tridesetak godina kasnije (J. KLEMENC, 1938, 37–63), da bi mu u novije vrijeme posvetili temeljitiju analizu (A. JOVANOVIĆ, 1984, 24 ff.), a sutra vjerujemo i cijelu monografiju (Z. GREGL, 1985). Uz ovo treba spomenuti početkom ovog stoljeća u Vinagori u Hrvatskom zagorju registriranu nekropolu, po publiciranim nalazima sudeći – srednjocarsku (2–3. st.), pa stoga osobito interesantnu, ali poslije toga nikada istraživanu (V. HOFFILLER, 1907, 194–196), slučajni nalaz antičkog cjedila (cyathus) iz Brdovca kod Zaprešića (V. HOFFILLER, 1903/4a, 114 sl. 62:5, 115), te jedan zanimljivi ranocarski vrč izvađen iz Save kod Gušća (V. HOFFILLER, 1912a, 313 f.), odakle potječu nalazi antičkog koplja i dva

mača (V. HOFFILLER, 1912, 85 sl. 5, 105 sl. 2–3). Osobito je zanimljiv šljem Coolus tip C) s kraja 1. st. p.n.e. i ranog 1. st.n.e., izvađen iz Save kod Podsuseda (V. HOFFILLER, 1911, 183 f. sl. 22) i jedan nešto mlađi, datiran u prvu polovicu 1. st. (Coolus tip E), izvađen iz Save kod Rugvice blizu Dugog Sela (V. HOFFILLER, 1912, 184 f. sl. 23).

Prikazane rezultate pratile su uskoro znatne promjene, kako u organizaciji muzeja i arheološkog društva oko njega okupljenog, tako i u organizaciji same arheološke službe. Nije teško zamijetiti da od 1905. god. prestaje objavljivanje društvenih vijesti a odmah zatim i pisama povjerenika na koje se osobito u Ljubićevo vrijeme i nešto manje u prva dva decenija Brunšmidova uredništva oslanjala izdvačka djelatnost Hrvatskog arheološkog društva i njegovog glasila. Arhivski podaci sačuvani u današnjem Arheološkom muzeju pokazuju da je i broj vijesti pristiglih preko povjerenika početkom 20. st. počeo lagano ali sigurno padati. Uz to, 1910. god. u Zagrebu je osnovano »Zemaljsko povjerenstvo za očuvanje umjetnih i historičkih spomenika u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji«, pa je Vjesnik u svoje korice preuzeo publicističku djelatnost novoosnovanog Povjerenstva, čime je ustvari nastavljen još jedan davno započet posao I. Kukuljevića Sakcinskog. Ovo su zacijelo imali pred očima J. Brunšmid i V. Hoffiller kad već od prvih dana sudjeluju u organizaciji Povjerenstva, pa i na užrb arheologije. Uskoro će se pokazati da je ovaj potez bio od golemog značenja, jer će samo dan nakon početka 1. svjetskog rata (28.07.1914.) na čelu Povjerenstva stajati J. Brunšmid (A. HORVAT, 1976–1977, 23), a kraj njega u maloj grupi entuzijasta i njegov vjerni V. Hoffiller (A. HORVAT, 1978–1979, 11 f.). U ta teška vremena steći će J. Brunšmid još poneku zaslugu spasavajući od sigurne smrti u nekoj od austrougarskih topionica i tvornica topova bronzane krovove Sveučilišne biblioteke, Hrvatskog narodnog kazališta, vladine palače i onih jedanaest kupola H. Bolléa što sjede na arkadama zagrebačkog groblja Mirogoja (A. HORVAT, 1978–1979, 23 f.). U isto vrijeme pregledat će V. Hoffiller preko 3000 crkvenih zvona, a opisati ili fotografirati preko 2000 (I. MIRNIK, 1977, 9; A. HORVAT, 1978–1979, 24 ff.), ne bi li barem neka od ovih kada dođe vrijeme, sretnicima ili nesretnicima što su ostali ili čekali kod svojih kuća obznanila da je prvom velikom gubilištu napokon došao kraj. Rat i jedna s arheologijom teško spojiva – do kraja profesionalno obavljena i nadasve patriotska – obveza dovela je do zastoja u arheološkom radu i izlaženju Vjesnika, pa će se prvi i jedini od J. Brunšmida uređeni posljerni broj pojaviti tek 1919. god. Do prvog Hoffillerovog Vjesnika, posvećenog već teško bolesnom J. Brunšmidu, proteći će gotovo čitavo jedno desetljeće.

Preuzevši nakon Brunšmidovog penzioniranja (1924.) upravu nad »Arheološko-historijskim odjelom Narodnog Muzeja« V. Hoffiller će, rastrgan obvezama, kao stručnjak evropskog glasa, suradnik više evropskih arheoloških društava i sveučilišni profesor, pritisnut brojnim i nepotrebnim birokratiziranjem i ponajviše nedostatkom materijalnih sredstava, na što se tako često žali u svojim dopisima, na istraživačkom

planu u SZH napraviti relativno malo. 1925. god. i u nekoliko navrata poslije toga kreće se i putuje Podravinom gdje, kako to desetak godina kasnije sam kaže, nije boravio već gotovo trideset godina. Ovdje je u Novigradu Podravskom 1926. god. obavio kratkotrajno (2 dana) istraživanje antičkog naseobinskog kompleksa o kome će podatke podastrijeti raznim, poglavito zagrebačkim novinama, ali će stručna javnost o ovome saznati opširnije i više iz jedne kasnije objavljene publikacije (V. HOFFILLER, 1937, 295 ff.). Istraživanje u Novigradu Podravskom, smještenom blizu granice sa Slavonijom na istoku sjeverozapadne Hrvatske, bilo je prvo u ovom dijelu Hrvatske obavljeno stručno iskopavanje antičke arhitekture između dva rata. Pa ipak, moramo primijetiti, da će ovaj lokalitet nekom neobjašnjivom greškom niti pola stoljeća kasnije biti premješten u Sloveniju (M. VASIĆ, 1970, 80 Nr. 14), gdje uistinu postoji Novi Grad, ali nema Podravine niti Novigrada Podravskog.

Pored nekoliko manjih priloga, najznatniji rad V. Hoffillera napravljen u suradnji s B. Sariom, profesorom na ljubljanskom univerzitetu, bio je popis antika natpisa Norika i Gornje Panonije, sastavljen kao prvi tom jedne opširnije studije koja je na suvremeni način trebala evropskim istraživačkim krugovima približiti ovu vrst spomeničke baštine skupljene na tlu Jugoslavije (AIJ). Za SZH priopćeni su u vremenu od 1922–1934. god. pronađeni kameni spomenici (najbrojniji opet oni iz Varaždinskih Toplica), ponajviše dakako žrtvenici ili grobne ploče (AIJ, Nr. 459–60, 467–8, 470–71), a zatim natpis s neke građevine valjda ipak žrtvenika iz Kunovec Brega kod Koprivnice, a ne iz Kunovca kako bi se moglo pomisliti (AIJ, Nr. 472), te miljokaz iz Jelkovca kod Sesveta (AIJ, Nr. 602), postavljen na pravcu atničke ceste Sisak–Šćitarjevo (kod Velike Gorice)–Komin–Podravska magistrala (Ptuj–Osijek). Uz ove ponovno je spomenut već 1914. god. obznanjeni (GJ. SZABO, 1914, 104 sl. 8, 105) grobni spomenik ugrađen u crkvu sv. Ane u Hrašćini (AIJ, Nr. 456), smještenoj kraj puta koji upravo idealno povezuje jug Hrvatskog zagorja s antičkom cestom na koju se odnosi jelkovački miljokaz, te reatribucija Brunšmidovog žrtvenika iz Žabna (nekad Sv. Ivan Žabno) kod Bjelovara (S. LJUBIĆ, 1892, 4; J. BRUNŠMID, 1907, 113 Nr. 234) u istoimeno selo Žabno kod Siska (AIJ, 249 Nr. 541) što je u novijoj literaturi različito primljeno pa su neki skloniji tumačenju S. Ljubića i J. Brunšmida (Ž. DEMO, 1982a, 79 Nr. 8), a drugi mišljenju V. Hoffillera (M. ZANINOVIĆ, 1981, 202).

Krajem 1922. god. suradnikom u svojstvu asistenta V. Hoffillera postaje Ljubljančanin Josip Klemenc, dipl. student zagrebačkog sveučilišta (povijest i zemljopis). Nakon što je 1929. god. doktorirao s temom »Dislokacija rimske vojske u Panoniji u I. stol. po Kr.« postaje J. Klemenc kustosom u muzeju svog sveučilišnog profesora (P. PETRU, 1968a, 5), gdje ga, iako u arheologiji već oprobano (1926, 119 ff.), prvo vidimo na poslovima epigrafičara (1928, 271 ff.), zatim kao uspješnog numizmatičkog pisca (1933, 12 ff.; 1935, 83 ff.) i napokon kao sastavljača prve predratne zaista iscrpne topografske karte arheoloških nalazišta s područja Zagreba

(1938). Kao svojevrсни nastavljatelj numizmatičke tradicije arheološkog odjela Narodnog muzeja u Zagrebu približio je J. Klemenc nekoliko skupnih nalaza iz SZH: ostavu denara Hadrijanova vremena iz Garešnice (1936, 131 Nr. 32), ostavu druge polovice 2. st. iz Božjakovine kod Dugog Sela (1938, 11) i ostavu druge polovice 4. st. iz Donjeg Stefanovca u današnjem Zagrebu (1936, 128 Nr. 17), dok ćemo nalaz iz Novog Sela kod Bjelovara (kako ga se u novije vrijeme naziva) ostaviti u okvirima Novog Sela kod Garešnice kako ga je u literaturu uveo J. Klemenc (1936, 125 Nr. 6). Susrest ćemo ga, nadalje, u spisima AMZ kako tridesetih godina obilazi lokalitete u SZH, od čega će tek ponešto biti pribilježeno i spomenuto (Ž. DEMO, 1982, 279). Njegov obilazak Poljanca nedaleko Ludbrega 1937. god. u povodu nalaza rimskih kola (1929.) urodio je poticajem i savjetima tadašnjem još mladom Mirku Šeperu da temeljito obradi (ali tek dva i pol desetljeća kasnije publicira) ovaj izuzetan nalaz (1962, 235 ff.), za koji će tek u novije vrijeme prevladati mišljenje o grobnoj komponenti nalaza (Ž. DEMO, 1985, 112 ff.; A. JOVANOVIĆ, 1984, 147 f.). Napokon, o Klemenčevom poznavanju arheološke topografije SZH svjedoči njegov dio posla na arheološkoj karti Ptuja koja obuhvaća dio Međimurja (J. KLEMENC – B. SARIA, 1936, passim) i na arheološkoj karti Rogateca koja pokriva zapadne dijelove Hrvatskog zagorja sve tamo dolje do Save (J. KLEMENC – B. SARIA, 1939, passim). Zaokruživši s A. Mayerom i njegovim lasima (1935, 69 f.), nadamo se, najvažnija arheološka saznanja jedne istraživačke epohe donesene ovdje u posve skraćenoj formi i bez brojnih stranih imena – njima neka se bave njihovi zemljaci – ušlo se u mračan period nove svjetske katastrofe.

Nakon 2. svjetskog rata u razdoblju od 1945–1947. god. Arheološki muzej polako će seliti i preseliti svoje eksponate i odjele u novu zgradu (nekadašnju vilu Vranyczany) na Zrinjcu 19, a zatim će od 1947–1951. god. također polako prikupljati stručni kadar s kojim će kasnije započeti toliko potrebna terenska istraživanja antičkih lokaliteta u SZH. Uz već u Muzeju zaposlenu I. Degmedžić (od 1943.), svoje su mjesto našli 1947. god. B. Vikić, a 1951. god. i M. Gorenc. Ovo će dvoje, nakon prethodnih rekognosciranja I. Degmedžić i B. Vikić (I. DEGMEDŽIĆ, 1950, 269 ff.), započeti prvim sustavnim arheološkim istraživanjima Varaždinskih Toplica u proljeće 1953. god. (B. VIKIĆ-BELANČIĆ – M. GORENC, 1958, 76). Prethodno je također na varaždinskom području, u Bartolovcu (Jalžabet–Bartolovec), 1947. i 1948. god. S. Vuković (M. ŠIMEK, 1985; B. VIKIĆ – M. GORENC, 1969, 8 f.), kasnije kustos varaždinskog Muzeja, obavio prva registrirana poslijeratna istraživanja nekog antičkog lokaliteta na sjeverozapadu Hrvatske.

Jedan od najvažnijih zadataka muzejsko-konzervatorske službe u NR Hrvatskoj nakon oslobođenja bilo je proširivanje mreže muzeja. Za arheologiju ovo je bilo od osobite važnosti jer su u SZH u to vrijeme djelovala samo dva muzeja: Arheološki muzej u Zagrebu i Gradski muzej Varaždin s tek 1948. god. izdvojenim arheološkim odjelom (J. TOMIČIĆ, 1975, 7 f.).

U Bjelovaru Muzej je osnovan 1949. god. (S. BLAŽEKOVIĆ, 1985, 269) dok će muzeji u Koprivnici, Križevcima i Čakovcu otvoriti svoja vrata u toku pedesetih godina. U Koprivnici npr. unatoč još 1880. god. osnovanog »društvanca ljubitelja starina« pod vodstvom odvjetnika V. Perka (VHAD 2, 1880, 90) tek se 1945. god., zalaganjem koprivničkog tiskara V. Vošićkog, formira odbor za osnivanje Muzeja (ZbMGK 1, 1946, 2), da bi sam Muzej s izuzetnim L. Brozovićem na čelu, bio otvoren 1951. god. (ZbMGK 8, 1953, 129 ff.; K. FILIĆ, 1962, 137 f.; D. FELETAR, 1978, 5 ff.). Slično je bilo i u Križevcima, gdje se za 1933. god. bilježi akcija Društva prijatelja starina i njegov napor da se oformi Muzej (Nar. Starina 34, 1933, 232), ali je ideja realizirana tek zalaganjem D. Zajca 1952. god. u povodu 700-obljetnice grada Križevaca (VMKH 1, 1952, 23., P. GRDENIĆ, 1953, 41 ff.). U Čakovcu nastojanja da se oformi Muzej datiraju u vrijeme nakon 1. svjetskog rata, ali se ideja ostvaruje tek 1951. osnivanjem Muzejskog društva i 1955. god. osnivanjem Muzeja Međimurja – Čakovec (M. ILIJANIĆ, 1956, 12 ff.; V. KALŠAN, 1985, 18 ff.). U Kutini je Muzej Moslavine osnovan tek 1960. god. a njegov arheološki odjel prema jednima 1963. (D. IVEKOVIĆ, 1968, 351), a prema drugima 1970. g. (R. PRAŽIĆ, 1985, 21). U Koprivnici Muzej 1963. god. dobiva arheologa, u Čakovcu 1972., a u Križevcima 1977. god., kada počinje osnivanje i arheološki rad u Muzeju Prigorja–Sesvete, dok u Čazmi i novoosnovanom muzeju u Brdovcu arheolozi djeluju tek odnedavna. Dodamo li ovdje aktivnost arheologa Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu, mogu se zaokružiti i zbrojiti arheološki efektivni koji su na terenima SZH vršili terenska istraživanja. Pisaca čiji su rad i prilozi posvećeni ovim problemima bilo je izvan zemlje ne malo, a u zemlji čak dosta.

Od istraženih, što pokusnim što sustavnim arheološkim zahvatima, moglo bi se navesti tridesetak lokaliteta iako je, moramo naglasiti, broj »istraženih« lokaliteta vjerojatno znatno veći. Ponajviše su, međutim, istraživana nalazišta naseobinskog karaktera, rjeđe veći urbani kompleksi, češće manja naselja nazivana villae rusticae kako onda kada je zato bilo, tako i onda kada za to nije bilo pravih elemenata. Znatno su manjim brojem navedeni nalazi antičkih nekropola, bilo za sada češće istraživanih noričko-panonskih tumula, bilo rjeđe registriranih ravnih ranocarskih nekropola. Kasnoantičke nekropole, naprotiv, nisu istraživane, iako se nailazilo na pojedinačne kasnoantičke ukope, češće unutar naseobinskog kompleksa. Utvrđenja smještena na istaknutijim kotama u funkciji kakvog obrambenog sistema kakav bi se na sjeverozapadu Hrvatske mogao očekivati ako ne u drugoj polovici 3. st. onda posve sigurno u 4. st., još su uvijek u istraživačkom smislu kuriozum i neafirmirana vrijednost.

Najznatniji i do sada najtemeljitiše istraženi lokalitet su **VARAŽDINSKE TOPLICE, ant. Aquae lasae (Nr. 22)** gdje je nakon brojnih epigrafskih spomenika i prvih nedokumentiranih istraživanja 1867. god. (I. TKALČIĆ, 1869; A. LONGHINO, 1896, 10) Arheološki muzej pod vodstvom B. Vikić i M. Gorenc započeo 1953. god. svoja prva sustavna arheološka

iskopavanja (B. VIKIĆ-BELANČIĆ – M. GORENC, 1958, 75 ff.; Isti, 1961, 181 ff.; Isti, 1970, 121 ff.; B. VIKIĆ-BELANČIĆ, 1972–1973, 75 ff.; ista, 1977, 38 ff.; M. GORENC – B. VIKIĆ, 1980, s lit. na str. 26). Ovaj – nesumnjivo najznatniji i najdulje istraživani – lokalitet u ovom dijelu Hrvatske, antičko je naselje sa svim atributima jedne urbane cjeline (forum s trijemom, kapitolij s hramovima, nimfej, itd.) u kome je periferni smještaj u odnosu na glavne antičke prometnice ustupio mjesto termalno-kupališnom kompleksu i za to potrebnim ne baš malobrojnijim pratećim djelatnostima. O tome svjedoči daleko najveći broj u SZH pronađenih epigrafskih spomenika, njihovi često ugledni postavljači, znatna i reprezentativna graditeljska djelatnost, monumentalna skulptura, ali i znatan tzv. sitni arheološki materijal. Kao antičko naselje čije se temeljne ekonomske vrijednosti mogu pratiti od 1., kroz 2. i 3., pa sve do 4. st., kada im njihovi istraživači vide kraj. Aquae lasae imaju sve predispozicije da u svojoj predrimskoj fazi iskažu barem nešto od onoga što je antika pokazala kroz četiri stoljeća svoga prisustva. Posve je suprotan, ne malen i nevažan ali u drugačijem krajoliku smješten, svega petnaestak kilometara zračnom linijom udaljen, današnji **LUDBREG, ant. Iovia (Nr. 12)**. Za razliku od Varaždinskih Toplica, Ludbreg je u arheološku literaturu ušao tiho (J.K.–L.–ya, 1868, 131) i na sebe svratio pažnju tek znatno kasnije (J. BRUNŠMID, 1914, 258 Nr. 226; M. FULIR, 1969, 414 n. 50), pa su prva pokusna iskopavanja napravljena 1966. (Ž. TOMIČIĆ, 1966, 116 ff.), a sustavna u periodu od 1968–1979. god. (B. VIKIĆ-BELANČIĆ, 1977, 42 ff.; ista, 1983–1984, 119 ff.; B. VIKIĆ–M. GORENC, 1981, 85 ff.; M. GORENC–B. VIKIĆ, 1984, 59 ff.). Osnovna vrijednost antičkog Ludbrega njegova je odlična prometna povezanost. S jedne strane to je antička podravska magistrala Poetovio–Mursa, a s druge veza s Legradom na sjeveroistoku te Prelogom i Martinom na Muri na sjeveru, u Međimurju. Na jugozapadu put je vodio u Varaždinske Toplice, odakle se moglo krenuti dolinom Krapine kroz Hrvatsko zagorje prema Sutli i Sloveniji ili na jug dolinom Lonje preko Komina (Pyrrhi), Ščitarjeva (Andautonia) u antički Sisak (Siscia). Zanimljivi i vrlo vrijedni nalazi iz ludbreške okolice (Poljanec – grob s ukopom kola; Poljanec i Sigetec – kasnoantički grobovi sa zlatnim nakitom) upućuju na gravitacionu snagu antičke Ioviae. Ova je krajem 3. i početkom 4. st. samo učvršćena formiranjem nove administrativne cjeline – provincije Savijske – u kojoj je Iovia čvrsto i sigurno gradsko središte na samoj sjevernoj granici. Svojevrsan hijerarhijski domet zabilježio je antički Ludbreg baš u 4. st. kada ga pisani izvori spominju kao biskupsko središte u koje oko 381. god. dolazi biskup Amantius. Po važnosti slični, ali po površini znatno veći, mogli bi biti ostaci antičkog naselja u današnjem **MARTINU NA MURI, ant. Halicanumu (Nr. 14)** gdje su arheološka istraživanja tek naznačila neke od osnovnih vrijednosti ovog zaista velikog naseobinskog kompleksa (Ž. TOMIČIĆ, 1979, 40 ff.; Ž. TOMIČIĆ, 1984a, 62 f.). Slično bi se moglo zaključiti, ali samo na osnovi slučajnih nalaza, i za **PETRIJANEC, ant. Aqua Viva (Nr. 19)**. Ovdje su, naime, zabilježeni nalazi jednog uništenog (CIL III, Nr. 4115) i jednog sačuvanog žrtvenika (ILI

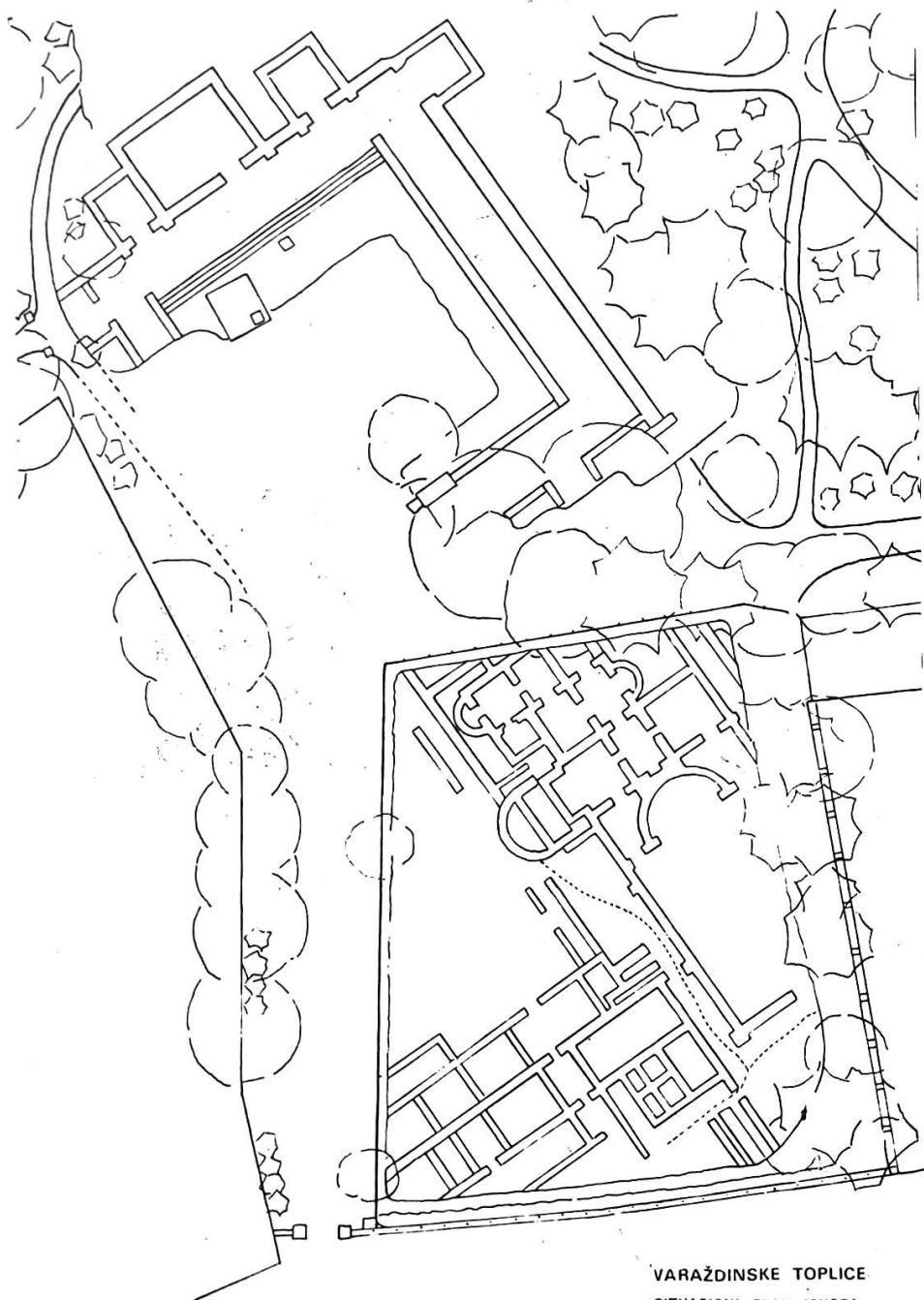
1978, Nr. 1165), nalazi dvaju sarkofaga (J. KLEMENC-B. SARRIA, 1936, 26; M. ŠEPER, 1962, 424 n. 254; M. FULIR, 1969, 404), dva antička zdenca (M. FULIR, 1969, 404) i velika ostava zlatnog novca i nakita (S. LJUBIĆ, 1980, 111 f.), sakrivena ne pod Julijanom Apostatom već u vrijeme Dioklecijana. S ovakvim predispozicijama čini se da se nisu poklopila opažanja istraživača antičkog Petrijanca (I. ŠARIĆ, 1977, 49 ff.; Isti, 1978, 177 ff.). No ipak, smještaj ovog naselja, do sada registrirani nalazi i nadasve ostava koja je pripadala porodičnom blagu osobe izuzetno visokog ranga, sakrivena uz to u naselju koje krajem 3. ili početkom 4. st. nije bilo porušeno, i dalje će poticati na razmišljanja. Ovdje bi, međutim, trebalo voditi računa o usporedbama što ih pruža teren, položaj Petrijanca i njegov pandan smješten u tek tridesetak kilometara zračnom linijom udaljenom Ludbregu.

Od istraženih lokaliteta spominju se u Međimurju ostaci antičke građevine u **Ferenčici kod PRELOGA (Nr. 20)** gdje su manja istraživanja obavljena 1979. god. (M. FULIR, 1969a, 207.; Ž. TOMIČIĆ, 1985, 30 ff.), u gornjoj Podravini nalaz antičke villae rusticae na potezu **JALŽABET-BARTOLOVEC (Nr. 9)**, gdje je pored klasičnog objekta 3–4. st. ustanovljena i jedna ranija graditeljska faza (B. VIKIĆ-BELANČIĆ, 1968, 75 ff.; B. VIKIĆ-M. GORENC, 1969, 8 ff.; M. FULIR, 1969, 408 f.), u koprivničkoj Podravini ostaci antičke građevine u **DRAGANOVCU (Nr. 3)**, koju se pokušalo dovesti u vezu s antičkom postajom **Piretis/Peritur** (Ž. DEMO, 1982b, 71 ff.), te manja, 1970. god. obavljena, istraživanja kod **STARIGRADA** u blizini trafostanice, o kojima je u literaturi pribilježeno malo (S. KOLAR, 1976, 110.). Uz ove treba spomenuti i istraživanja u **spilji VINDIJI (Nr. 23)** gdje je antički materijal registriran samo kao dio velikog kulturnog sloja (Ž. TOMIČIĆ, 1975, 30 ff.), kao i antičke nalaze u obližnjoj Velikoj pećini na Ravnoj gori, Vilenici na sjeverozapadnim obroncima Kalnika i Veternici na južnim obroncima Medvednice (M. MALEZ, 1978, 13 sl. 1.).

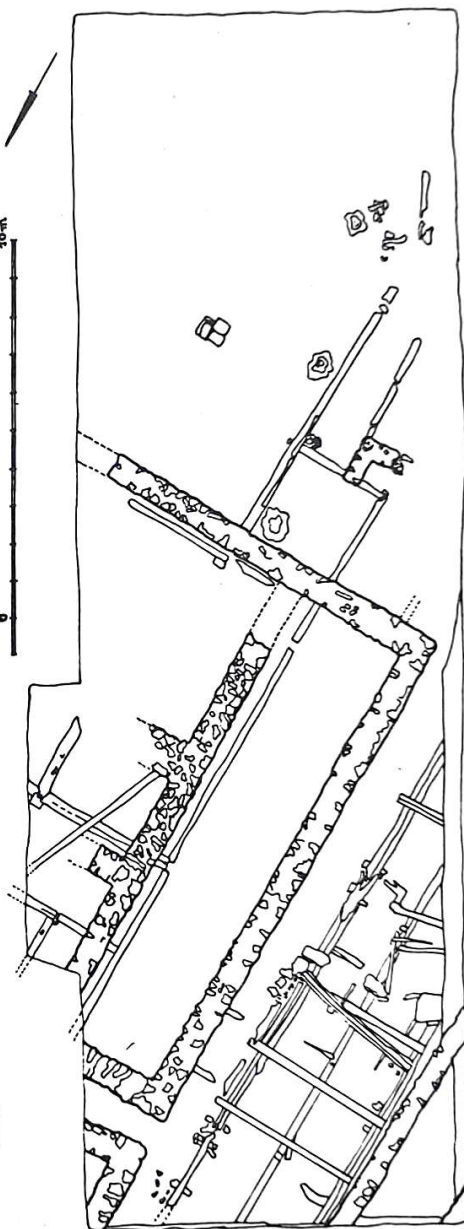
Naseobinski kompleks u **KOMINU, ant. Pyrri (Nr. 10)** donekadavno je bio poznatiji po nalazu velike ostave antoninijana Tacitova vremena nađenoj 1918. god. (J. KLEMENC, 1934–1936, 125 Nr. 5.; I. MIRNIK, 1981, 64 Nr. 180 s lit.). Nalaz oko 90 kilograma novca pobudio je veliku pažnju numizmatičara ali su prošla još tri desetljeća prije nego je zaista sazrelo mišljenje o ubikaciji jedne dotad neidentificirane antičke postaje u današnji Komin, smješten kakvih 5 kilometara sjeverno od Zeline (J. KLEMENC, 1953, 84 ff.). Prva istraživanja 1976. i 1977. god. konstatirala su, čini se, samo površinske nalaze (M. GORENC, 1977, 26 ff.) dok se istraživanjima 1982. god. uspjelo locirati poziciju nekropole (D. NEMETH-EHRLICH, 1983, 23. lsta, 1985a, 103 f.), a 1984. god. i dijelove naselja (M. GORENC-D. NEMETH-EHRLICH, 1985, 24 ff.). Od Komina antička magistrala Aqua Viva-Pyrri-Andautonia-Siscia spušta se na jug prema Zelini i Sesvetama, gdje je koji kilometar južnije u Jelkovcu 1934. god. pronađen miljokaz Maksimina Tračanina (AIJ, Nr. 602; I. DEGMEDŽIĆ, 1957, 112 Nr. 14). U okolici Sesveta, zahvaljujući izdašnim sredstvima i živahnom radu tamošnjeg arheologa, istraženo je ne-

koliko antičkih naselja, čini se villa rustica, osobito onih smještenih na prvim obroncima Medvednice i podalje od pretpostavljenog antičkog magistralnog pravca (J. KLEMENC, 1938, 110 ff.; J. KLEMENC, 1953, 80 ff.). Od ovdje istraženih lokaliteta spominju se villae rusticae u **MORAVČU na položaju Draščica (Nr. 15)**, s dobro očuvanom ostavom tri rala, djelomično istražen objekt na obližnjem položaju **Rošnica (Nr. 16)**, vrlo dobro očuvan, tik uz potok Blaguša smješten, atnički objekt u **VURNOVCU na položaju Crkvišće (Nr. 24)** i već u stručnoj literaturi obrađen nalaz u cijelosti istražene villae rusticae u **DONJOJ GLAVNICI na položaju Frtić (Nr. 1)** datirane u 2–3. a van funkcije negdje u drugu polovicu 4. st. (V. SOKOL, 1981a, 178–181.). Od većih naseobinskih kompleksa na lijevoj obali rijeke Save u Zagrebu ili okolici, pored ovih oko Sesveta, treba istaknuti nalaze kod **DRENJA (Nr. 5)** zapadno od Zaprešića, u blizini ušća Sutle u Savu, gotovo na granici Hrvatske i Slovenije. Manja istraživanja obavljena u **STE-NJEVCU (Nr. 27)** utvrdila su položaj antičkog naselja oko današnje crkve Sv. Marije (Z. GREGL, 1982, 272) i odredila odnos naselja prema dobro poznatoj, krajem prošlog stoljeća iskopavanoj, nekropoli 1–2. st. Za, u antici gusto naseljeno, područje današnjeg Zagreba od važnosti je malo zaštitno istraživanje u **DUBRAVI (Nr. 26)** koje je potvrdilo postojanje (Z. GREGL, 1980, 84 f.) jedne ranije samo pretpostavljene antičke ceste (J. KLEMENC, 1938, 116) između naselja u Čučerju i Markuševcu na južnim obroncima Medvednice i već davno uočenog naseobinskog kompleksa u Trnavi (LJ. HERVOJIĆ, 1875, 157; I. KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, 1875, 157 ff.), u literaturi poznatijeg kao Resnička Trnava (J. BRUNŠMID, 1914, 242 Nr. 87; J. KLEMENC, 1938, 75 f.). Od posebnog je značenja antička naseobina, bolje rečeno utvrđeni kompleks, povrh **DONJE GLAVNICE na brijegu Kuzelin**, dvadesetak kilometara sjeverno od Sesveta (**Nr. 2**). Lokalitet je po svemu sudeći »sjeo« na prethistorijsku podlogu na kojoj se prvi počeci antičkih graditeljskih aktivnosti datiraju na kraj 2. i traju sve do u 5. st., kako slojevitost ovog izuzetnog lokaliteta vidi njegov istraživač (V. SOKOL, 1981a, 181–184). Utvrda ima zaista dobar pregled nad antičkim naseljima u Donjoj Glavnici, Moravču i Zelini na zapadu, prema dijelu Hrvatskog zagorja, pa je, iako od Klemenčevog Laza udaljena kakvih tri kilometra zračne linije (1938, karta), u stanju kontrolirati tamošnju, kasnije srednjovjekovnu »magna strata« što se preko Laza dolinom Kašine spušta u nizinu negdje u blizini danšnjeg Vugrovca.

Broj istraženih antičkih lokaliteta istočno od Zagreba vrlo je malen. Naime, ovom prilikom mogu se navesti samo dva. Prvi je smješten jugoistočno od Novoselca, u **OKEŠINCU (Nr. 18)**, gdje su ustanovljeni ostaci antičke građevine i na osnovi popratnog materijala datirani u relativno kratak period 1–2. st. (D. IVEKOVIC, 1965, 45 ff.; lsta 1968, 365). Nalazi u Okešincu u vezi su, čini se, s jednim regionalnim antičkim putem uz koji se veže ostava antoninijana Valerijanovog vremena nađena na obroncima brijega Mramor na Tucilači kod Repušnice (Ž. DEMO, 1983, 345 n. 19, 371 f.), odakle se nastavlja preko Fratricie i Crkvišća i vodi prema nekadašnjoj Lipi Repušničkoj,

VARAŽDINSKE TOPLICE
SITUACIONI PLAN ISKOPA
U PARKU 1953 - 1974

odakle potječe već spomenuti ukras rimskih kola (VHAD 1, 1895, 208 f.; J. BRUNŠMID, 1914, 244 Nr. 94). Odavde je put vodio jednim krakom prema istoku i Banovoj Jarugi a drugim na sjeveroistok prema Garešnici, gdje je 1932. god. nađena ostava denara Hadrijanovog vremena (Klemenc 1936, 131 Nr. 32; I. MIRNIK, 1981, 54 Nr. 122) a u nastavku najvjerojatnije prema **HERCEGOVCU (Nr. 8)**, gdje je na jednom većem potezu na položajima **Veliki Sip**, **Mali Sip** i **Krčevine** otkriven sklop antičkih građevina čija se povezanost u nedostatku kasnijih istraživanja ne može pouzdano utvrditi (D. IVEKOVIĆ, 1967, 10; Ista 1968, 366 f.; B. VIKIĆ-M. GORENC, 1969, 20 f.). Cesta je zatim nastavljala po svemu sudeći prema Ladislavu odakle bilježimo nalaz raspršene ostave brončanog novca sredine ili druge pol. 2. st. (Mirnik 1981, 55 Nr. 127), najvjerojatnije identične s ostavom nađenom 1919. god. u »Novoselu« kod Hercegovca, dakle Novom Selu Garešničkom (J. KLEMENC, 1936, 125 Nr. 6 = I. MIRNIK, 1981, 55 Nr. 32).

Razmjerno s iskopavanjima antičke arhitekture broj istraženih antičkih nekropola u SZH znatno je manji. Najčešće su istraživani ranocarski tumuli, što s obzirom na općenito slabu istraženost antičkih lokaliteta u ovom dijelu Hrvatske ne bi trebalo generalizirati i iz toga izvlačiti preuranjene zaključke. No, treba imati u vidu da su ranocarski tumuli sredinom 1. st. rasprostranjeni u antičkom Noriku i zapadnim područjima Panonije, odakle se šire u istočnu Panoniju, a kod nas u slovenski prostor istočno od Pohorja, u Slovenske gorice i Prekomurje (S. PAHIĆ, 1962, 88 ff.; Ista, 1965, 10 ff.; Ista, 1972, 113 ff.). Zato nije čudo da ih nalazimo i u hrvatskom Međimurju gdje se među ranije poznatima (M. FULIR, 1969, 398 ff.; Ista, 1969 a, 208 ff.; Ista, 1970, 15) ističu oni kod **TRNOVČAKA (Nr. 21)** smješteni u blizini antičke ceste Ptuj-Martin na Muri (Poetovio-Halicum). U Trnovčaku je u maloj skupini od petnaestak tumula u periodu od 1979-1981. god. istraženo 10 tumula datiranih u vrijeme od druge polovice 1. do sredine 2. st. (Ž. TOMIČIĆ, 1982, 41 ff. isti, 1982a, 49 ff.; Ista, 1982b, 101, ff.; Ista, 1985, 33 f., 36.), među kojima ističemo tumul br. 14, čiji ostaci arhitekture podsjećaju na zanimljive ranocarske mauzoleje 1 i 2 s nekropole Zagreb-Držičeva ul. (M. GORENC, 1960a, 17, 21 ff.). Osim noričko-panonskih tumula u Međimurju istraživani su ili se i dalje istražuju antički tumuli kod Gole i Novačke u koprivničkom Prekodravlju. Kod **GOLE (Nr. 7)**, prigodom rekognosciranja 1966. god., izbrojano je deset (navodno trinaest) oranjem vrlo sniženih humaka koji su tada na osnovi nalaza sigilate i novaca datirani u drugu polovicu 2. i prve decenije 3. st. (B. VIKIĆ-M. GORENC, 1969, 18). U periodu od 1970-1972. god. istražena su, čini se, tri tumula (S. KOLAR-SUŠANJ, 1971, 40 ff.; Ista, 1972, 95 ff.; Ista 1973, 77 f.; S. KOLAR, 1976, 107 ff.) s osobito zanimljivim tumulom I gdje je nalaz kamene urne s poklopcem datiran novcem Marka Aurelija u drugu polovicu 2. st. Nešto južnije od Gole, gdje su 1985. god. istraživanja obnovljena (I. ŠARIĆ, 1985, 22), nastavljaju se nalaziti čak tridesetak (ako ne i više) tumula u šumama oko **NOVAČKE (Nr. 17)**, koji su istraživani u nekoliko navrata, prvi puta 1978. god., kada su na osnovi

grobni prilozi i pronađenog novca datirani u kasno 2. i početak 3. st. (I. ŠARIĆ, 1979, 142). Zanimljivo je da su 1980. god., kao i u prvoj istraživačkoj kampanji 1978. god., registrirana još dva tumula s neznatnim (I. ŠARIĆ, 1981, 79) ili nikakvim nalazima (I. ŠARIĆ, 1979, 139), što u odnosu na istovremeno istraživane ranocarske tumule kod Zagreba (u okolini Sesveta) daje nešto drugačiju sliku. Naime, kod **DUMOVCA na lokalitetu Dumovečki lug (Nr. 4)** pobrojano je tridesetak, a istraženo svega 6 tumula s ukupno 11 ukopa (V. SOKOL, 1981a, 169 ff.). Ovdje treba zabilježiti još jedan primjer sahranjivanja u kamenjarni (tumul D), što se za sada može smatrati rjeđom manifestacijom grobnog ritusa među tumulima noričko-panonske grupe, kako u slovenskom prostoru tako i na području SZH (Ž. DEMO, 1985, 119 f.; A. JOVANOVIĆ, 1984, 10). Dumovečka zanimljivost je i nalaz »Zylinderhalsurne«, kasnije razvojne faze (tumul C) datirane novcem Antonina Pija u sredinu 2. st. i u Hrvatskoj rasprostranjene jedino na nekropolama na području »res publica Andautonium« (Z. GREGL, 1981, 62.). Sjeverno od Sesveta istražena su 4 od tridesetak antičkih tumula kod **ĐURĐEKOVCA u šumi Lušci (Nr. 6)** smještenoj u blizini antičke magistrale koja je od Šćitarjeva vodila u Komin. Uz trasu ove ceste zabilježena je još nedefinirana antička nekropola u **MARKOVU POLJU na položaju Svinjarevo (Nr. 13)**. Neistražena grupa tumula postoji u Sesvetama na položaju Selčine. Razumljivo je da su i istraživači također antičke nekropole na lokaciji **ZAGREB-DRŽIČEVA UL. (Nr. 25)** pomišljali na postojanje tumula, u vrijeme istraživanja ove nekropole već možda zaravnjenih, koji bi objasnili situaciju u paljevinskim grobovima 1,2,4 i 5 (VIKIĆ-BELANČIĆ B., 1960, 40.). Uz dva monumentalnija objekta 2. i 3. st. kojima se pripisuje funkcija mauzoleja (M. GORENC, 1960a, 21 f., 24 ff.) registrirana su na ovoj nekropoli i dva kosturna ukopa (grob 3 i 6) 3. i 4. st. (B. VIKIĆ-BELANČIĆ, 1960, 32,35,38.).

Zanimljivo je da u SZH nisu sustavno istraživane kasnoantičke nekropole s kosturnim ukopima 3. i 4. st. Zato se prisjećamo nekih starijih, očito slučajnih, grobnih nalaza 3. st. registriranih kod Vinogore u Hrvatskom zagorju prije osamdesetak godina (V. HOFFILLER, 1907, 194 ff.), bogatih kasnoantičkih grobova iz Poljanca (M. ŠEPER, 1962, 336, 337 sl. 1.; Ž. DEMO, 1985, 114) i Sigeca kod Ludbrega (M. GORENC-B. VIKIĆ, 1984, 64 sl. 8) skromnijeg i nalazima novca na kraj 4. st. datiranog groba nađenog 1938. god. na Farkašiću kraj Draganovca blizu Koprivnice (S. KOLAR, 1976, 110; Ž. DEMO, 1982b, 71) i onog nađenog u šumi Fuzetić istočno od Gole u koprivničkom Prekodravlju (S. KOLAR, 1976, 110), zatim onih Novoseljana-Ždralova (Z. LOVRENČEVIĆ, 1960, 126 Nr. 1), te Velikog Korenova kod Bjelovara (Z. LOVRENČEVIĆ, 1960, 126 Nr. 8) itd.

Od ranocarskih ravnih nekropola, međutim, sustavno je, ali tek dijelom, istražena samo ona u **KUNOVEC BREGU kod Koprivnice (Nr. 11)**, datirana za sada od kraja 1. do oko sredine 2. st. (Ž. DEMO, 1982, 279 ff.) i u najnovije vrijeme svrstana među nekropole steževečkog horizonta (A. JOVANO-

Slika 17

Jalžabet – Bartolovec

VIĆ, 1984, 24 ff.). Nekropola je smještena u neposrednoj blizini antičke magistrale Ptuj–Osijek i antičkog naselja Sunista čiji su tragovi evidentirani kakvih 200 m zapadnije od nekropole (M. FULIR, 1967, 180 ff.; Isti, 1969, 370, 383, 416 ff.; Isti, 1970, 14 ff.) i odakle, vjerojatno, potječe oštećeni, godine 1931. iskopani, epigrafski spomenik (AIJ, Nr. 472). Nekropola, istraživana 1979. i 1980. god., dala je do tada 9 grobova (Ž. DEMO, 1980, 39 ff.; Isti, 1980a, 79; Isti, 1981a, 76 f.), među njima i dva (grob 2 i 9) s jarko zapečenim stranama tipa Mala Kopašnica–Sase I (Ž. DEMO, 1985, 121 ff.; A. JOVANOVIĆ, 1984, 25, 101), tragove ogradnog jarka s obiljem keramičkih posuda i neke druge osobitosti grobnog ritusa (Ž. DEMO, 1982, 279 ff.) vezane po svemu sudeći uz već dijelom romanizirane južnopanonske lase. Zbog svega ovog nekropole u Kunovec Bregu pokazuje karakteristike suprotne onima kakve poznajemo na, istina, uništenim nekropolama Zagreb–Savska c./Varaždinska c. (M. ŠEPER, 1941–1942, 1 ff.), Zagreb–Maksimir/»Bereg« (J. KLEMENC, 1935a, 126) i drugima u okolici Zagreba koje možemo, po svemu sudeći, vezati uz teritorij Varciana i njima po porijeklu srodnih nešto zapadnijih keltskih Latobika.

Treba, nadalje, svratiti pažnju na još neke napore vrijedne pažnje a vezane uz istraživanja antike u SZH. Tako je npr. u Zagrebu 1967. god. obnovljeno Hrvatsko arheološko društvo organiziralo i posvetilo arheološkoj problematiki SZH dva znanstvena skupa: prvi je 1975. god. održan u Varaždinu pod

nazivom »Arheološka istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj« (IzdHAD 2, 1978) a drugi u Zagrebu 1978. god. pod nazivom »Arheološka istraživanja u Zagrebu i njegovoj okolici« (IzdHAD 6, 1981), ovaj posljednji posvećen još i stotoj obljetnici osnivanja Hrvatskog arheološkog društva (1878–1978). Prvom prilikom publicirana su tri priloga, od toga su onaj B. Vikić–Belančić (1978, 159 ff.= 1977, 35 ff.) i I. Sarića (1978, 177 ff.= 1977, 49 ff.) preštampani iz Mateijala SADJ (XIII, 1977) dok je treći i jedini doista na znanstvenom skupu pročitan (ObHAD VII, 3, 1975, 3 f.) sumarno prikazao i pobrojao ostave novca od 2. st. p.n.e. do 19. st. nađene u sjevernoj Hrvatskoj (Z. DUKAT–I. MIRNIK, 1978, 197 ff.). Drugom prilikom antici su bila posvećena dva članka koja su, razumljivo, držeći se naziva znanstvenog skupa s jedne strane sumarno prikazala dotad sakupljena antičku građu Zagreba uključivši ova- mo i Šćitarjevo (B. VIKIĆ–BELANČIĆ, 1981, 129 ff.), a s druge strane rezultate tada najnovijih arheoloških istraživanja na području i okolici Sesveta (V. SOKOL, 1981a, 169 ff.). Na znanstvenom skupu u Zagrebu održanom prigodom 100. obljetnice Hrvatskog arheološkog društva posvećena je pažnja i nekim drugim u Hrvatskoj krajem 19. st. oformljenim društvima (Kninsko starinarsko društvo/Hrvatsko starinarsko društvo i Hrvatsko društvo za istraživanje domaće povijesti u Spljetu – »Bihać«) kao i stručnjacima čiji je rad bio ugrađen u temelje spomenutih društava (ŠIME LJUBIĆ, don FRANE BULIĆ, LUJO MARUN). Uvodno je, međutim, posve izostavljeno (Ž. RAPANIĆ, 1981, 15 ff.) za razvoj arheologije, konzervatorske službe, povijesti i arhivistike u Hrvatskoj nezaobilazno već 1850. god. u Zagrebu osnovano »Društvo za jugoslaven- sku povjestnicu i starine«, na čelu s izuzetnim radnikom i organizatorom I. Kukuljevićem Sakcinskim (T. SMIČIKLAS, 1892, 147 ff.) za kojega je primijećeno da je postojao, uzgred i samo onda kada se govorilo o osnivanju Hrvatskog arheološkog društva i prvim uspješnim radovima Š. Ljubića u Veneciji (M. ZANINOVIC, 1981, 29, 34) ili pak pretraživanjima arhiva (Ž. RAPANIĆ, 1981, 18).

Pa ipak, pored, ovih, po karakteru pozitivističkih ali poticaj- nih aktivnosti, pored terenskih istraživanja i publiciranja njih- ovih rezultata arheološka istraživanja i interes razvijali su se i usmjeravali u raznim pravcima. Tako su npr. istraživanja antičkih cesta nakon I. Kukuljevića Sakcinskog (1873, 86 ff.) aktualizirana u većoj mjeri tek pedesetih godina ovog stoljeća. U to vrijeme, izgleda, nastala su opažanja ing. R. Franjetića, istina tek nedavno publicirana (M. BULAT, 263 ff.), a odnose se na ubikaciju antičkih naselja na potezu od Jalžabeta do Starog Gradca, dakle uz antičku magistralu Ptuj–Mursa. Na tom planu ipak najznatniji je i najvažniji prinos M. Fulira s osvrtom na ceste i naselja u varaždinskom i međimurskom području (1969, 363 ff.). Sličan je ali manji, po opsegu i teme- ljitosti više orijentiran na terenska opažanja i situaciju, rad Z. Lovrenčevića posvećen antičkim cestama u bilogorsko- podravskoj regiji, dakle problematiki naselja i putova koji su iz Podravine preko Bilogore vodili put Bjelovara i Čazme u Mo- slavinu i Posavlje, o čemu je ranije bilo poznato vrlo malo ili

gotovo ništa (1980, 233 f.; 1981, 195 ff.). Treba zabilježiti i manja informativna priopćenja i opažanja kao korisne priloge za topografiju antičkih naselja i cesta u okolici Križevaca (V. BEDENKO, 1975, 2 ff.; Ž. DEMO, 1982a, 75 ff.), Pitomače i Otrovanca (B. BEGOVIĆ, 1985, 16 ff.), Bjelovara i okolice (Z. LOVRENČEVIĆ, 1960, 126 f.), Zagreba i okolice (Z. GREGL, 1984, 7 ff.), dok za naselje na potezu od Ščitarjeva preko Jelkovca i Komina treba imati u vidu važna opažanja J. Klemenca (1953, 78 ff.) kojima je M. Fulir pridodao nekoliko značajnih opaski (1970, 10 ff.). Međutim, značajniji radovi u uskoj vezi s istraživanjima cesta i putova prilozi su antičkoj geografiji i topografiji Međimurja, koje je prije ravno trideset godina objelodanila A. Horvat (1956, 15 ff.), a zatim još jedan noviji, usredotočen posve na terenska opažanja (M. FULIR, 1969, 202 ff.). Znatno je obimniji rad B. Vikić i M. Gorenca (1969, passim) posvećen u cijelosti problemima antičkih nalazišta na sjeverozapadu Hrvatske. Ovaj rad ističemo i zbog toga što je uspješnoj reambulaciji i rekognosciranju terena prethodila temeljita prorada brojnih bilježaka prikupljenih u arhivu Arheološkog muzeja u Zagrebu, sakupljenih ondje od povjerenika nekadašnjeg Hrvatskog arheološkog društva, ali i onog što su kroz vlastita putovanja i obilaske pribilježili S. Ljubić, V. Hoffiller, i kao posljednji u tom nizu J. Klemenc. Istih je obilježja, po obimu znatno manji prilog S. Kolar, prvog u Muzeju grada Koprivnice zaposlenog arheologa, usredotočen na arheološke lokalitete u koprivničkoj općini (1976, 107–110). Konceptijom sličan ovom je, iako sastavljen kao pregled iskopavanja, prilog Ž. Tomićića s podacima koji se odnose na istraživanja na području Međimurja (1984a, 59 ff.; 1985, 30 ff.).

Za antičku topografiju od osobitog su značenja skupni nalazi novca, u nas već svi uglavnom na jednom mjestu sakupljeni i popisani (I. MIRNIK, 1981), ali premalo aplicirani na neku konkretnu terensku situaciju. Uostalom, iz SZH upisano je u stručnu literaturu tek dvadesetak ostava antičkog novca 2–4. st., od kojih je nakon 2. svjetskog rata u zbirkama muzeja što izlučeno što na terenu sakupljeno tek njih 10: najviše, dakako, onih iz druge pol. 3. st. (Bartolovec, Vratišinec, Imbriovec, Otrovanec, Pitomača, Repušnica), nešto manje iz 2. st. (Ivanovo Selo, Ladislav=Novo Selo Garešničko, Marija na Muri) i tek jedna (Šandrovec) ostava 4. st. (MIRNIK 1981, Nr. 124, 127=132, 150, 173=211, 175, 203, 206, 250, 307). Sustavno su, mimoidemo li ostavu iz Bušetina kod Virovitice (Ž. DEMO, 1981, 214 ff.; Isti, 1983, 359 ff.), opisana dva nalaza: onaj iz Imbriovca u koprivničkoj Podravini (Ž. DEMO, 1979, 157 ff.; Isti, 1983, 260 ff.) i onaj iz Marije na Muri u Međimurju (Ž. TOMIČIĆ, 1985a, 87 ff.). Jedino ostave Valerijanova i Galijenova vremena (253–268. god.), zajedno s onima nađenim prije 1945. god, poslužile su opširnijoj studiji optica, analizi ekonomskih i političkih prilika, pa i arheološkoj topografiji južnog dijela Panonije početkom druge polovice 3. st., pri čemu je tom zgodom u prvi plan iskočila detekcija nekih slabo ili nikako poznatih vicinalnih putova i naselja u istočnoj Podravini i Moslavini (Ž. DEMO, 1983, 258 ff.). Uz ovo treba od sada među kasnoantičke ostave iz SZH ubrojiti kompaktan nalaz

brončanog novca Konstansova i Konstancijeva (II.) vremena, zacijelo već raspršen kad je pred više od osam desetljeća publiciran kao nalaz iz Bjelovara (J. BRUNŠMID, 1901, 127). U novije vrijeme mjesto nalaza pomaknuto je sjeveroistočno od Bjelovara u Rašenicu kod Grubišnog Polja (Z. LOVRENČEVIĆ, 1981, 197.; M. MEDAR, 1985, 14 f.) ali, na žalost, bez podataka u kojem od tri naselja istog imena i u istom kraju (Gornja i Donja Rašenica, Trojeglava Rašenica).

U kategoriju istraživanja ekonomskih i privrednih prilika u SZH mogli bi se ubrojiti rijedak prilog poznavanju antičkih kamenoloma, osobito onih u okolici Zagreba i na obroncima Medvednice (Crna Voda, Čučerje, Podsused, Vrapče), s kojima su vjerojatno u uskoj vezi bili različiti aspekti kamenorezačkog obrta i niza drugih pratećih djelatnosti (R. MAKJANIĆ, 1981, 74). Kameni spomenici kao najzanimljiviji produkt kamenorezačkog obrta, najčešće votivnog karaktera i registrirani u nevelikom broju, ne govore samo o kamenorezačkim zanatima i radionicama već i o važnosti mjesta u kojem su nađeni, društvenom statusu i duhovnom životu njihovih naručilaca, i mnogo, mnogo čemu drugom. Nakon 2. svjetskog rata, ne spomenemo li natpis posvećen Mitri, nađen navodno 1941. god. u Pregradi u Hrvatskom zagorju i datiran u 4. st. (M. ŠEPER, 1941–1942, 7 ff.; ILI 1963, Nr. 355), Silvanov žrtvenik nađen 1942. god. u koritu Bednje tik Ludbrega (M. FULIR, 1969, 414 sl. 38) ili poznati fragmentirani sarkofag Julija Viktorija Quadrata nađen poodavno ne u Ptuj (CIL III, Nr.

Slika 19

Jažabet – Bartolovec kat. br. 252

4082) već u Varaždinu (M. ILIJANIĆ, 1961, 43 ff.; M. FULIR, 1969, 405 f.), registriran je relativno znatan broj epigrafskih spomenika, obično žrtvenika, baš u antičkom termalnom centru kakve su bez sumnje bile današnje Varaždinske Toplice. Ondje nađeni spomenici najčešće su posvećivani Fortuni (ILI 1978, Nr. 1167–8) ili Nimfama zaštitnicima kupališta i njegovih posjetilaca (ILI 1978, Nr. 1170–1) dok su, čini se, rjeđi oni posvećeni Diani (ILI 1963, Nr. 356=ILI 1978, Nr. 1166), a uz to kao kuriozum bilježimo postament za statu Minervae Medicae (ILI 1978, Nr. 1169). Muškim božanstvima Silvanu i Jupiteru posvećeni su žrtvenici nađeni u Jažabetu (ILI 1978, Nr. 1130) i Martinu na Muri (Ž. TOMIČIĆ, 1979, 41), odnosno Petrijancu (ILI 1978, Nr. 1165), odakle je i jedini u SZH, nakon onog iz Jelkovca kod Sesveta (AIJ, Nr. 602; I. DEGMEDŽIĆ, 1957, 112 Nr. 14), pronađeni ali na žalost nepročitani miljo-kaz (Ž. TOMIČIĆ–I. ŠARIĆ, 1969, 177; ILI 1978, Nr. 1175). Kao još jedan teško oštećen ali, čini se, nekada sastavni dio monumentalne kompozicije mauzoleja spominje se natpis iz Zagreb-Držiceve ul. (M. Gorenc, 1960, 4 ff.; ILI 1963, Nr. 1131), datiran u 3. st. (M. GORENC, 1960a, 25 ff.). Ovaj je značajan i zbog toga što je atribuiran kiparskoj produkciji južne Štajerske (M. GORENC, 1971, 23 f.), čiji se utjecaj preko Slovenije (Šempeter kod Celja, Ptuj) širi u SZH. Ovdje se (u Varaždinskim Toplicama) predstavlja nizom reljefnih ukrasa na antičkom nimfeju, a pored njih i jednom zaista monumentalnom statuom Minerve, datiranom na početak 2. st. (M. GORENC, 1971, 36.; Isti, 1983–1984, 95 ff.), koja se kao član kapitolijske Trijade tumači i kao rjeđi tip Minerve-Ljekarice/Minervae Medicae (M. GORENC–B. VIKIĆ, 1980,

24). Niti približno usporediv s reprezentativnim nalazima antičke skulpturalne kolekcije iz Varaždinskih Toplica, još je uvijek po strani u SZH jedini nadgrobni spomenik s prikazima lavova i bradatim muškom glavom u sredini, nađen u Križevcima na groblju sv. Roka (D. ZAJC, 1954, 234; Ž. DEMO, 1982a, 76 f. 78 sl. 1). Pojava sepulkralne kompozicije ove vrsti, s analogijama u noričko-panonskom, dačkom i tračkom kulturnom kompleksu, po nekima je znak širenja grčko-egipatskog sinkretizma i štovanja Serapisa (B. GAVELA, 1954–1955, 43 ff.), a po drugima širenja Kibelinog kulta (za lit.: V. DAUTOVA–RUŠEVLJANIN, 1984, 50), vezanog uz orijentalce ili poklonike orijentalnih kultova u toku druge polovice 2. st. Iz Majura kod Bjelovara (B. GERIĆ, 1985a, 317), vjerojatno Majura Farkaševačkog, potječe sepulkralni spomenik s prikazom pokojnika u medaljonu-školjki, kakav bi se mogao datirati u drugu polovicu ili kraj 2. i početak 3. st. Od sitne plastike, pored ranije publiciranih od J. Brunšmida (1914, 207 ff.), zanimljiv je zagrebački nalaz Jupitera datiran u 3. st. (J. KLEMENC, 1983, 97; J. KLEMENC, 1939, 3 sl. 4, 6; B. VIKIĆ–BELANČIĆ, 1981, 146, 148 sl. 20), a među novijim nalazima statueta Herkula nađena 1977. god. na Kompariji kod Goričana i datirana u drugu polovicu 2. st., čak preciznije – u vrijeme Marka Aurelija (Ž. TOMIČIĆ, 1982 c, 15 ff.). Od isključivo epigrafskih priloga kakvih je, kada se govori o nalazima iz SZH začuđuje malo, treba istaknuti već spomenuti dedikacijski natpis na žrtveniku iz Varaždinskih Toplica (ILI 1978, Nr. 1167), zanimljiv između ostalog i zbog svog dedikanta (centurion XIII. legije) i 231. god. kada je navodno podignut (D. RENDIĆ–MIOČEVIĆ, 1975, 37 ff.).

Raznorodni keramički materijal najčešća je i, bez sumnje, najbrojnija kategorija nalaza s kojom će se arheolog susresti prigodom arheoloških istraživanja na terenu ili kod svog rada u muzeju, institutu i sl. Na žalost, na tom planu radila je u SZH intenzivnije jedino B. Vikić Belančić koja je ovu problematiku obuhvatila u svoj njevoj širini u svojoj zaista obimnoj doktorskoj disertaciji »Rimska keramička proizvodnja na području Save i Drave od I–IV. st. s osobitim obzirom na proizvodnju glinenih svjetiljki«, obranjenom u Zagrebu 1967. god. Iz ovog zamašnog projekta proizašlo je nekoliko i danas temeljnih tematskih radova publiciranih u raznim jugoslavenskim časopisima u vremenu od 1963. do 1976. god. Dobru podlogu pružila joj je obilna građa prikupljena u Arheološkom muzeju u Zagrebu, ali i novija poslijeratna istraživanja u Jažabet-Bartolovcu, Ludbregu i Varaždinskim Toplicama prije svega (B. VIKIĆ–BELANČIĆ, 1957, 141 ff.). Istraživanja su, potom, proširena na analizu zastupljenosti terrae sigillatae, domaću panonsku keramičku proizvodnju nastalu kombinacijom predrimskog pečatnog ukrasa apliciranog na ranocarske keramičke oblike, te različite ukrasne elemente i keramičke forme tzv. »obične kućne keramike« kod čega su zaključno izdvojena dva keramička proizvodna kruga jugozapadnog panonskog prostora: prvi na sjeveru s Varaždinskim Toplicama, vezanim administrativno, ekonomski i kulturno uz Ptuj (ant. Poetovio) i keltske Serretes, te drugi na jugu SZH, s teritorijem

Slika 20

Ludbreg

»Res publica Andautoniensium«, vezanim uz Drnovo (ant. Neviodunum) i teritorij keltskih Latobika (B. VIKIĆ-BELANČIĆ, 1965, 89 ff.). Tema je, nadalje, proširena na različite aspekte keramičke produkcije i trgovine pa je zato u prvi plan stavljena južnogalska i srednjegalska sigillata 1–3. st., a zatim kasniji živ import germanske sigillatae 2–3. st. (B. VIKIĆ-BELANČIĆ, 1968, 509 ff.; Ista, 1971, 93 ff.). Lokalna keramička produkcija, osobito radionički centri, kao predznak postojanja unutarnjeg prometa i razmjene potvrdili su utjecaj i dominaciju antičkog Ptuja i Drnova na sjeveru odnosno jugu SZH, otkrivajući neku keramičku djelatnost i tragove proizvodnje u samim Varaždinskim Toplicama (B. VIKIĆ-BELANČIĆ, 1970, 29 ff.). Razrađena shema »keramike grublje fature« kao jedne u velikoj grupi tzv. »domaće kućne keramike« pružila je ne osobito brojnim terenskim istraživanjima u južnoj Panoniji i SZH preglednu kronološku podlogu i nužnu tipološku klasifikaciju (B. VIKIĆ-BELANČIĆ, 1976, 25 ff.). Najznatniji rad iz »keramičke serije« B. Vikić-Belančić ujedno je i najobimniji a posvećen je antičkim svjetiljkama (lucernae) iz kolekcije Arheološkog muzeja u Zagrebu (1971a, 97 ff.; 1975, 49 ff.), zbog kojeg bi ako ni zbog čega drugog, sada kada je već u mirovini zavrijedila jedan njoj posvećen broj VAMZ. Kako god bilo, pored mnogobrojnih primjeraka svjetiljaka prikupljenih u raznim dijelovima Jugoslavije, ne malen materijal potječe s lokaliteta u SZH (Varaždinske Toplice, Stenjevec, Zagreb-Držićeva ul., Zagreb-Mirogojska c.). Završno, međutim, zbog očevitih topografskih vrijednosti koje sadrži, ukazujemo na nalaz firma-svjetiljki iz Prečeca kod Dugog Sela datiranih u 2., odnosno 2–3. st. (J. BRUNŠMID, 1898/1899, 203 f.; B. VIKIĆ-BELANČIĆ, 1975, 85 Nr. 524, 118 Nr. 812). Nalaz svjetiljaka iz okolice Prečeca 1898. god., 4 paljevinska groba i obilje nalaza naseobinskog karaktera u obližnjem Lupoglavu 1890. god. (J. KLEMENC, 1938, 28), te ostava kasnoantičkog brončanog novca, zakopana 375. ili 376. god., pronađena u blizini Lupoglava 1910. god. (J. BRUNŠMID, 1912a, 284 ff.), ukazuju na postojanje jednog većeg antičkog nalazišta negdje na potezu Lupoglav–Prečec koje je, sudeći po gore navedenim podacima, egzistiralo sve do kraja 4. st. Na ovaj način dobili bismo još jedno antičko nalazište na pravcu koji iz Jelkovca ili Seseva preko Lupoglava ili Prečeca vodi prema Kloštar Ivaniču i Križu, Novoselcu i Okešincu, gdje je (u ovom posljednjem) postojanje antičkog naseobinskog kompleksa već spomenuto (Nr. 18).

U kategoriji bibliografskih priloga, koje ovdje ne spominjemo bez razloga, pri samom kraju izlaganja valja upozoriti na barem dva u novije vrijeme sastavljena. Prvi, popis arheološke literature varaždinskog kraja, prikupio je i prema kronološkom principu razvrstao, kako osnovnu arheološku literaturu (M. ŠIMEK, 1980, 59 ff.) tako i teško dostupne, ponajviše u lokalnom novinskom tisku publicirane vijesti i izvještaje (M. ŠIMEK, 1981a, 40 ff.), dok je drugi prema abecednom redu nanizao autore i uz ove priložio koristan popis arheološke literature i lokaliteta na području Zagreba (R. MAKJANIĆ-Z. GREGL, 1982). Za lokalitete izvan ove dvije regije zainteresi-

ranima će koristiti »Bibliografija antičke arheologije u Jugoslaviji« (A. STIPČEVIĆ, 1977), s natuknicama koje se odnose na lokalitete u SZH.

Željko DEMO

It would be difficult to claim incontestably that an interest in antiquities, their collection and gathering or even their excavation, had the same or even a similar echo in northern Croatia as that which more or less permeated the then existing lands of western Europe as early as the period of humanism and the Renaissance, which naturally and not coincidentally exploded on the territory of Italy. Northern Croatia, its northwestern region as equally as the other regions of feudal Croatia, had other and more important concerns in that period (15th–16th centuries).

Nevertheless, only one entirely peripheral aspect of all that one considers when referring to the Renaissance and humanism in a period which, already completely proto-reformation coloured was inclined to the Baroque, will offer preliminary data on the more considerable collections of antiquities or even specific museums of the period, which along with an abundance of various valuable objects and antiquities included ancient coins as well as Roman epigraphical and other stone monuments in their composition. These were, of course, tied to the more important noble families, so it is not surprising that among the first mentioned (as early as 1660) was the already existing collection of Count Nikola Zrinski, housed in his castle at Čakovec (Kukuljević Sakcinski I., 1851, 156 f.; Han V., 1958, 307), as well as the somewhat earlier collection, later significantly enlarged, of Count Nikola Drašković I (Bojničić-Krinski I., 1880, 77 ff.; Rengjeo I., 1953, 61). However, an entire century will pass before the archaeological data, primarily from stone monuments and ancient coins, will serve the first native writers of our earlier history here in the north of Croatia. These authors will be interested more or less in the entire past and geography of Roman Illyricum and Pannonian or merely some parts of them. In the not extensive list of these authors one should distinguish Josip Bedeković (ca. 1668–1760) of the Order of St. Paul, born in Remete (today in Zagreb), who researched the history of Međimurje, and Andrija Blašković (1726–1796) from Ivanič, a Franciscan, who actually was the first to entirely devote himself to the history of Roman Andautonia (Šćitarjevo near Velika Gorica). The vision of two others was significantly wider: Balthazar Adam Krčelić (1715–1778), born in Brdovec (not far from Zaprešić), Jesuit and Rector of the Croatian College in Vienna, and to appear in the end as the most substantial and most fertile, Matija Petar Katanić (1750–1828) from Valpovo, a Franciscan, the first professor of archaeology at the University of Buda (1795), who is rightfully held to be the first professional Croatian archaeologist in the then extant Austro-Hungarian Monarchy.

As members of church orders, educated people and experts in classical languages, they were bound together by the study of written sources, Roman stone monuments, and in that period unavoidable numismatics, in which they were neither the first nor the only ones in our regions. Nonetheless, in devoting themselves to topographical analysis and noting all that they thought important for that subject, they left behind much that is interesting today, showing also,

that they were contemporaries of those European movements which will later to the definitive separation of archaeology as a scientific discipline.

With the exception of Josip Bedeković, who died earlier, and Matija Petar Katančić, still alive in the Rebirth epoch, the activities of Balthazar Adam Krčelić and the work of Andrija Blašković fall into the period when in Zagreb, after the closure of the Jesuit Academy (1669–1773), the Royal Academy of Science (1776) was established, along with which will operate the Philosophy Faculty with a department for general history – *historia universalis et litteraria* (Klaić V., 1912, 26). Although neither this department nor seemingly that of Katančić in Buda significantly influenced the development of archaeology in northern Croatia in this period, the Zagreb Academy in the Rebirth period (1790–1848) succeeded in becoming the centre for the gathering of cultural workers of various profiles and interests. From this body, the University of Zagreb will originate, from its book holdings, the University Library (today the National and University Library), and from assorted gifts donated after an exhibition in the Illyrian Hall in 1846 (Prosen N., 1966, 14; Despot M., 1960, 136), the National Museum – then called the Narodni Dom – with, most interesting for us, an archaeological collection.

However much the period of rebirth in northern Croatia resulted in a stagnation in archaeological work (Ljubić S., 1885, 154, 156), the following politically completely negative period of Bach's absolutism (1850–1860) equally facilitated that one of the triumvirate of the Croatian National Rebirth, I. Kukuljević Sakcinski, devoted himself with all his heart to scientific work, collecting about himself friends and like-minded people into the »Society for Yugoslav History and Antiquities« (1850). This society, at least as far as archaeology is concerned, began an entirely pioneering task, despite the fact that some (Ljubić S., 1885, 156) may think that it contributed little to the development of the subject. Still, it succeeded in creating in a part of its membership, through »guidance, aide-memoires and questioning«, collaborators in the recognition, preservation and investigation of antiquities, forming a fund of data which even today draws attention to itself, and through the exchange of journals established ties with all of the more important European institutions of a similar or specialized kind. With such work the basis was created for a more modern approach to archaeological work, the proof of which is to be found in an already completely forgotten article by Vatroslav Jagić (1866, 48 ff.), then professor of literature at the Classical Gymnasium of Zagreb, short-term curator of the archaeological collection of the future National Museum (1865), and after 1870, when he left Croatia for political reasons, one of the most well known European philologists-slavists of the second half of the 19th century. Although Jagić's article is more significant for the beginning and development of prehistoric archaeology here in the north of Croatia, it is equally important for Roman archaeology as well as for archaeological science in general, for even then, exactly 120 years ago, he succeeded in enumerating and describing all aspects with which archaeological research must either directly concern itself or at least indirectly consult and take into consideration in research work. As a precursor to the contemporary not at all romantic conception of archaeological material, archaeological topography and archaeological research as a scientific discipline, Jagić's article was a realistic reflection of new movements and views about archaeology in the Zagreb of that period, where important and not to be overlooked events for archaeology (and not only that of northern Croatia) will occur in the following year (1867).

The consciousness of the need to begin collecting national treasures exhibited by, for example, as early as 1813 the then Bishop of

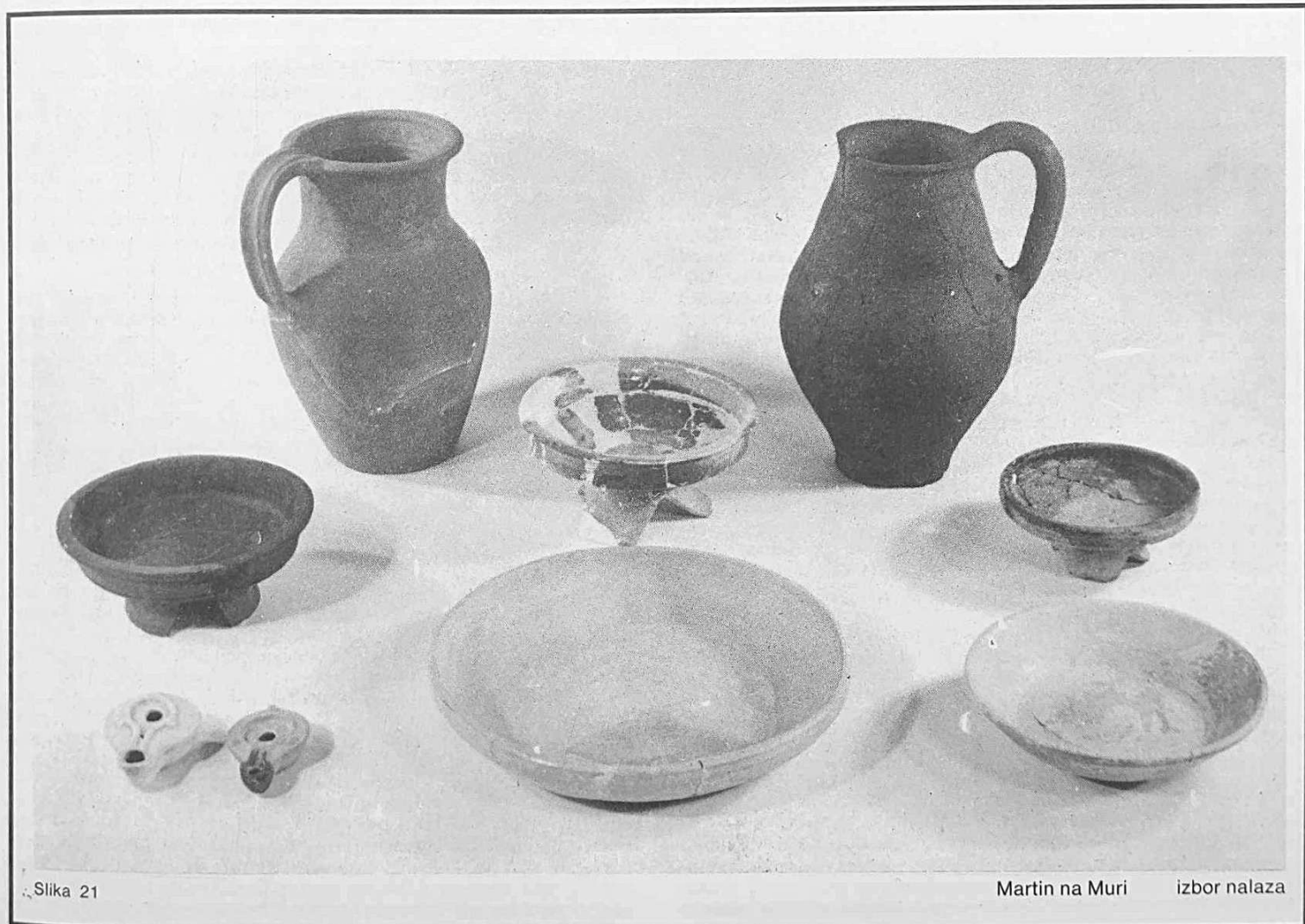
Zagreb Maksimilijan Vrhovac (Deželić V., 1904,), the first gifts to the subsequent »Pravoslavna Academy« given by Vrhovec' successor Aleksandar Alagović in 1928 (Despot M., 1960, 136), the cultural program of Ljudevit Gaj whose idea of founding a museum was first formed in 1829 and then affirmed by a decision of Parliament in 1838 (Ljubić S., 1885, 155; Vukmir M., 1954, 127), and the unification in 1857 of various societies formed in the course of the Croatian Rebirth into a new but never organized »National Croatian-Slavonian Museum« (Vukmir M., 1954, 127), continued for half a century to 1862, when under Mijat Sabljar the museum collections given to or collected by the until then extant »Gospodarsko Društvo« were first made independent and in 1866, after the museum constitution was confirmed, entered into the composition of the newly formed »National Regional Museum«, which was administered by Strossmayer's Yugoslav Academy of Sciences and Arts (Ljubić S., 1870c, 5). The following year Šime Ljubić from Hvar, already experienced in and inclined to the study of antiquities and particularly archaeology, will be chosen as a trial employee; he will be encountered in 1868 as the director of the entire museum, and in 1869 as curator of the then department of archaeology (Ljubić S., 1870c, 16; Smičiklas T., 1898, 191). It will take an entire decade for Kukuljević's »Society for Yugoslav History«, after the crisis into which it had fallen, to assimilate itself into the »Croatian Archaeological Society« which was centred around the archaeological department of the National Regional Museum at the Yugoslav Academy of Sciences and Arts. In 1879, when the first volume of *Viestnik Hrvatskog arheološkog društva* (Bulletin of the Croatian Archaeological Society) was published, it was the first and at that moment only native exclusively archaeological journal published on the territory of the then Kingdoms of Croatia and Slavonia as well as Dalmatia.

However, prior to this a task, not large but important, was achieved. It could be said that V. Jagić compiled the first summarized topographic list of archaeological sites, among them five Roman sites (Petrijanec, Varaždinske Toplice, Vinica, Lohor, Trnava), according to data from older periodicals mainly published outside of Croatia (1866, 68), and that I. Kukuljević Sakcinski, together with the Irish archaeologist Lord MacDonell, carried out in 1768 the first (although undocumented) archaeological excavation of Varaždinske Toplice (Tkalčić I., 1869, 23; Longhino A., 1896, 10; Vikić-Belanić B. – Gorenc M., 1958, 75 n. 2). The years after 1873 are very significant, for in those years epigraphic monuments were found collected together in one place in Mommsen's world famous »Corpus Inscriptionum Latinarum«, and, as Tadija Smičiklas noted (1892, 194), because in the same years I. Kukuljević Sakcinski published his still relevant »Pannonija rimska« (Roman Pannonia – 1873, 86–157) and under his direction the first archaeological excavations in the region of present-day Zagreb (which we term scientific, but which appear to have been test excavations) took place in Markuševačka Trnava (Kukuljević Sakcinski I., 1875, 159). In that period, S. Ljubić put together or had already published the first catalogues of the archaeological material gathered in the National Regional Museum (1870a, 29–54; 1870b, 55–146) from which, in terms of our theme, should be emphasized the list of Roman epigraphic monuments till then collected and, in relation to earlier published information and literature, supplemented and corrected (1876, 1 ff.).

As early as 1879, S. Ljubić will devote his first exhaustive scientific article to Varaždinske Toplice (1879 33 ff.) one of the most important Roman sites in northwestern Croatia and in the same year as curator of the National Regional Museum will undertake the first specialized field survey of the Podravina and Zagorje, later only extremely summarily published (1880, 100 ff.), following in this work any

travel accounts or even that which some of his predecessors had left as an inheritance (Mijat Sabljari, for example). In the meantime he succeeded, no doubt goaded by the sad fate of the famous hoard of gold coins of the 4th century from Petrijanec (1880, 111 ff.), in saving in 1873 and 1874 some coins and jewellery of the 3rd century from a hoard found in Bušetina near Virovitica (Demo Ž., 1981, 214 ff.; Demo Ž., 1983, 359 ff.), and in 1875 the well-known find of gold coins of the late 1st century from Zemun, which for our theme is only interesting in passing (Ljubić S., 1876a, 1–29), and finally, the first in a series of hoards of antoninianii of the second half of the 3rd century found in Virje in 1879 (1879a, 26 f., 90) of which 978 coins have been to date preserved in the Archaeological Museum (Mirnik I., 1981, 73 No. 245). It also should not be forgotten that by S. Ljubić in

1882 (1883, 1 ff.) were first carried out excavations in Šćitarjevo (Andautonia), probably prompted by the correct notation of its location by M. P. Katančić (1795, 133), because this unusually important Roman site, located it is true on the right bank of the Sava, has a special significance for present-day Zagreb, not merely because earlier writers considered it the forerunner of Zagreb (VHAD 5, 1883, 93), but because some more recent authors assign to its »res publica Andautoniensium« the Zagreb region below Medvednica and on the left bank of the Sava (Degmedžić I., 1957, 114 f.). The investigative enthusiasm which found its expression in northwestern Croatia in the first years after the foundation of the Croatian Archaeological Society seems to 1885 to have already become completely exhausted here at least in terms of research in the field of Roman arc-

Slika 21

Martin na Muri izbor nalaza

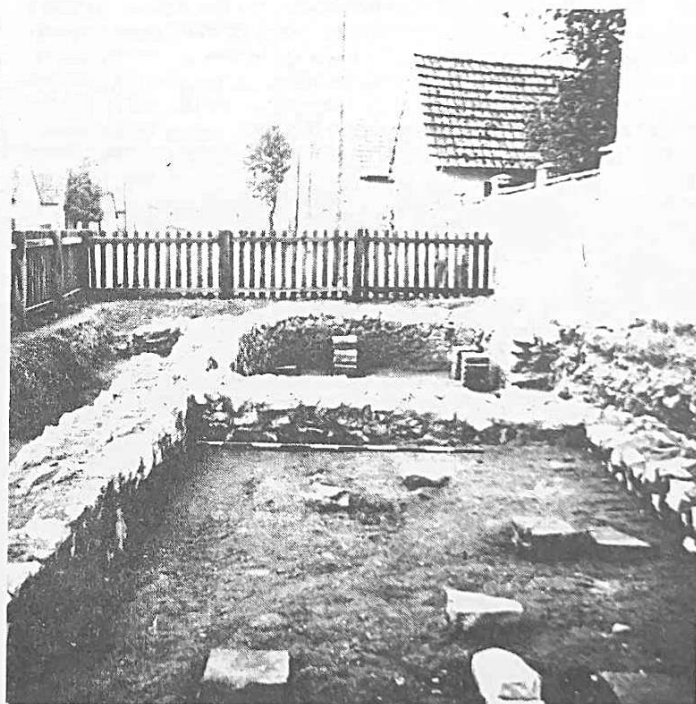
haeology. Thus noted as rare are the publications of an inscriptional tablet of the legate of Legio XIII from Varaždinske Toplice allegedly dated to 69 or 69–84 A. D. (Bojničić I., 1882, 107 f.; AIJ, Nr. 462), a grave stone of the 3rd century found in Podsused (Ljubić S., 1884, 75–Brunšmid J., 1909, 164 No. 359 = AIJ, No. 482) and a fragmentary monument of the 4th century found in Đurđevac with a commemoration of Constantius II or Constans, the sons of Constantine the Great (Ljubić S., 1889a, 2 f. = Brunšmid J., 1907, 157 No. 273 = AIJ, No. 482), as well as the publication of a hoard of bronze coins of the second half of the 2nd century from Prugovac in the Podravina (Ljubić S., 1888, 33 f.). However, information was constantly gathered which arrived in the form of notes from local representatives and these were mostly published either directly, in shortened form or rewritten in the rubrics of 'communications' or 'miscellaneous news'. Along with the regular following of news published in foreign scientific or popular literature, certainly flavoured with the opinions and positions of the editorial staff, the numerous subscribers and the generally extensive reading public, as well as specialists of that period and the present, could follow the course of events in a period when archaeological excavations had been reduced to a minimum because of a lack of financial funding (VHAD 12, 1890, 55).

The end of one research epoch, which we may freely call »Varaždin–Hvar«, after its main and leading protagonists I. Kukuljević Sakcinski and S. Ljubić, moved to its end as quietly as the century in which it had erupted, lasted and created. However, a void will not follow this. Great new men already stood on the stage of archaeological work in northern Croatia: as the director of the Department of Religion and Education in the then government of the Kingdoms of Croatia–Slavonia–Dalmatia, formerly first professor of »art history and classical artistic archaeology« at the University of Zagreb, Izidor Kršnjavi, and next to him, in the National Museum as Ljubić's successor (from 1893), Josip Brunšmid, who additionally was the first professor of classical archeology at the same University of Zagreb (from 1895). The basis for a new »Našice–Vinkovci«, thus Slavonian, epoch in the archaeology of northern Croatia had not only matured as early as 1895 and 1896, but already entirely functioned. In 1901 another great man from Vinkovci was added: Viktor Hoffiller, the long-term collaborator of J. Brunšmid, and subsequently his successor not only in the archaeological department of the National Museum and at the University of Zagreb, but also in the »Regional Agency for the Preservation of Artistic and Historical Monuments«, founded in Zagreb in 1910. For these two men it was as if in their life and work they had divided their duties and results. J. Brunšmid raised archaeology in northern Croatia to a truly world level, while V. Hoffiller achieved a penetration into Europe (Demo Ž. – Dubravec E. – Marković Z., 1978, 6).

With J. Brunšmid begins a period of significant and important excavations, as well as large synthetic articles. There is no field which he did not essay, publishing an enormous amount of archaeological material, giving his opinions, and presenting his knowledge. We must emphasize his corpus of stone monuments as most significant for our theme – »Kameni spomenici Hrvatskog narodnog muzeja u Zagrebu« (Stone Monuments of the Croatian National Museum in Zagreb – VHAD 7, 1903/4a; 8, 1905; 9, 1906/7; 10, 1908/9; 11, 1910/11; 12, 1912) and, similar in terms of systematic methodology, »Antikni figuradni bronsani predmeti u Hrvatskom narodnom muzeju u Zagrebu (Roman Figural Bronze Objects in the Croatian National Museum in Zagreb – VHAD 13, 1914). From a series of articles under the common title of »Nekoliko našašća novaca na skupu u Hrvatskoj i Slavoniji« (Several Finds of Coin Hoards in Croatia and Slavonia), it is necessary to cite at least those which relate to hoards of the late

4th century from Lupoglav near Dugo Selo (Brunšmid J., 1912a, 284 ff.) and Zagreb–Markuševac/Sv. Simun (Brunšmid J., 1912, 272), as well as the large find of antoninianii from the period of Tacitus from Komin near Zelina, inventorized and prepared by the hand of J. Brunšmid, but only published much later (for literature see: Mirnik I., 1981, 64 No. 180). Further, J. Brunšmid supplemented the map of finds of Roman objects from northwestern Croatia with the fragmentary figure of a black person, a decorative element from a Roman cart from Lipa near Kutina (Brunšmid J., 1914, 244 No. 94), a fragment of a leg of some evidentially monumental statue of a rider from Roman Ludbreg for whose dating or chronological context neither he (1914, 258 No. 226) nor more recent authors have been able to decide (Gorenc M. – Vikić B., 1984, 66, 69 fig. 21), as well as the particularly interesting information about a lost silver statuette of Priapus, the god of fertility and patron of vineyards and gardens, found either in Lučko on the right bank or Prečko on the left bank of the Sava, thus in the territory of present-day Zagreb (Brunšmid J., 1914, 208). In relation to already known and published stone monuments, J. Brunšmid was able to add to the then just recently published but exceptionally interesting sculpture of Icarus from Vugrovec near Sesvete (1903/4a, 229 No. 33), another five sacrificial altars (ara) of which three were found in the Hrvatsko Zagorje in Mihaljekov Jarak south of Krapina (1907, 119 ff., Nos. 214–216) and one each in Crna Voda near Sesvete and Vrapče in present-day Zagreb (1907, 119 No. 213, 145 f. No. 253), as well as the particularly interesting relief showing Medea, Jason and the Argonauts, as he interpreted it after it was found in the parish church in Bjelovar (Brunšmid J., 1908, 125 ff.). It is also certainly necessary to emphasize the portrait of the head of a young man from Zagreb – Petrinjska Street (Brunšmid J., 1905, 38 No. 68).

However, even if we consider all that is noted above, we must state that Brunšmid's period donated surprisingly little to the archaeology of northwestern Croatia. J. Brunšmid who alone wrote, worked and left so much behind himself (Dimitrijević S., 1981, 47–63), was more oriented towards Slavonia and Srijem. Thus, of more significant field investigations of Roman sites in our region, we can only cite that of J. Purić (1900, 172 ff.) and Lj. Ivančan (1898–1899, 207 ff.; 1900, 223 f.) in Stenjevec Donji in 1896 and 1898, where the numerous earlier known and already mentioned finds were added to by the abundant archaeological material from a local early Imperial cemetery (Hoffiller V., 1903/4, 166 ff.) This important site, which the Viennese Anthropological Association visited in 1904 on the occasion of its stay in Zagreb, Krapina and Donja Dolina (VHAD 1903/4, 247 f.), was written about several times in the course of and immediately after the completion of excavations, and again afterwards thirty years later (Klemenc J., 1938, 37–63), to be in more recent times the subject of a thorough analysis (Jovanović A., 1984, 24 ff.), and in the near future, we believe, an entire monography (Gregl Z., 1985). Along with this must be mentioned a cemetery registered at the beginning of this century in Vinagora in the Hrvatsko Zagorje, judging by the published material from the middle Imperial period (2nd–3rd centuries) and thus especially interesting, but which was never excavated afterwards (Hoffiller V., 1907, 194–196), a chance find of a Roman strainer (cyathus) from Brdovec near Zaprešić (Hoffiller V., 1903/4a, 114 fig. 62:5, 115), as well as an interesting early Imperial jug taken from the Sava at Gušće (Hoffiller V., 1912a, 313 f.), whence also come the finds of a Roman spear and two swords (Hoffiller V., 1912, 85 fig. 5, 105 fig. 2–3). Of particular interest is the helmet (Coolus type C) from the end of the 1st cent. B.C. and early 1st cent. A.D. found in the Sava at Podsused (Hoffiller V., 1911, 183 f. fig. 22) and a somewhat later one dated to the first half of the 1st cent. (Coolus

Slika 22

Petrijanec

type E) found in the Sava at Rugvica near Dugo Selo (Hoffiller V., 1912, 184 f. fig. 23).

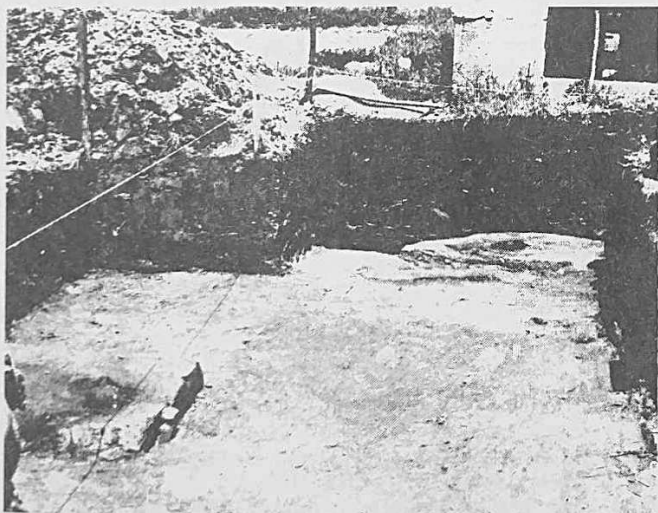
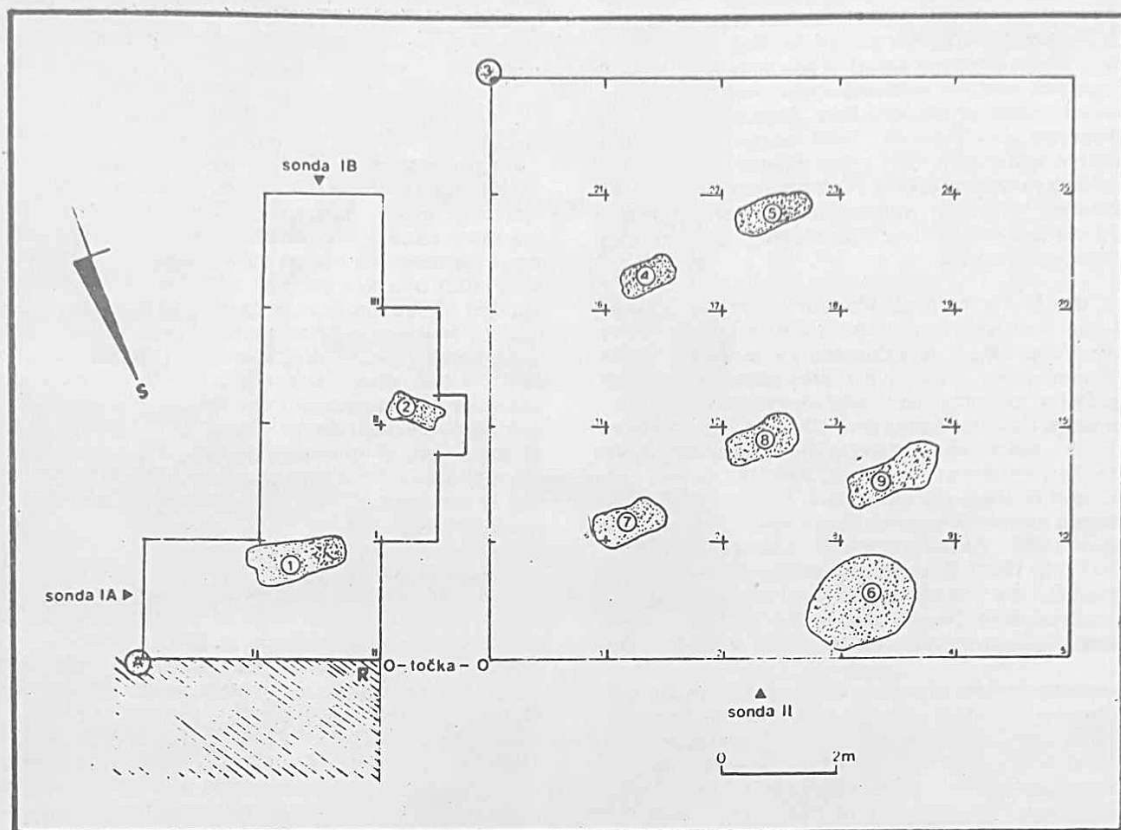
The described results were soon followed by considerable changes as much in the organization of the museum and the archaeological society gathered about it as in the organization of the archaeological service itself. It is not difficult to observe that from 1905 onwards news of the society stops being published, and immediately afterwards the letters from representatives upon which, especially in Ljubljana's time and a bit less in the first two decades of Brunšmid's editorship, the publishing activities of the Croatian Archaeological Society and its journal relied. Archival data preserved in the present Archaeological Museum show that the number of reports which arrived from representatives started to slowly but surely decline at the beginning of the 20th century. Along with this, in 1910 the »Regional Agency for the Preservation of Artistic and Historical Monuments« for the Kingdoms of Croatia and Slavonia was founded in Zagreb, and the *Vjesnik*, to its advantage, took on the publishing activities of the newly established Agency, with which was actually continued yet another long previously begun labor of I. Kukuljević Sakcinski. J. Brunšmid and V. Hoffiller certainly had this in mind when they participated in the organization of the Agency from the very first days, even to the detriment of archaeology. Soon it will be shown that this act was of great importance, for only one day after the beginning of World War I (28 July, 1914), J. Brunšmid will be at the head of the Agency (Horvat A., 1976–1977, 23), and with him in a small group of enthusiasts will be his loyal V. Hoffiller (Horvat A., 1978–1979, 11 f.). In that difficult time J. Brunšmid will acquire yet more merit, in saving from certain destruction in some Austro-Hungarian forges and cannon factories the copper roofs of the University Library, the Croatian National Theatre, the Palace of Government, and the eleven cupolas designed by Bollé which surmount the arcades of the Zagreb cemetery of Mirogoj (Horvat A., 1978–1979, 23 f.). In the same period, V. Hoffiller will examine over 3000 church bells, describing or photographing over 2000 (Mirnik I., 1977, 9; Horvat A., 1978–1979, 24 f.), in order that at least some of them, when the time came, would announce to the lucky or unlucky ones who had remained or waited at home that the first great killing field had finally ended. War and for archaeology the difficulty in combining to the end professional performance and above all patriotic obligations led to a stoppage in archaeological work and the issuing of the *Vjesnik*, such that the first and only post-war volume edited by J. Brunšmid did not appear until 1919. An entire decade will pass before Hoffiller's first *Vjesnik*, dedicated to the already seriously ill J. Brunšmid, will appear.

Taking charge after Brunšmid's retirement in 1924 of the administration of the »Archaeological-Historical Department of the National Museum«, V. Hoffiller, overexerted by obligations as a scientist of European reputation, collaborator of many European archaeological societies and university professor, weighed down by numerous and unnecessary bureaucratizations and most of all by the lack of funding about which he very often complained in his reports on the plan of research, achieved relatively little in northwestern Croatia. In 1925 and several times after that, he set out and travelled through the Podravina where, as he himself notes ten years later, he hadn't been for all of thirty years. In Novigrad Podravski in 1926, he undertook a short-term (2 days) excavation of a Roman settlement complex. Information about this will be submitted to various, chiefly Zagreb, newspapers, but the specialized public will find out more in detail from a subsequently presented publication (Hoffiller V., 1937, 295 ff.). The investigation in Novigrad Podravski, located near the border with Slavonia to the east of northwestern Croatia, was in this part of Croatia the first scientific excavation of Roman architecture carried out bet-

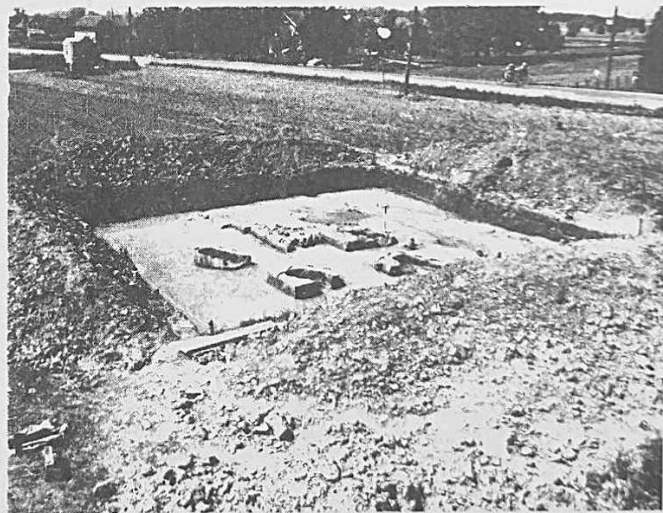
ween the two wars. We must comment that this site, less than half a century later, through an inexplicable mistake will be transferred into Slovenia, at least 60 kilometers distant (Vasić M., 1970, 80 No. 14), where in fact there does exist a Novi Grad but neither Podravina nor Novigrad Podravski.

In addition to several smaller contributions, the most important work of V. Hoffiller, achieved in cooperation with B. Saria, professor at the University of Ljubljana, was the list of Roman inscriptions of Noricum and Upper Pannonia, compiled as the first volume of a broader study which was intended to make this type of monumental heritage collected within the territory of Yugoslavia more available in a modern manner to European research circles (AIJ). For northwestern Croatia, stone monuments found in the period of 1922–1935 were reported, again most numerous those from Varaždinske Toplice, mainly sacrificial altars or grave stones (AIJ, Nos. 459–460, 467–8, 470–71), and also an inscription from some structure, probably nonetheless a sacrificial altar, from Kunovec Breg near Koprivnica and not from Kunovec as might be thought (AIJ, No. 472), and a milestone from Jelkovec near Sesvete (AIJ, No. 602) set on the route of the Roman road from Sisak–Šćitarjevo near Velika Gorica–Komin to the Roman primary road Ptuj–Osijek through the Podravina. Along with these is again mentioned a grave stone first reported in 1914 (Szabo G., 1914, 104 fig. 8, 105) built into the church of Sv. Ana in Hrašćina, located near a route which ideally connects the south of the Hrvatsko Zagorje with the Roman road related to the Jelkovec milestone, as well as a reattribution of Brunšmid's sacrificial altar from Žabno, once considered to be Sv. Ivan Žabno near Bjelovar (Ljubić S., 1892, 4; Brunšmid J., 1907, 113 No. 234) to the village of the same name, Žabno near Sisak (AIJ, 249 No. 541), which has been variously received in more recent literature such that some are more inclined to the interpretation of S. Ljubić and J. Brunšmid (Demo Ž., 1982a, 79 No. 8) and others to the opinion of V. Hoffiller (Zaninović M., 1981, 202).

At the end of 1922, Josip Klemenc, from Ljubljana, who had graduated from the University of Zagreb (history and geography), became a co-worker in the position of assistant to V. Hoffiller. After he defended his doctorate in 1929 on the theme of »The Distribution of the Roman Army in Pannonia in the 1st Cent. A.D.«, J. Klemenc became a curator in the museum of his university professor (Petru P., 1968a, 5), where although he already had experience in archaeology (1926, 119 ff.) we first find him working as an epigraphist (1928, 271 ff.), subsequently as a successful numismatic writer (1933, 12 ff.; 1935, 83 ff.), and finally as the composer of the first post-war truly exhaustive topographic maps of archaeological sites in the Zagreb region (1938). As his own type of successor to the numismatic tradition of the Archaeological Department of the National Museum in Zagreb, J. Klemenc noted several hoards from northwestern Croatia: a hoard of denarii of Hadrian's period from Garešnica (1936, 131 No. 32), a hoard of the second half of the 2nd cent. from Božjakovina near Dugo Selo (1938, 11), and a hoard from the second half of the 4th cent. from Donji Štefanovec in present-day Zagreb (1936, 128 No. 17), while the find from Novo Selo near Bjelovar (as in more recent times it has been termed), we shall leave in the environs of Novo Selo near Garešnica, as it was introduced into the literature by J. Klemenc (1936, 123 No. 6). We shall meet him further in the documents of the Archaeological Museum in Zagreb as for thirty years he visits sites in northwestern Croatia, of which work only a little will be noted and cited (Demo Ž., 1982, 279). His visit to Poljanec not far from Ludbreg in 1937 on the occasion of the discovery of a Roman vehicle (1929) resulted in stimulus and advice to the then still young Mirko Šeper to thoroughly study (but only two and a half decades later publish) this exceptional find (1962, 235 ff.), about which only in

Slika 23

Kunovec Breg

more recent times will prevail the opinion that it was a component grave find (Demo Ž., 1985, 112 ff.; Jovanović A., 1984, 147 f.). In conclusion, Klemenc's knowledge of the archaeological topography of northwestern Croatia is testified to by his part of the work on the archaeological map of Ptuj which includes a part of Medimurje (Klemenc J. – Saria B., 1936, passim) and the archaeological map of Rogatec which covers the western parts of the Hrvatsko Zagorje all the way down to the Sava (Klemenc J. – Saria B., 1939, passim). Rounding off with A. Mayer and his Iasi (1935, 69 f.), the most important archaeological results of one research epoch, hopefully presented here in a completely shortened form and without the numerous foreign scholars (let them be researched by their countrymen), entered into the dark period of a new world catastrophe.

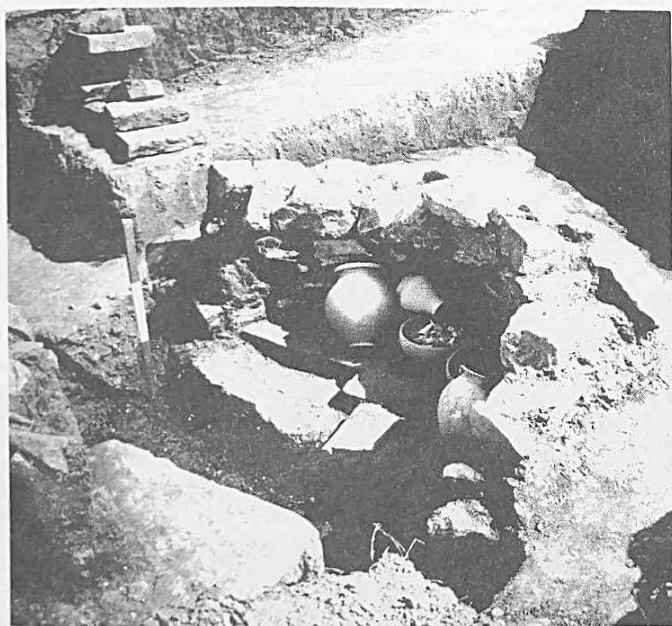
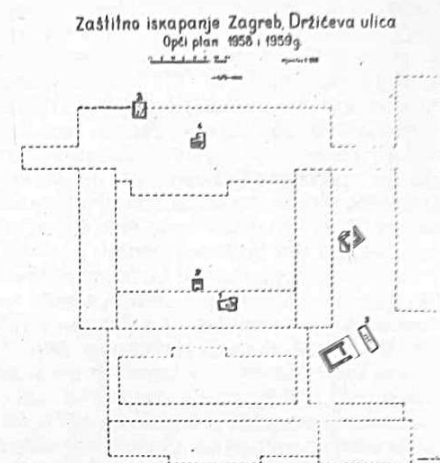
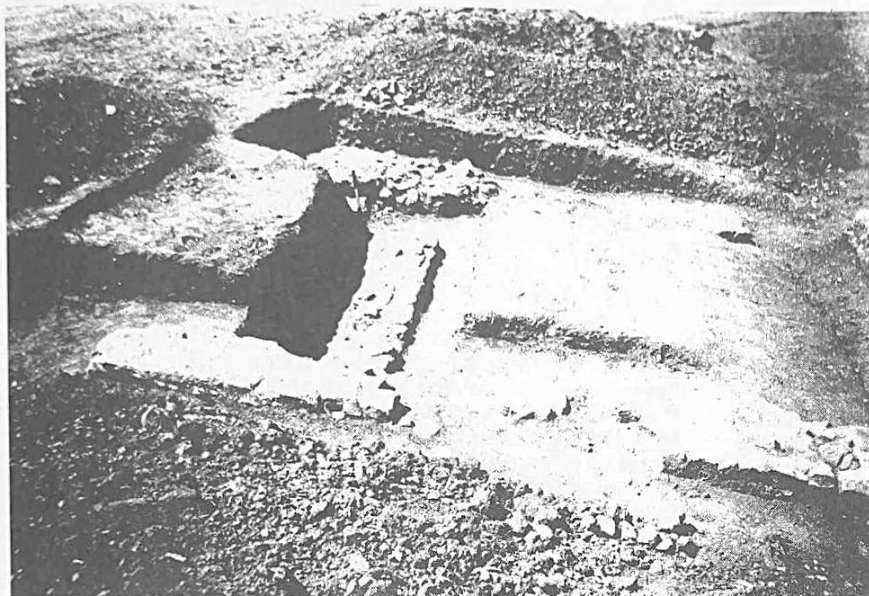
After World War II, the Archaeological Museum from 1945–1957 will slowly move its material and departments into a new building (formerly the Vranyczany mansion) at Zrinjevac 19, and afterwards from 1947–1951 will also slowly collect a professional cadre with which it will later begin the so necessary field investigations of Roman sites in northwestern Croatia. Along with the already employed I. Degmedžić (from 1943), places were found in the museum by B. Vikić in 1947 and M. Gorenc in 1951. These two, after the earlier surveys of I. Degmedžić and B. Vikić (Degmedžić I., 1950, 269 ff.), will begin the first systematic archaeological excavations of Varaždinske Toplice in the spring of 1953 (Vikić–Belančić B. – Gorenc M., 1958, 76). Previously in 1947 and 1948, S. Vuković, later curator of the Varaždin Museum, carried out the first registered post-war excavations of a Roman site in northwestern Croatia also in the Varaždin region at Bartolovec (Jalžabet–Bartolovec) (Šimek M., 1985; Vikić B. – Gorenc M. 1969, 8 f.).

One of the most important tasks of the museum-conservation service in NR Croatia after the liberation was the extension of the museum network. This was of particular importance for archaeology, for in northern Croatia at that time only two museums operated: the Archaeological Museum in Zagreb and the Museum of the City of Varaždin, with a separate archaeological department only from 1948 (Tomičić J., 1975, 7 f.). In Bjelovar the museum was established in 1949 (Blažeković S., 1985, 269), while the museums in Koprivnica, Križevci and Čakovec will open their doors during the 1950's. In Koprivnica, for example, in spite of the Association of Antiquity Lovers founded as early as 1880 under the direction of the lawyer V. Perko (VHAD 2, 1880, 90) only in 1945 with the support of the Koprivnica printer V. Vošicki was a committee for founding a museum formed (ZbMGK 1, 1946, 2), while the museum itself, with the exceptional L. Brozović in charge, was opened in 1952 (ZbMGK 8, 1953, 129 ff.; Filić K., 1962, 137 f.; Feletar D., 1978, 5 ff.). The situation was similar in Križevci, where in 1933 is noted the action of the Society of Friends of Antiquities and its efforts to form a museum (NarStarina 34, 1933, 232), but the idea was realized only with the support of D. Zajc in 1952 on the occasion of the 700th anniversary of the city of Križevci (VMKH 1, 1952, 23; Grdenić P., 1953, 41 ff.). In Čakovec, efforts to form a museum date to the period after the 1st World War, but the idea was only implemented in 1951 with the establishment of a museum society and the foundation of the Museum of the Medimurje–Čakovec in 1955 (Ilijanić M., 1956, 12 ff.; Kalšan V., 1985, 18 ff.). In Kutina the Museum of the Moslavina was founded as late as 1960, and its archaeological department according to some in 1963 (Iveković D., 1968, 351) and according to others in 1970 (Pražić R., 1985, 21). Archaeologists were acquired by the museum in Koprivnica in 1963, Čakovec in 1972, and Križevci in 1977, the same year in which began the foundation and archaeological work of the Museum of the Prigorje–Sesvete, while in Čazma and the newly established muse-

um in Brdovec archaeologists have begun to work only recently. Adding here the activities of the archaeologists of the Regional Institute for the Protection of Cultural Monuments in Zagreb, it is possible to add up and count the archaeological «effectives» who have performed field investigations on the sites of Croatia. Writers whose work and contributions were devoted to these problems were not scarce outside the country and were even quite numerous here.

Of those investigated, whether by test or systematic archaeological operations, thirty sites could be mentioned, although it should be emphasized that the number of «investigated» sites is probably considerably larger. However, sites of a settlement character have been the most excavated, rarely large urban complexes and more often small settlements called villae rusticae when that is the case and when that was not the true element. There is a significantly smaller number of sites of Roman cemeteries, whether the to date more frequently investigated Norican-Pannonian tumuli or the more rarely registered early Imperial grave-field cemeteries. Late Roman cemeteries, on the other hand, have not been investigated although one come across individual Late Roman burials often within settlement complexes. Fortifications located on prominent points in the function of some kind of defensive system as could be expected in northwestern Croatia, if not in the second half of the 3rd century then certainly in the 4th cent., are still in the research sense a curiosity and of unaffirmed value.

The most substantial and to date most thoroughly investigated site is **VARAŽDINSKE TOPLICE, the Roman Aquae Iasae (No. 22)**, where after numerous finds of epigraphic monuments and the first undocumented excavations in 1867 (Tkalčić I., 1869; Longhino A., 1896, 10), the Archaeological Museum in 1953 started its first systematic archaeological excavation under the direction of B. Vikić and M. Gorenc (Vikić–Belančić B. – Gorenc M., 1958, 75 ff.; Ibid, 1961, 181 ff.; Ibid, 1970, 121 ff.; Vikić–Belančić B., 1972–1973, 75 ff.; Ibid, 1977, 38 ff.; Gorenc M. – Vikić B., 1980, see literature on p. 26). This undoubtedly most considerable and longest excavated site in this part of Croatia is a Roman settlement with all the attributes of an urban entity (a forum with a porticus, capitolium with temples, nymphaeum, etc.) in which, peripherally located in relation to the main Roman thoroughfares, place was given to a thermal-bath complex and the not few accompanying activities. This is testified to by the far and away largest number of discovered epigraphic monuments in the northwest of Croatia, their often prominent erectors, the substantial and representative building activities, monumental sculpture, but also the considerable so-called minor archaeological material. As a Roman settlement whose basic economic value can be traced from the 1st cent., through the 2nd and 3rd and the whole way to the 4th century, when its investigators see its end, Aquae Iasae has all the preconditions that in the pre-Roman phase it would express at least something of that which the Roman period manifested through a four century presence. Entirely opposite, not humble and unimportant but located in a different landscape, all of 15 kilometers distant in a direct line is the present **LUDBREG, Roman Iovia (No. 12)**. In contrast to Varaždinske Toplice, Ludbreg quietly entered into archaeological literature (K. –L–ya J., 1868, 131) and drew attention to itself only considerably later (Brunšmid J., 1914, 258 No. 226; Fulir M., 1969, 414 n. 50), such that the first test excavations were carried out in 1966 (Tomičić Ž., 1966, 116 ff.) and systematic excavations in the period from 1968–1979 (Vikić–Belančić B., 1977, 42 ff.; Ibid, 1983–1984, 119 ff.; Vikić B. – Gorenc M., 1981, 85 ff.; Gorenc M. – Vikić B., 1984, 59 ff.). The basic value of Roman Ludbreg was its excellent transportation connections. On one side was the primary Roman route through the Podravina, Poetovio–Mursa, and on the other, the

Slika 24

Zagreb – Držićeva ulica

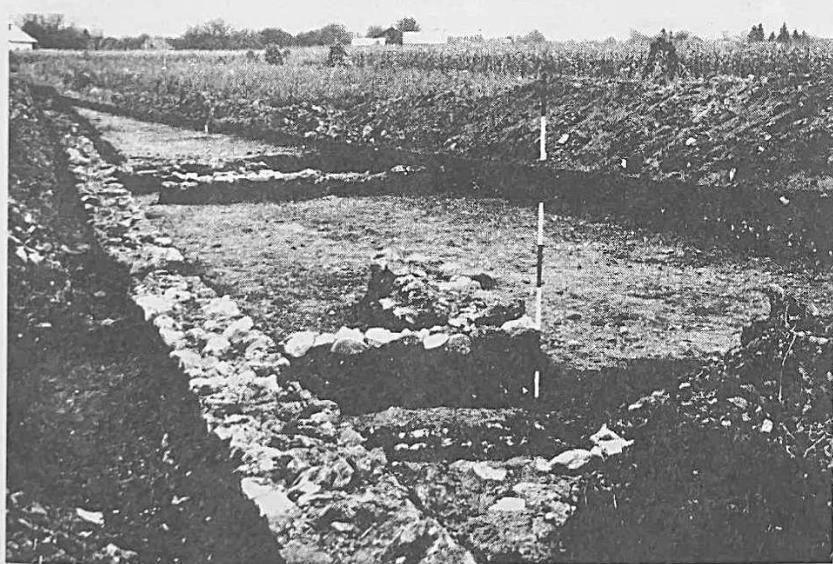
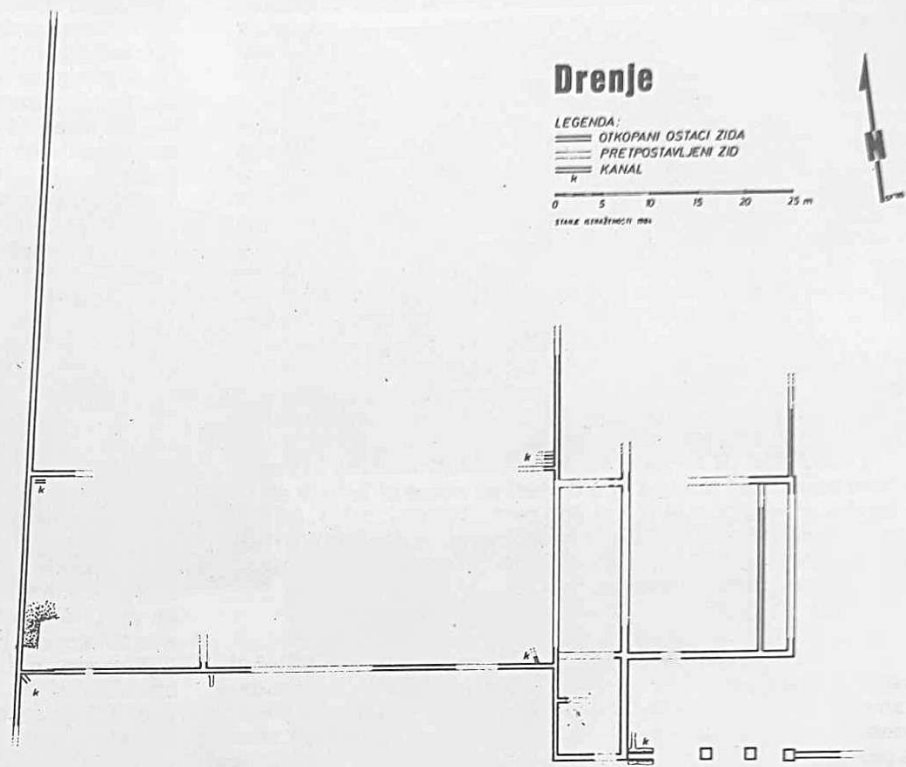
connection with Legrad to the northeast as well as Prelog and Martin na Muri to the north in Međimurje. To the southwest a road ran to Varaždinske Toplice, from whence if desired it was possible to travel via the valley of the Krapina through the Hrvatsko Zagorje towards Sutla and Slovenia or to the south via the Lonja valley through Komin (Pyrri) and Šćitarjevo (Andautonia) to Roman Sisak (Siscia). The interesting and extremely valuable finds from the Ludbreg vicinity (Poljanec: grave with a cart burial, Poljanec and Sigetec: late Roman graves with gold jewellery) testify to the gravitational strength of Roman Iovia. At the end of the 3rd cent. and beginning of the 4th cent. this is only strengthened by the formation of a new administrative entity – the province of Savia – in which Iovia was a firm and secure urban agglomeration just on the northern border. A special type of hierarchical rank was achieved by Roman Ludbreg in the 4th cent. when written sources note it as a Bishop's seat in which ca. 381 A.D. arrived Bishop Amantius. The remains of a Roman settlement in present-day **MARTIN NA MURI, Roman Halicanum (No. 14)** could be similar in importance but considerably larger in area; archaeological excavations have only pointed out some of the basic qualities of this truly large settlement complex (Tomičić Ž., 1979, 40 ff.; Tomić Ž., 1984a, 62 f.). The same could be concluded, but only on the basis of chance finds for **PETRIJANEC, Roman Aqua Viva (No. 19)**. From this site were noted the finds of one destroyed (CIL III, No. 4115) and one preserved (ILI 1978, No. 1165) sacrificial altar, the finds of two sarcophagi (Klemenc J. – Saria B., 1936, 26; Šeper M., 1962, 424 n. 254; Fulir M., 1969, 404), two Roman wells (Fulir M., 1969, 404), and a large hoard of gold coins and jewellery (Ljubić S., 1980, 111 f.) deposited not in the period of Julian Apostate but rather that of Diocletian. It seems that the observations of the investigator of Roman Petrijanec did not coincide with such predispositions (Šarić I., 1977, 49 ff.; Ibid, 1978, 177 ff.). Nonetheless, the location of this settlement, the finds registered to date, and above all the hoard which belonged to the family treasure of a person of exceptionally high rank, hidden in a settlement which had not been destroyed at the end of the 3rd cent. or beginning of the 4th cent., will further stimulate reflections. However, here it is necessary to take into account the analogies offered by the terrain, the position of Petrijanec and its matching location to Ludbreg, only thirty kilometers distant as the bird flies.

Excavated sites mentioned are: in Međimurje, the remains of Roman structures in **Ferenčica near PRELOG (No. 20)** where minor excavations were carried out in 1979 (Fulir M., 1969a, 207; Tomić Ž., 1985, 30 ff.), in the upper Podravina, the find of a Roman villa rustica on the route between **JALŽABET-BARTOLOVEC (No. 9)** where in addition to a classical object of the 3rd–4th centuries, an earlier building phase was established (Vikić–Belančić B., 1968, 75 ff.; Vikić B. – Gorenc M., 1969, 8 ff.; Fulir M., 1969, 408 f.), in the Koprivnica Podravina, the remains of a Roman structure in **DRAGANOVEC (No. 3)** with which was attempted to establish a connection with the Roman station of **Piretis/Peritur** (Demo Ž., 1982b, 71 ff.), as well as the minor excavations carried out in 1970 at **STARIGRAD** near the electric distribution station about which very little has been noted in the literature (Kolar S., 1976, 110). Along with these should be mentioned the excavations in **VINDIJA cave (No. 23)** where Roman material was registered only as a part of a large cultural stratum (Tomičić Ž., 1975, 30 ff.), as well as the Roman finds in nearby Velika Pečina on Ravna Gora, Vilenica on the northwestern slopes of Kalnik, and Vaternica on the southern slopes of Medvednica (Malez M., 1978, 13 fig. 1).

The settlement complex at **KOMIN, Roman Pyrri (No. 10)** was until recently known more for the find of a large hoard of antoninianii of Tacitus' period found in 1918 (Klemenc J., 1934–1936, 125 No. 5;

Mirnik I., 1981, 64 No. 180 with literature). The find of approximately 90 kilograms of coins aroused great attention among numismatists, but three decades passed before thoughts truly matured about the position of an until then unidentified Roman station in present-day Komin, located some 5 kilometers north of Zelina (Klemenc J., 1953, 84 ff.). The first investigations in 1976 and 1977 seemingly established only surface finds (Gorenc M., 1977, 26 ff.) while the excavations in 1982 succeeded in locating the position of the cemetery (Nemeth–Ehrlich D., 1983, 23; Ibid, 1985a, 103 f.) and, in 1984, parts of the settlement (Gorenc M. – Nemeth–Ehrlich D., 1985, 24 ff.). From Komin, the Roman primary road Aqua Viva–Pyrri–Andautonia–Siscia drops down to the south towards Zelina and Sesvete, where a kilometer or two south of Jelkovec a milestone of Maximinus Thrax was found in 1934 (AIJ, No. 602; Degmedžić I., 1957, 112 No. 14). In the vicinity of Sesvete, thanks to funding provided and the lively work of the archaeologist there, several Roman settlements have been excavated, seemingly villa rustica, especially those located on the first foothills of Medvednica and rather far from the assumed course of the Roman primary road (Klemenc J., 1938, 110 ff.; Klemenc J., 1953, 80 ff.). Mentioned from the sites excavated here are the villa rustica in **MORAVČE** on the location **Draščica (No. 15)** with a well preserved hoard of three rals, the partially excavated structure on the nearby location of **Rošnica (No. 16)**, the very well preserved Roman structure located right next to Blaguša stream in **VURNOVEC** on the location **Crkvišće (No. 24)**, and the find, already elaborated in the scientific literature of a villa rustica (completely excavated) in **DONJA GLAVNICA** on the location of **Frčić (No. 1)**, dated to the 2nd–3rd centuries and no longer functioning sometime in the second half of the 4th cent. (Sokol V., 1981a, 178–181). Of larger settlement complexes on the left bank of the Sava River in Zagreb or its vicinity, along with those around Sesvete it is necessary to emphasize the find near **DRENJE (No. 5)**, west of Zaprešić near the intersection of the Sutla and the Sava almost on the border between Croatia and Slovenia. Lesser excavations undertaken in **STENJEVEC (No. 27)** have confirmed the position of the Roman settlement around the present church of Sv. Marija (Gregl Z., 1982, 272) and have determined the relationship of the settlement to the well-known cemetery of the 1st–2nd centuries excavated at the end of the last century. Of importance for the region of present day Zagreb, heavily populated in the Roman period, is the small rescue excavation in **DUBRAVA (No. 26)** which proved the existence (Gregl Z., 1980, 84 f.) of an earlier merely suggested Roman road (Klemenc J., 1938, 116) between the settlements of Čučerje and Markuševac on the southern foothills of Medvednica and the much earlier noted settlement complex in Trnava (Hervojić Lj., 1875, 157; Kukuljević Sakcinski I., 1875, 157 ff.) better known in the literature as Resnička Trnava (Brunšmid J., 1914, 242 No 87; Klemenc J., 1938, 75 f.). Of particular importance is the Roman settlement, or rather, fortified complex above **DONJA GLAVNICA** on the hill **Kuzelin**, 20 kilometers north of Sesvete (**No. 2**). The site apparently sits on a prehistoric substratum on which the first beginning Roman building activities are dated to the end of the 2nd century and continue to the 5th cent., as the stratigraphy of this exceptional site is seen by its excavator (Sokol V., 1981a, 181–184). The fortress has a truly good view of the Roman settlements in Donja Glavnica, Moravče and Zelina on the west, towards parts of the Hrvatsko Zagorje, and although distant three kilometers in a direct line from Klemenčev Laz (1938, map) it is in a position to control the local, later mediaeval, »magna strata« which through Laz and via the Kašina valley drops into the lowlands somewhere in the vicinity of present-day Vugrovec.

The number of excavated Roman sites east of Zagreb is extremely small. Namely, on this occasion only two can be cited. The first is lo-

Slika 25

Drenje

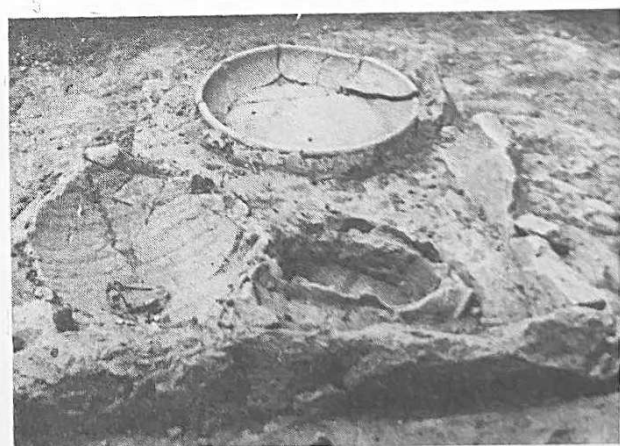
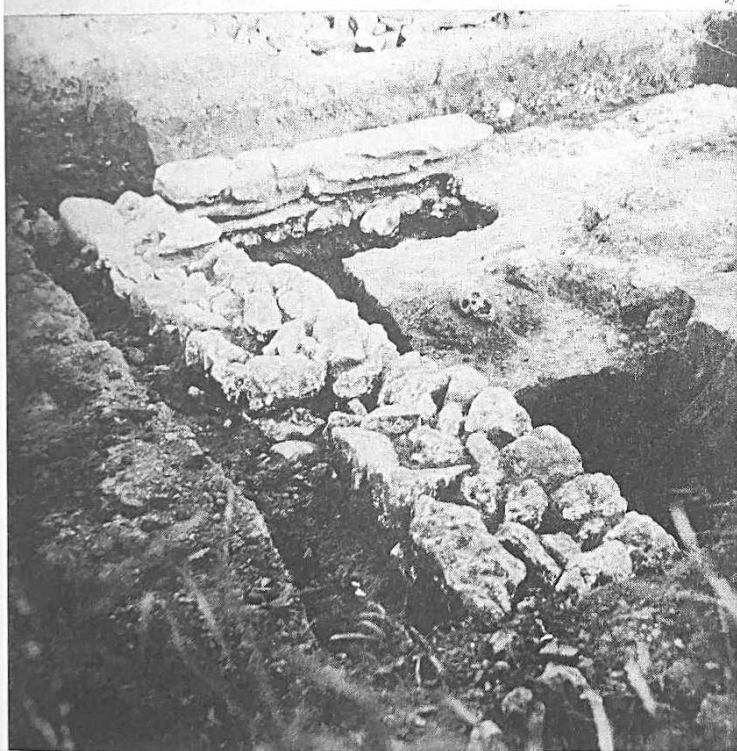
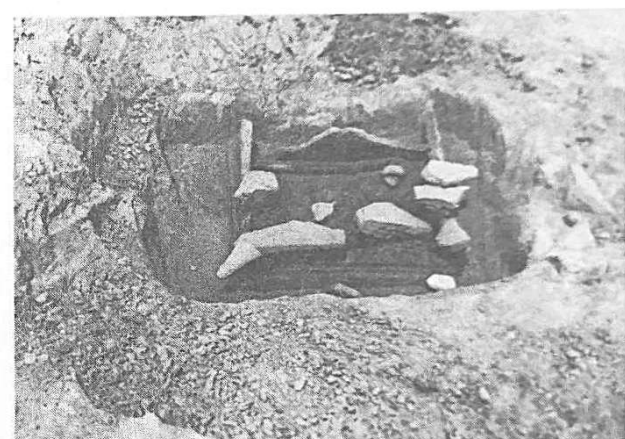
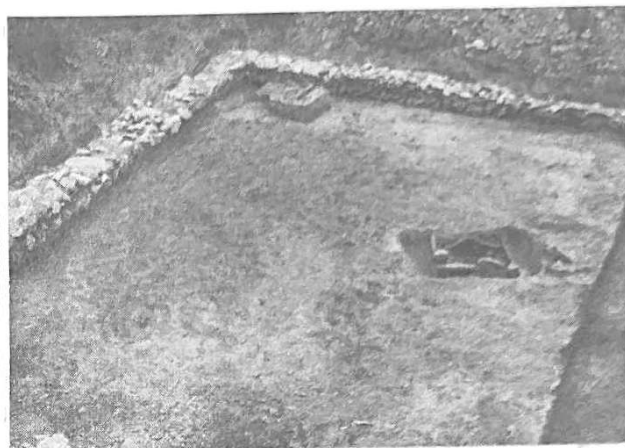
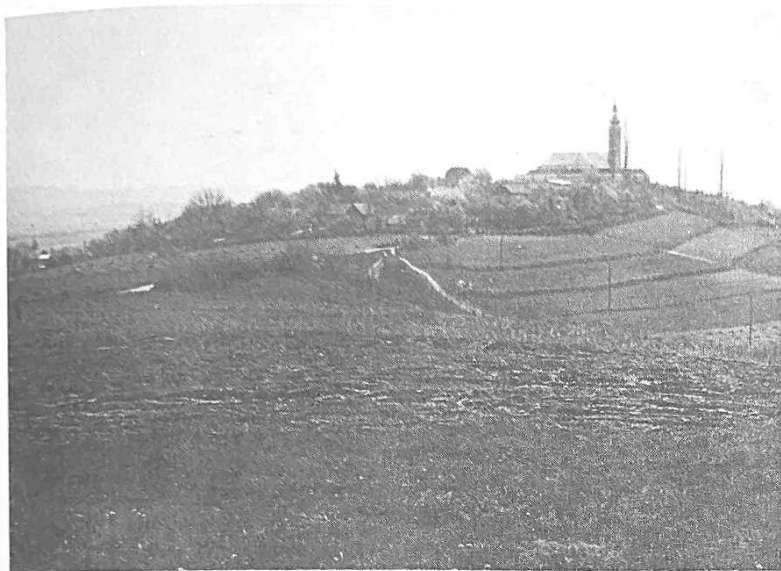
cated southeast of Novoselec in **OKEŠINEC (No. 18)**, where remains of Roman structures were established and on the basis of accompanying material they have been dated to the relatively short period of the 1st–2nd centuries (Iveković D., 1965, 45 ff.; *Ibid.*, 1968, 365). The finds from Okešinec are seemingly connected to a regional Roman route to which is linked a hoard of antoninianii from the period of Valerian found on the slopes of the hill Mramor in Tucilača near Repušnica (Demo Ž., 1983, 345 n. 19, 371 f.), from whence it continues via Fratric and Crkvišće and leads toward the former Lipa Repušnička where the already mentioned decorative elements of a Roman vehicle were found (VHAD 1, 1895, 208; Brunšmid J., 1914, 244 No. 94). From here the route led, one fork towards the east and Banova Jaruga, and the other to the northeast towards Garešnica, where a hoard of denarii of the period of Hadrian was found in 1932 (Klemenc J., 1936, 131 No. 32; Mirnik I., 1981, 54 No. 122). In continuation the route most probably led towards **HERCEGOVAC (No. 8)** where in an extensive line on the positions of **Veliki Sip**, **Mali Sip** and **Krčevine** a complex of Roman structures was discovered whose connection cannot be reliably established due to the lack of later investigation (Iveković D., 1967, 10; *Ibid.*, 1968, 366 f.; Vikić B. – Gorenc M., 1969, 20 f.). The road then as far as is known continues towards Ladislav, from where was noted the find of a dispersed hoard of bronze coins of the middle or second half of the 2nd cent. (Mirnik I., 1981, 55 No. 127), most likely identical to the hoard found in »Novoselo« near Hercegovac, thus Novo Selo Garešničko, in 1919 (Klemenc J., 1936, 125 No. 6 = Mirnik I., 1981, 55 No. 32).

In relation to the excavations of Roman architecture, the number of excavated Roman cemeteries in northwestern Croatia is considerably smaller. Early Imperial tumuli are most often excavated which, considering the generally poor state of investigation of Roman sites in this part of Croatia, should not be generalized and from this fact be drawn premature conclusions. It is necessary to keep in mind that early Imperial tumuli were diffused in Roman Noricum and the western regions of Pannonia in the mid 1st cent., whence they spread to eastern Pannonia, and in our region in the Slovenian area east of Pohorje, in the Slovenian highlands and Prekomurje (Pahić S., 1962, 88 ff.; *Ibid.*, 1965, 10 ff.; *Ibid.*, 1972, 113 ff.). Thus it is not strange that they are to be found in the Croatian Medimurje where, among those previously known (Fulir M., 1969, 398 ff.; *Ibid.*, 1969a, 208 ff.; *Ibid.*, 1970, 15) stand out the tumuli near **TRNOVČAK (No. 21)**, located in the vicinity of the Roman road Ptuj–Martin na Muri (Poetovio–Halicanum). In Trnovčak, out of a small group of 15 tumuli, 10 tumuli dated in the period from the second half of the 1st to the middle of the 2nd centuries were excavated from 1979–1981 (Tomičić Ž., 1982, 41 ff.; *Ibid.*, 1982a, 49 ff.; *Ibid.*, 1982b, 101 ff.; *Ibid.*, 1985, 33 f., 36), among which is emphasized tumulus No. 14 whose architectural remains are reminiscent of the interesting early Imperial mausoleums of the 1st and 2nd centuries at the site of Zagreb–Držičeva street (Gorenc M., 1960a, 17, 21 ff.). Other than Norican–Pannonian tumuli in Medimurje, Roman tumuli at Gola and Novačka in the Koprivnica Prekodravlje (region across the Drava River) have been excavated or are still being researched. In the course of a field survey in 1966, ten (allegedly thirteen) plowed and already extremely diminished mounds were counted at **GOLA (No. 7)**, which then were dated on the basis of finds of sigillata and coins to the second half of the 2nd cent. and first decades of the 3rd cent. (Vikić B. – Gorenc M., 1969, 18). In the period from 1970–1972 three tumuli, seemingly, were excavated (Kolar–Sušanj S., 1971, 40 ff.; *Ibid.*, 1972, 95 ff.; *Ibid.*, 1973, 77 f.; Kolar S., 1976, 107 ff.) including the particularly interesting tumulus I with the find of a stone urn with a lid dated by a coin of Marcus Aurelius to

the second half of the 2nd century. A bit south of Gola, where in 1985 excavations were recommenced (Šarić I., 1985, 22), 30 (if not more) tumuli were found in the woods surrounding **NOVAČKA (No. 17)**, excavated several times, the first time in 1978 when on the basis of the grave goods and a discovered coin they were dated to the late 2nd and early 3rd centuries (Šarić I., 1979, 142). It is interesting that in 1980, as in the first excavation campaign in 1978, another two tumuli with minimal (Šarić I., 1982, 79) or absolutely no finds (Šarić I., 1979, 139) were registered, which in comparison to the contemporarily excavated early Imperial tumuli near Zagreb in the vicinity of Sesvete gives a somewhat different picture. Namely, near **DUMOVEC** on the site of **Dumovečki Lug (No. 4)**, thirty tumuli were counted and 6 tumuli were excavated with a total of 11 burials (Sokol V., 1981a, 169 ff.). From this site should be noted one more example of burial in a stone urn (tumulus D), which for now may be considered a rare manifestation of this burial ritual among the tumuli of the Norican–Pannonian group in the Slovenian area as well as in the region of northwestern Croatia (Demo Ž., 1985, 119 f.; Jovanović A., 1984, 10). Of particular interest from Dumovec is the find of a »Zylinderhalsurne« of the later developed phase (tumulus C) dated by a coin of Antonius Pius to the mid 2nd cent.; these are distributed in Croatia only in the cemeteries of the region »res publica Andautoniensium« (Gregl Z., 1981, 62). North of Sesvete, 4 of thirty Roman tumuli were excavated near **ĐURĐEKOVEC** in the **Lušci forest (No. 6)**, located in the vicinity of the Roman primary road which ran from Ščitarjevo to Komin. Along the route of this road has been noted the as yet undefined Roman cemetery in **MARKOVO POLJE** on the location **Svinjarevo (No. 13)**. A group of tumuli, also uninvestigated, exists in Sesvete on the location Selčine. It is understandable that the excavators of the Roman cemetery in **ZAGREB–DRŽIČEVA STREET (No. 25)** during the period of excavation considered the existence of tumuli, perhaps already flattened, on the site which could explain the situation in cremation graves 1, 2, 4 and 5 (Vikić–Belančić B., 1960, 40). Along with the two monumental structures of the 2nd and 3rd centuries for which was suggested the function of mausoleums (Gorenc M., 1960a, 21 f., 24 ff.), in this cemetery were found two skeleton burials (graves 3 and 6) of the 3rd and 4th centuries (Vikić–Belančić B., 1960, 32, 35, 38).

It is interesting that in northwestern Croatia late Roman cemeteries of the 3rd and 4th centuries with skeleton burials have not been systematically excavated. Therefore we must cite some earlier evidentially chance grave finds of the 3rd century registered from near Vinogora in the Hrvatsko Zagorje 80 years ago (Hoffiller V., 1907, 194 ff.), the rich late Roman graves from Poljanec (Šeper B., 1962, 336, 337 fig. 1; Demo Ž., 1985, 114) and Sigetec near Ludbreg (Gorenc M. – Vikić B., 1984, 64 fig. 8), and more modestly, the finds of coins in a grave dated to the end of the 4th century found in 1938 in Farkašić next to Draganovec near Koprivnica (Kolar S., 1976, 110; Demo Ž., 1982b, 71) and the one found in the Fuzetić woods east of Gola in the Koprivnica Prekodravlje (Kolar S., 1976, 110), and also those from Novoseljani–Ždralovi (Lovrenčević Z., 1960, 126 No. 1) and Veliko Korenovo near Bjelovar (Lovrenčević Z., 1960, 126 No. 8), etc.

Of early Imperial flat grave field cemeteries, only that in **KUNOVEC BREG (No. 11)** has been systematically but only partially excavated. It is at present dated from the end of the 1st to the mid 2nd centuries (Demo Ž., 1982, 279 ff.), and most recently has been classified among cemeteries of the Stenjevec horizon (Jovanović A., 1984, 24 ff.). The cemetery is situated in the immediate vicinity of the Roman primary road Ptuj–Osijek and the Roman settlement of Sunista, traces of which are evident barely 200 m, west of the cemetery (Fulir

Slika 26

Komin

M., 1967, 180 ff.; *Ibid.*, 1969, 370, 383, 416 ff.; *Ibid.*, 1970, 14 ff.), whence probably came the damaged epigraphic monument excavated in 1931 (AIJ, No. 472). Excavations of the cemetery in 1979 and 1980 resulted in 9 graves (Demo Ž., 1980, 39 ff.; *Ibid.*, 1980a, 79; *Ibid.*, 1981a, 76 f.), among which two – graves 2 and 9 – have intensely burnt sides of the type Mala Kopašnica–Sase I (Demo Ž., 1985, 121 ff.; Jovanović A., 1984, 25, 101); there are also traces of a perimeter ditch, an abundance of pottery vessels and some other particularities of the burial ritual (Demo Ž., 1982, 279 ff.) apparently tied to the already partially Romanized southern–Pannonian *lasi*. Due to all this, the cemetery in Kunovec Breg exhibits characteristics opposite to those known from the (in truth) destroyed cemeteries of Zagreb–Savska Road/Varaždinska Road (Šeper M., 1941–42, 1 ff.), Zagreb–Maksimir/«Bereg» (Klemenc J., 1935a, 126) and others in the vicinity of Zagreb which can apparently be linked to the territory of the Varciani and, related to them but a little more western in origin, the Celtic Latobici.

Attention should be paid to some other efforts worthy of attention connected to research into the Roman period in northwestern Croatia. Thus, for example, the Croatian Archaeological Society, re-established in 1967 in Zagreb, organized and devoted to the archaeological problems of northwestern Croatia two scientific congresses: the first in 1975 held in Varaždin with the title «Archaeological Research in Northwestern Croatia» (IzdHAD 2, 1978) and the second in Zagreb in 1978 with the title «Archaeological Research in Zagreb and Its Surroundings» (IzdHAD 6, 1981), the latter additionally dedicated to the 100th anniversary of the foundation of the Croatian Archaeological Society (1878–1978). On the former occasion, three contributions were published of which two (B. Vikić–Belančić 1978, 159 ff. = 1977, 35 ff. and I. Šarić 1978, 177 ff. = 1977, 49 ff.) were republished from *Materijali SADJ* (XIII, 1977), while the third and the only one actually given at the congress (ObHAD VII, 3, 1975, 3 f.) summarily noted and counted the coin hoards from the 2nd cent. B.C. to the 19th cent. found in northwestern Croatia (Dukat Z. – Mirnik I., 1978, 197 ff.). On the second occasion, the Roman period was the subject of two articles which understandably keeping to the subject of the scientific congress, on one hand summarized the Roman material collected until then from Zagreb, including in this Šćitarjevo (Vikić–Belančić B., 1981, 129 ff.) and on the other hand, the results of the then most recent archaeological excavations in the region of Sesvete (Sokol V., 1981a, 169 ff.). At the scientific meeting held in Zagreb on the occasion of the 100th anniversary of the Croatian Archaeological Society attention was paid to some of the other societies formed in Croatia at the end of the 19th century: the Knin Antiquities Society/Croatian Antiquities Society and the Croatian Society for Research into Native History in Spljet–«Bihac», as well as the scientists whose work was built into the foundations of the above mentioned societies–Šime Ljubić, Mon. Frane Bulić, and Lujo Marun. The introductory talks, however, entirely failed to mention (Rapanić Ž., 1981, 15 ff.) the «Society for Yugoslav History and Antiquities» already established in Zagreb in 1850, not to be overlooked for the development of archaeology, the conservation service, history and archive research in Croatia, with the exceptional worker and organizer I. Kukuljević Sakcinski at its head (Smičiklas T., 1892, 147 ff.), mentioning that he existed only in passing and only then when referring to the foundation of the Croatian Archaeological Society and the first successful work of Š. Ljubić in Venice (Zaninović M., 1981, 29, 34) or even for searching through archives (Rapanić Ž., 1981, 18).

But still, along with these activities of a positivistic but incentive character, and in addition to field research and the publication of results, archaeological interest and research has developed and aimed

itself in various directions. For example, research into Roman roads, after that of I. Kukuljević Sakcinski (1873, 86 ff.), was actualized in large measure as late as the 1950's. In that period, it seems, the observations of the engineer R. Franjetić originated, published only recently (Bulat M., 1983, 263 ff.), which relate to the position of Roman settlements on the route from Jalžabet to Stari Gradac, thus along the Roman primary road Ptuj–Osijek (Poetovio–Mursa). Nevertheless in this field the most substantial and important contribution was that of M. Fulir, with his review of the roads and settlements in the Varaždin and Medimurje region (1969, 363 ff.). Similar, but lesser in volume and thoroughness and more oriented to field observations and situations is the work of Z. Lovrenčević, devoted to Roman roads in the Bilogora–Podravina region, thus the problems of settlements and routes which from the Podravina through the Bilogora led to Bjelovar and Čazma in the Moslavina and Posavljja, about which very little or even nothing had been known earlier (1980, 233 ff.; 1981, 195 ff.). Less informative reports and observations should be noted as a useful contribution to the topography of Roman settlements and roads in the vicinity of Križevci (Bedenko V., 1975, 2 ff.; Demo Ž., 1982a, 75 ff.), Pitomača and Otovanec (Begović B., 1985, 16 ff.) Bjelovar and its vicinity (Lovrenčević Z., 1960, 126 f.), and the Zagreb region (Gregl Z., 1984, 7 ff.), while for settlements on the route from Šćitarjevo towards Jelkovac and Komin it is necessary to bear in mind the important observations of J. Klemenc (1953, 78 ff.) to which M. Fulir added several significant annotations (1970, 10 ff.). However, more significant works closely related to research into roads and routes are the contributions to the Roman geography and topography of Medimurje published exactly thirty years ago (Horvat A., 1956, 15 ff.), and later another article concentrated entirely on field observations (Fulir M., 1969, 202 ff.). The work of B. Vikić and M. Gorenc (1969, *passim*), entirely devoted to the problem of Roman sites in northwestern Croatia, is significantly more detailed. We emphasize this work because successful revisiting of sites and survey in the field preceded the thorough study of numerous notes gathered in the archives of the Archaeological Museum in Zagreb, compiled long ago from the correspondents of the former Croatian Archaeological Society, but also information noted from personal travels and visits by Š. Ljubić, V. Hoffiller, and as the last in that series, J. Klemenc. The same characteristics are true of the considerably less detailed contribution of S. Kolar, the first archaeologist employed in the Museum of the City of Koprivnica, which was concentrated on the archaeological sites of the Koprivnica district (1976, 107–110). Conceptually similar to this, although composed as a review of excavations, is the contribution of Ž. Tomičić with information relating to research in the Medimurje region (1984a, 59 ff.; 1985, 30 ff.).

Of particular importance for Roman topography are coin hoards, which for Yugoslavia have mostly already been gathered and listed in one place (Mirnik I., 1981), but have been too little applied to some concrete field situations. Only 20 hoards of Roman coins of the 2nd–4th centuries from northwestern Croatia were noted in the scientific literature, from which in museum collections after the Second World War there existed only ten (either consolidated or as collected in the field): mostly those of the second half of the 3rd century (Bartolovec, Vratšinec, Imbriovec, Otranovec, Pitomača, Repušnica) and a bit less from the 2nd century (Ivanovo Selo, Ladislav= Novo Selo Garešničko, Marija na Muri) and only one hoard (Sandrovec) from the 4th century (Mirnik I., 1981, Nos. 124, 127=132, 150, 173=211, 175, 203, 206, 250, 307). If we pass over the hoard from Bušetina near Virovitica (Demo Ž., 1981, 214 ff.; *Ibid.*, 1983, 359 ff.), then two finds have been systematically described, the hoard from Imbriovec in the Koprivnica Podravina (Demo Ž., 1979, 157 ff.; *Ibid.*

Slika 27

Novačka – Gradina

1983, 260 ff.) and the hoard from Marija na Muri in Međimurje (Tomičić Ž., 1985a, 87 ff.), to have the only hoard of the period of Valerian and Gallienus (253–268 A.D.), together with those found prior to 1945, serve in a more extensive study of circulation, an analysis of economic and political conditions, and the archaeological topography of the southern part of Pannonia at the beginning of the second half of the 3rd century, which was an opportunity for the detection of some poorly known or unknown local routes and settlements in the eastern Podravina and Moslavina (Demo Ž., 1983, 258 ff.). In addition to this, from the present the compact find of bronze coins of the period of Ceonstans and Constantius (II), undoubtedly already dispersed when it was published more than eight decades ago as a find from Bjelovar (Brunšmid J., 1901, 127) should be included among late Roman hoards from northwestern Croatia. In more recent times, the location of the find has been shifted to the northeast of Bjelovar in Rašenica near Grubišno Polje (Lovrenčević Z., 1981, 197; Medar M., 1985, 14 f.), but unfortunately without information as to in which of three settlements of the same name in the same area (Gornja and Donja Rašenica, Trojeglava Rašenica).

In the category of research into economic and industrial conditions in northwestern Croatia could be included the rare contribution to the knowledge of Roman quarries, especially those in the Zagreb region and in the foothills of Medvednica (Crna Voda, Čučerje, Podsused, Vrapče) with which were probably closely connected various aspects of the lapidary craft and a series of other associated activities (Makjanić R., 1981, 74). Stone monuments, as the most interesting product of the lapidary industry, registered in a not large and most often of a votive character, speak not only of the lapidary trade and workshops but also of the importance of the places in which they were found, the social status and the spiritual life of those who commissioned them, and much more. After the Second World War, if we mention only in passing the inscription dedicated to Mithras allegedly found in 1941 in Pregrada in the Hrvatsko Zagorje and dated to the 4th century (Šeper M., 1941–42, 7 ff.; ILI 1963, No. 355), a sacrificial altar to Silvanus found in 1942 in the bed of the Bednja close to Ludbreg (Fulir M., 1969, 414 fig. 38), or the well-known fragmentary sarcophagus of Julia Victoria Quadrata found a long time ago not in Ptuj (CIL III, No 4082) but rather in Varaždin (Ilijanić M., 1961, 43 ff.; Fulir M., 1969, 405 f.), a relatively substantial number of epigraphic monuments, usually sacrificial altars, were registered in Roman thermal bath centres such as indisputably was the present-day Varaždinske Toplice. Monuments found there were most commonly dedicated to Fortuna (ILI 1978, Nos. 1167–8) or the Nymphae, the patrons of baths and their visitors (ILI 1978, Nos. 1170–1), while seemingly those dedicated to Diana were rarer (ILI 1963, No. 356 = ILI 1978, No. 1166) and along with this we note as a curiosity the pedestal to a statue of Minerva Medica (ILI 1978, No. 1169). Dedicated to the male gods Silvanus and Jupiter were: to the former, the sacrificial altars found in Jalžabet (ILI 1978, No. 1130) and Martin na Muri (Tomičić Ž., 1979, 41), and to the latter, the altar from Petrijanec (ILI 1978, No. 1165) from where also came an unfortunately indiscipherable milestone (Tomičić Ž. – Šarić I., 1969, 177; ILI 1978, No. 1175), the only one discovered after that from Jelkovec near Sesvete (AIJ, No. 602; Degmedžić I., 1957, 112, No. 14). The inscription from Zagreb–Držićeva Street (Gorenc M., 1960, 4 ff.; ILI 1963, No 1131) dated to the 3rd century (Gorenc M., 1960a, 25 ff.) is also badly damaged but apparently was once an integral part of the monumental composition of a mausoleum. This is important because of the fact that it is attributed to the sculptural production of southern Styria (Gorenc M., 1971, 23 f.) whose influence spread into northwestern Croatia via Slovenia (Šempeter near Celje, Ptuj). From Varaždinske

Toplice are described a row of relief decorations of the Roman nymphaeum, and in addition to them, a truly monumental statue of Minerva dated to the beginning of the 2nd century (Gorenc M., 1971, 36; *Ibid.*, 1983–84, 95 ff.), which is interpreted as a member of the capitolian Tirad and as the rare type Minerva Medica (Gorenc M. – Vikić B., 1980, 24). Not even approximately comparable to the representative finds of the Roman sculptural collection from Varaždinske Toplice and still disregarded in northwestern Croatia is the single grave monument with a representation of lions and a bearded male head in the centre found in Križevci in the graveyard of Sv. Rok (Zajc D., 1954, 234; Demo Ž., 1982a, 76 f., 78 fig. 1). The appearance of sepulchral compositions of this type, with analogies to the Norican-Pannonian, Dacian and Thracian cultural complexes, for some has been a sign of the spreading of Graeco-Egyptian syncretism and the worship of Serapis (Gavela B., 1954–1955, 43 ff.), and for others the spreading of the cult of Cybele (for literature see Dautova-Ruševljanin V., 1984, 50), tied to Orientals or followers of Oriental cults in the course of the second half of the 2nd century. From Majur near Bjelovar (Gerić B., 1985a, 317), probably Majur Farkaševački, comes a sepulchral monument with a representation of the deo-cased in a shell-medallion which could be dated in the second half or end of the 2nd century and beginning of the 3rd century. Of miniature sculptures, along with those published earlier by J. Brunšmid (1914, 207 ff.), the find from Zagreb of a Jupiter dated to the 3rd century (Klemenc J., 1938, 97; Klemenc J., 1939, 3 fig. 4, 6; Vikić-Belančić B., 1981, 146, 148 fig. 20), and among the newer finds, the statuette of Hercules found in 1977 in Komparija near Goričan dated to the second half of the 2nd century, of even more precisely, in the period of Marcus Aurelian (Tomičić Ž., 1982c, 15 ff.), are interesting. Of exclusively epigraphic contributions, of which there are surprisingly little when referring to finds from northwestern Croatia, it is necessary to emphasize the already mentioned dedicational inscription on the sacrificial altar from Varaždinske Toplice (ILI 1978, No. 1167), interesting *inter alia* because of its dedicator (Centurion of the Legio XIII) and the year 231 A.D., when it was allegedly erected (Rendić-Miočević D., 1975, 37 ff.).

Heterogeneous pottery material is the most common and undoubtedly the most numerous category of find which the archaeologist will encounter on the occasion of archaeological research in the field or in his work in museums, institutions, and so forth. Unfortunately, in northwestern Croatia only B. Vikić-Belančić worked intensively in this field, encompassing this problem in depth in her truly detailed doctoral dissertation »Roman Pottery Production in the Sava and Drava Region from the 1st to the 4th Centuries With Particular Reference to the Production of Clay Lamps«, defended in Zagreb in 1967. A good basis was offered to her by the abundant material collected in the Archaeological Museum in Zagreb, but also by the more recent post-war excavations in Jalžabet–Bartolovec, Ludbreg and above all Varaždinske Toplice (Vikić-Belančić B., 1957, 141 ff.). The research was afterwards widened to include an analysis of the representation of terra sigillata, native Pannonian pottery production begun with a combination of pre-Roman stamped designs applied on early Imperial pottery forms, as well as various decorative elements and pottery forms of the so-called »ordinary domestic pottery«, and from this analysis were conclusively distinguished two pottery production circles in the southwestern Pannonian area: the first in the north with Varaždinske Toplice tied administratively, economically and culturally to Ptuj (Roman Poetovio) and the Celtic Serretes, and the other in the south of northwestern Croatia in the territory of »res publica Andautoniensium« tied to Drnovo (Roman Neviodunum) and the territory of the Celtic Latobici (Vikić-Belančić B., 1965, 89 ff.). The the-

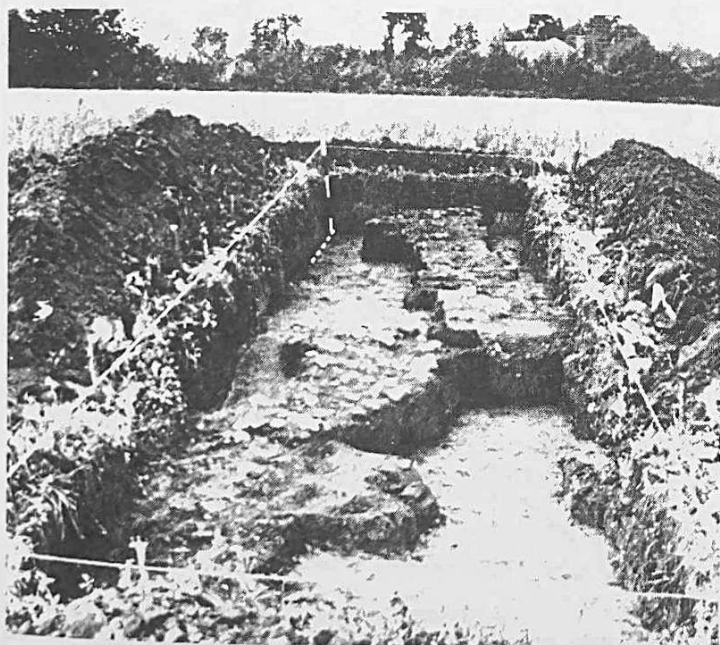
me was further enlarged to include various aspects of pottery production and trade, so thus in the foreground was placed southern and central Gallic sigillata of the 1st–3rd centuries, and subsequently the later active import of German sigillata of the 2nd–3rd centuries (Vikić-Belančić B., 1968, 509 ff.; *Ibid*, 1971, 93 ff.). The local pottery production, especially workshop centres as a sign of the existence of internal circulation and trade, proved the influence and domination of Roman Ptuj and Drnovo, on the north and south of northwestern Croatia respectively, revealing some pottery activities and traces of production in Varaždinske Toplice itself (Vikić-Belančić B., 1970, 29 ff.). The developed culture of »coarse structured pottery« as one type in the large group of so-called »native domestic pottery« gave the not particularly numerous field investigations in southern Pannonia and northwestern Croatia a lucid chronological foundation and necessary typological classification (Vikić-Belančić B., 1976, 25 ff.). The most substantial work from the »pottery series« of B. Vikić-Belančić is at the same time the most detailed and is devoted to Roman lamps (*lucernae*) from the collection of the Archaeological Museum in Zagreb (1971a, 97 ff.; 1975, 49 ff.). Along with the numerous examples of lamps collected in various parts of Yugoslavia, not a little material originates from sites in northwestern Croatia (Varaždinske Toplice, Stenjevec, Zagreb–Držićeva Street, Zagreb–Mirogojska Road). However, we will conclude, because of the evident topographic value which it contains, with the find of Firma lamps from Prečec near Dugo Selo, dated to the 2nd and 3rd centuries (Brunšmid J., 1898/1899, 203 f.; Vikić-Belančić B., 1975, 85 No. 524, 118 No. 812). The find of lamps from the vicinity of

Prečec in 1898, 4 cremation graves and the abundant finds of a settlement character from the neighboring Lupoglav in 1890 (Klemenc J., 1938, 28), as well the heard of late Roman bronze coins deposited in 375 or 376 A.D. found in the vicinity of Lupoglav in 1910 (Brunšmid J., 1912a, 284 ff.) indicate the existence of a larger Roman site somewhere on a line from Lupoglav to Prečec, which according to the above information existed to the end of the 4th century. Thus another Roman site would be gained on the route which from Jelkovec or Sesvete via Lupoglav or Prečec led to Kloštar Ivanič and Križ, Novo-selec and Okešinec, where existed the Roman settlement complex already mentioned (No. 18).

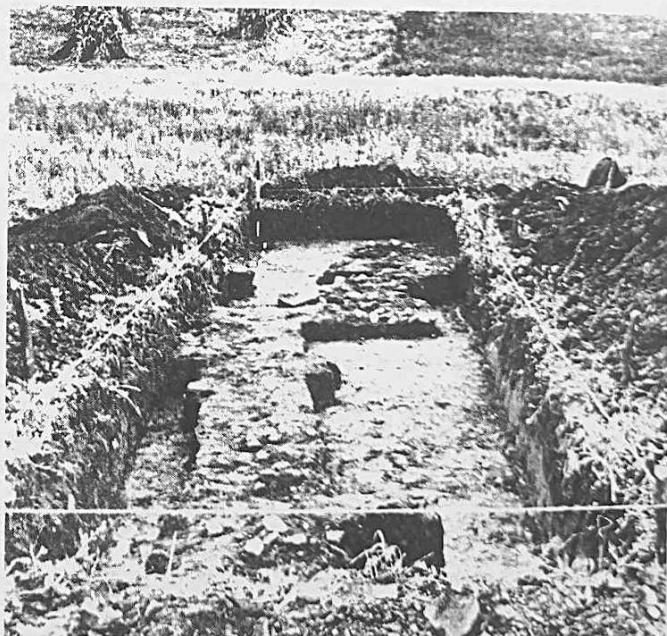
In the category of bibliographical contributions which are mentioned here not without reason, at the conclusion of this presentation it is worthwhile to remind readers of at least two compiled in more recent years. First is the list of archaeological literature of the Varaždin region collected and classified according to chronological principles, as much for basic archaeological literature (Šimek M., 1980, 59 ff.) as for the not very accessible news and reports published mostly in local newspapers (Šimek M., 1981a, 40 ff.), while the second enumerates authors in alphabetical order, and along with this contributes a useful list of archaeological literature and sites in the Zagreb region (Makjanić R. – Gregl Z., 1982). For sites outside of these two regions, those interested should use the »Bibliografija antičke arheologije u Jugoslaviji« (Bibliography of Roman Archaeology in Yugoslavia) (Stipčević A., 1977), with entries relating to sites in northwestern Croatia.

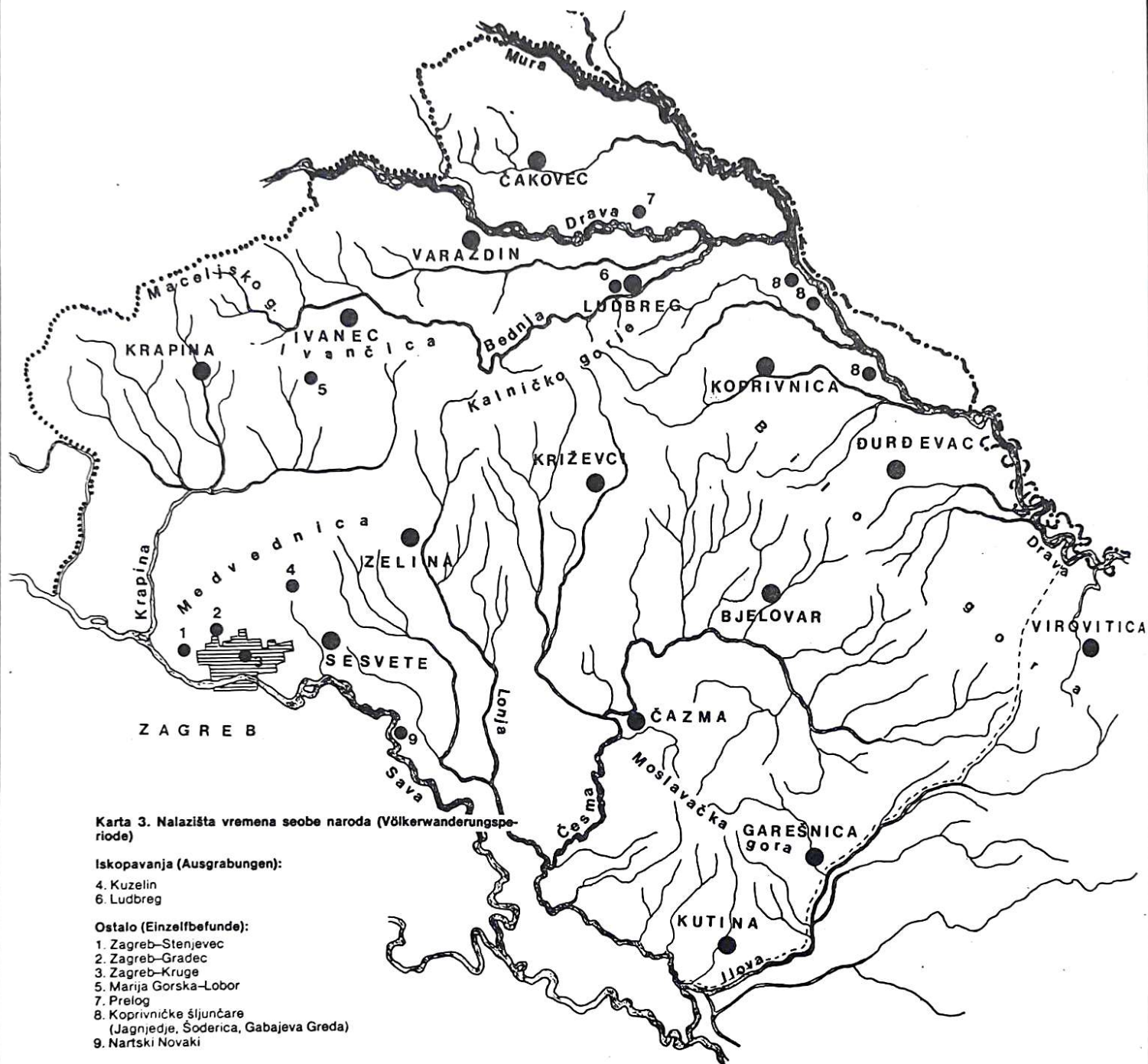
Željko DEMO

Slika 28

Draganovec

Područje sjeverozapadne Hrvatske u razdoblju između 400. i 800. godine (velika seoba naroda)

Das nordwestliche Kroatien in der Zeitperiode zwischen den Jahren 400–800
(die Zeit der grossen Völkerwanderungen)

Krajevi koje ćemo razmatrati u tekstu burno su proživjeli ovo razdoblje od četiri stoljeća. Njegov početak označavala je još uvijek jaka antika (u svom već kasnom izdanju), a kraj početka Nove Evrope. Mnogo se toga dogodilo u tom vremenu: propast dugotrajnog starog carstva, dolazak novih naroda sa sjevera i istoka – doba nestabilnosti, te nastanak novog svijeta kojem smo mi izravni nasljednici. Kratkim povijesnom skicom nastojat ćemo u osnovnim crtama prikazati glavne događaje čija posljedica jest, uz ostalo, smjenjivanje različitih materijalnih kultura, prateći tako pojedine narode i civilizacije koji su u ovom prostoru dulje ili kraće boravili.

– 380-tih godina Vizigoti i Alani (Alatej i Šafrak) poharali Panoniju sve do Ptuja (Jeronimovo pismo o velikim stradanjima)

– 402–409. god. Vizigotima dat zapadni Ilirik (vjerojatno i pripadajući dio Panonije)

– 421. god. Huni prošli Panonijom i prezimili u Emoni

– 427. god. Vojskovođa Marcellin obnavlja Rimsku upravu u Panoniji

– 441. god. Atila okupirao sve Panonije

– 452. god. Huni pljačkaju sjevernu Italiju i predalpski prostor s Panonijom.

– 455. god. Huni izbačeni nakon bitke na rijeci Nedao iz Panonije

– 455. god. Zapadnorimski car Avitus ušao u Panoniju da obnovi rimsku upravu

– 456–489. god. Ostrogoti borave u okolini Blatnog jezera i Podravine

– 476. god. propast Zapadnog rimskog carstva

– 480. god. Smrt Julija Neposa u Saloni i politička propast Antike

– 480–489. god. Odoakar formalno drži ovaj dio Panonije

– 489. god. Ostrogoti pod Teodorijom prolaze Panonijom (sjeverozapadna Hrvatska) za Italiju

– 489–539/40. god. Ostrogoti upravljaju Panonijom

– 548. god. Bizant prepušta ovaj dio Panonije Langobardima

– 548–568. god. Langobardi u sjeverozapadnoj Hrvatskoj

– 568. god. S Langobardima u Italiju odlaze i Savii, antički

stanovnici zapadne Panonije. Alboin sa dvorom iz Sirmiuma prošao Posavinom

– 568–795/6. Avarska dominacija u čitavoj Panoniji

– 791. god. Prvi udar Franaka na avarsku državu: Pipinova vojska prešla vjerojatno preko naših krajeva

– 795. god. Slaven Wonomir (poistovjećujemo ga s Višeslavom) s Francima provodi političku likvidaciju Avarske države: rušenje centralnih hringova u Potisju i konfiskaciju državne blagajne

– 795–800. god. Naseljavanje Hrvata, po našem mišljenju, u Panoniju – i Dalmaciju (L. MARGETIĆ 1977 – druga pol. 8. st.)

Izuzetno važni povijesni događaji, ovdje kronološki sumarno izneseni, nisu na žalost predstavljeni i adekvatnim tragovima u materijalnoj kulturi. Uzrok tomu je izostanak odgovarajućih arheoloških istraživanja, ali i bitan nedostatak znanstveno-istraživačke koncepcije i programa, te zajedničkih projekata.

Od arheoloških lokaliteta perioda 400–800. god. koji su sustavno istraživani u razdoblju 1945–1985. god. možemo na žalost navesti samo jedan: castrum Kuzelin kod Sesveta. Potonji tek svojom zadnjom fazom ulazi u razmatrano vrijeme. Da bi se imalo o čemu pisati, obradit ćemo ovdje i lokalitete od ranije poznate na ovom teritoriju, uzimajući u obzir njihov kronološki raspored.

Nalazište KUZELIN (zadnja faza, 378–421. god.), detaljnije je opisano u dijelu o istraživanim lokalitetima. Predstavlja tipičan kasnoantički castrum-refugij, kakvih je mnogo otkriveno u susjednoj Sloveniji i koje sustavno istražuje RO SAZU u Ljubljani. Jedna od metodologija u istraživanju razdoblja Velike seobe naroda 400–800. – ta godina jest da, ukoliko (privremeno) nedostaju »čisti« lokaliteti problematiki pristupimo »odozgo« (ili »odozgo« – vremenski) prateći određeni tip lokaliteta koji može najduže trajati. To su, ako izuzmemo neke velike urbane aglomeracije (a njih u ovom dijelu Panonije i nemamo) koje kontinuiraju, upravo kasnoantički castrumi. Oni najduže traju, najčešće proizlaze još iz vremena klasične rimske antike, te propadaju u različitom vremenu. Na nekima se uz veći ili manji diskontinuitet nastavlja rani srednji vijek – neprekinuto trajanje života kroz čitavo vrijeme seobe naroda

nije nam još poznato. Takav tip višeslojnog nalazišta predstavlja KUZELIN kod Sesveta (V. SOKOL, 1981, Isti, 1981, 1982, 1983). Njegova kasna faza polako izrasta iz klasičnog drugog stoljeća, najvjerojatnije nešto iza 350. godine podižu se zidani bedemi, te provalama Huna propada, uvjetno rečeno iza 421. god. Velika istraжена površina (cca 2000m²) omogućuje nam da s priličnom sigurnošću rekonstruiramo život jedne od posljednjih organiziranih skupina rimskog stanovništva na užem području grada Zagreba: život u drvenim nastambama osnovnog tlocrta 4x4 m, s podovima od lijevanog vapna i bez unutrašnjih ognjišta, sa slamnatim krovovima (tegule i imbriksi nisu nađeni). Bedem, s pristupne strane dugačak oko 200 m, nije imao zidane kule (obrnuto, Korinjin kod Grosuplja imao je zidane kule, ali drvene bedeme, S. CIGLENEČKI, 1985). Velika količina keramike i novca kasnog četvrtog i početka petog stoljeća, govori o njegovom intenzivnom naseljenju, ali i tada sveprisutne opasnosti od barbara. To potvrđuju također nalazi većeg broja različitih primjeraka oruđa i oružja. Pojedini predmeti (kopčica s konjskim glavama npr.) pokazuju već određenu »barbarizaciju« ukusa stanovnika castruma na KUZELINU u 5. stoljeću. Na njemu se, kao i sličnim punktovima toga vremena, koliko-toliko ipak odvijao normalan život; mnogobrojni nalazi olovni i keramičkih pršljenova tkalačkog stana, koštana drška s urezima za namatanje upredene niti, te nađene poljoprivredne i obrtničke alatke to potvrđuju. Analogno ovom primjeru, može se pretpostaviti da je život u petom stoljeću u zapadnom dijelu Panonije održan, iako vjerojatno reduciran na refugije koji su tu morali postojati u većem broju i koje arheologija tek treba otkriti. Jedan takav lokalitet ubicirao je autor oko crkve Marije Gorske kod LOBORA (tu su krajem četrdesetih godina nađena dva primjerka pleterne plastike), s debelim kulturnim slojem, vidljivim ostacima bedema, antičke arhitektonske plastike, te velikom villom rusticom u podnožju uzvisine. Na svemu tome nalazi se srednjovjekovni sloj znatne debljine. Iako Jeronimovo pismo (napisano oko 400-te godine) govori o višedecenijskom uništavanju Panonije od barbara, vojskovođa Marcelin koji 427. godine ponovno ulazi u Panoniju govori »da je vratio Panoniju Rimljanima i obnovio upravu«, što ne bi bilo moguće da stanovništvo u većem broju nije preživjelo.

Ovom razdoblju 5. stoljeća pripada slučajni nalaz oštećenog groba ratnika u LUDBREGU (zlatni prsten, staklena čaša, dugi mač), koji je koristio kao grobnu arhitekturu opeku s možda već porušenih zgrada IOVIE. Isto tako i ženski grob (žičana narukvica s tri zavoja i dvije staklene perle) iz sonde u središtu mjesta (K. SIMONI, 1984). Novi, opet slučajni nalazi kronološki bliski prethodnima (možda već s početka 6. stoljeća) potječu iz koprivničko-podravskih šoderica: ponovno dugi mač bez nakrsnice, te okrugli šljem (S. KOLAR 1976). Postoji mogućnost da se ovi nalazi već vežu uz germansko prisustvo, isto tako kao i nalaz sjekire tipa »franciska« (datirane oko 500-te godine) s nožem bliskog vremena iz Nartskih Novaka kod Sesveta, kao i slučajni nalaz iz šljunčare (K. SIMONI, 1982). Drugi jedan nalaz (slučajni) također možemo pripisati šestom stoljeću: nalaz brončanog folisa Justina II.

Slika 29

Donja Glavnica – Kuzelin

(565–578) na zagrebačkom GRADECU krajem prošlog stoljeća (J. KLEMENC, 1939). Ovdje iznosimo pretpostavku, koju ćemo detaljnije obraditi na drugom mjestu, o mogućnosti da se na današnjem Gornjem gradu u Zagrebu nalazio kasnoantički castrum. U prilog tomu govorio bi upravo navedeni nalaz novca, tlocrtna dispozicija koju preuzima novo ranosrednjovjekovno naselje, te sam toponim GRADEC. Drugog imena u srednjem vijeku nije imao. Da je naselje na ovom području puno starije od početka razvijenog srednjeg vijeka (nastanak zagrebačke biskupije, te nalazi nakita datiranog u isto doba ispod Bakačeve kule na Kaptolu; Z. VINSKI, 1952, 1960; K. SIMONI, 1981) pokazala je revizija analize navedenog nakita pronađenog prigodom rušenja kule, a koju je izvršio pisac ovog teksta. Ovdje samo sumarno rečeno, naušnica od tanke spiralno savijene žice pripada sredini 9. stoljeća, dok grozdoliku lijevanu naušnicu s relativno finom imitacijom filigrana datiramo u vrijeme 870–900. godine; lijevana zvjezdolika naušnica pripadat će širem razdoblju sredine devetog stoljeća.

Prvi avarski horizont nije zastupljen u pogledu materijalne kulture, no nalaz slavenske fibule tipa Werner–Rybakov početkom ovog stoljeća u Stenjevcu (Z. VINSKI, 1954) možemo vezati uz ovo ranoavarsko razdoblje. Na žalost i ona je slučajni nalaz uz rimsku ranocarsku paljevinsku nekropolu bez popratnih nalaza i osim što ju možemo datirati u drugu pol. 6. stoljeća, ili početak 7., druge zaključke ne možemo izvući.

Razdoblje gotovo čitavog sedmog i osmog stoljeća za ovo područje je »tabula rasa«. Nikakvi nalazi nisu zabilježeni, niti postoje sustavno istraživani lokaliteti. Jedan slučajni nalaz avarskih artefakata s KRUGA u Zagrebu, također početkom ovog stoljeća, ipak donekle prezentira period kraja avarske dominacije u ovom dijelu Panonije. Nakon otkrića izvršen je manji arheološki zahvat koji je otkrio četiri groba, od toga dva s nalazima datiranim oko 800. godine (J. KLEMENC, 1935).

Prvi grob koji je sadržavao željeznu sjekiru i keramičku posudu uz jedan manji fragment keramike, teže je datirati u užem smislu, s obzirom da nalazi za sada nemaju uže prepoznatljive odrednice. Drugačije stvari stoje s drugim grobom u čijem se inventaru, uz pokojnika, nalazila čitava njegova konjanička i ratna oprema. Taj nalaz je već više puta objavljivan (KLEMENC, VINSKI, SIMONI) i dovoljno je poznat pa ga ne bismo osebno opisivali (to je nalaz željeznih dijelova sedla, žvale, dva stremena, tri brončane predice, koštana pločica refleksnog luka, koštani šiljak, fragment željeza, nož, koplje, krači mač i brončani pojasni jezičac). U stanovitom smislu osvrnut ćemo se samo na kratki mač, koji ima i karakteristike skramaksa: dug je 72 cm, s jednom oštricom, udubinom za izljev krvi i nema istaknutu nakrsnicu niti balčak. Atribuiran je kao oružje germanskog porijekla i u avarske ruke dospio bi kao ratni plijen (Z. VINSKI, 1960). To su dijelom točne konstatacije, no svojevremena izložba o Langobardima u Lombardiji u Milanu upozorila nas je da porijeklo mača s KRUGA potražimo u sjevernoj Italiji pod langobardskom i kasnije karolinškom prevlasti. Nalazi brojnih jednosječivih i nešto kraćih (oko 50 cm) saksova ovog tipa osmog stoljeća u širem prostoru Padske nizine (G. PANAZZA, 1964; P.A. DONATI, 1978) ukazuju na njihovo izvorno porijeklo od rimskog »gladiusa«, odnosno kasnoantičku provenijenciju, a koji ne predstavlja kulturno dobro koje su Langobardi donijeli sobom iz Panonije. Nosilac ovog oružja vjerojatno je već govorio nekim italiskim govorom u vojnim formacijama Karla Velikog, a bio bi doista plemen Avara u periodu, po našem mišljenju, njihovih provala u sjevernu Italiju 782–786. godine. U grob je bio položen najkasnije do 791. god., kada je Karlov sin Pipin izvršio odlučan udar na avarsku državu s juga, upravo iz Italije (L. MARGETIĆ, 1977). Ukopi s KRUGA doista potječu iz zadnje faze avarske dominacije u Panoniji, no nisu istovremeni (K. SIMONI, 1981) s velikogoričkim i čičkim grobovima koji već pripadaju drugom narodu i drugom vremenu, vremenu devetog stoljeća i nove epohe. Ovom novom dobu moguće će pripadati i nalazi s uništene nekropole u PRELOGU (Ž. TOMIČIĆ, 1978) kod Čakovca: to je poganski horizont nekropole tipa Brodski Drenovac prve polovice devetog stoljeća. No, s obzirom na jako miješani materijal avarsko-franačkog porijekla, to se sa sigurnošću ne može tvrditi. Datiranje ovih nalaza (mač, stremen, saks, vrhovi strijela, keramika, žvale), međutim, nije sporno: to je vrijeme oko samog prijelaza dvaju stoljeća.

Konac osmog i dolazeće deveto stoljeće u ove će krajeve SZH donijeti prisustvo karolinškog carstva u najvećem uspo-

nu, s krunjenjem samog Karla na Božić 800. godine u Rimu. Seoba Hrvata, politički započeta Wonomirovim osvajanjima u Panoniji, te je godine već bila dovršena. Buduća istraživanja pokazat će koliko su ova dva događaja bila međusobno u interakciji.

Vladimir SOKOL

Die Landesgebiete, die in diesem Text bearbeitet werden, haben innerhalb dieser 400 Jahren sehr intensiv gelebt. Der Anfang dieses Zeitabschnittes wurde durch noch starke Einflüsse der späten Phase der Antike gekennzeichnet, das Ende aber durch den Anfang des »Neuen Europas«. Es passierte sehr viel in dieser Zeitperiode: der Verfall des langdauernden alten Reiches, die zahlreichen Völkerwanderungen von Norden und Osten – die Zeit der allgemeinen Unsicherheit und das Entstehen der neuen Welt, deren direkte Nachfolger eben wir sind. Durch eine kurze historische Skizze werden wir versuchen, die wichtigsten Ereignisse anzudeuten, deren Folge unter anderen auch die Ablösung verschiedener materiellen Kulturen war. So werden einzelne Völker und Zivilisationen, die in diesem Raum eine längere oder kürzere Zeit verbracht haben, verfolgt:

– J. 380 – um diese Zeit haben Visigoten und Alanen (Alatej und Šafrak) Pannonien bis Ptuj erobert (Schrift des St. Hieronimus von großen Leiden)

– J. 402–409 – den Visigoten wurde das westliche Illyrikum übergeben (wahrscheinlich mit dem dazugehörenden Teil des Pannoniens)

J. 421 – Hunen haben Pannonien durchgequert und den Winter in Emona verbracht

– J. 427 – Heerführer Marcellin hat die römische Verwaltung in Pannonien aufs Neue aufgestellt

– J. 441 – Atila hat das ganze Pannonien besetzt

– J. 452 – Hunen haben das nördliche Italien sowie den Voralpenraum und Pannonien erobert

– J. 455 – nach der Schlacht am Fluß Nedao wurden die Hunen aus Pannonien vertrieben

– J. 455 – der römische Kaiser Avitus hat Pannonien besetzt, mit der Absicht, die römische Verwaltung aufs Neue aufzustellen

– J. 456–489 – Ostrogoten halten sich in der Nähe von Balaton und in Podravina auf

– J. 476 – der Verfall des West-römischen Reiches

– J. 480 – Tod von Julius Nepos in Salona und politischer Verfall der Antike

– J. 480–489 – Odoakar verwaltet formal diesen Teil Pannoniens

– J. 489 – unter der Führung von Teodorich queren Ostrogoten Pannonien (NWK) in Richtung Italien durch

– J. 489–539/540 – Ostrogoten verwalten Pannonien

– J. 535–539/540 – Byzantisch-gotische Schlachten in Pannonien; Byzanz erobert Provinzen Savia und Secunda

– J. 548 – Byzanz überläßt diesen Teil von Pannonien den Langobarden

– J. 548–568 – Langobarden im NWK

– J. 568 – Langobarden und Savii, die Antikeeinwohner des westlichen Panoniens, ziehen nach Italien; Alboin quert mit seinem Hof Posavina und Sirmium durch

- J. 568-795/796 - die awarische Domination im ganzen Pannonien

- J. 791 - der erste fränkische Angriff gegen den awarischen Khaganat: das Heer von Pipin querte wahrscheinlich auch unsere Gebiete durch

- J. 795 - »Der Slawe Wonomir« (stimmt mit Višeslav überein) führt mit Franken die politische Liquidation des awarischen Khaganates durch; Zerstören des zentralen »Hrings« in Pottisje und Konfiskation der Staatskasse

- J. 795/800 - Besiedlung der Kroaten, unserer Meinung nach, auf das Gebiet des Pannoniens und Dalmatiens - (nach L. Margetić 1977 - zweite Hälfte des 8. Jh.)

Ausserordentlich wichtige historische Ereignisse, die hier chronologisch-summarisch angeordnet sind, sind leider nicht durch entsprechende Spuren in der materiellen Kultur vertreten. Der Grund dafür liegt in einer geringen Zahl der entsprechenden archäologischen Untersuchungen, aber auch im Mangel der wissenschaftlichen Konzeption und des Programmes sowie auch der gemeinsamen Projektion.

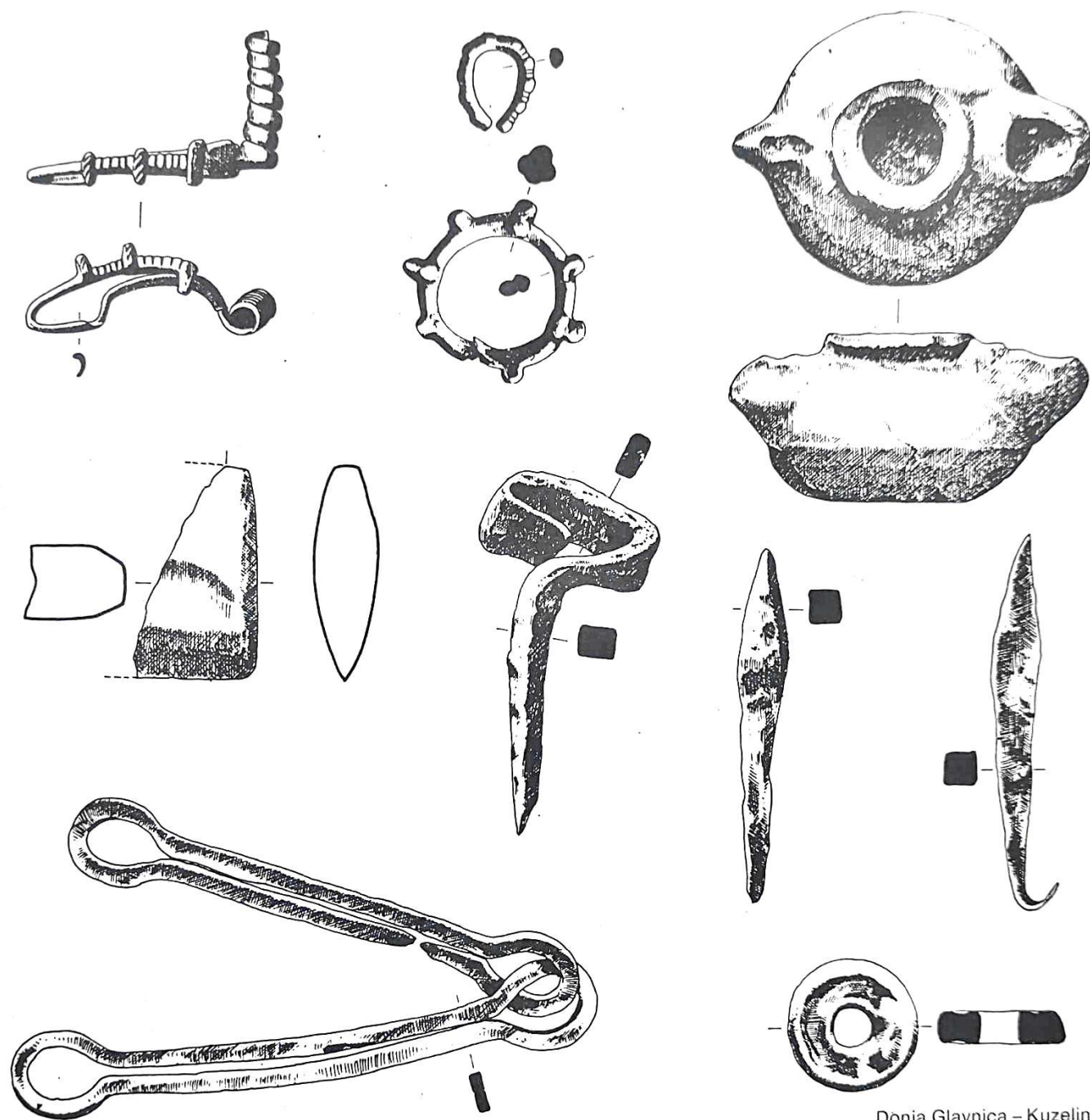
Unter den archäologischen Fundorten der Zeitperiode zwischen den Jahren 400 - 800, die in der Zeitspanne zwischen 1945 - 1985 systematisch erforscht wurden, kann leider nur ein Fundort erwähnt werden: castrum KUZELIN bei Sesvete. Die hier bearbeitete Zeitperiode umfasst nur seine letzte Phase. Um sich den Stoff für diesen Text zu besorgen, werden wir hier auch die Fundorte erwähnen, die uns schon längst bekannt sind, unter Berücksichtigung ihrer Chronologie.

Der Fundort Kuzelin, die letzte Phase, 378 - 421 J. (?), wurde ausführlich im Text beschrieben, wo auch die übrigen Fundorte bearbeitet wurden. Kuzelin stellt ein typisches castrum-refugium der Spätantike dar, von denen eine ganze Menge im benachbarten Slowenien entdeckt ist und die systematisch von RC SAZU in Ljubljana erforscht werden. Eine der Methodologien bei der Forschung der Zeitperiode der großen Völkerwanderungen zwischen den Jahren 400 bis 800, falls richtige Fundorte vorläufig nicht vorhanden sind, ist, daß man der Problematik »von oben an« betrachtet (oder zeitlich »von oben an«), um dabei einen bestimmten Typus der Fundorte zu folgen, von dem man annimmt, er könnte am längsten dauern. Das sind, falls einige großen Agglomerationen, die eine längere Zeit kontinuierlich bestehen, bei dieser Gelegenheit ausgeschlossen werden (die in diesem Teil Pannoniens auch nicht vorhanden sind) eben castrum der Spätantike.

Sie bestehen durch eine längere Zeitperiode, stammen am häufigsten noch aus der Zeit der klassischen römischen Antike und erleben ihr Ende in verschiedenen Zeitperioden. In einigen setzt sich das Frühmittelalter mit einer größeren oder kleineren Diskontinuität fort, doch ein ununterbrochenes Lebenskontinuum während der Zeit der Völkerwanderung ist uns noch immer unbekannt. Ein solcher Typus des mehrschichtigen Fundortes stellt Kuzelin bei Sesvete dar (V. Sokol, 1981, 1982, 1983). Seine späte Phase erwächst langsam aus dem klassischen zweiten Jahrhundert, die Festungsmauer wurden höchstwahrscheinlich nach dem Jahr 350 gebaut und es wurde nach den Huneneinbrüchen zerstört, bedingt gesagt im Jahre 421. Eine größere, erforschte Bodenfläche (cca 2000 m²) ermöglicht, daß das Leben einer der letzten organisierten Gruppen der römischen Bevölkerung auf dem engen Raum der Stadt Zagreb mit der gewissen Sicherheit rekonstruiert wird: Das Leben in Holzhütten mit dem Umriß von 4x4 m, dem Fußboden aus gegossenem Kalk und ohne innere Feuerstellen, mit Strohdächer (tegulae und imbrices sind nicht gefunden worden).

Festungsmauer, in der Zugangszone cca 200 m lang, hatten keine Steintürme (Korinj bei Grosuplje hatte dagegen Steintürme aber Festungsmauer aus Holz, S. Ciglenečki, 1985). Eine ganze Menge der Keramik - und Münzfunde aus dem späten 4. vom Anfang des 5. Jh. bestätigt die These von der intensiven Besiedlung, aber auch von der damaligen jederzeit drohenden Gefahr von Barbaren. Das bestätigt auch eine große Anzahl der Werkzeug- und Waffenfunde. Einige Funde (z.B. eine Fibel mit Pferdeköpfchen) zeigen schon eine gewisse »Geschmackbarbarisierung« der castrum-Einwohner in Kuzelin im 5. Jh. Dort führte man ein mehr oder weniger normales Leben: Zahlreiche Webstuhlteile aus Blei und Keramik, der Griff aus Knochen mit Einschnitten fürs Aufwickeln des Fadens wie auch die gefundenen Acker- und Handwerksgeräte bestätigen diese These. Aufgrund dieses Beispiels kann man annehmen, daß das Leben im 5. Jh. im westlichen Teil Pannoniens auch weiterhin besteht, obwohl wahrscheinlich nur in Refugien, die auf diesem Gebiet in einer größeren Anzahl vorkommen und die erst entdeckt werden sollen. Eine solche Fundstelle wurde vom Autor dieses Textes in der Nähe der Kirche Marija Gorska bei LOBOR entdeckt (auf diesem Ort wurden am Ende der vierziger Jahre zwei Exemplare der Flechtbandplastik gefunden), mit einer dichten Kulturschicht, sichtbaren Resten der Festungsmauer, architektonischen Plastik aus der Antike und mit einer großen villa rustica im Fuß des Berges. All das wurde mit einer dichten mittelalterlichen Schicht zugedeckt. Obwohl in der Schrift von Hieronim (geschrieben um das Jahr 400) die jahrzehntelange Zerstörung Pannoniens von Barbaren beschrieben ist, erwähnt der Heerführer Marcellin, der im Jahr 427 wiederum Pannonien betritt, daß er die Pannonien den Römern zurückgab und die Verwaltung aufs Neue aufstellte, was nicht möglich wäre, wenn die Einwohner in einer größeren Zahl nicht überlebt hätten. Zu der Zeit des 5. Jh. gehört auch der zufällig gefundene Kriegergrab in LUDBREG (ein goldener Ring, ein Glasbecher und ein Spatafund), wo vielleicht die Ziegelsteine der bereits zerstörten Gebäuden aus IOVIA für die Grabarchitektur gebraucht würden. Das gilt auch für einen Frauengrab (ein Drahtarmband mit drei Windungen und zwei Glasperlen) aus der Sonde im Stadtzentrum (K. Simoni, 1984). Neue, wiederum zufällige Funde, die chronologisch den schon erwähnten Funden sehr nahe stehen (sie bestehen vielleicht schon am Anfang des 6. Jh.) stammen aus den Kiesgruben in der Umgebung von Koprivnica in Podravina: Wiederum ein spata ohne Parierstange und ein Spangenhelm (S. Kolar, 1976).

Es ist möglich, daß diese Funde mit der Anwesenheit der Germanen in Verbindung gebracht werden, sowie auch der Fund einer Axt des Types »Franziska« (datiert um das Jahr 500) mit einem Messer des gleichen Alters aus Nartski Novaki bei Sesvete, wie auch ein zufälliger Fund aus einer Kiesgrube (K. Simoni, 1982). Ein anderer ebenfalls zufälliger Fund kann auch dem 6. Jh. zugeschrieben werden: Der Fund des Bronze-Folies von Justin II (565-578) wurde in Zagreber Altstadt am Ende des letzten Jahrhunderts entdeckt (J. Klemenc, 1939). Die Voraussetzung, daß sich am Ort der heutigen Zagreber Altstadt ein castrum der Spätantike befand, wird ausführlicher in einem anderen Text bearbeitet. Zugunsten dieser These spricht der eben erwähnte Münzfund wie auch die Grundrißdisposition, aufgrund deren die mittelalterliche Siedlung gebaut wurde sowie auch der Toponymus GRADEC (= kleine Burg). Im Mittelalter hatte sie keinen anderen Namen. Daß die Siedlung auf diesem Gebiet schon viel früher als vom Anfang des entwickelten Mittelalters existiert (die Entstehung der Zagreber Diözese, sowie auch der gefundene Schmuck unter Bakačs Turm am Kaptol, Z. Vinski, 1952, 1968; K. Simoni, 1981) wurde schon bei der Revision der Analyse des schon erwähnten Schmuckes sichtbar, der beim Abbruch des Turmes gefunden wurde, den der Autor dieses Textes durchgeführt hat.

Slika 30

0 1 2 3 4 5

Donja Glavnica - Kuzelin
kat. br. 120 122 139
117 132 145 146
138 126

Hier nur summarisch gesagt: Das Ohrgehänge vom dünnen spiral geflochtenen Draht gehört zu der Mitte des 9. Jh., während das traubenförmige gegossene Ohrgehänge mit der relativ feinen Filigranimitation in die Zeit zwischen den Jahren 870 – 900 datiert wird; das gegossene sternförmige Ohrgehänge gehört zu der Zeitperiode um die Mitte des 9. Jh.

Der erste awarische Khaganat ist im Sinne der materiellen Kultur nicht vertreten, doch denn Fund einer slawischen Fibel des Werner-Rybakov Typs, am Anfang dieses Jahrhunderts in Stenjevec gefunden (Z. Vinski, 1954), kann man in Zusammenhang mit dieser frühawarischen Zeitperiode erwähnen. Sie ist leider auch ein zufälliger Fund neben der römischen frühkeiserlichen Brandbestattungsnekropole ohne begleitende Funde. Außer der Datation in die zweite Hälfte des 6. Jh. oder in das 7. Jh. kann man keine weiteren Schlußfolgerungen ziehen.

Die Zeitperiode des 7. Jh. und des 8. Jh. ist auf diesem Gebiet noch fast völlig unbekannt. Es bestehen keine Funde und keine systematisch erforschten Fundstellen. Ein zufälliger Fund der awarischen Artefakten in KRUGE in Zagreb, wiederum vom Anfang dieses Jahrhunderts, vertritt doch gewissermaßen die Endphase der awarischen Domination in diesem Teil Pannoniens. Nach der Entdeckung wurde eine kleinere archäologische Untersuchung durchgeführt und dabei wurden vier Grabstätten entdeckt, davon zwei mit den Funden, die um das Jahr 800 datiert wurden (J. Klemenc, 1935). Den ersten Grab mit einem eisernen Beil und einem Keramikgefäß neben einem kleineren Keramikfragment ist in engeren Sinne schwer zeitlich zu bestimmen, im Bezug darauf, daß die Funde bis jetzt keinen erkennbaren Bestimmungspunkt enthalten. Im zweiten Grab befand sich neben dem Skelett auch die vollständige Reiter- und Kriegsausrüstung des Verstorbenen. Dieser Fund wurde schon mehrmals veröffentlicht (Klemenc, Vinski, Simoni) und ist schon vollständig bekannt, so daß er hier nicht besonders bearbeitet wird (es handelt sich um den Fund der eisernen Teile eines Sattels, Pferdetränse, um zwei Steilbügel, drei Bronzeschnallen, das knöcherne Plättchen eines Reflexbogens, eine knöcherne Spitze, ein Eisenfragment, einen Messer, eine Lanze, einen kürzeren Schwert und eine Riemenzunge aus Bronze). Im gewissen Sinne werden wir bei dieser Gelegenheit nur den kruzigen Schwert näher betrachten, der auch die Eigenschaften des Schramasaxes enthält: Er hat die Länge vom 72 cm, eine Schneide mit der Blutrinne und weder eine Parierstange noch einen Knauf. Er wurde als Waffe des germanischen Urs-

prungs attribuiert, und es ist anzunehmen, daß er sich als Kriegsbeute bei den Awaren vorfand (Z. Vinski, 1960). Das sind teilweise genaue Feststellungen, aber eine den Langobarden gewidmete Ausstellung in Lombardei in Milano machte uns aufmerksam darauf, daß wir den Ursprung des Schwertes von Krüge in Oberitalien unter der Domination der Langobarden oder später Karolinger suchen sollten. Die Funde der zahlreichen einschneidigen und etwas kürzeren (um 50 cm) schramasaxe dieses Types in der Zeit des 8. Jh. auf dem breiten Gebiet der Po-Tiefebene (G. Panazza, 1964; P. A. Donati, 1978) weisen auf ihre Herkunft vom römischen »gladius« hin, bzw. auf die Spätantikeprovenienz, und er stellt kein Kulturgut dar, das die Langobarden aus Pannonien mitgebracht haben. Der Besitzer dieser Waffe bediente sich wahrscheinlich schon eine italische Sprache in Militärformationen Karls des Großen. Es könnte sich in der Tat um die awarische Kriegsbeute handeln in der Periode ihrer Einbrüche in das Norditalien zwischen den Jahren 782 – 786. In den Grab wurde der Schwert spätestens bis zum Jahr 791 gesetzt, als Karls Sohn Pipin den entscheidenden Angriff gegen den awarischen Khaganat von Süden, gerade aus Italien unternahm (L. Margetić, 1977). Die Grabstätten in Krüge stammen allerdings aus der letzten Phase der awarischen Domination in Pannonien, sie fallen aber zeitlich nicht zusammen (K. Simoni, 1981) mit den Gräbern aus Velika Gorica und Čiče, die schon zu einem anderen Zeit gehören, nämlich zu der Zeit des 9. Jh. und zu einer neuen Epoche. Zu dieser neuen Periode werden wahrscheinlich auch die Funde der zerstörten Nekropole in Prelog (Ž. Tomićić, 1978.) bei Čakovec gehören, d.h. zu dem paganischen Horizont der Nekropolen des Brodski Drenovac Typus in der ersten Hälfte des 9. Jh. Im Bezug auf das verschiedenartige Material awarischfränkischer Herkunft kann man es allerdings nicht mit Sicherheit behaupten. Die Datation dieser Funde (Schwert, Steigbügel, Schramasax, Pfeilspitzen, Keramikgegenstände, Pferdetränse) ist aber mit Sicherheit um die Jahrhundertwende festgestellt.

Ende des 8. und das bevorstehende 9. Jh. werden in das NWK die Anwesenheit des karolingischen Imperiums bringen, das aber seine Blütezeit mit der Karls Krönung an Weihnachten des Jahres 800 in Rom erlebt. Die Wanderungen der Kroaten, die politisch mit Wonomirs Eroberungszügen in Pannonien begonnen sind, wurden in diesem Jahr schon beendet. Die zukünftige Untersuchungen werden zeigen, in wie fern sich diese Ereignisse gegenseitig beeinflusst haben.

Vladimir SOKOL

Karta 4. Srednjovjekovna nalazišta (Mittelalterliche Fundstellen)

1. Čakovec-naselje Jug
2. Čazma-Gradina
3. Delovi-Grde I
4. Delovi-Poljane I
5. Dvorišće-Gradišće
6. Delekovec-Šćapovo
7. Đurđevac-Stari grad
8. Garič-grad
- 8a. Goranec-Velika pećina
9. Gorica-Grbaševac
10. Javorovac-Poljan grad
11. Juraju u Trnju
12. Kalnik-Stari grad

30. Sokolovac
31. Starigrad-Zakletti breg
32. Starigrad-Sv. Mirko
33. Sv. Petar Ludbreški
34. Tomašica-Gradina
35. Turski stol
36. Varaždin-Adžijin trg
- 36a. Varaždin-Brezje
37. Vindija
38. Zagreb-Stenjevec

13. Koprivnica-Cerine III
14. Koprivnički Bregi-Seče
15. Koprivnički Ivanec-Vojnik I
16. Koprivnička Rijeka-Rudina I
17. Kutinec-Vilenjak
- 17a. Kuzelin
18. Ludbreg
19. Ludbreški Ivanac-Pod humcem
20. Ludbreški Ivanac-Polje
21. Medvedgrad
22. Medvedica
23. Moravče-Šagudovec
24. Moždjenec-spilja Vilenica
25. Nedelišće-Gradišće
26. Nova Rača
27. Plovdin grad
28. Popovec-Breg
29. Prelog-Šljunčara

Srednjovjekovno razdoblje

Mittelalter

Splet sretnih okolnosti, čitav niz slučajnosti, bili su prvi susreti arheološke zanosti s materijalnim izvorima i dokazima kontinuiteta života u srednjovjekovlju geografske makroregije Središnje Hrvatske. Na ogromnom području koje je predmetom ovih redaka, a u koje su uključene regionalne cjeline unutar rječnih tokova Mure i Drave na sjeveru, Sutle na zapadu, lijeve obale Save na jugu i zapadnih obronaka masiva osamljenih panonskih brda Psunja i Papuka na istoku, od svršetka 19. stoljeća susrećemo se s pojedinačnim medievalnim pokretnim nalazima. Čini se vrlo vjerojatnim, da je slučajno otkriće ostave srebrnih frizaških pfeniga u Dolju kod Gračana, podno zagrebačke Medvednice, 1869. godine (Š. LJUBIĆ, 1870, 233), bio onaj međaš koji je naznačio početak oranja prve srednjovjekovne brazde, na do tada, u okvirima medievalistike, nedirnutom tlu ovog dijela kontinentalne Hrvatske.

Prvi pokušaj prikazivanja pregleda ranosrednjovjekovnog nasljeđa, premda ograničenog na horizont bjelobrdskih nalazišta u sjevernoj Hrvatskoj, dao je još 1903. godine J. Brunšmid (J. BRUNŠMID, 1903, 30 i d.). Prvo veće istraživanje organizirano na jednom ranosrednjovjekovnom lokalitetu pripisuje se akademiku Šimi Ljubiću, koji je još daleke 1871. godine obavio pokusna arheološka istraživanja bjelobrdske nekropole kod Velikog Bukovca (J. BRUNŠMID, 1903 a, 83 i d.). Čini se, dakle, da organizirana istraživačka djelatnost na ranosrednjovjekovnim nalazištima u zapadnom dijelu međuriječja Drave i Save traje već punih 115 godina. U tom istraživačkom kontinuumu očituju se faze intenzivnijeg ali i stagnantnog rada. Iako su arheološki izvorni dokumenti promatranog prostora u početku interesa arheološke znanosti za ranosrednjovjekovno razdoblje, dakle u vremenskom razmaku od 1871. do 1945. godine, uglavnom fragmentarni i raštrkani na ogromnom trupu Središnje Hrvatske, te na taj način otežavaju kompleksnije sagledavanje njihova kontinuiteta, ipak smo danas u mogućnosti analizom raspoložive građe odrediti kako njihovu pripadnost pojedinim kulturnim krugovima, tako i osnovne konture povijesnih kretanja i prisustva određenih populacija, koje se iskazuju na osnovi istih. Ova početna saznanja crpimo iz arheološkog inventara zatečenog u čitavom nizu ostava srednjovjekovnog novca 13. stoljeća otkrivenih na lokalitetima Gacište kod Virovitice 1871. godine, Zagrebu 1872., Poljančanima kod Bjelovara 1899., Batini kod Kutine 1935. godine (MIRNIK, 1981, 96 i d.). Ovom horizontu ostava

novca pridružuju se pokretni nalazi otkriveni u funkciji grobnih priloga na nekropolama ili u pojedinačnim ukopima. Riječ je o lokalitetima Veliki Bukovec kraj Ludbrega, gdje je 1871. godine istraživana bjelobrdska nekropola, i sličnom groblju na redove u Kloštru Podravskom, otkrivenom 1885. godine (J. BRUNŠMID, 1903 a, 76, 83). Slična nekropola otkrivena je 1906/7. godine na Kaptolskom trgu ispred katedrale u Zagrebu (Z. VINSKI, 1952, 30, 35 i d.). 1911. godine na lokalitetu Zagreb-Kruge naišlo se na groblje iz završne faze avarske dominacije u Panonskoj nizini potkraj 8. stoljeća (Z. VINSKI, 1960, 55). 1913. godine ranosrednjovjekovna arheologija obogaćena je za dva nova pokretna nalaza. Riječ je o nalazu lučne fibule »skupine Rybakov-Werner« iz Donjeg Stenjevca, koja upućuje na završnu fazu slavenske doseobe u međuriječje Drave i Save u toku 7. stoljeća (Z. VINSKI, 1954, 78), kao i avarskom jezičcu iz Velike Horvatske u Hrvatskom zagorju. Datum otkrića bjelobrdske nekropole, odnosno nekropole u Velikoj Horvatskoj nije nam na žalost poznat (K. SIMONI, 1981, 165), premda pretpostavljamo da je to bilo između dva svjetska rata. Nadalje, prilikom iskopavanja temelja gotičke kapele sv. Jelene u selu Senkovcu kraj Čakovca naišao je slučajno E. Laszowski 1924. godine na bjelobrdske grobne nalaze (A. HORVAT, 1956, 23). U međuratnom razdoblju obilazi Đ. Szabo srednjovjekovne »burgove« Hrvatskog zagorja i Slavonije i bilježi dragocjene podatke o razdoblju razvijenog i kasnog srednjeg vijeka u nas (Đ. SZABO, 1920). Značajne podatke o ponekim ranosrednjovjekovnim nalazištima Hrvatskog zagorja, Varaždinske Podravine i okolice Zagreba pribilježili su u razdoblju od 1936–1939. godine J. Klemenc i B. Saria u arheološke kartografije ovih krajeva (J. KLEMENC, 1936, 1938 i 1939). Uoči samog rata, 1940. godine, podno ruševina Susedgrada, u Podsusedu kraj Zagreba nađen je igrom slučaja pojedinačni ratnički grob s dvosječnim mačem, koji se datira u početak 9. stoljeća (M. ŠEPER, 1944, 204–205 i Z. VINSKI, 1981, 32, 38). Ovaj nalaz koji se uvršta u karolinški kulturni krug nije ostao osamljen, jer se 1943. godine ispred spomeničkog kompleksa Starog grada u Varaždinu naišlo na karolinško koplje s krilcima (Z. Tomić, 1968 a, 53–61). Preko sedam decenija slučajnih otkrića ili sporadičnih terenskih istraživanja, to je uglavnom slika prve etape arheološke djelatnosti u okvirima ranosrednjovjekovnog razdoblja u dravsko-savskom međuriječju. Na ovu pionirsku etapu nadovezu-

je se u vremenskom rasponu od 1945. do 1985. godine druga etapa arheološkog istraživačkog rada koju ovdje sažeto dajemo.

U razdoblju od 1945. do 1985. godine obavljeno je ukupno četrdesetak arheoloških iskopavanja pokusnog, zaštitnog i rjeđe sustavnog karaktera. Iskopavanja su obavljana u 3 spiljska prostora, na 12 naseobinskih lokacija, 6 burgova, 7 nizinskih gradišta, 6 groblja, 1 pojedinačnom ukopu, 1 skupnom nalazu (ostavi) i na desetak nalazišta koja su dala površinske srednjovjekovne nalaze (Karta br. 4). Na ogromnom području zapadnog dijela međuriječja Drave i Save, arheološkom metodologijom istraživana je površina od oko 3300 m². Istraživanja su dala obilje pokretnog materijala koji se daje razvrstati u predmete materijalne, odnosno one duhovne kulture. Ove pokretne nalaze dopunjavaju dokumentacija i raznoliki terenski, topografski i toponomastički podaci prikupljeni prilikom regognosciranja i terenske autopsije. Nadalje, posebnu dragocjenost predstavljaju arheološki nepokretni spomenici kulture a to su nizinska gradišta, burgovi, sakralni objekti i naseobinske aglomeracije, odnosno nastambe. Ovu relativno bogatu sliku koja je rezultat pojedinačnih organiziranih pristupa arheologa SZH dopunjavaju vrijedni slučajni arheološki nalazi i podaci prikupljeni zahvaljujući entuzijazmu i trudu zaslužnih amatera.

U historijatu istraživanja srednjovjekovne arheologije promatranog kontinentalnog dijela Hrvatske još uvijek nije, što se obzirom na relativno nedovoljnu istraženost podrazumijeva, dat barem pokušaj sintetskog prikaza srednjovjekovnog razdoblja. Ovih nekoliko redaka, koji imaju zadatak da čitatelja upoznaju s dosadašnjim opsegom i rezultatima arheološke djelatnosti u poslijeratnom razdoblju, svakako nemaju te aspiracije, ali mogu biti shvaćeni kao poticaj na sustavno i organizirano učešće arheološke znanosti na rasvjetljavanju mračnih stoljeća srednjeg vijeka, u, rekli bismo, trećoj etapi medievalistike u međuriječju Drave i Save. Iz dosadašnjeg stanja i okvira istraživanja, kao i valorizacije sveukupne arheološke baštine, proističe preliminarne kulturna slika prostora, koju dajemo u skici, ističući samo najvažnije geografske i povijesne odrednice, kao i arheološke izvore, koji predstavljaju silnice sveukupnih zbivanja. Pri tome praznine na srednjovjekovnoj karti treba shvatiti kao odraz neistraženosti prostora.

Uz pogodan reljef, koji u brdskim masivima pruža zaklon, a u nizinama razgranatu hidrografsku mrežu i prostrane agrarne površine, optimalne prirodne datosti ovog podneblja bile su solidna osnova stalnom i kontinuiranom naseljavanju promatranog prostora. Komunikativnost ove makroregije ostvarivala se u prošlosti, pa tako i u srednjovjekovnom razdoblju, kako u zahvatu dolina velikih riječnih tokova, tako i uz stalne riječne prijelaze, koji su osiguravali stalno proticanje kulturnih utjecaja, ali i usmjeravali migracije brojnih populacija. Prostrane zone neprohodnih močvara usmjeravale su organizaciju života na sigurnijim prirodnim povišenjima u meandrima uz vodotoke. Guste šume hrasta osiguravale su obilje drvne građe ali i žira potrebnog jelenskoj divljači.

Smještena na južnom rubu velike karpatske kotline, ova regija korespondira s Podunavljem, mediteranskim i istočnoalpskim, dakle srednjoevropskim prostorom. U njoj se interferiraju kulturni krugovi spomenutih prostranstava, tako da je ova regija u određenim historijskim fazama bila sudionikom ispreplitanja raznih, ponajviše stranih, interesa. Ova regije je konačno bila svjedokom stalnih migracija i koridor za razne etničke grupacije, koje u osvajačkim pohodima, poput onih u vrijeme velike seobe naroda, razaraju baštinu antike.

Premda su razaranja uvjetovana migracijama dovela do toga da su prostranstva ovog dijela nekadašnje rimske provincije Panonije bila opustošena i dovedena u stanje prvotne ekumene, ipak te ranosrednjovjekovne seobe ne znače potpuni prekid života, već naslućujemo da tlo, na kojemu se kasnije organizira čitav život razvijenog i kasnog srednjeg vijeka, nije naprosta mreža, koja je do tada, ali i kasnije, prekrivala ovo područje. Upravo duž tih cesta ili na njihovim križanjima kasnije nastaju naselja, a njima prolaze novi osvajači, pljačkaši, ali i misionarski, trgovački i kulturni utjecaji, koji su bitan element sveukupnosti življenja u srednjem vijeku.

Promatrano u svjetlosti prije svega arheoloških izvora, kao i oskudnih pisanih izvora, uključuje se međuriječje Drave i Save u velike tokove ranosrednjovjekovnih kretanja Evrope upravo završnom fazom koegzistencije Slavena i Avara i raspadom avarske plemenske države (kaganata) potkraj 8. stoljeća. Horizontom groblja završnog 8. stoljeća kojeg uočavamo u zapadnoj zoni međuriječja, a u kojima prepoznajemo osebujan i bogat tipološki registar ratničke opreme kulturnog kruga nastalog iz slavensko-avarske simbioze i koegzistencije, naznačeni su osnovni pravci i zone sukobljavanja Avara i nove evropske velesile onog vremena – franačkog carstva. Naime, poznata je činjenica da je ovaj rubni panonski prostor radi uplitanja avarskog kaganata u interesnu sferu Karla Velikog (768 – 814.) i pružanja pomoći bavarskom knezu Tasilu postao poprištem avarsko-franačkih ratova. Franački anali govore nam o pohodima Pipina (791.), Vojnomira (795/6.) i Eriha (799.) na regnum avarorum, koji konačno 803. godine dovode do propasti Drugog avarskog kaganata (A. SÖS, 1973, 3 i d.). Potkraj 8. stoljeća, obzirom na snažne vojničke pohode Franaka, javljaju se na nekolicini lokaliteta u zahvatu komunikacija i značajnih riječnih prijelaza uz Dravu dragocjeni ranokarolinški nalazi oružja i ratničke opreme, koji su zorni signali franačke penetracije. Ovdje, na prostoru varaždinske i koprivničke Podravine te Međimurja, javlja se horizont nalaza ranokarolinškog obilježja kojeg ilustriraju pokretni nalazi iz Medvedičke (Z. VINSKI, 1977, 143–208), Preloga (Ž. TOMIČIĆ, 1984, 211–223) i zacijelo Varaždina (Ž. TOMIČIĆ, 1984, 223–226). Svojevrsan raritet predstavlja inventar iz slavenskog groba ratnika, najvjerojatnije plemića u franačkoj vojsci, kojeg sačinjavaju dvosječan damascirani mač tzv. posebnog tipa i specifičan pozlaćeni brončani jezičac okrajaka remena, koji pripada tzv. animalnom stilu inzularnog podrijetla, a otkriveni su 1973. i 1977. godine u selu Medvedička u koprivničkoj Podravini. Nalazi se datiraju u drugu pol. 8. stoljeća ili oko

800. godine. Na isti način ranokarolinški dvosječni mač (spata) i unikatni stremen izvijene ušice iz Preloga, kao i karolinško koplje s krilcima iz Varaždina, zatvaraju taj franački horizont nalaza završnog 8. stoljeća. Nakon uspješno okončanih franačko-avarskih ratova u kojima na strani Franaka sudjeluje, zacijelo vazalni, slavenski knez Vojnomir, oživjela je misionska djelatnost iz crkvenih centara Aquileie i Salzburga. Po nalogu Karla Velikog slavenskim područjem prolazi prvi »apostol« novoosvojenog područja salcburški nadbiskup Arn, koji zareduje svećenike, posvećuje crkve i radi na obraćenju vjernika. Dio međuriječja zapadno od rijeke Drave, dakle i dio susjedne Karantanije sve do toka Dunava povjerava 799. godinu Arn putujućem misionarskom biskupu Teodorihu.

O tom stvarnom početku rekristijanizacije u novoosvojenom i vazalnom području svjedoči nam zorno prvorazredan izvor 9. stoljeća *Conversio Baguariorum et Carantanorum* (M. KOS, 1936). Međuriječje Drave i Save pripalo je kasnije, 811. godine, furlanskom markgrofu, a prostor sjeverno od Drave prefektu za istok. Rijeka Drava postala je prirodnom granicom utjecajnih sfera salcburške i akvilejske dieceze.

Drugi jedan posve slučajni nalaz ukopa ratnika s mačem karolinškog obilježja (tip K/K-O) i pripadajućom ratničkom opremom, otkriven podno burga Susedgrada (Z. VINSKI, 1981, 32, 38) 1940. godine, povezuje se, obzirom na dataciju u početak 9. stoljeća (Z. VINSKI, 1981, 32, 38), sa sudbonosnim zbivanjima, kada je, na osnovi Einhardovih anala, za vladanja kneza Ljudevita Posavskog, došlo do pojave stvaranja prve ideje o jedinstvu panonskih Slavena – Hrvata u međuriječju Drave i Save (N. KLAJČ, 1971, 212). Regio Liudoviti u koju je uključeno i zapadno međuriječje poprištem je krvavih slavensko-franačkih sukoba. Niti pomoć patrijarha Aquileie Fortunata, koji Ljudevitu šalje spretne zidare, nije mogla spriječiti okončanje sukoba. Kratkotrajni ratni preludij nagovijestio je nemirna vremena koja su u međuriječju uzrokovana nešto kasnije franačko-bugarskim ratovima u kojima je za vladavine bugarskog kana Omurtaga ostvarena, doduše kratkotrajna, vazalna vladavina kneza Ratimira (829 – 838.). Ovan interregnum prekinut je ponovnom uspostavom franačkog vrhovništva u toj regiji.

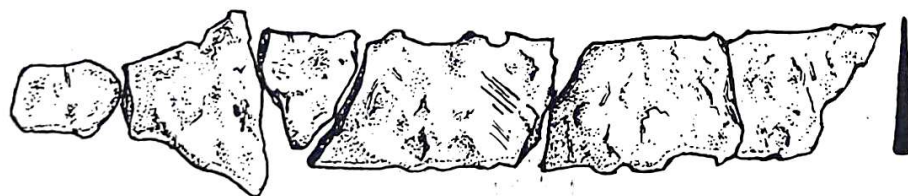
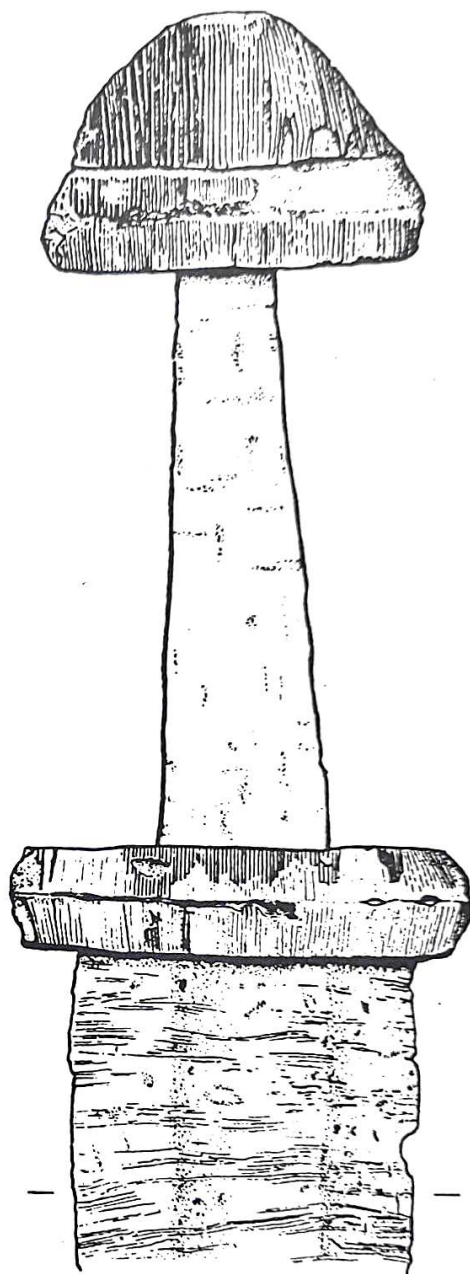
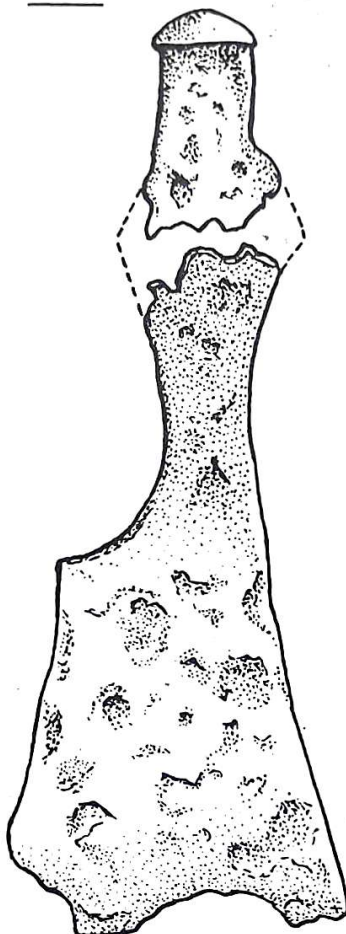
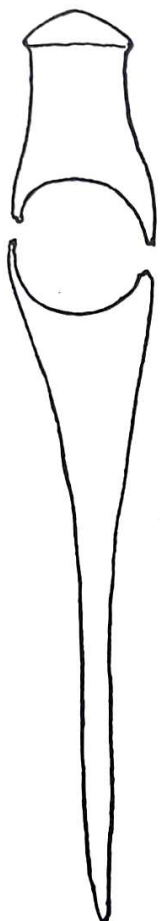
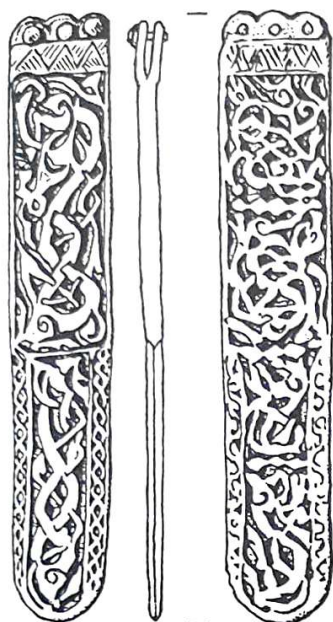
Konačno, sredinom 9. stoljeća dravsko-savski interamnjij zahvaćen je na njegovom zapadnopanonskom rubnom dijelu migracijom Slavena sa sjevera iz češko-slovačkog prostora, koja je u vezi s eksodusom nitranskog kneza Pribine i njegova sina Kocela. Pribinini i Koceljevi posjedi sredinom 9. stoljeća (840–870.) obuhvaćali su zacijelo i veći dio međuriječja Mure, Drave i Save. Bilo je to vrijeme uspostavljanja organizirane vlasti, ali i misionarske djelatnosti braće Cirila i Metoda u Panoniji, koji obilježavaju jednu čitavu epohu i utiru put pismenosti u slavenski svijet. Na žalost, iz čitavog 9. stoljeća nisu nam, s izuzetkom nalaza iz Susedgrada i nekolicine pokretnih relikata iz očito nastavnih spiljskih prostora Vindije (Ž. TOMIČIĆ, 1975, 41–43), Velike pećine, kao i nizinskog lokaliteta Varaždin-Brezje (Ž. TOMIČIĆ, 1968, te 1969.), poznata arheološka nalazišta, koja bi se mogla uklopiti u burna povijesna zbivanja ovog stoljeća.

I kao što je pojava Franaka potkraj 8. stoljeća naznačila u ovom dijelu Panonske nizine sudbonosan prekid avarske dominacije, tako je dolazak novog ratničkog naroda – Madžara – obilježio svršetak 9. stoljeća. Naime, od 899. godine ne prestaju konjanički ratnički pljačkaški pohodi Madžara prema zapadnoj i središnjoj Evropi. Iz suvremenih misala saznajemo za molitve naroda Evrope za zaštitu od pogana, koje im »je sam bog poslao kao kaznu za grijeh«. Od davnina poznatim cestama kroz međuriječje Mure i Drave preko Ptuja prema zapadu u pravcu Lombardije kreću se zacijelo i madžarski pljačkaški pohodi protiv Berengara. U prvoj polovici 10. stoljeća dolazi do značajne prekretnice, kada hrvatski vladar Tomislav prelazi međuriječje i uključuje ovaj prostor sve do rijeke Drave u interesnu sferu starohrvatske države (N. KLAJČ, 1971, 96). Ovo stoljeće vrijeme je nastajanja nove političke jedinice – slavonskog banata ili dukata, kada je međuriječje terra nullius ili točnije tampon prostor između staromadžarske i starohrvatske države, sve tamo do potkraj 11. stoljeća (N. KLAJČ, 1971, 97 i d.).

Na ovdje promatranom prostoru, koji je integralnim dijelom Karpatske kotline, razvija se u kontinuumu od kraja 9. do u 12/13. stoljeće vlastita materijalna kultura panonskih Slavena, koju na osnovi eponimnog lokaliteta (Bijelo Brdo kod Osijeka) obilježavamo pojmom bjelobrdska kultura. Na čitavom prostoru Karpatske kotline javljaju se brojne nekropole s grobovima na redove u kojima nailazimo na duhovne elemente nosilaca te ranosrednjovjekovne manifestacije. Karakterističan i prepoznatljiv rječnik duhovne komponente bjelobrdskog kulturnog kruga čine nekropole s ritusom kosturnog pokapanja na redove, kao i osebujni tipološki registar grobnih priloga, uglavnom ornata. Raznolike ogrlice, prstenje, naušnice, praporc i S-karičice čine nakitnu skupinu ove kulture prepoznatljivom.

Na promatranom području zapadnog dijela međuriječja Mure, Drave i Save zasvjedočena je pojava bjelobrdske kulture na osnovi osamljenih slučajnih nalaza s lokaliteta Velika Horvatska (K. SIMONI, 1981, 165), Zagreb-Kaptol, Vrhovac-Črnomerec (Z. VINSKI, 1970, 80) i Šenkovec (Ž. TOMIČIĆ, 1978, 210), kao i na osnovi istraživanih nekropola na lokalitetima Veliki Bukovec i Kloštar Podravski (J. BRUNŠMID, 1903, 76 i 83 i K. SIMONI, 1984), Popovec na jugoistočnim obroncima Kalničkog gorja (S. ERCEGOVIĆ, 1959, 105–107, Z. HOMEN, 1984, 49–52), Đelekovec u Koprivničkoj Podravini (M. ŠMALCELJ, S. KOLAR, 1975, 130), Stenjevec na zapadnom gradskom rubu Zagreba i Juraj u Trnju u Međimurju (Ž. TOMIČIĆ, 1985 59–61).

Statistička analiza materijala iz ovih nekoliko bjelobrdskih grobalja i nekropola međuriječja nedvojbeno pokazuje društvenu slojevitost. Naime, pored grobova s luksuznije rađenim nakitnim predmetima (ogrlice od ametista i fluorita, srebrne grzdolike naušnice volinjskog tipa, srebrni prsteni i S-karičice), javljaju se i grobovi sa skromnijim prilogima ili češće oni bez ikakvih priloga. Pored sociološke diferencijacije unutar duhovne komponente bjelobrdske kulture uočavamo i elemente susjednih kulturnih krugova, karantansko-ketlaškog,

Slika 31

Medvedička

kat. br. 465 466 464
467

staromadžarskog, starohrvatskog, pa čak i dalekog utjecaja iz istočnoevropskih prostora Kijevske Rusi, uočljivog u inačicama grozdolikih naušnica volinjskog tipa. Međuriječje se u vremenu manifestiranja bjelobrdске kulture nalazilo u zoni interferiranja silnica koje su imale ishodište u Sisku i Ptuju. I dok je Sisak, kao dokazani radionički centar produkcije nakita u vremenu prije 1091. godine opskrbljivao međuriječje nakitom bjelobrdskog obilježja (Z. VINSKI, 1970, 79), dotle ono na svom zapadnom dijelu interferira s elementima karantanско-ketlaškog kulturnog kruga. Ovaj zapadnije smješteni krug pod značajnim je utjecajem religioznih centara Aquileie i Salzburга.

Zračenja iz starohrvatskog kulturnog kruga u toku 11. stoljeća dosegla su i prostore međuriječja Save i Drave. Ovu tvrdnju potkrepljuje, zasad još uvijek osamljena, pojava ulomka grede oltarne pregrade ukrašene dvoprutastim pleterom i kukama, koja je očito pripadala crkvenom najmješčaju predromaničkog objekta koji je nekada bio u Loboru u Hrvatskom zagorju (LJ. KARAMAN, 1948, 109). Ovaj dragocjeni fragment prošlosti, na kojem čitamo prva slova pismenosti u ranosrednjovjekovnom razdoblju kontinentalne Hrvatske, potvrđuje snagu utjecaja crkvenog graditeljstva i prije dolaska Arpadovića u zapadno međuriječje.

Materijalnu komponentu bjelobrdskog kulturnog kruga upoznajemo na promatranom prostoru na osnovi arheoloških istražnih radova na nekolicini gradišta, ali i na osnovi terenske reambulacije neseobinskih lokacija. Naime, jedna od općih karakteristika ranosrednjovjekovnog razdoblja pojava je utvrđenih gradišta, koja nastaju uz izvanredno razvijenu hidrografsku mrežu ovog prostora. Ta relativno jaka gradišta nastaju u meandrima rječica, na sutoku rijeka i potoka, na stalno plavljenom i močvarnom prostoru, ali i na istaknutim povišenim kotama terena. Uglavnom kružnog tlorisa, zaštićeni sustavom obrambenih opkopa i zemljanih nasipa s drvenim palisadama i zacijelo visećim drvenim mostovima, ovi otoci u močvarama prepoznatljivi su u pejzažu pod toponimima Vukolek, Okol, Sigetec, Kruge, koji su u narodnoj predaji očuvani kao uspomena na te relativno sigurne »otoke« sklanjanja. Isprva zbjegovi, ova utvrđena naselja prelaskom na sjedilački način života, koji se bazira na krčenju šuma i poljodjelstvu, dobivaju ponešto drugačiji karakter.

Gradišta sve do u kasni srednji vijek evoluiraju u trgovačka središta, centre određene proizvodnje, otporne točke, čuvare graničnih linija, križišta značajnih cestovnih pravaca ili riječnih prijelaza. Jednom riječju ova gradišta često su embrioni kasnijeg srednjovjekovnog grada. Zakon prolaznosti, zakon prirode ali i suvremenog, rekli bismo, civiliziranog življenja, uzrokom su konstantnog devastiranja brojnih gradišta, koja su inače u toku proteklog poslijeratnog razdoblja ubicirana zahvaljujući terenskoj autopsiji. Trudu arheologa, ali i entuzijazmu amatera – terenaca, zahvaljujemo na činjenici, da je podosta gradišta u zapadnom međuriječju barem pregledano i dokumentirano, dok je u nekoliko slučajeva arheološka lopata i zakopala u prošlost kakvog nizinskog gradišta.

Prvo organizirano, doduše pokusno, arheološko istraživanje nizinskog gradišta na promatranom prostoru međuriječja obavljeno je još 1949. godine na lokalitetu Sv. Petar kod Ludbrega u Podravini (Z. VINSKI, 1949, 236 i d.). U okviru terenskih rekognosciranja obilazila se 1950. godine okolica Varaždina i Medimurja. Od 1966 – 1984. godine ubicirano je dvadesetak razolikih gradišta u srednjoj Podravini, a prikupljeni su i topografski, toponomastički i materijalni podaci. Na isti način rekognosciran je prostor Medimurja, bilogorsko-moslavačko područje i sesvetsko Prigorje. Svi ovi terenski radovi dokazali su kontinuitet gradišta od 11. do u 16. stoljeće.

Tračak svijetla u mrak ranosrednjovjekovnog razdoblja bacaju i sporadični nalazi s nekolicine lokaliteta varaždinske i kopriivničke Podravine, koji predstavljaju detalje iz dnevnog života ovog prostora u vremenskom rasponu od 9. do 12. stoljeća. Naime, na lokalitetima: Koprivnica–Cerine III (Z. MARKOVIĆ, 1986), Delovi–Grede I (Z. MARKOVIĆ, 1984), Koprivnički Bregi–Seče (Z. MARKOVIĆ, 1982b), Koprivnička Rijeka–Rudina I (Z. MARKOVIĆ, 1979a) i Ludbreški Ivanac–Polje I (Z. MARKOVIĆ, 1986a), uočeni su česti površinski nalazi keramike slavonskog srednjovjekovnog stanovništva ovog dijela međuriječja (Z. MARKOVIĆ 1981b, 33–39 s lit.). Repertoar pokretnih nalaza s ovih lokaliteta dopunjavaju fragmentarno očuvani ostaci nepokretnog karaktera kao što su ognjišta, podnice i jame, kao sastavni elementi ranosrednjovjekovnih nastambi. Poneka od nalazišta kao Sigetec kraj Ludbrega, koji je lokalitet iz više različitih razdoblja dala su tlocrtno desetak srednjovjekovnih jama s nalazima keramike, vrhova strelica, nožića, koplja i potkova (M. ŠIMEK, 1982b, 265–278).

Ove letimično pobrojane manifestacije bjelobrdskog kulturnog kruga, koje se dotiču karaktera življenja, ukazuju na ratarstvo kao osnovnu gospodarsku granu stanovništva. Kako su upravo agrarne površine na ovdje obrađivanom području vrlo prostrane, to je zemljoradnja, kao jedan od bitnih elemenata za postanak i razvoj kasnije srednjovjekovne države, svakako morala odigrati vrlo značajnu, rekli bismo, dominantnu ulogu.

Srednjovjekovna Slavonija u koju je uključeno zapadno međuriječje Drave i Save, potkraj 11. stoljeća za hrvatsko-ugarskog kralja Ladislava Arpadovića, oko 1093. godine, dobiva prvu crkvenu organizaciju–biskupiju u Zagrebu, a ujedno i temelje političke organizacije, te se time neposredno uključuje u politički život evropskog srednjeg vijeka (N. KLAJČ, 1971, 502). U vezi s organizacijom crkvene vlasti u Zagrebu i kontaktima s Evropom, postaje nam shvatljivo i prisustvo umjetničkih ostvarenja evropske kulture, kao primjerice iluminiranih crkvenih kodeksa, diptiha od bjelokosti, bakrenog moćnika i čuvenog vezanog plašta kralja Ladislava, u središtu nove biskupije (LJ. KARAMAN, 1948, 104).

Vladavina kraljeva iz dinastije Arpadovića u vremenskom rasponu od svršetka 11. stoljeća do 1300. godine, dakle do nastupa napuljskih Anžuvina, obilježavana je u nas stvaranjem prvih monumentalnih okvira srednjovjekovnog života.

Slika 32

Čakovec kat. br. 68

Ovo razdoblje iskazuje se na prostoru međuriječja u pojavi osnovnog umjetničkog i stilskog izraza-fenomena romanike. To vrijeme obilježeno je i pojavom zidanja tzv. tvrdih gradova »burgova«, koji su na ovom idealnom reljefu za kstra, nastajali u logičnom slijedu na brdskim masivima Medvednice (Medvedgrad), Kalničkog gorja (Veliki Kalnik), sjevernim obroncima Bilogore (Kamengrad) i Moslavačkog gorju (Garić grad i Jelengrad). Uz tvrde burgove nastaju i visinska gradišta poput onih na masivu Moslavačkog gorja (Kutinec i Turski stol).

Uvjeti života u okolnostima opće srednjovjekovne nesigurnosti, koju je samo potencirao vrlo kratkotrajan ali, čini se, razoran prodor Mongola (Tatara) 1242. godine, ukazali su na nužnu potrebu izgradnje ovih snažnih utvrđenih uporišta. Ona nastaju kao sijela feudalnih gospodara na vrlo izrazitim, uglavnom prirodno branjenim lokacijama. Ove prirodne dato- sti dopunjene rukom vještih graditelja (često stranaca), obli- kuju se u elemente dobro poznate fortifikacijske sheme, pre- poznatljive u detaljima kao što su branič-kule, reprezentativ- ni stambeni prostori (palas), sakralni sadržaji, cisterne, poja- sevi obrambenih zidova, koridori, kule i branjena vrata. Naj- ljepši primjer takovog ranofeudalnog burga predstavlja Med- vedgrad kraj Zagreba, koji je od 1973. godine primjerom os- mišljenog, sustavnog i dobro organiziranog arheološkog istraživanja, kojeg prati i adekvatan konzervatorsko-

restauratorski rad (D. MILETIĆ, 1984, 65–92). Pored radova na medvedgradskom burgu bilo je sličnih, premda po opsegu znatno skromnijih, istraživanja na Kalniku (castrum Kemlek; Ž. HOMEN, 1981, 19), Kamengradu kraj Koprivnice (Ž. DEMO, 1984, 320–360), te konačno na Garićgradu (D. IVEKOVIĆ, 1969). U kategoriju ovih utvrda 13. stoljeća treba svakako uvrstiti i Jelengrad, smješten na zapadnim obroncima Moslavačke gore, koji je poput Garićgrada suvremenik Medvedgrada. Arheološka iskopavanja na spomenutim burgovima obogatila su sliku izgleda srednjovjekovnih gradova i života u njima. Naime, ta su iskopavanja dala i obilnu pokret- nu građu, dostatnu za rekonstrukciju života stanovnika utvr- denih gradova. Terenski obilasci ovih burgova, sve tamo od vremena Đure Szaboa, bili su predmetom interesa brojnih pa- sioniranih ljubitelja starina, tako da iz njihova pera saznajemo za kontinuitet propadanja ali i za ljepotu srednjovjekovnog nasljeđa ovog dijela međuriječja. Ove zabilješke dragocjen su putokaz budućim istraživanjima.

U međuprostorima i na križištima starih cestovnih pravaca, iz srednjovjekovnih listina poznatih pod nazivima viae mag- nae, viae veterae, viae exercitualis ili via Kolomani regis, ja- vljaju se trgovišta (oppida), kao jasan odraz bitnih gospodar- skih transformacija izazvanih pojavom feudalizma. Ova oppi- da bila su često dobro utvrđena nizinska gradišta, poput onog u Nedelišću u Medimurju, gdje su arheološkom metodologi- jom dokazane jake trgovačke veze sa susjednim zapadno- evropskim prostorom u doba vladanja hrvatsko-ugarskog kralja Bele IV (Ž. TOMIČIĆ, 1985b, 61–63). Blizinu određenih naeobinskih aglomeracija i starih cestovnih pravaca sugeriraju nam i skupni nalazi, tzv. ostave ili blaga novca, dosta če- sti u 13. stoljeću. Ove ostave novca, najčešće frizaških pfe- niga i slavonskih banovaca, odraz su prije svega jakih i živih tr- govačkih veza s evropskih zemljama, ali i nemira izazvanih provalom Mongola pod vodstvom Batukana 1241–42. godine (I. MIRNIK, 1981, 96 i d.). U jednom od slučajeva otkrića osta- ve srebrnih frizaških pfe niga na samom rubu Čakovca, posre- čilo se arheolozima da arheološkom metodologijom spase veći dio skupnog nalaza novca 12. i 13. stoljeća (Ž. TOMIČIĆ, 1985c, 57–58).

U vremenu trajanja romaničkog stila u širokom međupro- storu između tokova Drave i Save, gdje nisu bila naselja, slije- vaju se od početka 13. stoljeća pripadnici crkvenih redova koji dolaze s evropskog zapada. Samostanski kompleksi templara u Planini u sesvetskom Prigorju, a osobito trobrodna crkvena građevina u Glogovnici nastala još prije mongolske provala, primjeri su tog organiziranog nastupa, koji je kasnije u vremenu gotike kulminirao. Ono što je na preostalom pro- storu međuriječja bila naoko praznina, prepoznajemo na os- novi povijesnih listina 12. i 13. stoljeća, koje su najčešće da- rovnice i sporovi oko posjeda, kao granice zemljoposjeda, fe- udalne burgove, sakralne objekte, ceste, sela ili točnije kao pejaž srednjovjekovlja.

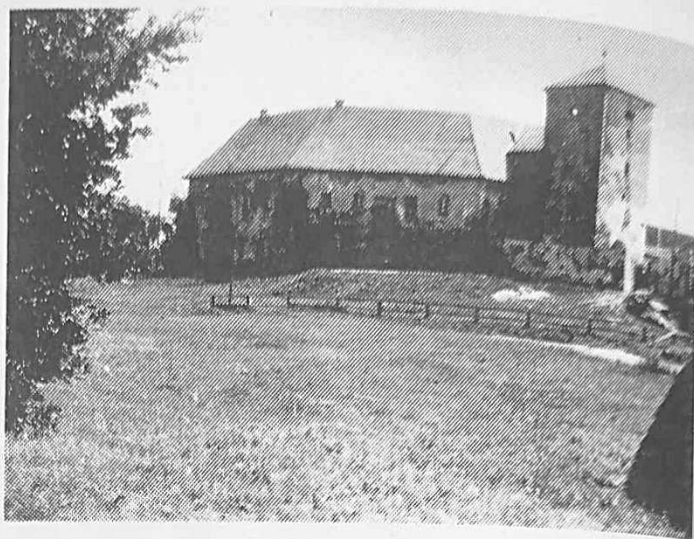
Međuriječje Drave i Save potkraj 13. stoljeća poprištem je sukobljavanja interesa moćnih feudalaca Babonića i Gisingo- vača, a zatim, u vrijeme posljednjeg hrvatsko-ugarskog kralja

iz dinastije Arpadovića – Andrije III. Mlečanina (1290–1301.) i borbi sa pristalicama napuljskog Anžuvina i kasnije također hrvatsko-ugarskog kralja Karla Roberta. To je ujedno i vrijeme nastupa novog umjetničkog fenomena sa srednjoevropskog zapada – gotike.

Sredinom 15. stoljeća međuriječje je poprištem žestokih i razornih sukoba oko banske časti između grofova Celjskih i Ivana Hunjadija. Tom prilikom srušena je 1446. godine i jaka utvrda Kamengrad na sjevernim obroncima Bilogore, smještena uz strateški važnu cestu prema jugu (Ž. DEMO, 1984, 320–360). Tada vrlo vjerojatno u požaru stradava i oppidum Nedelišće, kako to razabiremo na osnovi rezultata arheološkog istraživanja (Ž. TOMIČIĆ, 1985b, 61). Ovo je vrijeme obilježeno i izgradnjom ili obnovom brojnih visinskih i nizinskih gradišta, posebno u Moslavini. Zahvaljujući poduzetim arheološkim istražnim radovima na visinskim gradištima Kutinac i Turski stol u Moslavačkoj gori (IVEKOVIĆ D., 1968), srednjovjekovnoj Čazmi (M. PROSEN, 1960) i Đurdevcu u Podravini (Z. JERAS – M. KRUEK, 1985), prikupljena su dragocjena saznanja o krakateru i izgledu ovakvog tipa utvrđenja, tim više što su ova gradišta dala i obilje pokretnog inventara, važnog za atribuiranje i valorizaciju vremena i života u njima. U razdoblju od 1963–66. godine obavljena su arheološka iskopavanja nizinskih gradišta barovitog tipa u Moslavini. Arheološkim radovima obuhvaćena su gradišta: Plovdin grad kod Kutine, Tomašica i Sokolovac kraj Garešnice (D. IVEKOVIĆ, 1968). U novije vrijeme i u Međimurju su obavljena pokusna arheološka istraživanja nizinskog gradišta barovitog tipa na lokalitetu Dvorišće, uz stari meandar Trnave (Ž. TOMIČIĆ, 1985d, 63–64).

U nizinskim dijelovima Podravine, u okolici Ludbrega, na lokalitetu Sigetec (M. ŠIMEK, 1982b, 265–278), kao i u okolici Koprivnice na lokalitetima Delovi–Grede I i Grbaševac (Z. MARKOVIĆ, 1981b, 34), naišlo se na naseobinske elemente (jame, ognjišta i peći) koji se datiraju u vremenski raspon od 10. do sredine 16. stoljeća. Interesantne podatke o oblicima nastambi, točnije o načinu življenja u kasnosrednjovjekovnom razdoblju, pružaju nam djelomično rezultati zaštitnih istraživanja na lokalitetu Šagudovec nedaleko kastruma Glavnice u sesvetskom Prigorju, gdje se naišlo na tlocrt kasnosrednjovjekovne kuće s ostacima podnice i odgovarajućim nalazima keramike (V. SOKOL, 1981a, 184). Nadalje, usred Varaždina, koji je postojao kao castrum comitis, dakle sjedište župana, već početkom 12. stoljeća u vrijeme vladavine hrvatsko-ugarskog kralja Bele II. Slijepog (M. ILIJANIĆ, 1963/4, 23–28), naišlo se još 1954. godine na ostatke brvnare, kojoj je kasnije metodom c^{14} utvrđena starost od 1435 ± 50 godina (J. TOMIČIĆ, 1983, 55–57).

U okviru istraživanja manifestacija duhovne kulture u razdoblju razvijenog srednjeg vijeka obavljana su pokusna istraživanja na podravskom nalazištu Poljan grad kod Javorovca i sv. Mirko podno Kamengrada. I dok su istraživanja Poljan grada ukazala na mogućnost ubikacije srednjovjekovne Komarce, odnosno sjedišta Komarničkog arhidakona (Z. MARKOVIĆ, 1985c), dotle su opsežna istraživanja na lokaciji podno

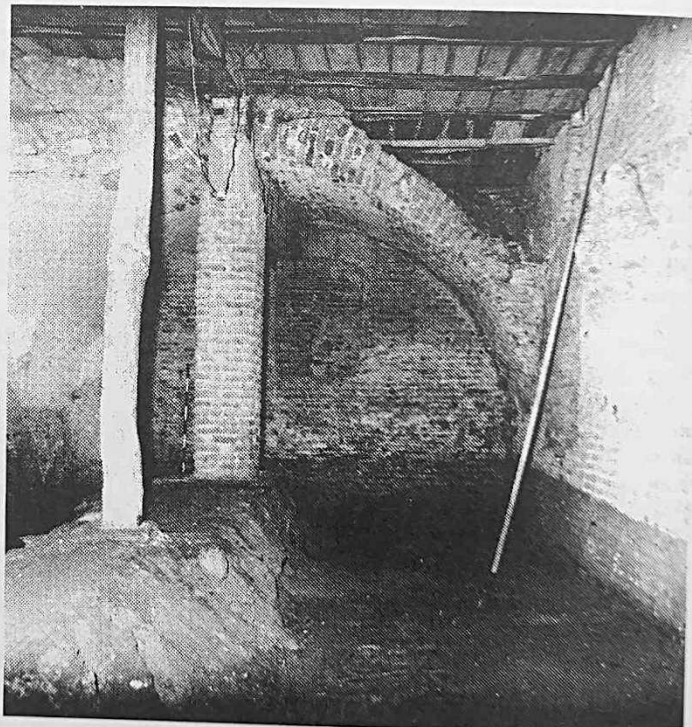

Slika 33

Durdevac – Stari grad

Slika 34

Durdevac – Stari grad

Slika 35

Durđevac – Stari grad

srednjovjekovnog Kamengrada potvrdila postojanje relativno prostrane srednjovjekovne nekropole s dva horizonta pokapanja, koji obuhvaćaju vremenski raspon od druge polovice 14. do druge polovice 15. stoljeća. Tom prilikom otkrivene su i temeljne konture tlocrta sakralnog objekta sv. Mirka (Emerika) iz 14. stoljeća (Ž. DEMO, 1984, 320–360).

Posljednju etapu ovog kratkog arheološkog i historiografskog vremeplova predstavlja razdoblje latentne opasnosti uvjetovane provalama novih osvajača – Turaka. Veliki dio Hrvatske do 1500. godine već je osvojen, a preostali dio sveden je na teritorij naznačen dobro poznatim pojmom »reliquiae reliquiarum regni Croatiae, Slavoniae et Dalmatiae«. Sve snage, sav ljudski i financijski potencijal usredotočen je na zadržavanje turskog osvajanja. Do sredine 16. stoljeća, kojom je obilježena gornja granica ovog uvodnika, Turci su se stabilizirali na rijeci Česmi, a duž hrvatsko-turske granice oblikovana je Vojna Krajina, točnije njen slavonski dio. To je vrijeme renesansne obnove većeg broja tvrđava, koje se prilagođavaju novom načinu ratovanja. Tada se utvrđuju i sakralni objekti, poput onog na lokalitetu u selu Nova Rača kraj Bjelovara gdje je prilikom arheološkog iskopavanja otkrivena masovna grobnica nastala zacijelo nakon turskog pokolja mještana (G. JAKOVLJEVIĆ, 1986, 33).

Na završetku ovoga kraćeg, rekli bismo – eseja, treba istaći kako će u perspektivi arheoloških istraživanja srednjovjekovnog razdoblja u međuriječju primaran zadatak biti sintetiziranje ovog dugotrajnog razdoblja. To sintetičko poimanje ove makroregije ne bi se smjelo više bazirati na saznanjima koja crpimo na temelju sporadičnih arheoloških relikata ili ograničenih arheoloških zahvata, već na osnovi dobro razrađenog dugoročnog programa interdisciplinarnog znanstvenog pristupa toj delikatnoj problematici. Samo takvim organiziranim

načinom, za koji nam je pilot-model primjer Medvedgrada, uz adekvatnu podršku društvene zajednice, krenut će se u novu, treću etapu arheološke djelatnosti, koja će rezultirati znatno cjelovitijim prikazom sveukupne kulturne slojevitosti srednjovjekovnog razdoblja od one koju samo naslućujemo iz ovdje najsumarnije pobrojanih elemenata tipološko-kronološkog određenja. Daljnji korak biti će svakako sinhronizacija sveukupno zatečene kronostratigrafije s kulturnom slikom evropskih prostora, čiji je ova vitalna makroregija Hrvatske integralni dio.

Prema tome, aurea aetas ipak su tek pred budućim istraživačima donedavna mračnih stoljeća srednjovjekovnog razdoblja ovog dijela kontinentalne Hrvatske.

Željko TOMIČIĆ

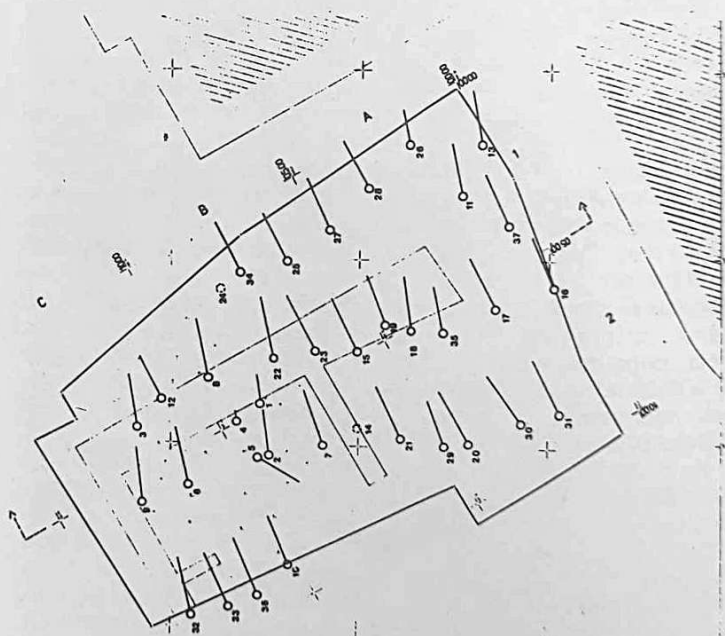
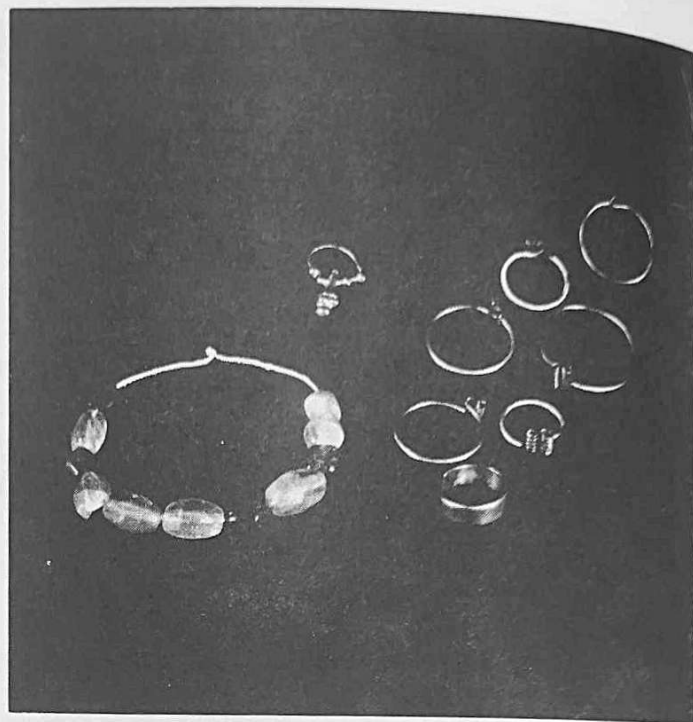
Eine ganze Reihe der glücklichen Umstände und Zufälle stellen die ersten Begegnungen der archäologischen Wissenschaft mit den materiellen Quellen und Beweisen des Lebenskontinuums auf dem geographischen Gebiet des mittleren Kroatiens dar. Auf dem riesigen Raum, der als Gegenstand dieses Textes dient und in dem die regionalen Ganzheiten zwischen den Flüssen Mura und Drava im Norden, Sutla im Westen, dem linken Ufer von Sava im Süden und den westlichen Abhängen der einsamen pannonischen Bergen Psunj und Papuk im Osten eingeschlossen sind, begegnet man seit dem Ende des 19. Jh. nur einzelne medievale Funde. Die zufällige Entdeckung der silbernen Friesacher Pfennige in Dolje bei Gračani im Bergfuß von Medvednica bei Zagreb im Jahr 1869 ist wahrscheinlich jener Grenzpunkt gewesen, der den Anfang des ersten mittelalterlichen Interesses auf diesem, bis zu jener Zeit im Rahmen der Medievalistik, unberührten Gebiet des kontinentalen Kroatiens gekennzeichnet hat.

Schon im Jahr 1903 versuchte J. Brunšmid (Brunšmid, J. 1903: 30 u.w.) die erste Übersicht der frühmittelalterlichen Erbschaft zu schaffen, obwohl sich dieser Versuch nur auf den Horizont der Funde von Bijelo-Brdo-Kultur im nördlichen Kroatien begrenzte. Die Organisation der ersten, größeren Untersuchungen auf einem frühmittelalterlichen Fundort wurde dem Akademienmitglied Šime Ljubić zugeschrieben, der noch im Jahr 1871 die archäologischen Probeuntersuchungen an der Nekropole der Bijelo-Brdo-Kultur bei Veliki Bukovec durchgeführt hat (Brunšmid, J. 1903: 83 u.w.). Es scheint also, daß die organisierten Forschungsarbeiten der frühmittelalterlichen Fundorte in westlichen Gebieten zwischen Drava und Sava schon volle 115 Jahre dauern. In diesem Forschungs-kontinuum offenbaren sich Phasen der intensiveren aber auch der stagnierenden Arbeit. Die archäologischen Quellendokumente des betrachtenden Raumes sind der Zeit des Anfangsinteresses der archäologischen Wissenschaft für die frühmittelalterliche Zeitperiode, also in der Zeitspanne zwischen 1871 und 1945, auf dem riesigen Gebiet des mittleren Kroatiens größtenteils fragmentar vorhanden. Auf diese Weise wird das komplexere Erblicken ihres Kontinuums erschwert, aber wir sind heute trotzdem in der Lage durch die Analyse des zur Verfügung

stehenden Materials sowohl ihre Zugehörigkeit zu den einzelnen Kulturkreisen als auch die Grundlinien der historischen Bewegungen und Anwesenheit der bestimmten Populationen zu bestimmen. Die Anfangs-erkenntnisse wurden aus dem archäologischen Inventars gewonnen, das man in einer ganzen Reihe der mittelalterlichen Münzfunde aus dem 13. Jh. an den Fundorten Gačište bei Virovitica im Jahr 1871, Zagreb 1872, Poljančani bei Bjelovar 1899, Batina bei Kutina 1935 gefunden hat (Mirnik, I. 1981:96 u. w.). Diesem Horizont der Münzfunde werden auch die Einzelfunde zugezählt, die in der Rolle der Grabbeilagen in Nekropolen oder in Einzelgräbern gefunden wurden. Es handelt sich um die Fundorte Veliki Bukovec bei Ludbreg, wo im Jahr 1871 die Bijelo-Brdo-Nekropole erforscht wurde, und um einen ähnlichen, in Gräberfeld die Nekropole der Bijelo Brdo Kultur in Kloštar Podravski, der im Jahr 1885 entdeckt wurde (Brunšmid, J. 1903:76,83). Eine ähnliche Nekropole wurde im Jahr 1906/1907 auf dem Kaptol-Platz vor dem Dom in Zagreb entdeckt (Vinski, Z. 1952:30,35 u.w.). Im Jahr 1911 fand man am Fundort Zagreb-Kruga eine Nekropole aus der letzten Periode der awarischen Domination in der pannonischen Tiefebene am Ende des 8. Jh. (Vinski, Z. 1960:55). Im Jahr 1913 ist die frühmittelalterliche Archäologie um zwei neue Einzelfunde reicher geworden. Es handelt sich um eine Bogenfibel aus der »Rybakov-Werner Gruppe« aus Donji Stejnec, die auf die letzte Phase der slawischen Besiedlung des Zwischenstromlandes von Drava und Sava im 7. Jh. hinweist (Vinski, Z. 1954:78), wie auch um eine Riemenzunge aus Velika Horvatska im Kroatischen Zagorje. Die genaue Zeitangabe über die Entdeckung des Schmuckes der Bijelo-Brdo-Kultur in Velika Horvatska ist uns leider noch immer unbekannt geblieben (Simoni, K. 1981:165), obwohl es anzunehmen ist, daß diese Entdeckung aus der Zwischenkriegsperiode stammt. Es ist uns weiterhin bekannt, daß E. Laszowski im Jahr 1924 bei der Ausgrabung der St. Helena-Kapelle im Dorf Senkovec bei Čakovec ganz zufällig Grabfunde der Bijelo-Brdo-Kultur entdeckt hat (Horvat, A. 1956:23). In der Zwischenkriegsperiode besuchte D. Szabo mittelalterliche »Burgen« im Kroatischen Zagorje und Slawonien und sammelt alle wertvollen Angaben von der Periode des entwickelten und späten Mittelalters bei uns (Szabo, D. 1917). Sehr wichtige Angaben von einigen frühmittelalterlichen Fundstellen im Kroatischen Zagorje, in der Nähe von Zagreb und im Dravagebiet bei Varaždin haben in der Zeitspanne zwischen 1936–1939 J. Klemenc und B. Saria kartiert (Klemenc, J. 1936, 1938 und 1939). Am Vorabend des zweiten Weltkrieges 1940 wurde unter den Ruinen von Susedgrad in Podsused bei Zagreb ganz zufällig der Grab eines Kriegers mit einem zweischneidigen Schwert entdeckt, der vom Anfang des 9. Jh. stammt (Šeper, M. 1944:204–205, 209 und Vinski, Z. 1981:32,38). Neben diesem, in den karolingischen Kulturkreis eingeordneten Fund fand man im Jahr 1943 vor dem Denkmal-komplex der Altstadt in Varaždin eine geflügelte Lanzen spitze (Tomičić, Z. 1968:53–61).

Die Darstellung der ersten Etappe der archäologischen Tätigkeit im Rahmen der mittelalterlichen Zeitperiode auf dem Zwischenstromland von Drava und Sava beschränkt sich also im großen und ganzen auf mehr als sieben Jahrzehnte der zufälligen Entdeckungen und periodischen Gelände-Forschungen. Dieser Anfangsetappe folgt in der Zeitspanne zwischen 1945 und 1985 die zweite Etappe der archäologischen Forschungsarbeiten, die hier kurz zusammengefaßt werden.

Im Zeitraum zwischen 1945 und 1985 wurden etwa vierzig archäologische meistens Schutz – und Probeausgrabungen durchgeführt, selten mit dem Charakter einer systematischen Forschung. Die Ausgrabungen wurden in drei Höhlen, an 12 Siedlungsfundorten, in 6 Burgen, 7 Wasserburgen, 6 Friedhöfen, 1 Grab, an 1 Hortfund und an.

Slika 36

Juraj u trnju

noch etwa zehn Fundstellen durchgeführt, wo die mittelfalterlichen Funde in den oberen Erdschichten gefunden wurden (Karte Nr.). Im Westen des riesigen Gebietes zwischen Sava und Drava wurde mittels der archäologischen Methodologie die Bodenfläche von cca 3300 m² untersucht. Durch diese Forschungsarbeiten kam man zu einer ganzen Menge des Stoffes, das man als Gegenstände der materiellen bzw. geistigen Kultur einordnen kann. Diese Einzelfunde werden durch Dokumentation und verschiedenartige topographische, toponomastische und Terrainangaben ergänzt, die man während der Rekognoszierung und Terrainautopsie gesammelt hat. Einen besonderen Wert stellen weiterhin auch die unbeweglichen Kulturdenkmäler dar, sowie auch Wasserburgen, Burgen, Siedlungen und Sakralobjekte. Diese relativ ausführliche Darstellung, die das Ergebnis einzelner organisierten archäologischen Unternehmungen im nordwestlichen Kroatien ist, wird von den wertvollen archäologischen Angaben und Funde der fleißigen und verdienstvollen Archäologen-Amateure ergänzt.

In der Forschungsgeschichte der mittelalterlichen Archäologie auf dem betrachtenden Gebiet des kontinentalen Kroatiens gibt es noch keinen einzigen Versuch der synthetischen Darstellung der mittelalterlichen Zeitperiode, was im bezug auf die relativ Ungenügenden bisherigen Forschungen leicht verständlich ist. Dies ist auch nicht die Absicht dieses Textes, dessen Aufgabe ist, den Leser mit dem bisherigen Umfang und den Ergebnissen der archäologischen Forschung in der Nachkriegsperiode bekannt zu machen. Diese Zeilen können aber als Anstoß zu einer systematischen und organisierten Teilnahme der archäologischen Wissenschaft bei der Aufklärung der unerforschten, mittelalterlichen Jahrhunderte in der dritten Stufe der Medievalistik auf dem Zwischenstromland von Drava und Sava beibringen. Aus dem bisherigen Forschungszustand, wie auch aus der Bewertung der sämtlichen archäologischen Erbschaft kann man ein präliminäres Kulturbild dieses Raumes gewinnen, das erst in der Skizze vorhanden ist und dessen wichtigste geographische und historische Bestimmungspunkte sowie auch archäologische Quellen die Richtlinien der sämtlichen Geschehnissen darstellen. Dabei sollten die Lücken auf der mittelalterlichen Karte als Ergebniss der mangelhaften Untersuchungen dieses Gebietes betrachtet werden.

Neben einem günstigen Relief, das in den Bergmassiven als ein guter Naturschutz und in den Tiefebene als ein dichtes hydrographisches Netz und ausgedehntes Agrarland dient, sind die optimalen natürlichen Eigenschaften dieses Raumes eine zuverlässige Grundlage für den ständigen und kontinuierlichen Besiedlungsvorgang des betrachtenden Raumes. Gute Verbindungs- und Verkehrsmöglichkeiten dieser Makroregion kamen in der Vergangenheit wie auch im Mittelalter zum Ausdruck, sowohl auf dem Gebiet der großen Flüsse als auch neben den ständigen Flußübergängen, die ein ununterbrochenes Zuströmen der Kultureinflüsse gewährleistet haben aber auch die Richtlinien der Migrationen zahlreicher Völker waren. Geräumige Zonen der undurchgängigen Sümpfen haben die Lebensorganisation nach den sicheren, natürlichen, in der Nähe der Wasserläufe sich befindenden Erhöhungen gerichtet. Die dichten Eichenwälder haben das Bauholz in Mengen gewährleistet und gleichzeitig sehr günstige Lebensbedingungen für die Existenz des Rehwildes geschaffen. Diese, am Rande des großen Karpatenbeckens sich befindende Region korrespondiert mit dem Donau-, Mediterran- und Ostalpengebiet wie auch mit dem mitteleuropäischen Raum. Auf diesem Gebiet vermischen sich die Einflüsse verschiedener Kulturkreise und die Folge davon war, daß verschiedene, meistens fremde Interessen in bestimmten Zeitperioden gerade auf diesen Gebiet ihren Einfluss ausgeübt haben. Diese Region war schließlich ein Zeuge der ständigen Migrationen und ein Schutzkorridor gegen

verschiedenen ethnischen Gemeinschaften, die auf ihren Eroberungsfeldzügen wie auch in der Zeit der großen Völkerwanderungen das Antikeerbe zerstört haben. Durch die Migrationen bedingte Zerstörungen dieses Teiles der ehemaligen römischen Provinz Pannonien haben bis zu der Verwüstung und zu der ursprünglichen Ökumene geführt. Diese frühmittelalterliche Völkerwanderungen bedeuten doch keine völlige Lebensunterbrechung, und wir vermuten, daß der Raum, wo später die ganze Epoche des entwickelten und späten Mittelalters organisiert wird, einfach nicht öde und wüst sein konnte. Zu der Erbschaft der späten Antike zählt man nicht nur zahlreiche Siedlungs- und Burgruinen, sondern bestimmt auch ein sehr entwickeltes Straßennetz, das auf diesem Gebiet bis zu jener Zeit aber auch weiterhin existierte. Längs dieser Straßen oder an ihren Kreuzungen werden später Siedlungen gebildet, in denen Kultureinflüsse verschiedener Missionare und Händler aber auch Eroberer und Plünderer sichtbar werden, die alle ein wichtiges Element des Lebens im Mittelalter darstellen.

Im Licht der archäologischen und mangelhaften schriftlichen Quellen betrachtet, wird das Gebiet zwischen Sava und Drava durch die Endphase der slawischen und awarischen Koexistenz und durch die Auflösung des awarischen Stammesstaates-Khaganats am Ende des 8. Jh. in die frühmittelalterliche Völkerwanderungen Europas eingeschlossen. Durch den Gräberhorizont der letzten Phase des 8. Jh., der am Westen des besprochenen Gebietes sichtbar wird und in dem das spezifische und reiche typologische Register der Kriegsausrüstung eines Kulturkreises erkennbar wird, der aus der slawisch-awarischen Symbiose und Koexistenz entstanden ist, werden die Grundrichtungen und -zonen der Awarenzusammenstöße mit einer neuen europäischen Großmacht jener Zeit – dem Frankenreich sichtbar. Es ist nämlich bekannt, daß es auf diesem pannonischen Randgebiet wegen des Konfliktes zwischen dem awarischen Khaganat und Karl dem Großen (768 – 814) und wegen des Hilfeleistes dem bavarischen Fürst Tasilo zu den awarisch-fränkischen Kriegen kam. In den fränkischen Annalen können wir Beweise für die Feldzüge unter der Führung von Pipin (791), Vojnomir (795/796) und Erich (799) gegen REGNUM AVARORUM finden, die endlich im Jahr 803 bis zu der Auflösung des zweiten awarischen Khaganats (Sós, A. 1973:3 u.w.) geführt haben. Im Bezug auf die starken Feldzüge der Franken am Ende des 8. Jh. findet man in der Nähe wichtiger Kommunikationen und Flußübergängen längs Drava sehr wertvolle frühkarolingische Waffenüberreste und Kriegerausrüstung, die heute als Beweisstücke der fränkischen Penetration dienen. Hier, auf dem Gebiet von Podravina um Varaždin und Koprivnica sowie auf dem Gebiet von Medimurje (Murinsel) wurden auch die Funde mit den frühkarolingischen Merkmalen entdeckt, die durch die Existenz der Einzelfunde aus Medvedička (Vinski, Z. 1977/1978:143–208), Prelog (Tomičić, Z. 1984:211–223) und wahrscheinlich auch Varaždin (Tomičić, Z. 1984:223–226) unterstützt werden. Eine besondere Seltenheit stellt die Ausstattung eines slawischen Kriegergrabes, höchstwahrscheinlich eines Adligen des fränkischen Heeres dar, die aus einem damasztierten, zweischneidigen Schwert des sgn. besonderen Types und einer spezifischen vergoldeten Riemenzunge besteht, die zum sgn. animalen Stil insularer Herkunft gehört. Diese Gegenstände wurden 1973 und 1977 im Dorf Medvedička in der Landschaft Podravina bei Koprivnica gefunden (Kat. Nr. 22). Chronologisch lassen sich diese Funde in die zweite Hälfte des 8. Jh. oder um das Jahr 800 bestimmen. Das frühkarolingische zweischneidige Schwert (spata) und der einmalige Steigbügel mit tordierter Öse aus Prelog (Kat. Nr. 29), wie auch die karolingische geflügelte Lanzen Spitze aus Varaždin schließen diesen Fundhorizont aus dem Ende des 8. Jh. ab. Nach dem erfolgreich beendeten fränkisch-awarischen Kriegen in denen

auch der slawische Fürst Vojnomir an Seite der Franken kämpfte, verbreitet sich die Missionstätigkeit aus den christlichen Zentren Aquileia und Salzburg. Nach dem Befehl von Karl dem Großen quert der erste »Apostel« des neuerobernten Gebietes Erzbischof Arn aus Salzburg das slawische Gebiet durch. Bei ihm legen die Geistlichen ihre Gelübde ab, er ist bei der Einweihung der Kirchen anwesend und bekehrt die Glaubigen zum Christentum. Einem Teil des westlichen Drava-Gebietes, also einem Teil der benachbarten Karantanien bis zu dem Fluß Donau hat Arn im Jahr 799 dem Missionaren-Bischof Teodorich anvertraut.

Conversio Baguariorum et Carantanorum (Kos, M. 1936), ein erstklassiges Dokument aus dem 9 Jh., bestätigt den wirklichen Anfang der Rechristianisierung auf diesem neuerobernten Vasallengebiet.

Das Zwischenstromland von Drava und Sava gehört vom Jahr 811 dem furlanischen Markgrafen, und der Raum westlich von Drava dem Präfekt der östlichen Gebieten. Der Fluß Drava ist eine Naturgränze zwischen den Einflußbereichen der Salzburger und Aquileer Diözese geworden.

Ein anderer ganz zufällig entdeckter Fund eines Kriegergrabes mit dem Schwert aus der karolingischen Zeitperiode (Typus K/K-O) mit der dazugehörigen Kriegerausrüstung, der unter der Burg Susedgrad im Jahr 1940 entdeckt wurde, wird in das 9 Jh. datiert. Diese Entdeckung wird mit den verhängnisvollen Geschehnissen in Zusammenhang gebracht, als aufgrund der Annalen von Einhard, während der Regierungszeit des Fürsten Ljudevit Posavski zum ersten Mal die Idee der Vereinigung aller pannonischen Slawen-Kroaten im Zwischenstromland von Drava und Sava entstanden ist (Klaić, N. 1971:212). REGIO LIUDEVITI zu dem auch das westliche Zwischenstromland gehört, wurde zum Kampfplatz der blutigen slawisch-fränkischen Waffenkriege. Sogar auch das Hilfeleisten des Patriarchen Fortunat aus Aquileia, der seine geschickten Maurer zu Ljudevit schickte, konnte diese Kämpfe nicht beenden. Dieser kurzdauernde Krieg deutete sehr unruhige Zeiten an, die auf dem Zwischenstromland etwas später durch die fränkisch-bulgarische Zusammenstöße verursacht wurden. Während der Regierungszeit des bulgarischen Chanes Omurtag kam es zu der zwar kurzdauernden Vasallenherrschaft des Fürsten Ratimir (829–838). Dieses interregnum wurde durch die Wiederherstellung der fränkischen Regierung auf diesem Gebiet abgebrochen.

Mitte des 9 Jh. kam es endlich auf dem westpannonischen Randgebiet des besprochenen Zwischenstromlandes von Sava und Drava zu den Wanderungen der slawischen Völker von Norden, aus dem Grossmährischen Raum. Diese Wanderungen stehen mit dem Exodus des Fürsten Pribina und seines Sohnes Kocel aus Nitra in Zusammenhang. Pribina und Kocel besaßen Mitte des 9 Jh. (840–870) sicherlich auch den größten Teil des Raumes zwischen den Flüssen Mura, Sava und Drava. Das war die Schaffungsperiode einer organisierten Herrschaft aber auch der Missionstätigkeit der Brüder Ciril und Metod in Pannonien. Diese Persönlichkeiten bezeichneten eine ganze Epoche und bereiteten den Weg der Schriftkundigkeit bei den slawischen Völkern vor. Die archäologischen Fundorte aus dem 9 Jh., die sich in die aufregenden historischen Geschehnisse dieses Jahrhunderts einschließen können, sind uns leider unbekannt geblieben, mit der Ausnahme der Funde aus Susedgrad und einiger Funde aus den Höhlen Vindija (Tomičić, Ž. 1975:41–43; Kat. Nr.37) und Velika Pečina (Kat. Nr.8a), die offensichtlich bewohnt waren, wie auch aus dem Fundort Varaždin-Brezje (Tomičić, Ž. 1968, 1969).

Durch die Domination der Franken wurde am Ende des 8 Jh. die Zeit der awarischen Herrschaft in der pannonischen Tiefebene zu Ende geführt. So wurde auch durch die Ankunft eines neuen Kriegervolkes – der Ungarn – das Ende des 9 Jh. gekennzeichnet. Seit dem

Jahr 899 hören die ungarischen Plünderungszüge in Richtung West- und Mitteleuropa nicht auf. Aus den zeitgenössischen Missalen sind uns Gebete der europäischen Völker überliefert worden, wo um den Schutz gegen die Heiden gebeten wird, die man als Gottesstrafe betrachtet. Seit Urzeiten bekannte Straßen des Zwischenstromlandes von Mura und Drava über Ptuj gegen Westen in Richtung Lombardien waren sicherlich auch die Marschrichtungen der ungarischen Plünderer gegen Berengar. Als in der ersten Hälfte des 10 Jh. der kroatische Herrscher Tomislav das besprochene Gebiet durchquert und es als erster bis zum Fluß Drava in die Interessenzzone des altkroatischen Staates einschließt, tritt in der Geschichte dieses Raumes ein Wendepunkt auf (Klaić, N. 1971:96). Dieses Jahrhundert ist eigentlich die Entstehungszeit einer neuen politischen Einheit, des slawonischen Banatus oder Ducatus. Während dieser Zeit besteht bis zum Ende des 11 Jh. das Zwischenstromland als terra nullius oder genauer ein enger Raum zwischen den altungarischen und alt-

Slika 37

Delekovec – Šćapovo

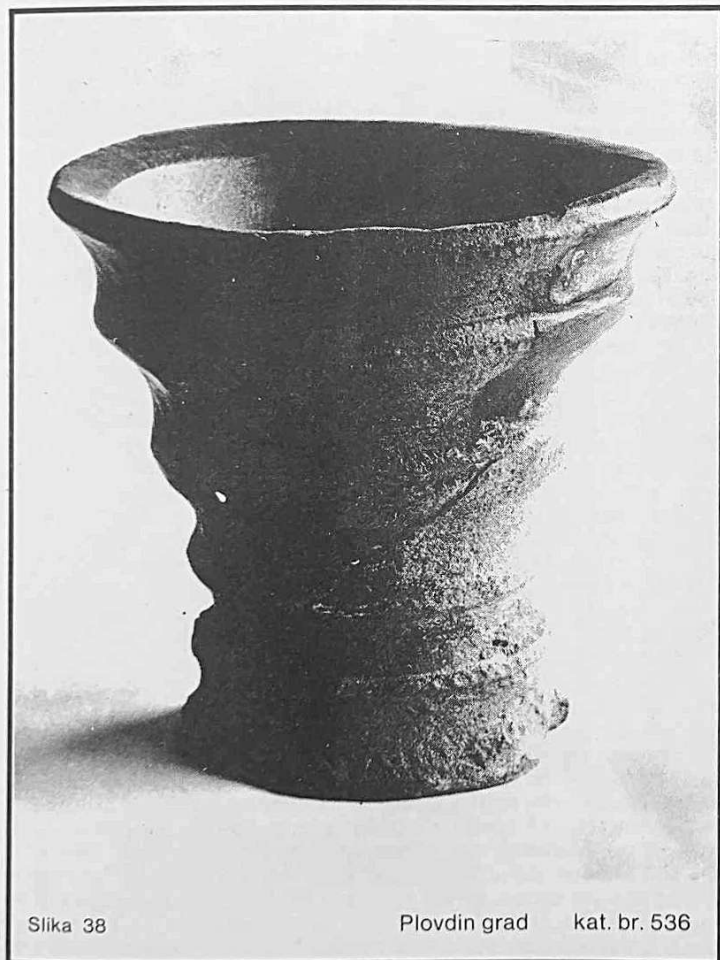
kroatischen Staat (Klaić, N. 1971:97 u.w.). Auf dem betrachteten Gebiet, das ein integraler Teil des Karpatenbeckens ist, entwickelt sich vom Ende des 9. Jh. bis zum 12./13. Jh. eine eigenartige materielle Kultur der pannonischen Slawen, die nach dem eponymischen Fundort (Bijelo-Brdo bei Osijek) die Bijelo Brdo – Kultur genannt wird. Auf dem ganzen Gebiet des Karpatenbeckens erscheinen die zahlreichen Nekropolen mit Reihengräbern, wo die geistigen Elemente dieser frühmittelalterlichen Kultur zu finden sind. Die charakteristischen und leicht erkennbaren geistigen Komponenten des Bijelo-Brdo – Kulturkreises bestehen aus dem Rhythmus der Reihenskelettbegrabung, wie auch aus dem eigenartigen typologischen Register der Grabenbeigaben, hauptsächlich Kleiderverzierungen. Der Schmuck dieser Kultur ist an verschiedenartigen Halsketten, Ohrringen, Fingerringen, Klingeln und Kopfschmuckringen mit S-Schließe gleich zu erkennen.

Auf dem betrachtenden Gebiet am Westen des Zwischenstromlandes von Mura, Drava und Sava ist das Bestehen der Bijelo-Brdo

–Kultur aufgrund folgender Fundorte bewiesen: Velika Horvatska (Simoni, K. 1981:165), Zagreb – Kaptol, Vrhovac – Černomerec (Vinski, Z. 1970:80) und Senkovec (Tomičić, Ž. 1978:210) wie auch aufgrund der untersuchten Nekropolen in Veliki Bukovec, Ludbreg und Kloštar Podravski (Brunšmid, J. und Simoni, K. 1903:19, 76 und 83), Popovec an den südöstlichen Abhängen von Kalnik-Gebirge (Ercegović, S. 1959:105-107; Homen, Z. 1984:49-52; Kat. Nr. 28), Đelekovec in Podravina unweit von Koprivnica (Šmalcelj, M.-Kolar, S. 1975:130; Kat. Nr. 6), Stenjevec am westlichen Stadtrand von Zagreb (Kat. Nr. 38) und Juraj in Trnje in Medimurje (Tomičić, Ž. 1985:59-61; Kat. Nr. 11). Durch eine statistische Analyse des Materials aus den schon erwähnten Grabstätten und Nekropolen der Bijelo Brdo – Kultur auf dem Zwischenstromland wird die Existenz verschiedener Gesellschaftsschichten deutlich sichtbar. Neben den Grabstätten mit den luxuriösen Schmuckexemplaren (Ketten aus Amethyst und Fluorit, silberne traubenförmige Ohrringe des Typus Volin, silberne Ringe und Kopfschmuckringe mit S-Schleife), kommen auch die Grabstätten mit etwas bescheideneren oder noch öfter ohne irgendwelche Beigaben vor. Neben der soziologischen Differenzierung sind im Rahmen der geistigen Komponente der Bijelo Brdo – Kultur auch die Elemente der benachbarten Kulturkreise bemerkbar: karantanisch-köttlacher, altungarische, altkroatische sogar auch ferne Einflüsse aus dem osteuropäischen Raum von Kiev-Russland, die in den Varianten der traubenförmigen Ohrringe des Typus Volin sichtbar sind. Das Zwischenstromland befand sich während der Dauer von Bijelo Brdo – Kultur in der Interferenzzone der Einflüsse aus Sisak und Ptuj. Und während man aus Sisak, einem erwiesenen Zentrum der Werkstattproduktion in der Zeit vor 1091, den Schmuck mit den Merkmalen der Bijelo Brdo – Kultur ins Zwischenstromland lieferte (Vinski, Z. 1970:79), interferiert es in seinen westlichen Bereichen mit Elementen des karantanisch-köttlacher Kulturkreises.

Auf diesen, etwas westlich sich befindenden Kulturkreis üben die Religionszentren Aquileia und Salzburg einen sehr starken Einfluß. Die Wirkungen aus dem altkroatischen Kulturkreis haben im Laufe des 11. Jh. auch das Zwischenstromland von Sava und Drava erreicht. Diese Behauptung wird durch die bis heute noch einmalige Erscheinung eines Balkenteiles unterstützt, der zu einer mit Doppelflechtbändern und Haken verzierten Altarwand gehörte und offensichtlich ein Teil der Kirchenausstattung eines präromanischen Sakralobjektes in Lobar im Kroatischen Zagorje war (Karaman, Lj. 1948:109). Dieses wertvolle Fragment der Vergangenheit, auf dem die ersten Buchstaben der Schriftkundigkeit in der mittelalterlichen Zeitperiode des kontinentalen Kroatiens zu lesen sind, bestätigt die Stärke des Kirchenbauwesens schon vor der Ankunft der Arpad-Dynastie in die Region des westlichen Zwischenstromlandes.

Die materielle Komponente des Bijelo Brdo-Kulturkreises auf dem betrachtenden Gebiet wird aufgrund archäologischer Untersuchungen einzelner Wasserburgen aber auch aufgrund der Terrainambulationen der Ansiedlungen wahrgenommen. Eine der Charakteristiken der frühmittelalterlichen Zeitperiode ist das Phänomen der befestigten Wasserburgen, die längs des außergewöhnlich gut entwickelten hydrographischen Netzes dieses Gebietes entstehen. Diese relativ starken Wasserburgen entstehen in Fluschenmäandern, an den Fluß- und Bachmündungen, auf den stets überschwemmten und sumpfigen Gebieten, aber auch auf den bedeutenden Bodenerhebungen. Sie haben hauptsächlich einen kreisförmigen Grundriß, sind durch ein System von Wassergräbern und Erddämmen mit Holzpalisaden sowie durch hölzerne Hängebrücken geschützt. Diese Sumpfsümpfe sind in der Landschaft nach Toponymen Vukolek, Okol, Sigetec, Kruge zu erkennen, die in der mündlichen Übertragung als Erinnerung an diese sicheren »Zufluchtsinsel« bestehen.

Slika 38

Plovdiv grad

kat. br. 536

Diese befestigten Siedlungen, die anfangs die Rolle der Zufluchtsörter haben, gewinnen nach dem Übergang zu der ansässigen Lebensweise, die auf der Waldlichtung und Landbearbeitung beruht, einen ganz anderen Charakter. Die Wasserburgen entwickeln sich bis zum späten Mittelalter zu Handelszentren, bestimmten Produktionszentren, befestigten Punkten der Grenzlinien und zu Kreuzungen wichtiger Straßen- und Flussübergänge. Diese Wasserburgen sind, mit einem Wort gesagt, oft die Kerne der mittelalterlichen Städte. Das Gesetz der Vergänglichkeit, der Natur aber auch des modernen zivilisierten Lebens ist aber der Grund der Zerstörung zahlreicher Wasserburgen, die im Laufe der Nachkriegsperiode dank der Terrainautopsie bestimmt worden sind. Archäologische Forschungen aber auch der Enthusiasmus der Terrainarbeiter-Amateure haben dazu gebracht, daß eine größere Zahl der Wasserburgen im westlichen Teil des Zwischenstromlandes mindestens überprüft und dokumentiert wurden, während in einigen Fällen die archäologische Untersuchungen zu der Aufklärung der Vergangenheit einiger Wasserburgen beigetragen haben.

Erste planmäßig gestaltete archäologische Ausgrabung eines Wasserburgs auf dem betrachtenden Gebiet (es handelte sich zwar um eine Probeausgrabung) wurde noch im Jahr 1949 am Fundort St. Peter bei Ludbreg in Podravina durchgeführt (Vinski, Z. 1949:236 u.w.; Kat. Nr.33).

Im Rahmen der Terrainrekognoszierung wurden im Jahr 1950 die Umgebungen von Varaždin und Medimurje (Murinsel) besucht. Vom Jahr 1966 bis zum Jahr 1984 wurden ungefähr zwanzig verschiedenartige Wasserburgen in Mittelpodravina bestimmt, und es wurden topographische, toponomastische und materiellen Daten gesammelt. Auf diese Weise wurden Medimurje, das Gebiet um Bilogora-Gebirge, Moslavina und Prigorje bei Sestvete rekognosziert. Alle diese Terrainforschungen haben ein Kontinuum der Wasserburgenexistenz in der Zeitspanne zwischen dem 11. Jh. und dem 16. Jh. bewiesen.

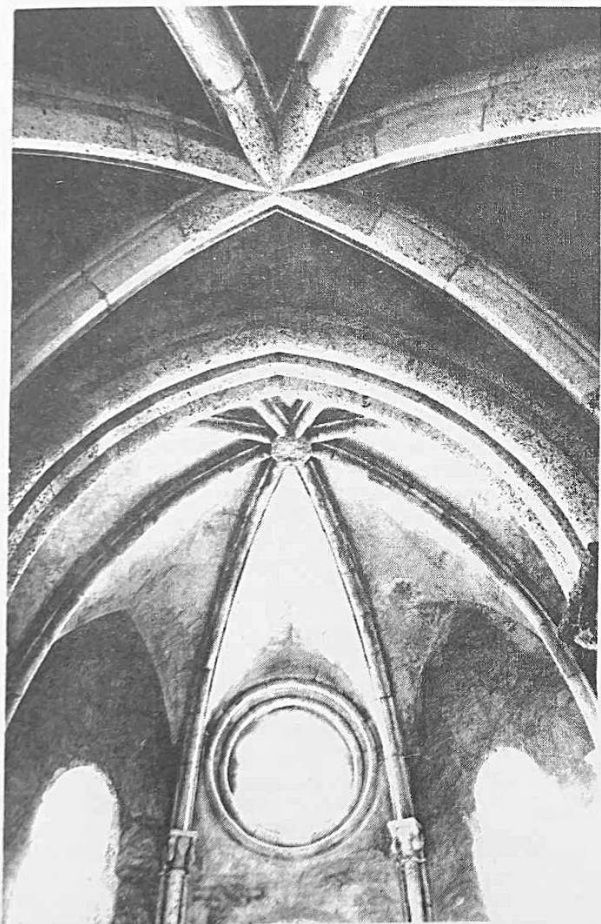
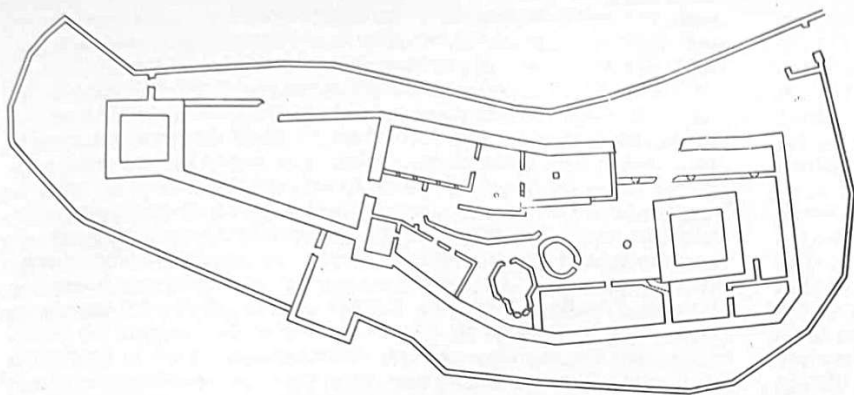
Die zufälligen Einzelfunde aus den Fundorten in Podravina um Varaždin und Koprivnica, die das tägliche Leben dieses Raumes in der Zeitspanne zwischen dem 9. Jh. und dem 12. Jh. illustrieren, tragen zu der Aufklärung der frühmittelalterlichen Zeitperiode bei. An den Fundorten Koprivnica – Cerine III (Marković, Z. 1986; Kat. Nr. 13), Delovi – Grede I (Marković, Z. 1984; Kat. Nr. 3), Koprivnički Bregi – Seče (Marković, Z. 1979; Kat. Nr. 14), Koprivnička Rijeka – Rudina I (Marković, Z. 1979a; Kat. Nr. 16) und Ludbreški Ivanac – Polje I (Marković, Z. 1986a; Kat. Nr. 20) ist nämlich das häufige Vorkommen der Keramikfunden der mittelalterlichen slawischen Bevölkerung des Zwischenstromlandes in der Erdoberfläche bemerkt worden (Marković, Z. 1981:33-39 mit der Lit.). Das Repertoire der Funde aus diesen Fundstellen wird durch die fragmentar erhaltenen Überreste des unbeweglichen Charakters ergänzt, z. B. Feuerstellen, Fußböden der Häuser und Gruben als Bestandteile der frühmittelalterlichen Unterkünfte.

An einigen der Fundörter wie z. B. in Sigetec bei Ludbreg, wo man Funde aus mehreren Zeitperioden gefunden hat, werden Grundrisse von etwa zehn mittelalterlichen Gruben mit Keramikfunden, Pfeilspitzen, Messern, Lanzen und Hufeisen gefunden (Šimek, M. 1982:265-278; Kat. Nr.).

Diese nur oberflächlich aufgezeigten Offenbarungen des Bijelo Brdo – Kulturkreises, die sich auf das Lebenscharakter beziehen, weisen auf den Ackerbau hin, der der wichtigste Wirtschaftszweig der Bevölkerung war. Das Agrarland dehnt sich auf hier erwähntem Gebiet sehr weit aus, und so spielte die Landwirtschaft, als ein der wichtigsten Elemente für die Entstehung und Entwicklung des späten mittelalterlichen Staates, eine sehr wichtige, geradezu entscheidende Rolle.

In der mittelalterlichen Slawonien, in die auch das westliche Zwischenstromland von Drava und Sava eingeschlossen ist, entsteht am Ende des 11. Jh. während der Regierungszeit vom König Ladislav aus der Arpad-Dynastie um das Jahr 1093 die erste Kirchenorganisation – Zagreber Diözese. Gleichzeitig wurden auch die Grundlagen der politischen Organisation geschaffen und dadurch wird sie unmittelbar in das politische Leben des europäischen Mittelalters eingeschlossen (Klaić, N. 1971:502). Im Zusammenhang mit der Kirchenorganisation in Zagreb und den Beziehungen mit Europa ist auch die Anwesenheit von Kunstwerken der europäischen Kultur leicht verständlich – wie z. B. illuminierte Kodexe, Elfenbeindiplome, ein Kupfergefäß und der berühmte bestickte Umhang des Königs Ladislav, die sich im Zentrum der neuen Diözese befanden (Karaman, Lj. 1948:104).

Die Regierungszeit der Könige aus der Arpad-Dynastie in der Zeitspanne zwischen dem Ende des 11. Jh. und dem Jahr 1300, also bis zu der Machtübernahme durch Anjou-Dynastie aus Neapel ist bei uns durch die Schöpfung den ersten monumentalen Ramen des mittelalterlichen Lebens gekennzeichnet. Diese Zeitperiode findet auf dem Gebiet des Zwischenstromlandes ihren Ausdruck in der Erscheinung der Romanik. In dieser Zeit werden auch befestigte Siedlungen, die sgn. »Burgen« gebaut, die in diesem für die Entstehung der Burgen idealen Relief in einer logischen Folge auf den Berge Medvednica (der Burg Medvedgrad), Kalnik (Veliki Kalnik), an westlichen Abhängen von Bilogora-Gebirge (Kamengrad) und Moslavačko Gorje (Garić grad und Jelengrad) entstanden sind. Außer diesen befestigten Burgen werden auch befestigte Bergsiedlungen gebaut, wie z. B. auf dem Berg Moslavačko gorje (Kutinec und Turski Stol). Während der allgemeinen mittelalterlichen Unsicherheit, die durch einen vorübergehenden aber, wie es scheint, zerstörenden Einbruch der Mongolen (Tataren) im Jahr 1242 erhöht wurde, haben die Lebensbedingungen auf eine starke Notwendigkeit des Burgenaufbaus hingewiesen. Sie entstehen als Zentren der Feudalherren an erhobenen, natürlich geschützten Orten. Diese Voraussetzungen werden durch die Tätigkeit eifriger, oft ausländischer Baumeister vervollständigt. Sie werden weiterhin als Elemente der wohl bekannten Fortifikationschema gestaltet, die an Einzelheiten wie Festungstürme, repräsentative Wohnräume (palas), Sakralobjekte, Schutzwandzonen, Korridore, Türme und geschützte Türe zu erkennen sind. Der schönste Beispiel eine solchen frühmittelalterlichen Burg stellt Medvedgrad bei Zagreb dar, der seit dem Jahr 1973 als Beispiel der gründlich durchdachten, systematischen und gut organisierten archäologischen Untersuchung gilt, die von entsprechender konservatorisch-restauratorischen Arbeit begleitet wird (Miletić, D. 1984:65-92 und Kat. Nr. 21). Außer diesen Arbeiten auf der Burg Medvedgrad sind hier noch ähnliche aber (dem Umfang nach) wesentlich bescheidenere Forschungen auf dem Kalnik-Gebirge (castrum Kemlek) (Homen, Z. 1981:19 und Kat. Nr. 12), Kamengrad bei Koprivnica (Demo, Z. 1984:320-360 Kat. Nr. 31) und schließlich Garić Grad (Iveković, D. 1969, Kat. Nr. 8) zu erwähnen. In die Kategorie dieser Festungen aus dem 13. Jh. soll unbedingt auch Jelengrad an den westlichen Abhängen von Moslavačka Gora eingeschlossen werden, der wie auch Garić Grad ein Zeitgenosse von Medvedgrad ist. Archäologische Ausgrabungen der erwähnten Burgen haben unsere Vorstellungen vom Aussehen der mittelalterlichen Festungen und ihrem Leben vervollständigt. Durch diese Ausgrabungen wurde nämlich eine ganze Menge des Materials gewonnen, das die Rekonstruktion des alltäglichen Lebens dieser Burgen ermöglicht hat. Rekognoszierungen idenschaftliche Antiquitätenfreunde sehr interessant, so daß wir aus ihren Schriften vom Verfallkontinuum aber auch von der Schönheit der mittelalterlichen Hinterlassenschaft in diesem Teil des

Slika 39

Zwischenstromlandes erfahren. Diese Aufzeichnungen sind eine wertvolle Voraussetzung zukünftiger Untersuchungen.

In den Zwischenräumen und auf den Kreuzungen der alten Straßenrichtungen, die in mittelalterlichen Dokumenten unter den Namen *viae magnae*, *viae veterae*, *viae exercitualis* oder *via Kolomani regis* bekannt sind, entstehen Handelszentren (*oppida*) als ein klares Ergebnis der wesentlichen durch die Entstehung des Feudalismus ausgelösten Wirtschaftstransformationen. Diese *oppida* waren oft stark befestigte Wasserburgen als es z. B. in Nedelišće in Medimurje der Fall ist, wo klare Handelsverbindungen mit den benachbarten westeuropäischen Gebieten während der Regierungszeit des kroatisch-ungarischen Königs Bela IV durch archäologische Methodologie bewiesen wurden (Tomičić, Ž. 1985 b:61-63; Kat. Nr. 25). Die Nähe der bestimmten bewohnten Ansiedlungen und der alten Straßenrichtungen wird durch Münzfunde oder Münzschatze angedeutet, die im 13. Jh. sehr oft vorkommen. Diese Münzfunde, die am häufigsten friescher Pfennige oder slawonische Denare enthalten, sind vor allem als Ergebnis der starken und ausgeprägten Handelsverbindungen mit anderen europäischen Ländern anzusehen, aber auch als Ergebnis der nach den mongolischen Überfällen 1241 – 1242 unter der Führung von Batu Kan ausgelösten Unruhen (Mirnik, I. 1981:96 u. w.). Bei der Entdeckung der Münzfunde der silbernen Friescher Pfennige am Rande der Stadt Čakovec ist es den Archäologen gelungen, durch archäologische Methodologie den größten Teil dieses Münzfundes aus dem 12 und 13. Jh. zu retten (Tomičić, Ž. 1985 e: 57–58).

In der Epoche der Romanik auf dem großen Zwischenstromland von Drava und Sava, das nicht besiedelt war, kommen am Anfang des 13. Jh. die Angehörigen der katholischen Mönchordens aus dem europäischen Westen. Klosterkomplexe der Templer im Planina bei Sesvete und besonders die Kirche mit drei Kirchenschiffen in Glogovnica bei Križevci, die noch vor den mongolischen Überfällen gebaut wurden, sind die Beispiele dieses organisierten Auftretens, das später in der Gotik die Kulmination erreichte. Das, was auf dem übriggebliebenen Raum des Zwischenstromlandes scheinbar unbewohnt war, ist aufgrund historischer Dokumenten aus dem 12 und 13. Jh., wo es sich am häufigsten um Schenkungsurkunden oder Gerichtsverfahren handelt, als Grenzen der Landbesitze, Feudalburgen, Sakralobjekte, Straßen, Dörfer oder genauer als eine mittelalterliche Landschaft zu erkennen.

Im Zwischenstromland von Drava und Sava sind am Ende des 13. Jh. die Interessen der mächtigen Feudalfamilien Babonić und Güssing in Konflikt geraten. Das gleiche passierte auch später, während der Regierungszeit des letzten kroatisch-ungarischen Königs Andreas III (1290 – 1301) aus der Arpad-Dynastie und auch in der Zeit der Zusammenstöße zwischen den Anhängern der Anjou-Dynastie aus Neapel und dem späteren, auch kroatisch-ungarischen König Karlo Robert. Das ist die Zeit des neuen künstlerischen, aus dem europäischen Westen kommenden Phänomens – der Gotik.

Mitte des 15. Jh. war das Zwischenstromland der Schauplatz heftiger und zerstörender Auseinandersetzungen um die Banuswürde zwischen den Grafen von Cilli und Ivan Janoš Hunjadi. Bei dieser Gelegenheit wurde 1446 auch die starke Festung Kamengrad an den nördlichen Abhängen von Bilogora-Gebirge zerstört, die sich auf der strategisch wichtigen Straße nach Süden befand (Demo, Ž. 1984:320-360; Kat. Nr. 31). Durch einen großen Feuer wurde höchstwahrscheinlich auch das *oppidum* Nedelišće zerstört, wie es aufgrund der archäologischen Untersuchungen zu schließen ist (Tomičić, Ž. 1985 b:61; Kat. Nr. 25). Diese Zeitperiode ist durch die Wiederaufbau und Erneuerungen der zahlreichen befestigten Bergsiedlungen und Wasserburgen bezeichnet, besonders in Moslavina.

Dank der archäologischen Untersuchungen der befestigten Bergsiedlungen Kutinec und Turski Stol in Moslavačka Gora (Iveković, D. 1968: Kat. Nr. 17 und 35), in dem mittelalterlichen Čazma (Prosen, N. 1960; Kat. Nr. 2) und Durdevac in Podravina (Jeras, Z. – Kruhek, M. 1985; Kat. Nr. 7) wurden wertvolle Kenntnisse von den Charaktereigenschaften und von dem Aussehen solcher Festungen gesammelt, um so mehr, weil diese Burgen auch eine ganze Menge des beweglichen Inventars gegeben haben, das für die Bestimmung und Valorisierung ihres Lebens von großer Bedeutung ist. In der Zeitspanne zwischen 1963 und 1966 wurden die archäologischen Ausgrabungen der Wasserburgen in Moslavina durchgeführt. Archäologische Forschungen haben folgende Burgen umfasst: Plovin grad bei Kutina (Kat. Nr. 27), Tomašica (Kat. Nr. 34) und Sokolovac bei Čakovec (Iveković, D. 1968: Kat. Nr. 30). In der letzten Zeit wurden die archäologischen Probegrabungen der Wasserburgen auch in Medimurje am Fundort Dvorišće neben dem alten Mäander von Flüsschen Trnava durchgeführt (Tomičić, Ž. 1985 a:63–64; Kat. Nr. 5). In den Tiefen in Podravina in der Nähe von Ludbreg am Fundort Sigetec (Šimek, M. 1982:265–278) und in der Nähe von Koprivnica an den Fundorten Delovi – Grede I und Grbaševac (Marković, Z. 1981b, 34; Kat. Nr. 3 und 9) wurden Elemente der Ansiedlungen gefunden (Gruben, Feuerstellen und Herde), die in die Zeitspanne zwischen dem 12 und der Mitte des 16. Jh. bestimmt sind. Sehr interessante Angaben von der Lebensweise in der spätmittelalterlichen Zeitperiode werden teilweise auch die Ergebnisse der Schutzgrabungen am Fundort Saguđovec unweit von castrum Glavnica bei Sesvete ermöglicht. Dort wurde der Grundriß eines spätmittelalterlichen Hauses mit den Resten des Fußbodens und entsprechenden Keramikfunden entdeckt (Sokol, V. 1981:184 und Kat. Nr. 17a). Mitten in der Stadt Varaždin, die als *castrum comitis*, als Sitz des Gespans (*župan*), schon am Anfang des 12. Jh., also in der Zeit des kroatisch-ungarischen Königs Bela II des Blinden (Ilijanić, M. 1963/1964:23-28) bestanden ist, wurden weiterhin noch im Jahr 1954 die Überreste einer Hütte gefunden, deren Alter später durch die C^{14} Methode bestimmt wurde. Sie ist 1435 ± 50 Jahre alt (Tomičić, J. 1983:55-57) und Kat. Nr.36).

Im Rahmen der Untersuchungen der geistlichen Kultur in der Zeitspanne des entwickelten Mittelalters wurden auch Probeausgrabungen am Fundort Poljan grad bei Javorovac in Podravina und St. Mirko (Emerik) im Burg Kamengrad durchgeführt. Die Untersuchungen des Fundortes Poljan grad haben auf die Möglichkeit der Bestimmung der mittelalterlichen Komarcha, bzw. des Sitzes des Archidiakons von Komarnica hingewiesen (Marković, Z. 1985c; Kat. Nr. 10). Sehr umfangreiche Untersuchungen am Bergfuß des mittelalterlichen Kamengrad haben die Existenz einer relativ geräumigen mittelalterlichen Nekropole bewiesen, mit zwei Beisetzungshorizonten, die die Zeitspanne von der zweiten Hälfte des 14. Jh. bis zu der zweiten Hälfte des 15. Jh. umfassen. Dabei wurde auch ein Teil des Sakralobjektes St. Mirko (Emerik) aus dem 14. Jh. (Demo, Ž. 1984: 320-360, Kat. Nr. 32) entdeckt.

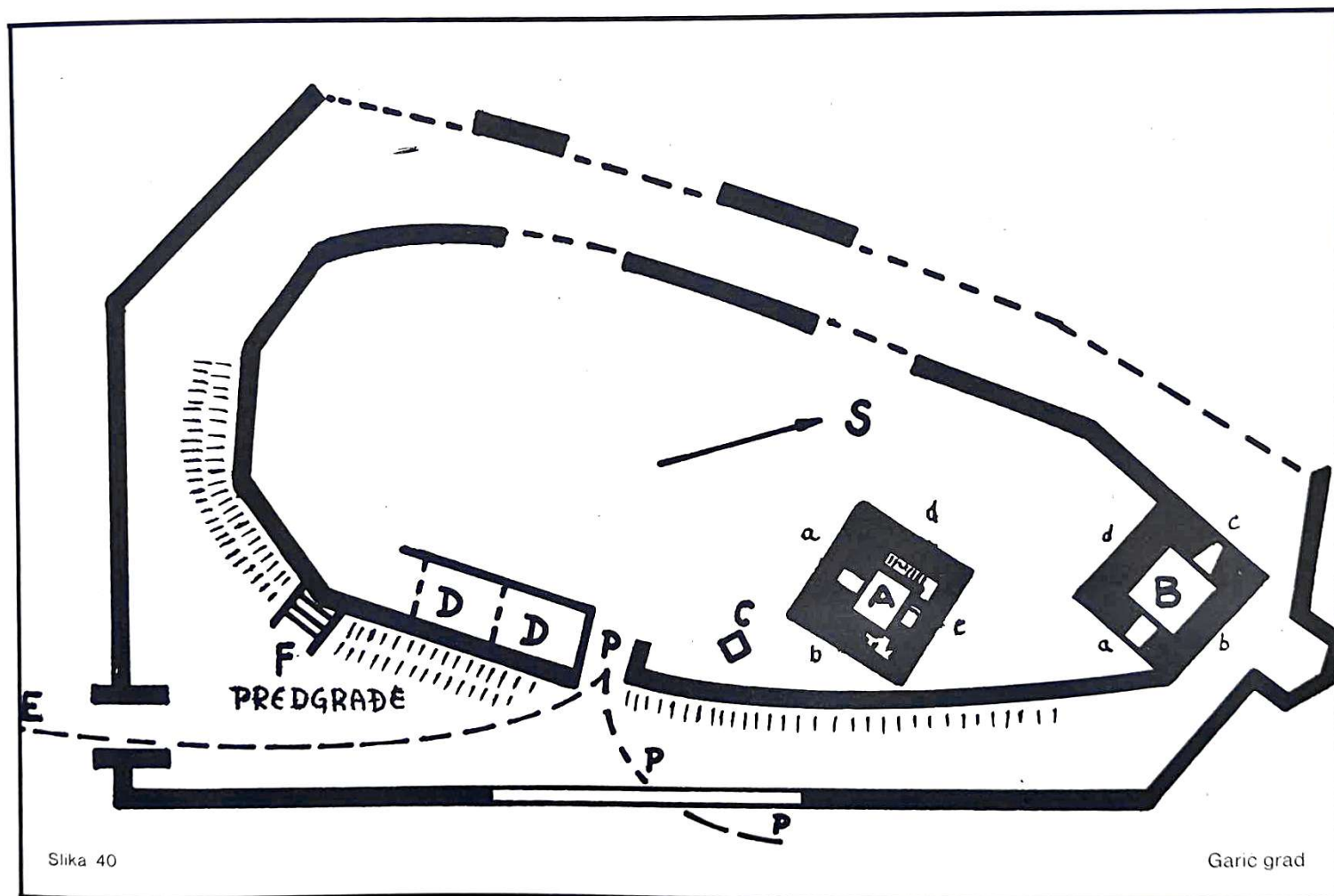
Die letzte Etappe dieser kurzen archäologischen und historischen Übersicht stellt die Zeitperiode der latenten durch feindliche Einfälle der neuen Eroberer – Türken – bedingte Gefahr dar. Ein großer Teil Kroatiens ist im Jahr 1500 schon erobert, und der übriggebliebene Teil beschränkt sich auf den Raum der unter den Begriff »*reliquae reliquum regni Croatiae, Slavonie et Dalmatie*« bekannt ist. Alle Kräfte, die die obere Grenze dieser Übersicht bestimmt, haben sich die Türken am Fluß Česma stabilisiert, und längs der kroatisch-türkischen Grenze wurde Militärgrenze – Vojna Krajina – gebildet,

genauer ihr slawonischer Teil. Das ist die Zeit der Renaissance-Erneuerung einer größeren Zahl der Festungen, die der neuen Kampfführung angepasst werden. Dann werden auch die Sakralobjekte befestigt – z. B. am Fundort Nova Rača bei Bjelovar, wo bei der archäologischen Ausgrabung eine neue Massengrunt entdeckt wurde, die höchstwahrscheinlich nach dem türkischen Gemetzel der Einwohner entstanden ist (Jakovljević, G. 1986:33 und Kat. Nr. 26).

Am Ende dieses kürzeren Essays muß noch hervorgehoben werden, daß in der Perspektive der archäologischen Untersuchungen der mittelalterlichen Zeitperiode auf dem Gebiet des Zwischenstromlandes die wichtigste Aufgabe die Systematisierung dieser langen Zeitperiode wird. Dieses synthetische Auffassen dieser Makroregion soll aber nicht mehr auf den Erfahrungen beruhen, die aufgrund der unwichtigen archäologischen Relikte oder begrenzten archäolo-

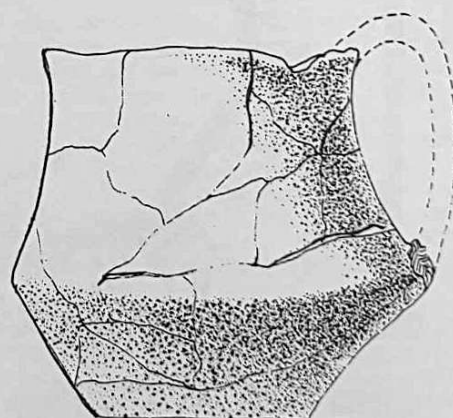
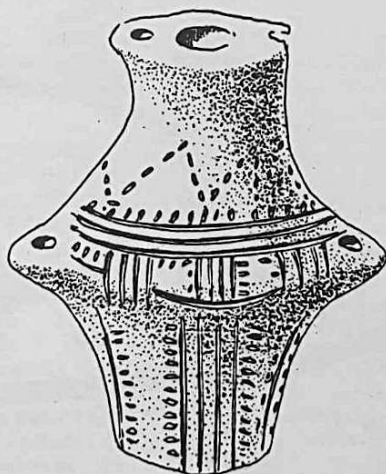
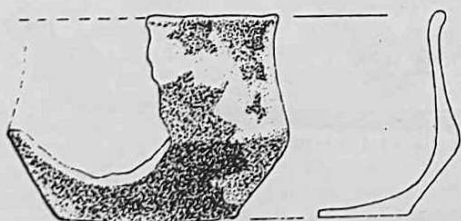
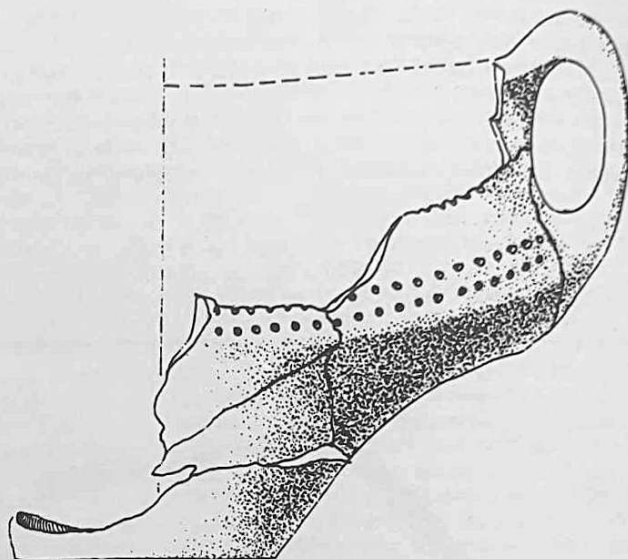
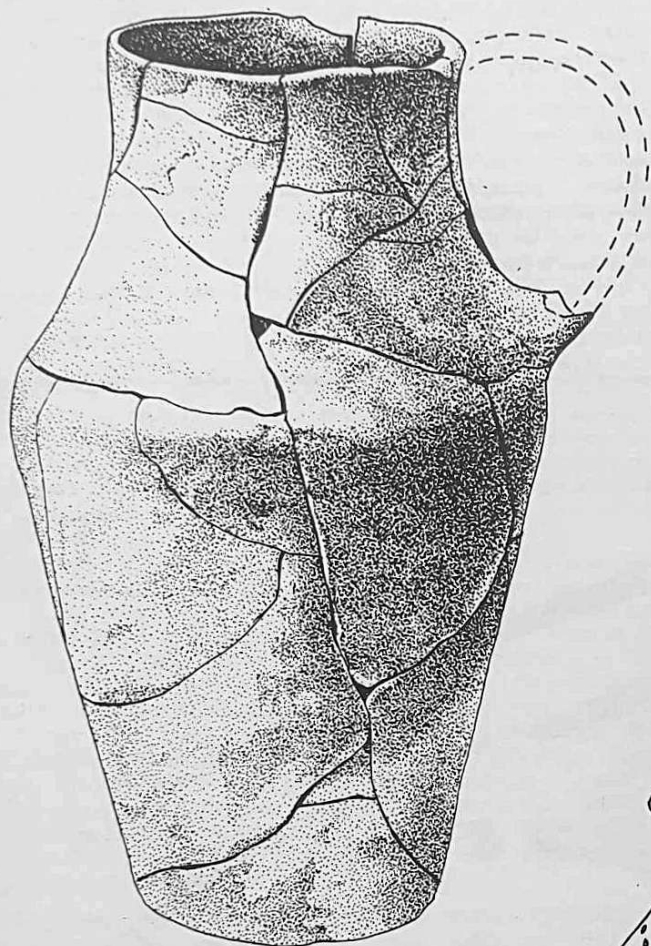
gischen Unternehmungen, sondern aufgrund eines langfristigen Programmes einer interdisziplinären wissenschaftlichen Forschung dieser delikaten Problematik beruht. Nur mit einer solchen organisierten Arbeitsweise, für die Medvedgrad ein Beispiel ist, und mit Hilfe der ganzen Gesellschaft wird eine neue, dritte Etappe der archäologischen Tätigkeit möglich, deren Ergebnisse eine allumfassende kulturelle Darstellung des Mittelalters liefern werden, statt dieser, summarisch aufgezählten Elemente einer typologisch-chronologischen Bestimmung. Ein weiterer Schritt wird jedenfalls die Übereinstimmung der sämtlichen vorgefundenen Stratigraphie mit dem Kulturbild des europäischen Raumes, dessen integraler Bestandteil auch diese Makroregion des Kroatiens ist. Aurea etas stehen also erst vor den zukünftigen Forscher dieser vor kurzem noch geheimnisvollen Jahrhunderte des Mittelalters in diesem Teil des kontinentalen Kroatiens.

Željko TOMIĆ

Slika 40

Garci grad

Slika 41

Beketinec – Imbralovec kat. br. 1 9
2 7 5

Prethistorijska nalazišta

1. APATOVAC – Hum, Križevci

Naselje vučedolske kulture, 18 km sjeverno od Križevaca, 310 m nadmorske visine. Istočni obronci Kalničkog gorja. U blizini izvori mineralne vode. Lokalitet poznat od ranije. Učitelj Vjekoslav Dukić istraživao je to područje 1941. godine, u vrijeme tamošnjeg službovanja. Tada je pronađeno više primjeraka koštanog oruđa, kamenih sjekira, kremenih nožića, glinenih idola i životinjskih figurica.

Pokusno sondiranje izvršeno je u studenom 1977. godine, na površini 3 m², s ciljem utvrđivanja sačuvanosti sloja i mogućnosti kasnijih većih istraživanja. Hum je istaknuti brežuljak južno od Apatovca, a sondiranje je obavljeno na istočnoj padini brijega. Ustanovljena podnica nadzemne kuće na dubini 50 cm. Pronađeno je više ulomaka grube keramike i nekoliko urezima ukrašenih ulomaka finije keramike, djelomično obrađeni jelenji rog i nekoliko kremenih artefakata.

Istraživanje financirao GMKŽ, a voditelj je bio Zorko Marković.

Prema keramičkom materijalu nalazište je pripadalo nosiocima vučedolske kulture, datirano na prijelaz eneolita u rano brončano doba, odnosno kasni B-2/C stupanj vučedolske kulture. Materijal u GMKŽ.

Literatura

Z. Marković, 1981 a

Z. H.

2. BEKETINEC – Imbralovec (Topolje), Križevci

Lokalitet se nalazi 14 km zapadno od Križevaca, na jednom uzvišenju (170 m n.v.) između sela Beketinec i Dubovec. Put koji vodi u Dubovec dijeli lokalitet umjetno na dva dijela. Zapadno zemljište je Imbralovec, a istočno od puta Topolje. U blizini protiče potok Črnc.

Lokalitet je već dulje poznat u arheološkoj literaturi. Pedesetih godina je učitelj Vjekoslav Dukić otkopao dvije zemunice, a na čitavom tom prostoru još i danas se pronalazi mnoštvo površinskih nalaza.

Posljednja istraživanja provedena su u studenom 1978. god. (na zemljištu Imbralovec) i u travnju 1979. g. (na zemljištu Topolje). Ukupno istraženo 90 m². Pronađene dvije zemunice. Sa zapadne strane puta zemunica je bila dužine 6,5 m, a činila su je tri jamska prostora. Na zemljištu Topolje otkrivena je velika zemunica, dužine 15 m. U dva najveća ukopana prostora ustanovljena su ognjišta. Jedno ognjište je bilo izvan objekta. Naselje jednoslojno.

Istraživanje financirao GMKŽ.

Voditelj: Zoran Homen.

Obje zemunice dale su obilje keramičkih nalaza, uglavnom ulomaka. Od atraktivnijih, ali tipičnih nalaza, ističu se male keramičke boči-

Slika 42

Beketinec – Imbralovec (Topolje)

ce, od kojih je jedna ukrašena sačuvana gotovo u potpunosti. Gruba keramika je brojčano više zastupljena. Rađena je sa puno primjesa pijeska i drobljenog kamena. Fina keramika je uglavnom ukrašena. Na manjem broju ulomaka sačuvana je bijela inkrustacija. Vrlo česti nalaz bile su noge od zdjela na nozi, keramičke žlice, bikonične zdjele i lonci.

Nalaze od kamena čine polirane, trapezaste sjekirice, široke i plosnate motike, te brojni kremeniti nožići i strugala, pronađeni u višim otkopnim slojevima.

Naselje datiramo u bakreno doba ili eneolit, odnosno u punu klasičnu fazu laisnjske kulture ili stupanj II-B (po Dimitrijeviću). Materijal u GMKž.

Literatura

S. Dimitrijević, 1979 b
Z. Homen, 1980

Z. H.

3. BOJAČNO – Špičkov breg, Klanjec

Prethistorijsko gradinsko naselje uzdiže se na 493 m aps. vis., iznad današnjeg sela Bojačno kod Podčetrtka. Lokalitet je smješten uz lijevu obalu rijeke Sutle, te svojim položajem obuhvaća najzapadniji rub Maceljske gore.

Špičkov breg je manja gradina koja ima oblik kupolastog uzvišenja. Jugozapadna strana gradine je strma i nepristupačna, dok se na sjeveroistoku blago spušta u kotlinu. U podnožju gradine šire se prostori na kojima su se već ranije pronalazili površinski nalazi keramike.

Probna iskopavanja provedena su 1985. god. u suradnji sa ZZK. Istražena je površina od cca 250 m². Voditelj istraživanja: I. Pavišić iz CPZ OA. Pokusne sonde pokazale su kulturni stratum debljine 0,30–0,60 m iz kojeg je prikupljeno mnoštvo nasebinske keramike. Arheološki materijal iz Špičkovog brega može se podijeliti na pretežno grubu keramiku i nešto manje ulomaka fine keramike. Od grube keramike izdvajaju se lonci s ornamentiranim plastičnim aplikacijama s otiscima prsta, te široke zdjele s plastičnim trakama. Od fine keramike zastupljene su konične zdjele uvučenog oboda, te šalice s uzdignutim trakastom drškom. Nalazi pripadaju periodu od kasnog brončanog do mlađeg željeznog doba.

Materijal čuva ZZK.

I. P.

4. BUKOVJE, Križevci

Lokalitet se nalazi 3,5 km jugoistočno od Križevaca (150 m n.v.), u blizini magistralne ceste za Bjelovar. Zaštitno iskapanje provedeno je 1980. godine na jednom prirodnom uzvišenju između vinograda, na mjestu gdje se sada nalaze spremnici za vodu križevačkog vodovoda.

Ukupno istražena površina iznosi 24 m². Otkopan je jedan zemunični objekat u dužini 6,5 m. Njegove dimenzije su bile i veće, ali iz objektivnih razloga nismo bili u mogućnosti proširiti iskop. Zemunica se sastojala od nekoliko ukopanih prostora, maksimalne dubine 1,5 m. Na jednom od hrbata između zemuničnih »prostorija« uočena je rupa stupa-nosača. Drugih tragova krovne arhitekture nije bilo. U istočnom dijelu objekta konstatirano ognjište. Kulturni sloj je bio de-

bljine 30 cm. Naselje jednoslojno. Istraživanje proveo GM Križevci. Voditelj: Z. Homen.

Keramički nalazi pokazuju bolju kvalitetu izvedbe u odnosu na neke druge lokalitete iste kulture.

Od oblika posuda izdvajamo bikonične vrčice, minijature bočice, zdjele različite profilacije, keramičke žlice i noge od zdjela na nozi.

Kameni proizvodi zastupljeni su plosnatim, trapezastim sjekiricama, jednom masivnijom sjekirom u jednom primjerku i s bušenom rupom.

Ostataka kostiju nije bilo.

Datacija: bakreno doba ili eneolit, lasinjska kultura, II-B stupanj (po Dimitrijeviću).

Materijal u GM Kž.

Literatura

Z. Homen, 1981 a

Z. H.

5. CERJE NOVO – Draguševac, Ivanec

Lokalitet predstavlja brežuljak južno od ceste Varaždin-Ivanec, cca 12 km zapadno od Varaždina. Na brežuljku je bilo situirano veće eneolitsko naselje sa zemunicama, odnosno poluzemunicama, koje je devastirano eksploatacijom gline za potrebe obližnje ciglane.

Zaštitna iskopavanja vršena od 1948. do 1950. godine, a istražena je površina od oko 75 m². Istraživanja GMV.

Voditelj: Stjepan Vuković.

U toku istraživanja sakupljena je veća količina lasinjske keramike, te kamenih strugala, okivača, jezgri, sjekira i batova. S obzirom na arheološki materijal radi se o tipičnom zemljoradničkom naselju. Potvrda za bavljenje stočarstvom nema. Zanimljivost predstavlja tip vrlo dugih poluzemunica natkrivenih krovom na dvije vode. Dužina objekata iznosila je 30 – 40 m. Ustanovljeni su i tragovi koso zabijenih kolaca koji su činili konstrukciju krova.

Nalazi pripadaju lasinjskoj kulturi.

Materijal čuva GMV.

Literatura

S. Vuković, 1954

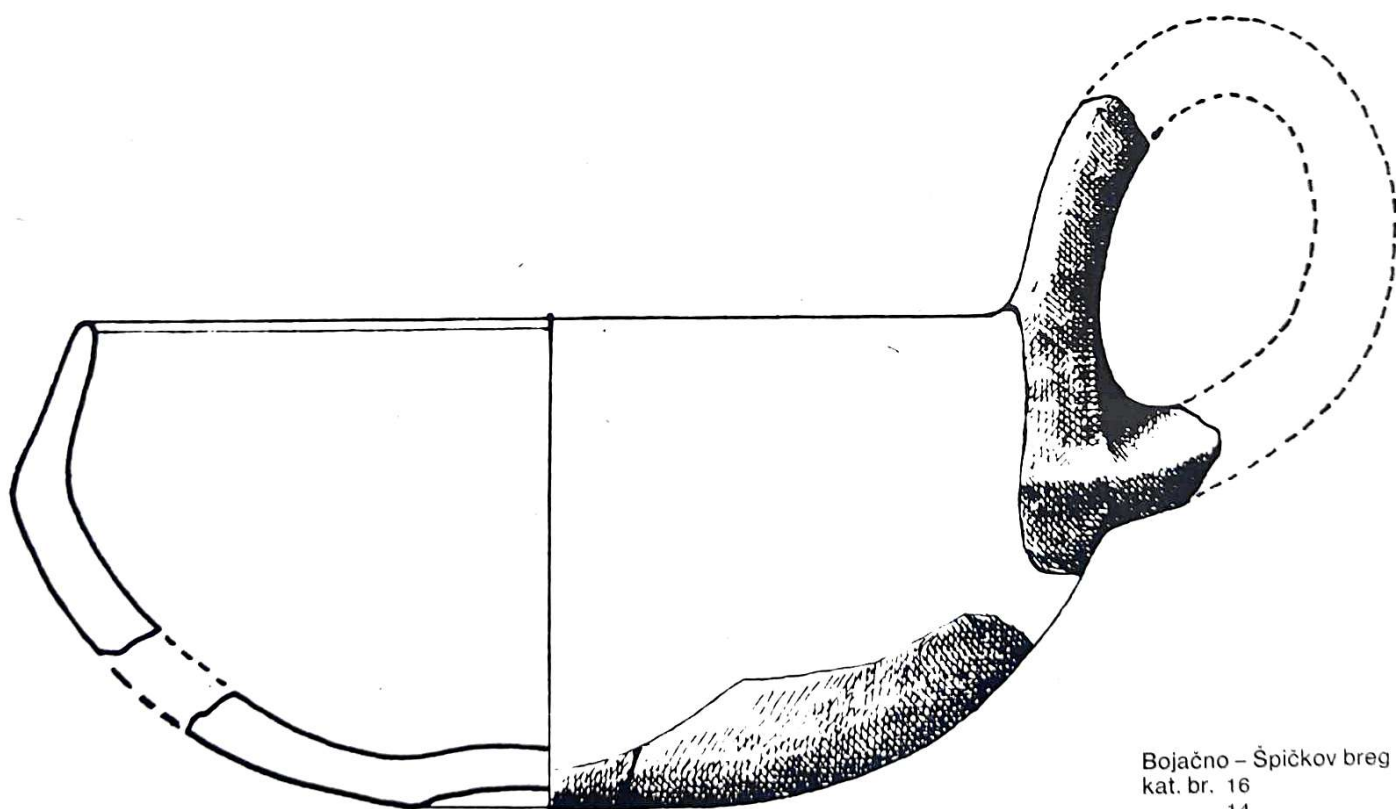
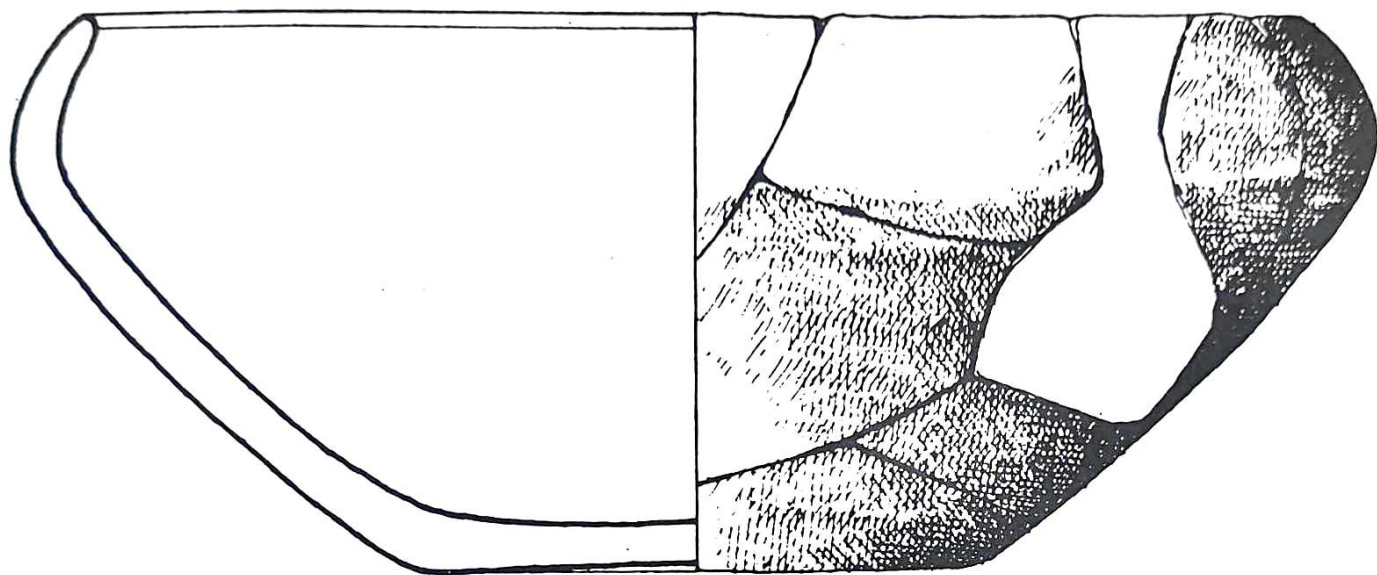
M. Š.

6. CERJE TUŽNO – Krč, Ivanec

Brežuljak Krč nalazi se desetak kilometara zapadno od Varaždina, s desne strane ceste Varaždin-Ivanec. Uzvisina dominira okolnom ravnicom koja se proteže sve do Drave i Varaždina. Krč je okružen tokovima Plitvice i potoka Lukavca koji za dugih jesenskih kiša poplavljaju nizinu i pretvaraju je u močvaru. Ovi močvarni tereni otežavali su pristup do uzvišenja i do većeg naselja situiranog na brežuljku.

Na Krču se nalazilo zemuničarsko naselje koje je danas uglavnom uništeno eksploatacijom gline za potrebe ciglane. S obzirom na konstatirane tragove kolaca može se zaključiti da su nastambe bile zemunice odnosno poluzemunice s krovom na dvije vode. Od ostalih objekata konstatirane su jame i ognjišta.

Zaštitna iskopavanja vršena su u nekoliko navrata. Financirao ih je Gradski muzej Varaždin. Voditelj iskopavanja 1950, 1951, 1963. i 1969. godine bio je Stjepan Vuković. Istraživanje provedeno 1969. godine vodio je Željko Tomić. Zaštitna iskopavanja 1977. i 1982.

Slika 43

Bojačno – Špičkov breg
kat. br. 16
14

Bukovje kat. br. 19 20 22
 24 21 25
 27 23

Slika 44

Slika 45

Cerje Tužno – Krč

kat. br. 49

godine vodila je Marina Šimek. Istražena je površina od ukupno 160 m², te konstatirano i istraženo 6 zemunica, 2 jame i 1 ognjište.

Pokretne nalaze čine predmeti lasinjske kulture: većinom gruba i prijelazna keramika, kamene jezgre i iveri, iveraško oruđe, te polirane kamene sjekire i batovi sa i bez rupe za nasad drške. Nađeno je i nekoliko fragmenata donjaka žrnjeva. Upotreba metala nije dokazana.

Stanovništvo se bavilo zemljoradnjom, a vjerojatno lovom i ribolovom. U naselju je bila razvijena proizvodnja keramike i kamenog oruđa i oruđa.

Materijal čuva GMV.

Literatura

S. Vuković, 1954
Z. Tomićić, 1969 a
M. Šimek, 1983

M. Š.

7. ČAZMA – Rađinac, Čazma

Lokalitet je smješten na južnom perifernom dijelu Čazme, na istoimenom brežuljkastom uzvišenju, dijelom pošumljenom, koje predstavlja jedan od krajnjih izdanaka Moslavačke gore prema rijeci Česmi. Prvi površinski nalazi ranobrončanodobne keramike otkriveni su

prilikom rekognosciranja koja je u mjesecu svibnju 1980. godine vršio Zavičajni muzej u Čazmi.

U prvom pokusnom iskopavanju izvedenom u mjesecu srpnju 1983. godine otvorene su dvije međusobno povezane sonde ukupne površine 24 m², a u mjesecu studenom iste godine istražene su još četiri sonde u neposrednoj blizini ranije istraženih, ukupne površine 50,5 m².

U toku obje istraživačke kampanje neposredno ispod površinskog recentnog sloja otkriven je kulturni stratum debljine 30 cm u kojem su bile ukopane jedna jama bubrežastog oblika (I a-b), te jama jajolikog oblika (II), koje su vjerojatno služile za objavljivanje svakodnevnih poslova, kao i jedna mala jama okrugle forme (III) koja je zbog jake primjese gara služila kao vatrište. Iskopavanjima je utvrđeno postojanje jednoslojnog naselja kratkotrajne upotrebe čiji je stambeni horizont sudeći po brojnim ostacima gara u otkrivenim jamskim objektima gorio u požaru. Prema dosadašnjim višegodišnjim rekognosciranjima ustanovljeno je da je naselje zapremalo čitav prostor brežuljka u približnoj veličini od 2,5 hektara.

Kulturni stratum sadržavao je u gotovo svim istraženim sondama, a posebno u objektu I-a, brojne fragmente keramičkih posuda koje po oblicima, a naročito po načinu ukrašavanja pokazuju niz srodnosti s keramičkim inventarom Kisapostag-kulture. Ornamentalni sistem primijenjen na fragmentima keramičkih posuda otkrivenih u toku iskopavanja pokazuju da se radi o lokalnoj varijanti Kisapostag-kulture, a ne o importiranom materijalu iz zapadne Mađarske. Fundus pripada razdoblju ranog brončanog doba, odnosno ranoj fazi već formirane Kisapostag-kulture, a u kulturnom pogledu pripada razdoblju između vinkovačke i licensko-keramičke kulture. Prema dosadašnjem stanju istraživanja lokalitet »Rađinac« predstavlja jedino nalazište u SZH na kojemu je materijal srodan Kisapostag-kulturi ustanovljen u jasnim stratigrafskim okolnostima, odnosno u stambenom horizontu naselja.

Ova pojava indicira mogućnost supstratne uloge Kisapostag-kulture u nastanku licensko-keramičke kulture, što predstavlja novinu u odnosu na ranije teze o porijeklu licenske kulture isključivo u ljubljanskoj kulturi.

Istraživačkim radovima na ovom lokalitetu rukovodio je Vjekoslav Štrk, kustos Zavičajnog muzeja Čazma, a sredstva je osigurao općinski SIZ kulture.

Keramički materijal s iskopavanja čuva ZMČ.

Literatura

V. Štrk, 1984

V. Š.

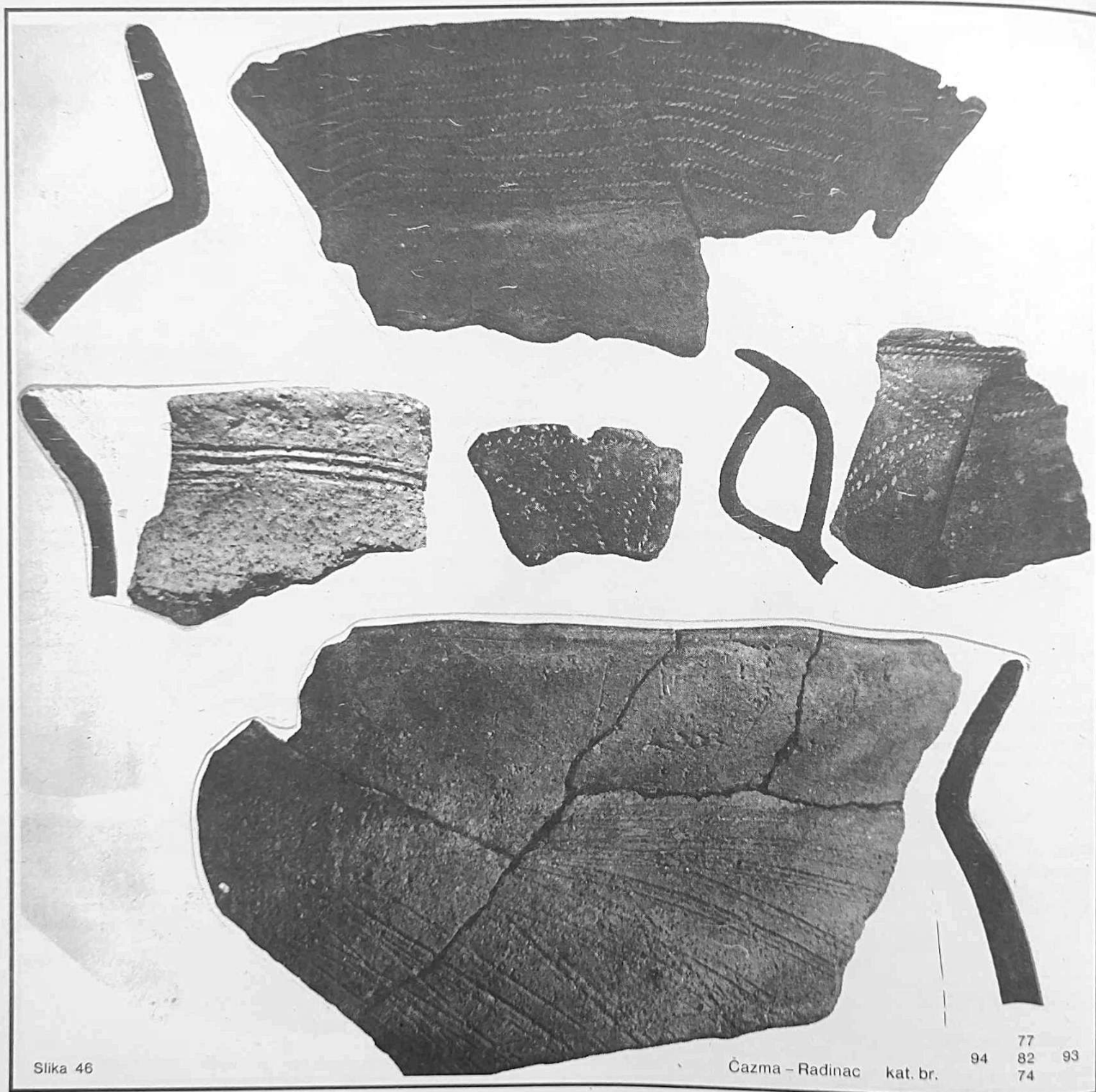
8. DELOVI – Beljevine I, Koprivnica

Lokalitet se nalazi na niskoj pješčanoj dini (121 m n.v.), udaljenoj od nalazišta Poljane I (v. dalje) oko 500 m jugoistočno. Na površini je nalazena halštatska i srednjovjekovna keramika. Pri zaštitnim radovima 1983. god. otvorena je sonda površine 10 m², ali nije dala rezultate. Sondiranje MGKc. Voditelj: Z. Marković.

Z. M.

9. DELOVI-Grede I, Koprivnica

Lokalitet Grede I prije niveliranja za »Podravkinu« Farmu za tov junadi predstavljao je najviši brijeg na terenu sjeverno, istočno i sjeve-

Slika 46

Čazma – Radinac kat. br.

94	77	93
	82	
	74	

roistično od sela Delovi (12 km JI od Koprivnice), gdje se nalazi čitav kompleks nalazišta (ranija n.v. 129 m). Zaštitnim iskopavanjima i hitnom nužnom intervencijom 1982. god. istražena je površina od cca 300 m² (zbog karaktera radova, koji su bili već u toku, računamo samo površine s objektima). Konstatirano je postojanje 49 objekata iz završetka kasnog brončanog doba, kasnog latena i srednjega vijeka.

Kasnoj fazi kulture polja sa žarama pouzdano pripadaju objekti 24, 25 i 26. Objekt 25 (zemunica) u istraženom dijelu bio je dug 20 m. Osim brojnih keramičkih nalaza karakterističnih za ovo razdoblje (Ha B, 9/8. st.p.n.e.), tu je pronađena i brončana igla s vazastom glavicom i zadebljanjem ispod nje. U objektu 26 pronađena je jednostavna brončana narukvica.

Kasnom latenu pripadaju objekti 4, 5, 7, 8, 45, 46, 48, a najvjerojatnije i 47. Grafitirana češljasta i crvena keramika, uz metalne nalaze, datiraju ove objekte u drugu pol. 1. st.p.n.e. (metalni predmeti: tri brončane fibule, te željezni srp, sjekira, nož, klin, ralo i strugalo).

Ranom srednjem vijeku (9–11. st.) pripadaju tri objekta, razvijenom (od 12. do prve pol. 14. st.) 11 objekata, a kasnom (druga pol. 14 – pol. 16. st.) pouzdano dva. Osim keramike nađeni su i željezni predmeti (strugalo, pločica, nož). Objekt 33 je uništen grob s prilogom jednog lonca, a objekt 38 podnica plitko ukopane kuće (duga 9 m). Naselje je napušteno u vrijeme turskih ratova.

Iskopavanje MGKc. Voditelj: Z. Marković. Materijal u MGKc.

Literatura

Z. Marković, 1984 a

Z. M.

10. DELOVI – Poljane I, Koprivnica

Lokalitet Poljane I nalazi se na gotovo neprimjetno povišenom terenu u pjeskovitoj ravnici oko 1,5 km istočno od nalazišta Grede I (121 m n.v.). Ovaj i okolni tereni su niske pješčane dine koje su godinama snižavane dubokim oranjem. Na površini se nalazi prethistorijski i srednjovjekovni materijal.

Godine 1974. otvorene su dvije sonde (70 m²). Jame 1, 2 i 3 pripadale su starijemu željeznom dobu, a jama 4 i kuća 1 kasnom latenu (1. st.p.n.e.). Iskopavanje MGKc. Voditelj: Sonja Kolar. Materijal u MGKc.

Godine 1983. zaštitnim iskopavanjem otvorene su još tri sonde (110 m²), ali su se objekti nalazili samo u jednoj, gdje su otkriveni ostaci tri jame i jednoga ognjišta iz starijega željeznog doba (8–6. st.p.n.e.). Iskopavanje MGKc. Voditelj: Z. Marković. Materijal u MGKc.

Literatura

S. Kolar, 1976

Z. Marković, 1980 a

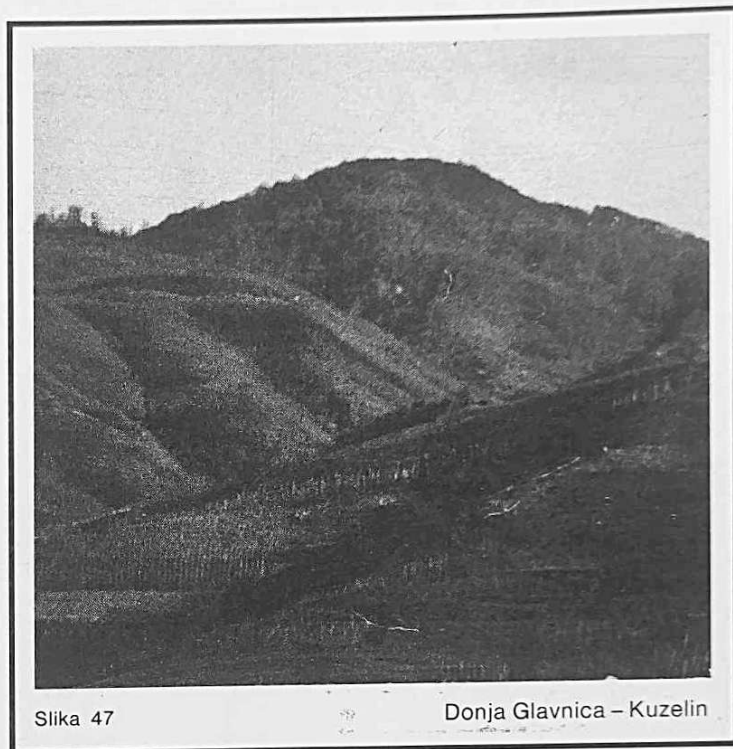
Z. Marković, 1984 a

Z. M.

11. DONJA GLAVNICA – Kuzelin, Sesvete

Višeslojni lokalitet na brijegu Kuzelin (aps. vis. 507 m) nalazi se oko 2,5 km sjeverno od sela D. Glavnica, odnosno 20 km od Sesveta.

Najstariji arheološki sloj Kuzelina pripada kasnijim fazama kulture polja sa žarama, kao i vremenu njezinog zamiranja. Prvobitno jezgro utvrđenog naselja kasnog brončanog doba formiralo se na samom

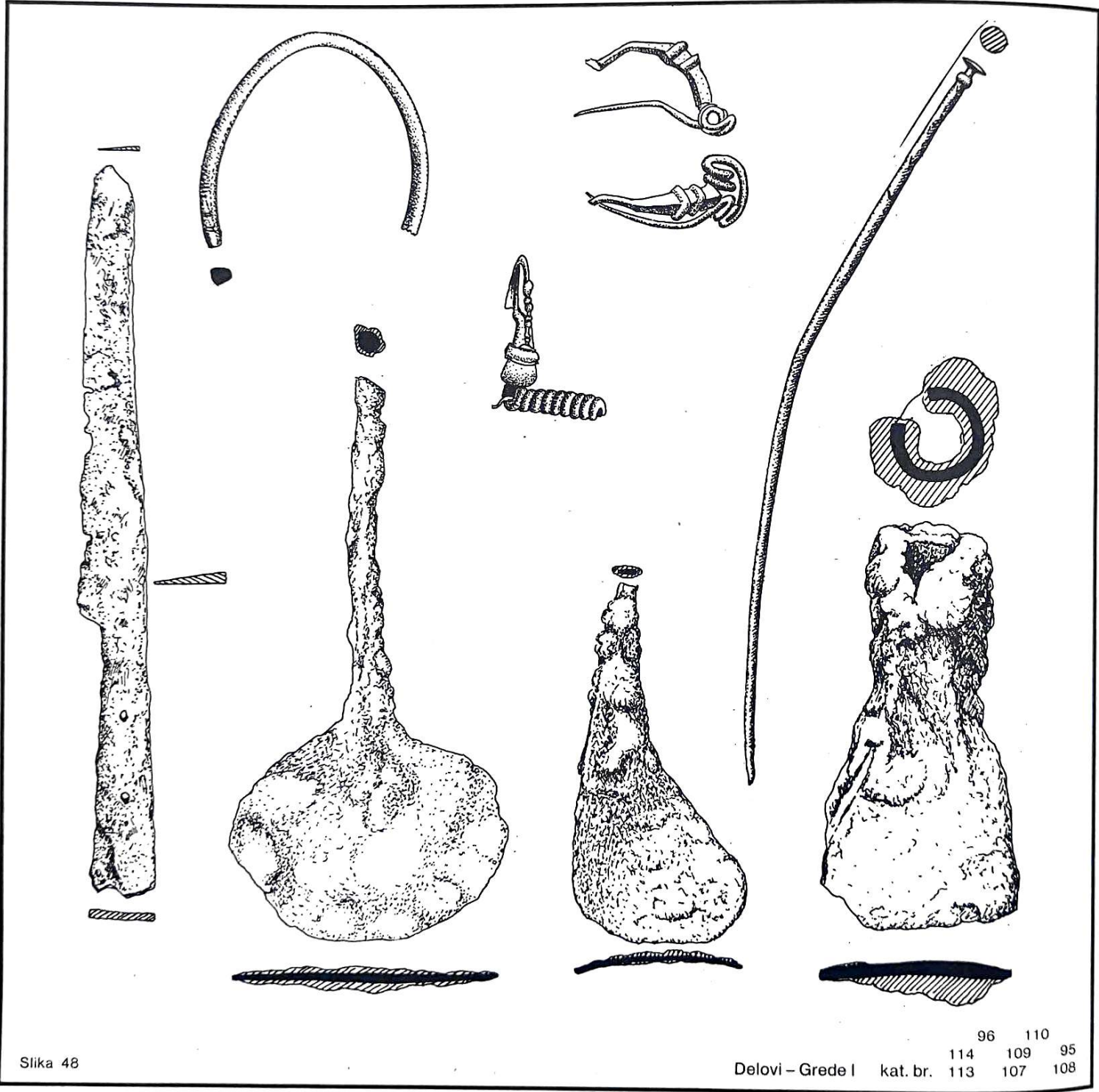

Slika 47

Donja Glavnica – Kuzelin

vrhu brijega bez naseobinskih terasa na obroncima. Jednu takvu kasnije će stvoriti latenski period. Opseg ovog ranog refugija iznosio je 200x35 m. Izgradnjom istočnog obrambeno-naseobinskog platoa u doba latena nalazi kulture polja sa žarama razvučeni su na većem prostoru. Od ukupno 2000 m² istražene površine nalazi kulture polja sa žarama prostiru se na njezinom pretežnom dijelu. Među nalazima prevladava gruba keramika s apliciranom štipanom plastičnom vrpcom. Izuzetno je rijetka crna, tankostijena polirana keramika sa sitnim turbanastim ukrasima na boku. Kod dekoriranih posuda prevladavaju plitke zdjelice turbanastih i poligonalnih rubova. Nalazi brončanih predmeta bili su rijetki: dio urezima ukrašene narukvice okruglog presjeka, dio privjeska ogrlice, pločasto »dugme«, velika ukrasna igla. Kasnije kulture na Kuzelinu poremetile su osnovnu stratigrafiju, tako da ostaci nastambi i fortifikacija nisu sačuvani. Nakon kratkog razdoblja početnog željeznog doba nalazi na ovom lokalitetu izostaju. Ponovno naseljavanje i utvrđivanje brijega započinje u doba prodiranja Kelta u ove krajeve. Tokom 2. st.pr.n.e. (najvjerojatnije) Taurisci ponovno otkrivaju stratešku važnost Kuzelina. Oni grade sa sjeveroistočne strane prethistorijskog refugija novi, 2–5 m niži obrambeni plato širine 10 m, kao prvu liniju obrane prema njegovoj jedinoj pristupačnoj strani. U tom prostoru formiraju se i nastambe obnovljenog gradinskog naselja. Poziciju bedema preslojio je kasniji antički, tako da nam se njegovi ostaci nisu sačuvali. Prosječna debljina kulturnog sloja ovog perioda iznosila je 30–40 cm.

Od keramike česti su nalazi fragmenata sa zadebljanim rubovima, nađeno je i više tipova grafitirane keramike, te posude s dubokim češljastim ukrasom. Dobro je zastupljena i siva, te crnopolirana keramika fine fature. Od metalnih predmeta nađena je brončana fibula

Slika 48

	96	110	
	114	109	95
Delovi – Grede I	kat. br.	113	107 108

kasne sheme (1. st. pr.n.e.), okrugli srebrni privjesak s kvržicama na obruču, dio brončane narukvice i »prstena«. Za kronologiju je osobito važan nalaz tri veća keltska novca tzv. »samoborskog tipa«, koji se mogu datirati u sredinu 1. st.pr.n.e.

Kontinuirana istraživanja započela su 1981. god. i traju sve do danas. Voditelj istraživanja je V. Sokol iz MPS.

Materijal čuva MPS.

Literatura

V. Sokol, 1982
V. Sokol, 1983
V. Sokol, 1984

V. S.

12. DONJA VOČA – spilja Vindija, Ivanec

Spilja se nalazi 10-tak kilometara zapadno od Ivanca, na jugozapadnoj strani Križnjakovog vrha. Ulaz joj je na 275 m aps.vis., iznad doline kojom protječe potocić Šokot. Spilja se sastoji od jedne velike dvorane kojoj duljini glavne osi iznosi 50 m, a poprečne 28 m. Visina je 10 m. Ulaz je širok 15 m, a visok skoro 3 m.

Vindija se ubraja među najznačajnije spiljske lokalitete ne samo u Jugoslaviji, već i u Evropi. Istraživanja koja su ovdje vođena od 1928. do 1967. god. (s prekidima), te noviji terenski radovi koji traju od 1974. god. pokazali su da je spilja pružala utočište čovjeku od vremena starijeg paleolita sve do srednjeg vijeka. Osim mnogobrojnog arheološkog materijala u Vindiji su sakupljene i velike količine paleontoloških nalaza. Novijim istraživanjima otkriveni su i važni paleoantropološki nalazi koji Vindiju svrstavaju među najbogatija nalazišta neandertalaca u jugoistočnoj Evropi.

Prva istraživanja spilje vršio je od 1928. godine S. Vuković. Ovaj rad vrši se izvan djelatnosti muzejske ustanove, da bi kasnija istraživanja sve do 1967. god. nastavio GMV. Voditelj je bio S. Vuković. Do 1967. godine istražena je površina od najmanje 60 m² spiljskog i 140 m² predspiljskog prostora (podaci nisu potpuni). Od 1974. god. istraživanja provodi ZPGK JAZU. Voditelj radova je M. Malez.

Najstariji kameni artefakti potječu iz završne faze starijeg paleolita (levalloisien). Na ovaj nadovezuje se litički materijal mousterien, a slijede kameni i koštani predmeti mlađeg paleolita, epipaleolita i mezolita. Među nalazima koji pripadaju širokom rasponu od eneolita do kraja mlađeg željeznog doba ističu se primjerci keramičkog materijala Retz-Gajary kulture (Višnjica tip) i liscenske keramike. Važan je i nalaz brončanog bodeža faze I kulture polja sa žarama. Sakupljena je i veća količina antičkih nalaza. Slavonska keramika, te strelica tipa »lastavičiji rep« odredjuju prelaz 8. na 9. st. kao gornju granicu korištenja spilje kao staništa i skloništa.

U toku istraživanja 1947. god. otkrio je S. Vuković tzv. grobnicu –kamenim blokovima pregrađen prostor u srednjem desnom dijelu spiljske dvorane. S obzirom na zatečeno stanje S. Vuković je zaključio da je grobnica već ranije bila opljačkana. U uskom i niskom prostoru nađeno je više fragmenata liscenske keramike, dva cijela liscenska vrčića, probušene morske školjke, perle iz rožine jelena, dva kamena strugala itd.

Bogati arheološki materijal dobiven istraživanjima Vindije dokazuje kontinuitet u korištenju spilje kroz cca 100.000 god. Nalazi pripadaju raznim kulturama, počevši od levalloisien do slavonske kulture ranog 9. st.

Materijal sa istraživanja vršenih do 1967. god. čuva GMV, a s novijih istraživanja ZPGK JAZU.

Literatura

S. Vuković, 1950
S. Vuković, 1957
S. Vuković, 1961
S. Vuković, 1967 b
S. Vuković, 1970, 31–46
za rezultate novijih istraživanja:
M. Malez, 1979a (s navedenom literaturom)

M. Š.

Prikupljeni materijal antičkog razdoblja, kako se to prigodom objavljivanja naglašava, posve je lišen stratigrafske podloge jer je spilja i prije iskopavanja S. Vukovića u više navrata prekopavana. Ipak, sakupljen je znatan ali fragmentiran keramički materijal, preko 70 novaca (41 primjerak moglo se identificirati) a kao zanimljivost spominje se fragmentirani ranocarski (?) brončani prsten s ugraviranim lavom i jedna koštana kockica (tessera). Kao najbrojniji keramički materijal označena je siva keramika grube fakture različito ukrašena, zatim različita žuta, crvena i crvenozuta provincijalna keramika i manja količina isto takve sive keramike, sve datirano u 1–2. st. Manje su brojni nalazi marmorizirane ocakljene ili glazirane keramike. Ove dvije posljednje keramičke grupe datirane su: prva, od kraja 2. do početka 4. st., a druga od kraja 3. do početka (vjerojatno kraja) 4. st. Numizmatički nalazi (od 41 čitljivog primjerka opisano je 10 komada) zastupljeni su u rasponu od Klaudija (41–54.) do Gracijana (375–383.), dakle od oko sredine 1. do pred kraj 4. st. Treba naglasiti da se ne spominju nalazi terrae sigillatae niti kakav drugi vredniji materijal, pa se može zaključiti da je spilja nastavana ili posjećivana povremeno i u trenucima kada je, s obzirom na udaljenost od glavnih putova, pružala utočište i siguran zaklon.

Literatura

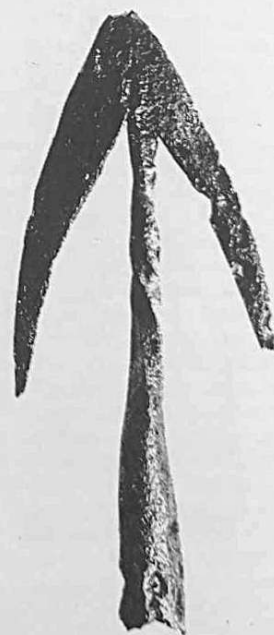
Tomičić Ž., 1975,
Šimek M., 1985

Ž. D.

13. DONJI MIHALJEVEC – Kalnice, Čakovec

Godine 1983. ubicirana je skupina od 30-tak tumula, istočno od željezničke stanice. Tumuli su smješteni na ravnom terenu, pravilnog su kružnog oblika, promjera 10 – 30 m, visine koja ne prelazi 1 m. 1984. godine istražena su dva tumula ove skupine. Nadzor nad istraživanjima vršili su Ž. Tomić i J. Vidović iz MMČK.

Keramički prilozi tumula I veoma su oštećeni, a metalnih priloga nije bilo. Fragmenti keramike rasuti su cijelom dužinom i dubinom sonde do 1 m. Većina keramičkih ulomaka loše je očuvana, te se po njima ne mogu odrediti oblici posuda. Iako je sonda sadržavala nagorjele kosti, palište nije uočeno. Jedan dio fragmenaa raden je na lončarskom kolu.

Slika 49

Donja Voća – Vindija

kat. br. 719	730	729
		726
746	747	763

Tumul II bio je što se tiče arheološke građe sterilan, te ga možemo smatrati kenotaphom. Kulturnu atribuciju kao i sigurnu dataciju nalaza nekropole Donjeg Mihaljevca teško je sa sigurnošću utvrditi. Pa ipak, nećemo pogriješiti ako pokretne nalaze tumula I atribuiramo domaćem facijesu na prijelazu kulture starijeg željeznog u mlađe željezno doba, odnosno u prve početke prodora keltske kulture u ovaj prostor (4. i 3. st.pr.n.e.). Naredna istraživanja vjerojatno će pojasniti neke probleme vezane za ovu nekropolu.

Literatura

J. Vidović, 1985 a

J. V.

14. DRLJANOVAC, njiva Ivana Đumlije, Bjelovar

Južno od sela Drljanovca, udaljenog 19 km od Bjelovara u pravcu Daruvara, izdiže se prostrani plato (1500x400 m) omeđen s dva potoka koji predstavlja idealan položaj za naseljavanje.

Na tom prostoru ustanovljeni su tragovi naselja neolitske korenovske i eneolitske lasinjske kulture, naselje i nekropola brončanodobne kulture žarnih polja, te ostaci rimskog građevinskog materijala.

Na njivi Ivana Đumlije, tridesetak metara udaljenoj od objekata lasinjske kulture, iskopao je 1981. god. Arheološki zavod Filozofskog fakulteta u Zagrebu dvije sonde: U sondi I (5x3 m) otkrivena je otpadna jama s keramičkim ostacima koji se mogu pripisati vinkovačkoj kulturi. U sondi II (6x4 m) ustanovljen je jedan zemunični objekt trapeznog oblika s tri pristupne stepenice i ognjištem, te dvije dublje ukopane ostave. Zemunica je kasnije zatrpana i iznad nje podignuta četvrtasta kuća od kolja i pruča. Pronađeni arheološki materijal iz zemunice sastoji se od mikrolitske industrije i keramičkih ulomaka koji pripadaju Retz-Gajary kulturi. Većina keramike ukrašene geometrijskim motivima izvedenim duborezom i rovašenjem može se pripisati Kevderc-Hrnjevac tipu, dok bi nekoliko ulomaka ukrašenih pravim brazdastim urezivanjem, te jedna keramička pintadera prije pripadali Višnjica tipu. Keramika iz kuće ima sva obilježja rane faze vinkovačke kulture i podudara se s keramikom iz otpadne jame u sondi I. Dominira češljasti ukras na posudu.

Voditelj istraživanja: Aleksandar Durman, AZFFZ

Datacija: eneolit i rano brončano doba

Materijal čuva: AZFFZ

Literatura

A. Durman, 1982

T. T. G.

15. DRLJANOVAC, Bjelovar

Na povišenom platou oko 140 m aps.vis. koji se nalazi istočno od sela, a teče paralelno s kućama br. 5, 7 i dalje, nalazi se uništena kasnobrončanodobna nekropola. Đ. Jakšeković, arheolog-amater, otkrio je prve grobove (1,2 i 3), a ujedno doznao od suseljana da se već dulje vremena na tome terenu uništavaju grobovi. Izoravani su već dulje vremena na tome terenu uništavaju grobovi. Izoravani su fragmenti keramike, čak i posude, ali je sve ranije odbačeno.

1979. i 1980. god. istražena su još tri groba, sva ti neoštećena. Voditelj istraživanja: N. Majnarić-Pandžić, AZFFZ. Vrh groba, markiran garom, pojavio se u sva tri slučaja na dubini od 40 – 50 cm. Grobne jame bile su okrugle i uske toliko da prime urnu s paljevinom, poklopljenu zdjelom-poklopcem, te pridatke, smještene na ramenu urne.

Očito su se pridarci oslanjali i na stijenku grobne jame. Grobovi su bili ukopani u zdravicu koja se na ovom terenu javlja ispod 40 cm dubine.

Radi se o ukopima iz rane faze kulture polja sa žarama, kakva je već poznata u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. Očituju se karakteristike virovitičke grupe i kulture Baierdorf-Velatice (osobito u slučaju groba 2 koji se sada nalazi u posjedu GMB).

Nalazi iz grobova 4, 5 i 6 nalaze se na obradi u AZFFZ. U ljetu 1986. god. nalazi iz ta tri groba biti će predani GMB, a objava grobova (1–6) pripremljena je za tisak u Opuscula archaeologica 11 za 1986. godinu.

N. M. P.

16. DVORIŠĆE – Močvare, Čakovec

Obilaskom terena 1975. god. ubicirana je manja skupina tumula sjeveroistočno od današnjeg naselja, neposredno uz potok Trnavu. Tumuli su smješteni na ravnome terenu, prosječne aps. vis. 145 m. Promjer humaka iznosi 10, 8 i 30 m, a visina od 0,20 do 1,80 m, zavisno od devastacije. 1978. god. istražena su dva tumula. Nadzor nad istraživanjima vršili su Ž. Tomičić i J. Vidović iz MMČK.

Istraživanje skupine tumula kod sela Dvorišća značajno je za proučavanje završne faze kulture polja sa žarama 8. st. p.n.e., kao i za proučavanje promjena nastalih krajem 8. st.p.n.e. i početkom 7. st. p.n.e., vezanih za prodor trako-kimerijskih naroda u ovo područje. Arheološki prilozi otkriveni u tumulu I, keramika i metalni nalazi, odraz su gore navedenih promjena, a najbliže paralele imaju u skupini nalaza goričanske nekropole. Metalni predmeti odraz su tračkog konjaničkog ukopa. Poput nalaza goričanskog materijala i ove nalaze datiramo okvirno u 7. do 4. st. p.n.e.

Keramički prilozi tumula II (istražena površina 85 m²), najvećeg u skupini, pripadaju završnoj fazi kulture polja sa žarama. Unutar tumula pronađena su dva spališta s urnama u centru. Nalaze ovog groba možemo okvirno datirati u 8. st. p.n.e.

Materijal u MMČK.

Literatura

J. Vidović, 1979

J. Vidović, 1982

J. V.

17. GLOBOČEC – Lohove, opć. Ludbreg

Lokalitet se nalazi istočno od Ludbrega, na području sela Globočec. Područje sjeverno od sela predstavlja niske i ravničarske terene, danas obradive površine, na kojima se za dugotrajnijih kiša zadržava voda. Ovaj teren s obzirom na svoje današnje karakteristike nije vjerojatno niti u prethistoriji predstavljao povoljno mjesto za dugotrajnije naseljavanje.

U toku praćenja radova na iskopu za plinovod 1979. godine izvršio je Gradski muzej Varaždin manje zaštitno iskopavanje već djelomično oštećenog objekta. Voditelj je bila Marina Šimek. Konstatirana je i istražena samo jedana je i istražena samo jedna jama promjera 250 cm, a dubine 120 cm. U jami je nađeno nekoliko manjih fragmenata vrlo grube keramike, nekoliko valutica s tragovima okvrcavanja, te 5 mikrolita.

Nalazi najvjerojatnije pripadaju eneolitu – lasinjskoj kulturi.

Materijal čuva GMV.

M. Š.

Slika 50

			173
		172	171
Drljanovac, grob 5	kat. br.	174	

18. GORANEĆ – Velika pećina, Ivanec

Spilja se nalazi na zapadnoj strani brda Plat u sustavu Ravne gore, desetak kilometara sjeverno od Ivanca. Situirana je na povoljnom položaju iznad doline Velika Sutinska kojom protječe potok Žarovnica. Spiljski ulaz je na oko 428 m aps. vis. Za spilju se koriste i nazivi Mačkova spilja, Dupljansko, Pelenjska spilja. Podzemna prostorija duga je oko 25 m, najveća širina iznosi 24 m, a visina oko 3 m.

Velika pećina ubraja se među najznačajnija spiljska nalazišta Hrvatske i Jugoslavije. U njoj je nađeno mnoštvo paleontološkog, paleoantropološkog i arheološkog materijala koji dokazuje da je spilja kroz dugi period prethistorije i rane povijesti služila čovjeku kao trajnije stanište ili kao povremeno sklonište.

Manja sondažna istraživanja izvan djelatnosti muzejske ustanove vršio je S. Vuković 1929., 1930. i 1932. god. Podaci o istraženoj površini nisu poznati. Od 1948. do 1970. god. istraživanja provodi ZPGK JAZU pod vodstvom M. Maleza.

Arheološki nalazi-kremeni i koštani artefakti, keramika, te manji broj metalnih nalaza – kronološki pripadaju periodu od srednjeg paleolitika do srednjeg vijeka. Zastupljeni su predmeti različite kultura: mousteriena, aurignaciena, gravettiena, licenska keramika, keramika Višnjica tipa Retz-Gajary kulture, predmeti starijeg željeznog doba, keltsko-latenske kulture, antički nalazi i slavenska keramika.

Nalazi pripadaju vremenu od cca 100.000 god. prije sadašnjosti do 13. – 14. st.n.e.

Materijal čuva GMV i ZPGK JAZU.

Literatura

M. Malez, 1979, 227–276, T. XXVIII
(s navedenom literaturom)

M. Š.

19. GORIČAN – Gmajna, Buci, Gorinka, Čakovec

Na položaju Gmajna, Buci i Gorinka 1956. god. ubicirana je nekropola grobnih humaka. Tumuli goričanske nekropole nepravilnog su kružnog oblika uslijed devastacije, promjera 15 –30 m, visine 0,30 –1,80 m. Smješteni su na ravnom terenu prosječne aps. vis. 141 m, sjeverno i južno od reguliranog potoka Bereka. Arheološka istraživanja počinju 1974. god., te je dosad s kraćim prekidima istraženo 20 tumula. Stručni nadzor obavljali su K. Vinski-Gasparini i D. Balen-Letunić iz AMZ, te J. Vidović iz MMČK. Istraživanje tumula značajno je za proučavanje starijeg željeznog doba, odnosno protohistorijskog razdoblja na području sjeverne Hrvatske, za praćenje promjena nastalih krajem 8. i početkom 7. st.p.n.e., tj. za formiranje kulture i etnosa kojeg na ovom prostoru zatiču Rimljani.

Nalazi otkriveni u tumulima u Goričanu, a posebno keramika, pripadaju skupini nalaza široko rasprostranjenih i srednjoj Evropi. Najbliže paralele imaju u skupini Martijanec (srednja Podravina), te u Sloveniji u Donjoj Štajerskoj (tumuli u Libni kod Videma) i u Austriji i Gornjoj Štajerskoj (tumuli Klein Glein, Wies i Wildon). Kulturno i etnički ova skupina najuže povezana s njom srodnom skupinom na području je Gradišća, jugoistočnog ruba Donje Austrije i jugozapadne Transdanubije (skupina Statzenhof-Gemeinlebarn), odnosno i na širem području (skupina Kalenderberg) s perifernim varijantama u jugoistočnoj Slovačkoj (skupina Sered) i južnoj Moravskoj (skupina Mikulov). Raspon trajanja skupine Martijanec-Klein Glein obuhvaća vrijeme od

7. do 4. st.p.n.e. Grobovi goričanske nekropole su uglavnom individualni ukopi, a odraz su društvenog uređenja karakterističnog za razvijene evropske kulture tog vremena.

Literatura

K. Vinski-Gasparini, 1974
D. Balen-Letunić, 1980
J. Vidović-Ž. Tomičić, 1984
J. Vidović, 1985 b

J. V.

20. GORNJI BREZOVJANI, Križevci

Lokalitet se nalazi 13 km južno od Križevaca, na prirodnom uzvišenju unutar samoga sela Gornji Brezovljani (135 m n.v.). Iskopavanje je izvršeno 1973. godine, na ukupnoj površini 193 m². Debljina kulturnog sloja iznosila je 40 – 45 cm. Pronađeno naselje bilo je relativno kratkotrajne upotrebe i jednoslojno. Pronađeni zemunični objekti razlikuju se po namjeni: jame za otpatke, radne jame, te radioničke zemunice, pliče ili dublje ukopane. Najveća dubina ukopanih objekata 2,60 m.

Centralni objekat determiniran je kao radioničko-lončarski kompleks, dimenzija 7x3 m (bez bočnih dodataka). Južno od toga nalazila se jedna bubrežasta zemunica s lončarskom peći. U sjevernom dijelu iskopa otkrivene su još tri jame manjih dimenzija.

Nalazište je dalo neuobičajeno velik broj keramičkih nalaza. Vodeći oblici su bikonične zdjele mekše profilacije, posude na nozi, bikonični lonci i terine.

Ukrašavanje grube keramike vršilo se plastičnim trakama s otiscima vrha prstiju, a na većem broju posuda zabilježena je pojava pseudoimpresa.

Finu keramiku karakterizira poseban način ukrašavanja. Oksidaciono pečena keramika prekrivala se u toku postupka nekom organskom tvari (tijestom?) i na mjestu gdje se to željelo dobile su se tamne mrlje. Tako dobiveno šarenilo bilo je, zapravo, nadomjestak za slikanu keramiku. Ova osobitost, uz još neke, izdvaja nalaze iz Brezovljana kao zaseban tip u okviru kulturne fizionomije srednjeg kasnog neolita, odnosno sopotske kulture. S. Dimitrijević ga je nazvao brezovljanskim tipom sopotske kulture.

Istraživanje je izvedeno u suradnji Arheološkog instituta Sveučilišta u Zagrebu i GM Križevci. Voditelj: S. Dimitrijević. Dio materijala u GM KŽ (7 rekonstruiranih posuda), a ostalo u Arheološkom institutu na signiranju.

Literatura

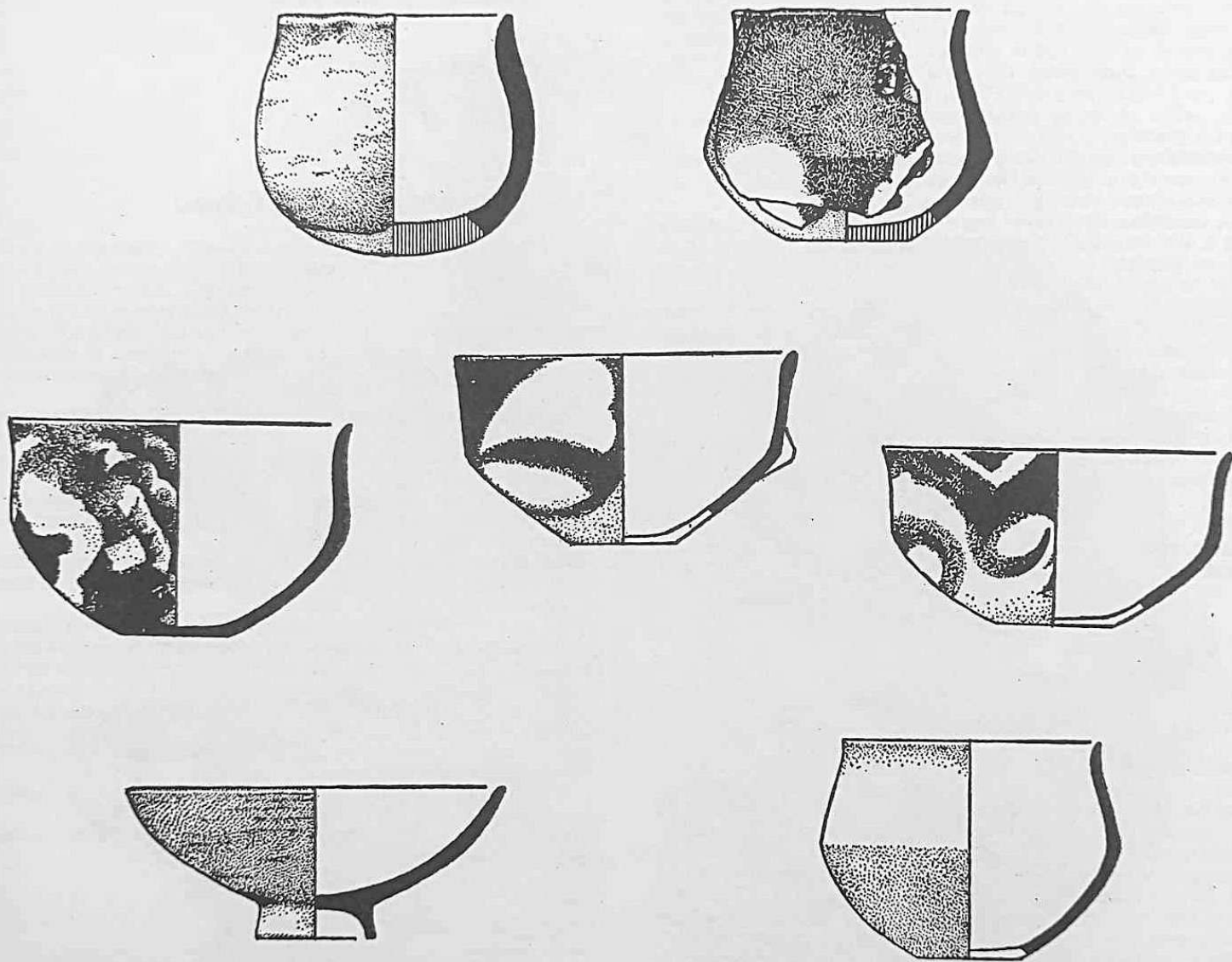
S. Dimitrijević, 1978

Z. H.

21. JALŽABET – tumul »Gomila«, Varaždin

Tumul je lociran na istočnom rubu sela, južno od ceste Jalžabet – Martijanec – Ludbreg. Tumul je zemljani, nepravilnog kružnog oblika, približne dužine osi S-J 75 m, I-Z 70 m, visine cca 8 m, odnosno 193 m aps. vis.

Sondiran je na sjevernoj i južnoj padini 1963. god. od strane AMZ pod vodstvom K. Vinski-Gasparini, s ukupno 11 m² istražene površine. Sonda na južnoj padini (položena 3 m od vrha) nije dala rezultata, dok je u sondi na sjevernoj padini (položena 4 m od vrha) otkriveno (dubina 1,50 – 2,00 m) nekoliko ulomaka keramike (po fakturi pripa-

Slika 51

Gornji Brezovljani kat. br. 243 242
246 244 247
248 245

daju starijem željeznom dobu) i popločenje od valutaka. Funkciju otkrivene konstrukcije nije moguće odrediti, jer nije istražena. Materijal čuva AMZ.

Literatura

K. Vinski-Gasparini, 1978, 138, sl. 7/1-3

D. B.-L.

21a. KALNIK, Križevci – v. srednji vijek

22. KANIŠKA IVA, Garešnica

U selu Kaniška Iva, 5,5 km južno od Garešnice, na parceli preko puta kuće Stjepana Kermenija, otkriveno je neolitsko naselje ovalnog oblika, dimenzija cca 120x60 m. Naselje je smješteno na neznatnom uzvišenju usred podvodnog terena i vjerojatno je imalo karakter sezonskog naselja ili zbjege.

Na spomenutom položaju istražio je 1978. god. Arheološki zavod Filozofskog fakulteta u Zagrebu dva bloka ukupne površine oko 210 m². Time je otkriven dio jednog tipičnog neolitskog jamsko-zemuničnog naselja koje sačinjava sklop različitih jamskih objekata. Dva veća objekta nepravilnog oblika imaju uočljive prilazne sisteme.

Među nalazima keramike dominiraju ulomci posuda korenovske kulture iz kompleksa linearno-trakaste keramike, ali zajedno s njima u zatvorenim nalazima javlja se starčevoidna, kao i čista starčevačka keramika. Ova činjenica pokazuje da je riječ o jednoj starijoj fazi korenovske kulture koja je još istovremena s kasnim stupnjem starčevačke kulture. U jami 6 ističe se nalaz jednog četvrtastog žrtvenika sa životinjskim protomama rađenog u maniri vinčanske kulture.

Voditelj istraživanja: Stojan Dimitrijević, AZ FFZ

Datacija: rani neolit

Materijal čuva AZ FFZ

Literatura

S. Dimitrijević, 1979 a

T. T. G.

23. KARANE – Belavine, Križevci

Prehistorijsko naselje, 4 km južno od Križevaca, na oranicama izvan sela Karane (n.v. 130 m). Prema površinskim nalazima rasprostiralo se na nekoliko jutara zemlje. Uzdignuti plato u blizini šumice obiluje površinskim nalazima. Pronađeno je na desetke kremenih artefakata, nekoliko kamenih sjekira i zaista mnoštvo keramičkih ulomaka. To je posljedica plitkog kulturnog sloja koji je oranjem djelomično uništen.

Pokusno sondiranje izvršeno u travnju 1985. godine, na površini 16 m². Otkopan je dio jednog ukopanog objekta, maksimalne dubine 1,10 m. Planirana daljna istraživanja.

Sondiranje je proveo GMKŽ.

Voditelj: Z. Homen.

Keramičkog materijala, i to uglavnom u fragmentima, bilo je relativno malo. Oblici posuda karakteristični su za kasnu sopotsku kulturu, a prisutni su i elementi kulture Seče (po Z. Markoviću).

Datacija: kasni neolit/rani eneolit

Materijal u GMKŽ. Neobrađen.

Z. H.

Slika 52

Koprivnica – Cerine III

24. KOPRIVNICA – Cerine III, Koprivnica

Nalazište (tj. kompleks nalazišta) smješteno je oko 5 km sjeverno od grada. Lokalitet Cerine III nalazi se istočno uz cestu za Đelekovec, sjeverozapadno od ceste za Torčec. U blizini se nalazi i potok. Nadmorska visina: 134 m. Nalazi i objekti pripadaju eneolitskoj lasinjskoj kulturi (cca 3000. god. p.n.e.), ranobrončanodobnoj licenskokeramičkoj kulturi (cca 1750–1700. god. p.n.e.), te ranom i kasnom slaven-skom srednjem vijeku (od 9. do 16. st.).

God. 1984. i 1985. istražena je površina od 135 m². God. 1985. pronađeno je pet objekata: dvije djelomično istražene lasinjske jame (vjerojatno kasna lasinjska kultura), jedna dvodijelna i jedna okrugla licenskokeramička jama (nalazi pripadaju ranoj fazi s motivom valovnice), te jedno ranosrednjovjekovno ognjište (9–10. st.) s ornamentima češljaste valovnice i kosih kratkih zareza. Iskopavanje MGKc. Voditelj: Z. Marković. Materijal u MGKc.

Literatura

Z. Marković, 1986 b

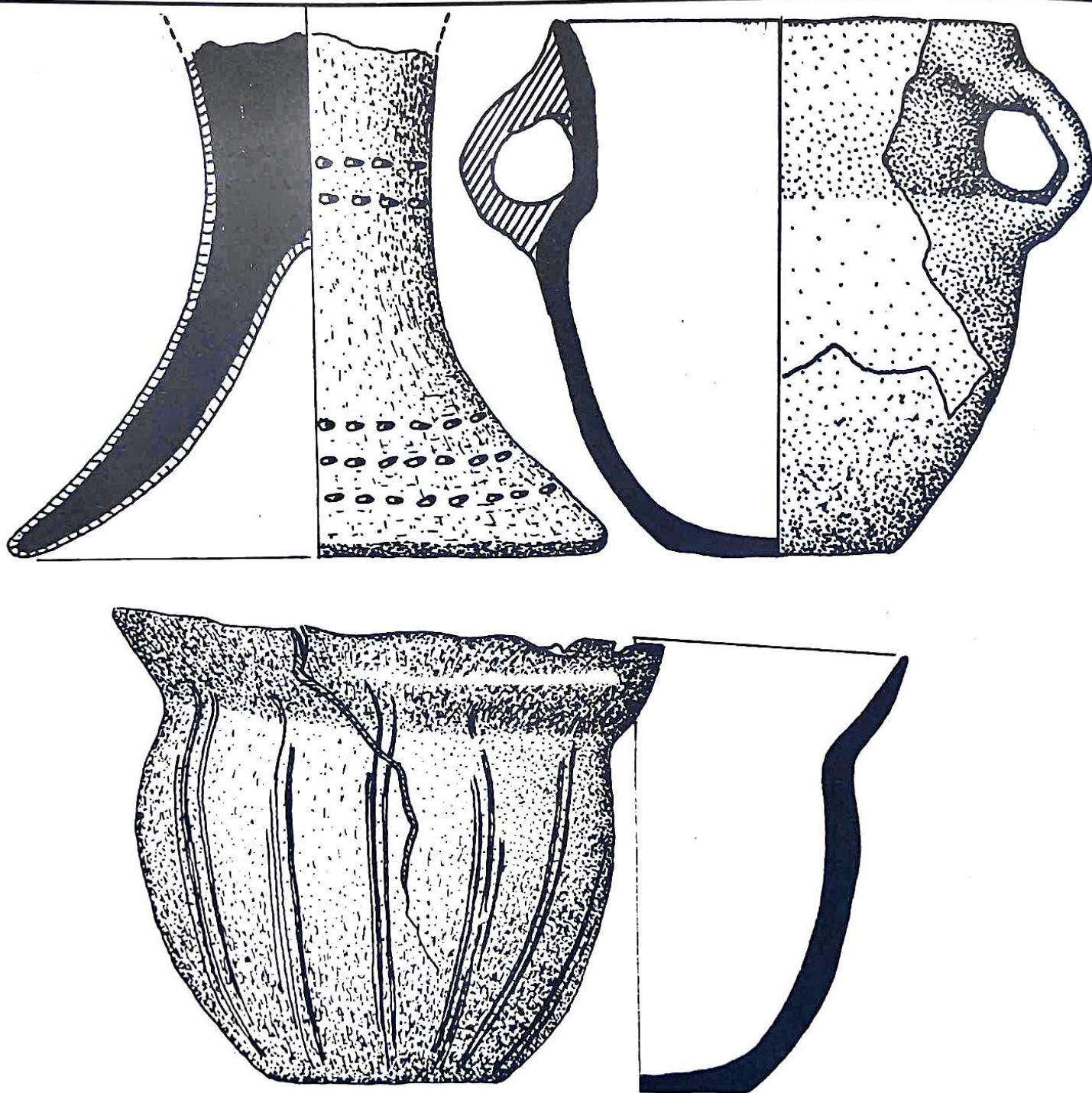
Z. Marković, 1986 c

Z. M.

25. KOPRIVNICA – Farkašić P, Koprivnica

Farkašić je zajednički naziv za brežuljke koji se nalaze jugoistočno uz grad (160 m n.v.), uz rub Radničke ceste, smjerom prema Bakovićama. Lokalitet se nalazi u blizini sela Draganovec, na sjevernim obroncima Bilogore.

Pokusnim iskopavanjem 1981. god. postavljene su dvije sonde i otvorena površina od 45 m². U sondi I pronađen je dio velike jame, koja je možda velika lončarska peč (dimenzije 7x5 m). Ispod jako koncentriranoga nabijenog maza i ugljena nalazi se sloj blata, kojim je jama učvršćena u pješčanom tlu. Među nalazima ističu se crne uglačane posude s kanelurama na trbuhu, te velika količina pirami-

Slika 53

Koprivnica – Cerine III kat. br. 268 271
272

daljih utega označenih znakom X. Naselje pripada starijem željeznom dobu, vjerojatno razdoblju između 6. i 4. st. p.n.e. Iskopavanje MG Kc. Voditelj: Z. Marković. Materijal u MGKc.

Literatura

Z. Marković, 1982 b, 248 i d.

Z. M.

26. KOPRIVNIČKI BREGI – Seče, Koprivnica

Lokalitet se nalazi sjevernije od sela Koprivnički Bregi, a od Koprivnice 6,5 km istočno (124 m n.v.). Na nalazištu je konstatirano postojanje horizonta ranog eneolita, s mješovitim materijalom, kojemu je predložen naziv kultura Seče, kao i antičkog (vjerojatno naseobinskog) sloja, ranosrednjovjekovnog, kao i kasnijih srednjovjekovnih naselja.

Najznačajniji je prethistorijski dio lokaliteta, na kojemu su iskopavanja od 1979. do 1984. god. konstatirana 23 objekta (12 jama, 8 jamica, 2 ognjišta i jedan rov), uz mjestimično dvoslojno naseljavanje. Ukupno je istražena površina od 345 m². Svi prethistorijski objekti su ranoeneolitski, a materijal iz njih pokazuje srodnost s nizom istovremenih ili ranijih kultura (moravska slikana keramika, Lengyel III, Sopot IV, Brodzany-Nitra, eventualno početak Ludanice-kulture, Tiszapolgar, Stichband-Lengyel, Vinča D-3), što Seče-kulturu čvrsto određuje u horizont ranog eneolita (prema analognim C¹⁴ datumima: 3500–3300. god. p.n.e.). Jama S-III/IV u istraženom dijelu imala je dimenzije 9,1 x 5 m a unutar nje bilo je još 11 posebnih jamica, te je vjerojatno služila za obavljanje nekih važnih radnih procesa u naselju tog vremena. Ranosrednjovjekovnom razdoblju pripada nabijena podnica kovačnice, na kojoj su nađeni komadi šljake, te keramika 9–10. st. Iskopavanja MGKc. Voditelj: Z. Marković. Materijal u MGKc.

Literatura

Z. Marković, 1979 a
Z. Marković, 1982 b
Z. Marković, 1985 a

Z. M.

27. KOPRIVNIČKI IVANEC – Piškornica, Koprivnica

Lokalitet se nalazi u ravnici sjeverno i južno uz kanal Vratnec, koji je kopan oko 1960. godine (kada je nalazište i pronađeno), oko 1 km sjeverno od sela Koprivnički Ivanec (cca 130 m n.v.). Sonde I i III postavljene su na južnoj, a sonda II na sjevernoj strani kanala. Iskopavanjem 1980, 1981. i 1984. godine istražena je površina od 71 m². Dimenzije istraženoga dijela jame 1 u sondi I bile su 6,8 x 4 m. U sondi III nalazile su se jame 3, 4 i 5 (jama 5 imala je klupu od nabijene zemlje), koje su radionički objekti, možda za izradu keramičkog posuda.

Nalazi pripadaju liscenskokeramičkoj kulturi s imortiranom sjevernom panonskom inkrustiranom keramikom, u kojoj ima i elemenata Esztergom-grupe. Licenska keramika ima i motiv trakaste valovnice, postavljene na vratovima crnih uglačanih posuda različitih dimenzija, što ovaj lokalitet datira u ranu fazu ove kulture (cca 1750–1700. god p.n.e.). Iskopavanja MGKc.

Voditelj: Z. Marković. Materijal u MGKc.

Literatura

Z. Marković, 1981 c, 196 i d.
Z. Marković, 1982 b, 245 i d.

Z. M.

Slika 54

Koprivnički Bregi – Seče

28. KOPRIVNIČKI IVANEC – Vojnik I, Koprivnica

Lokalitet Vojnik I nalazi se oko 500 m zapadnije od lokaliteta Piškornica, na blagoj padini iznad potočića (139 m n.v.). Na površini se nalaze prethistorijski i srednjovjekovni nalazi.

Pokusnim istraživanjem 1981. god. otvorena je površina od 15 m², na kojoj je ustanovljeno postojanje jednoga kratkotrajnog ognjišta. Nalazi pripadaju ranoj fazi lasinjske kulture. Iskopavanje MGKc. Voditelj: Z. Marković. Materijal u MGKc.

Literatura

Z. Marković, 1982 b, 242 i d.

Z. M.

29. KOPRIVNIČKI IVANEC – Zasek I, Koprivnica

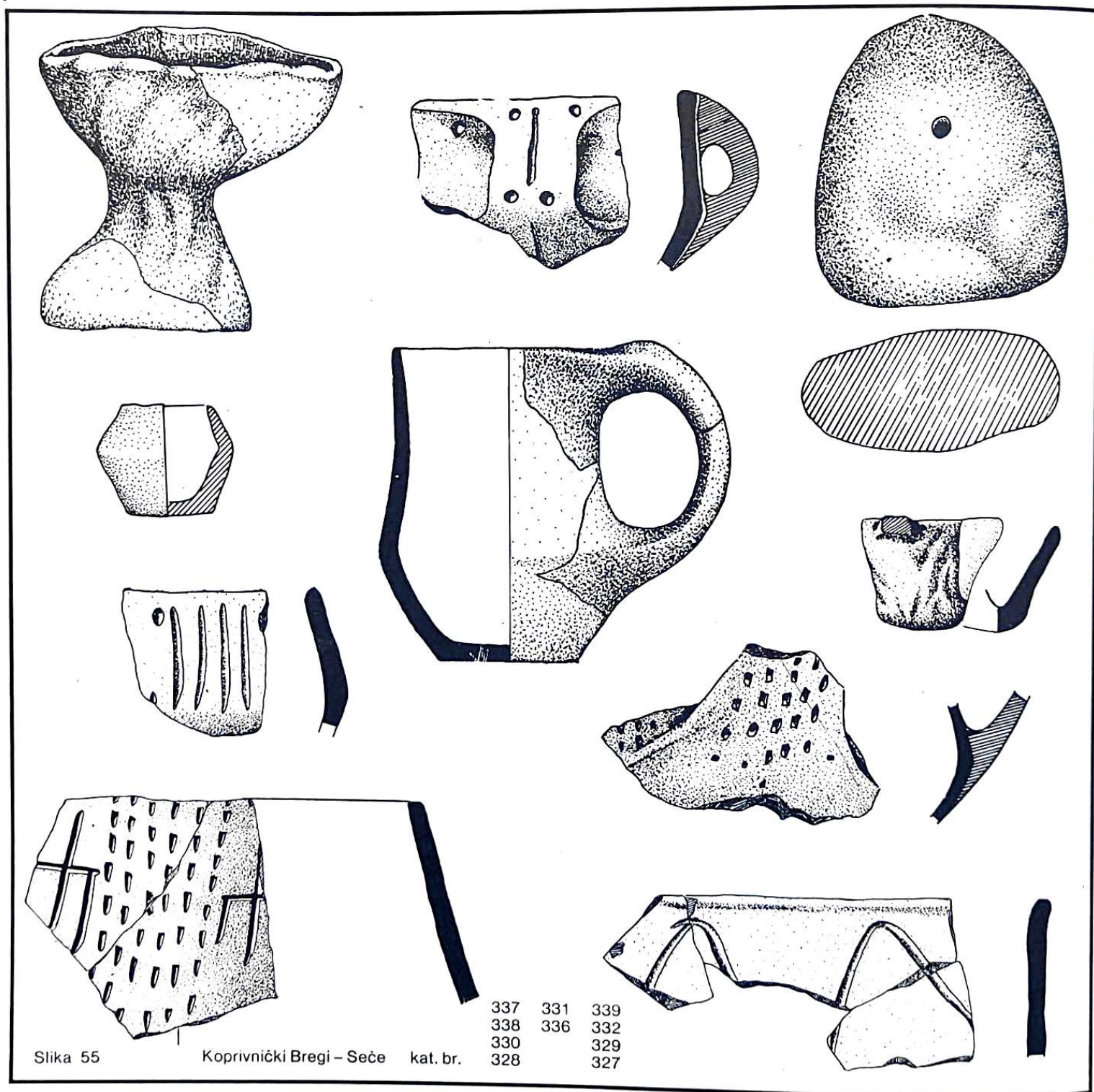
Lokalitet Zasek I smješten je na malo povišenom dijelu terena sjeveroistočno od Piškornice, blizu mosta na potoku Gliboki (cca 130 m n.v.). Nalazište pripada eneolitskom razdoblju, možda lasinjskoj kulturi (cca 3000. god. p.n.e.).

God. 1984. istražene su tri sonde (23 m²). Nalaza ima vrlo malo. U sondi I nalazi se tvrdo nabijena podnica kuće s tragovima kolčeva različitih dimenzija. U sondi III nalazi se jama s pepelom, ispod kog se nalazi sloj zapečene zemlje. Iskopavanje MGKc. Voditelj: Z. Marković. Materijal u MGKc.

Z. M.

30. KOPRIVNIČKA RIJEKA – Rudina I, Koprivnica

Selo se nalazi na obroncima Kalničkog gorja, 19 km JZ od Koprivnice. Lokalitet je gradinasti brežuljak smješten u šumi Bjeljevini (268 m n.v.). Manji dio nalaza pripada srednjem vijeku (bez pronađenih objekata). Na početku brončanog doba (C¹⁴ datum: 1880 ± 110

Slika 56

Koprivnička Rijeka – Rudina I

god. p.n.e.), u vrijeme stabilizacije vinkovačke kulture u Slavoniji, ovdje je bilo smješteno naselje najkasnije faze vučedolske kulture, s utjecajima njoj suvremenih kultura (vinkovačke, šomođvarske, zvonastopeharne, te vrpčaste keramike). Iskopavanja su provedena 1978. i 1979. god. Ukupno je istražena površina od 812 m². Otkrivena je jedna nadzemna kuća, 19 jama (tri stambene, tri radne) i 10 ognjišta. U jami 4 ritualno su sahranjeni bos taurus brachiceros i bos primigenius. U kultu je zamjetno naglašavanje rogatih životinja, te otustvo ženskih figurica. Uočava se brže društveno raslojavanje, te jačanje patrijarhata. Stanovništvo se bavilo lovom, stočarstvom i zemljoradnjom.

Među keramičkim posuđem dominiraju bikonične zdjele, amfore i vrčevi, a zastupljene su i cilindrične bočice. Među tehnikama ukrašavanja prevladavaju obično i brazdasto urezivanje, duborez, otisci prsta i nokta, te barbotiniranje donjeg dijela posude. Kod motiva prevladavaju cikcak i trokuti. Od ostalih predmeta izdvajamo keramičke životinjske figurice, rogove, utege, koštano oružje i oruđe, te kameno oružje i oruđe. Iskopavanja MGKc (1978. god. zajedno s GMKŽ). Voditelj: Z. Marković. Materijal u MGKc.

Literatura

Z. Marković, 1979 b
Z. Marković, 1981 a

Z. M.

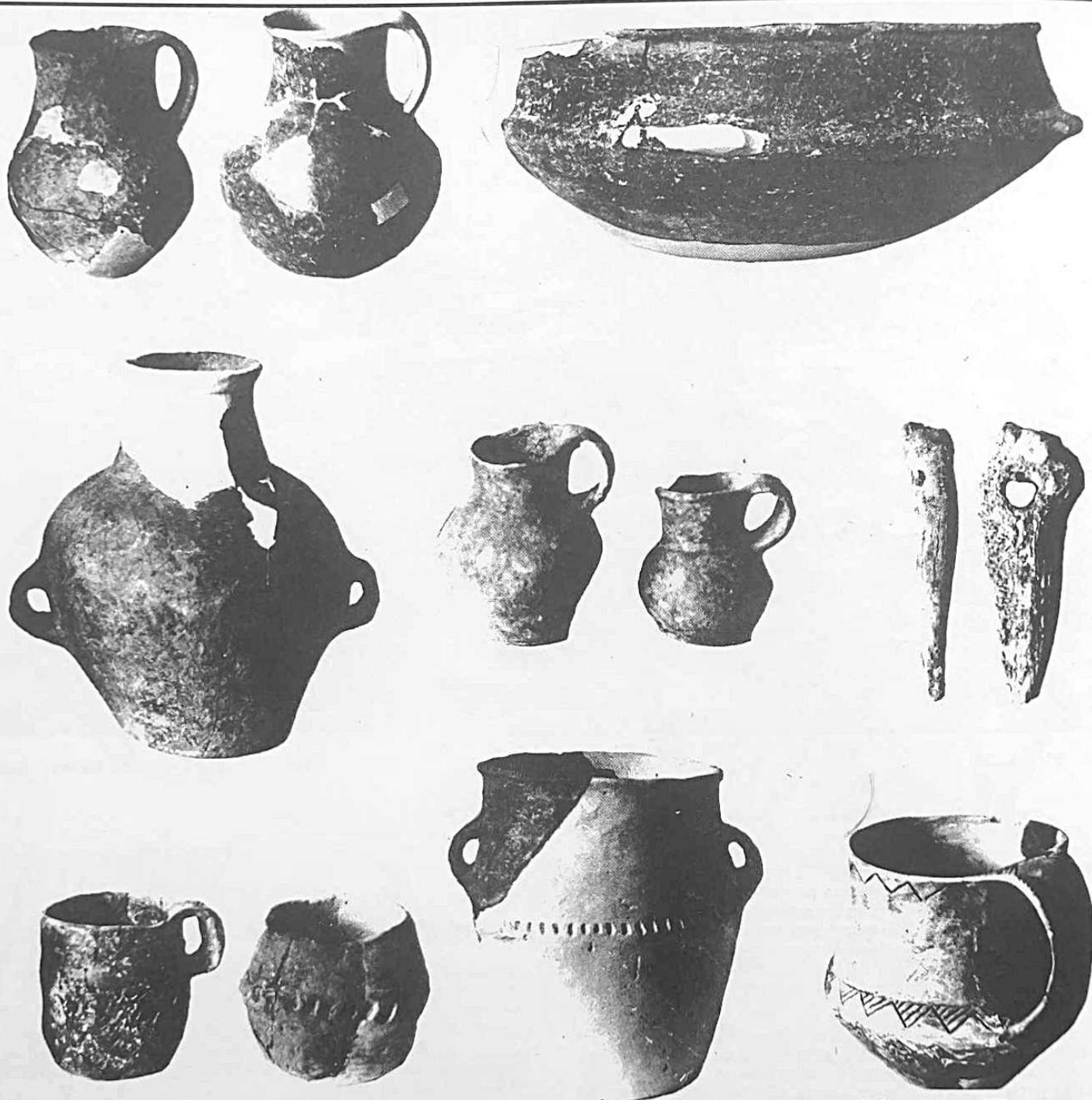
31. KOPRIVNIČKA RIJEKA – Rudina II, Koprivnica

Lokalitet je brijeg JZ od Rudine I, s kojom je spojen prirodnim spojem. Za razliku od Rudine I, gdje je zemljište ispod šumskog humusa pjeskovito, ovdje se radi o kiselom glinastom tlu. 1979. god. istraženo je 80 m² površine i otkrivena jedna jama. Vjerojatno se radi o eneolitском ili ranobrončanodobnom nalazištu; usitnjeni nalazi ne dozvoljavaju precizniju dataciju i atribuciju. Iskapanje MGKc. Voditelj: Z. Marković. Materijal u MGKc.

Literatura

Z. Marković, 1980 b, 37–38, T. XXII:2
Z. Marković, 1981 a, 224

Z. M.

Slika 57

Koprivnička Rijeka – Rudina

kat. br.

310	311	277		
295	298	297	289	284
322	312	325		

32. KRIŽEVCI – Ciglana, Križevci

Lokalitet se nalazi na križevačkoj ciglani, 2 km južno od grada, u blizini željezničke stanice, na obroncima uzdignute grede koja se proteže sve do grada.

Iskopavanje je provedeno u toku 1981. i djelomično 1982. god. na ukupnoj površini od 110 m². Otkopani objekti čine vjerojatno periferne točke nekadašnjeg naselja koje se nalazilo na dijelu ciglane uništenom prije više desetljeća.

Evidentirano je 6 ložišta, 3 otpadne jame sa mnogo gara i pepela i nekoliko ukopanih prostora koji su mogli biti stambeni i radni. Maksimalna dubina jama bila je 1,20 m, mjereno od površine, bez humusa koji je za potrebe ciglane skinut u debljini 0,40 m. Rupa od kolaca nije bilo. Zaštitno iskopavanje provodio je GMKŽ.

Voditelj radova Z. Homen.

Keramički inventar karakterizira nekoliko osnovnih oblika posuda grube i fine fature. Zdjele su uvučenog turbanastog oboda. Najčešći oblik su male, fino izrađene bikonične zdjelice sa visoko uzdignutom ručkom iznad oboda, te konične zdjelice s jednom ručkom trokutastog presjeka. Vrlo česti nalaz predstavljaju pršljeni različitih oblika. Kuglasti su u pravilu ukrašeni.

Brončane nalaze čine igle, ulomak srpa i malo dlijeto. Pronađen je dio kalupa za lijevanje srpova. Uz ostatke cvrtine ovo upućuje na postojanje možda metalurške radionice (putujućeg ljevača?).

U rjeđe nalaze spadaju dva bikonična jantarna zrna, vjerojatno od ogrlice. Pronađeno je i nekoliko plavih zrna od staklene paste. Od atraktivnijih nalaza spominjemo prenosno ognjište i šuplju nogu kulne, antropomorfne posude.

Naselje pripada kasnom brončanom dobu, fazi II – IV kulture polja sa žarama, odnosno 1200 – 850. god. pr.n.e.

Materijal čuva GMKŽ.

Literatura

Z. Homen, 1982

Z. H.

33. LUDBREŠKI IVANAC – Polje I, Koprivnica

Lokalitet je drugi brijeg IJ prije ulaska u selo, iznad potoka Petkovca, od lokaliteta Polje II odvaja ga poljski put i mala udolina (cca 240 m n.v.).

1982. god. istražena je sonda vel. 44 m² i otkriven veći dio plitko ukopane jame lasinjske kulture. God. 1983. sonde nisu dale rezultate. Ukupno istražena površina od 194 m². Materijal u jami pripada srednjoj fazi lasinjske kulture. Iskopavanje MGKc.

Voditelj: Zorko Marković. Materijal u MGKc.

Literatura

Z. Marković, 1983

Z. Marković, 1986 a

Z. M.

34. LUDBREŠKI IVANAC – Polje II, Koprivnica

Lokalitet Polje II predstavlja prvi jugoistočni brijeg prije ulaza u selo, također iznad potoka Petkovca. Površinski nalazi pripadaju lasinjskoj i liscenskokeramičkoj kulturi, antici (?) i srednjem vijeku. 40 m² otvoreno je 1982. god., ali bez rezultata, jer je taj dio bio ranije upotrebljavan za ciglanu. God. 1983. otvorene su još dvije sonde (u

obje kampanje ukupno 130 m²). Otkriven je dio dugačke i duboke jame lasinjske kulture, kojoj se u gornjim dijelovima miješaju i ostali prethistorijski i srednjovjekovni nalazi. Iskopavanje MGKc.

Voditelj: Z. Marković. Materijal u MGKc.

Literatura

Z. Marković, 1986 a

Z. M.

35. MALO KORENOVO, Bjelovar

Malo Korenovo, selo udaljeno 5 km južno od Bjelovara, na nadmorskoj visini cca 120 m, značajno je u prethistorijskoj arheologiji kao prvi lokalitet na kojem je utvrđeno postojanje linearnotrakaste keramike u Jugoslaviji. Keramički nalazi s tog lokaliteta naveli su S. Dimitrijevića da ih izdvoji kao korenovsku kulturu u sklopu srednjoevropske linearnotrakaste keramike. Neolitsko naselje s tipičnim zemuničnim stambenim objektima prostire se na oranicama »Vojvodinac«, »Galovac« i »Dabrovac«.

Pokusna istraživanja spomenutih lokaliteta izveo je 1956. i 1957. god. za Gradski muzej iz Bjelovara Stjepan Vuković i u ta dva navrata istražio ukupnu površinu od 81 m². Otkopao je dva čitava i dva oštećena zemunična objekta kao i veću količinu keramike ukrašene tipičnim linearnotrakastim motivima izvedenim tehnikom urezivanja. Jedno pokusno istraživanje izveo je 1961 god. Arheološki zavod Filozofskog fakulteta u Zagrebu pod vodstvom Stojana Dimitrijevića. Tri sonde ukupne površine 48 m² dale su također jedan oštećeni zemunični objekat i bogatu kolekciju keramike, koja se danas dijelom čuva u AZFFZ, a dijelom u GMB.

U toku 60-ih i 70-ih godina otkriveno je još nekoliko neolitskih naselja koja se mogu pribrojiti korenovskoj kulturi. Sva su ona koncentrirana u bjelovarskom i kutinskom prostoru. Analizom keramičkog materijala na svim lokalitetima utvrđen je razvoj korenovske kulture kroz tri stupnja (A, B1, B2), a vremenski su paralelni s Ia i Ib stupnjem sopotske kulture, odnosno sa stupnjevima A2 do B2 vinčanske kulture.

Literatura

S. Vuković, 1958

S. Dimitrijević, 1961

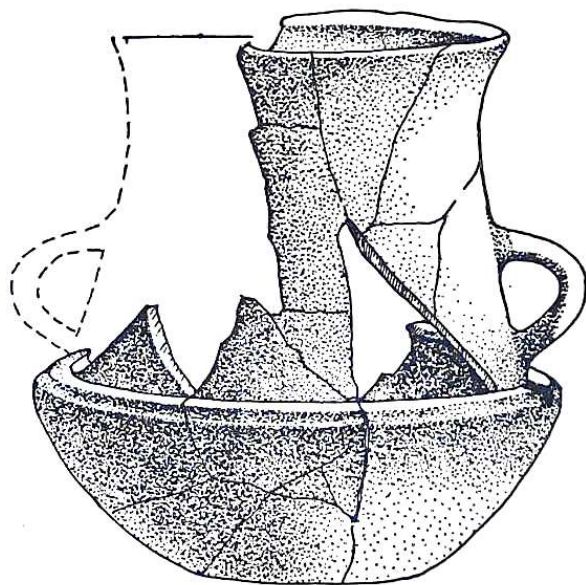
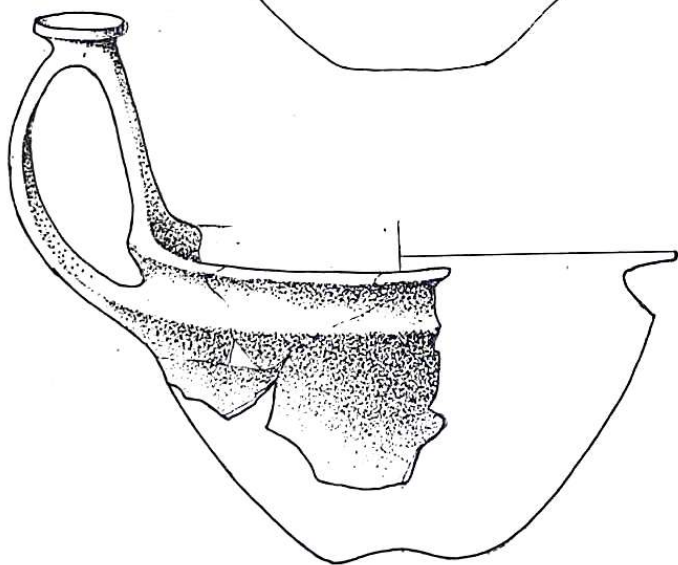
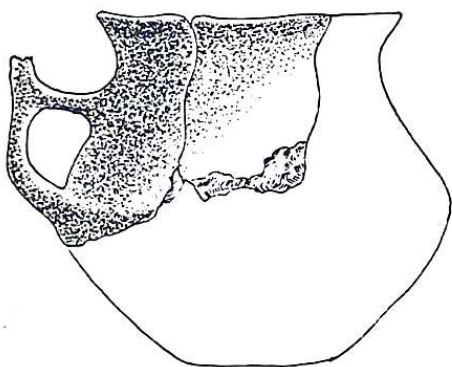
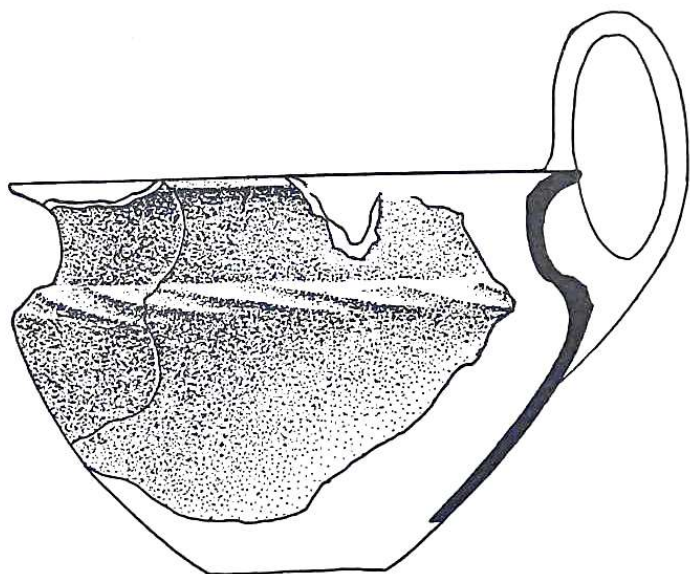
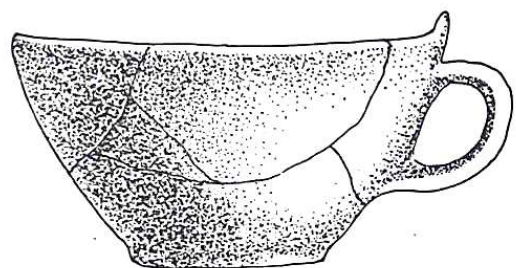
S. Dimitrijević, 1979 g

T. T. G.

36. MARTIJANEC – tumul »Gamulica«, Ludbreg

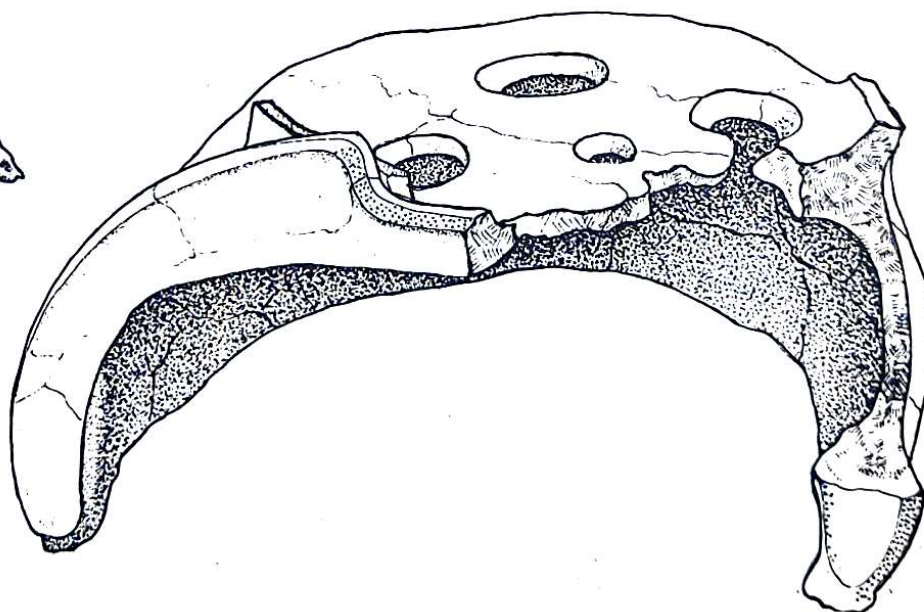
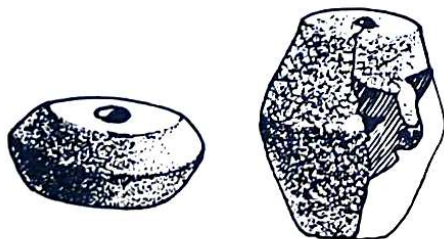
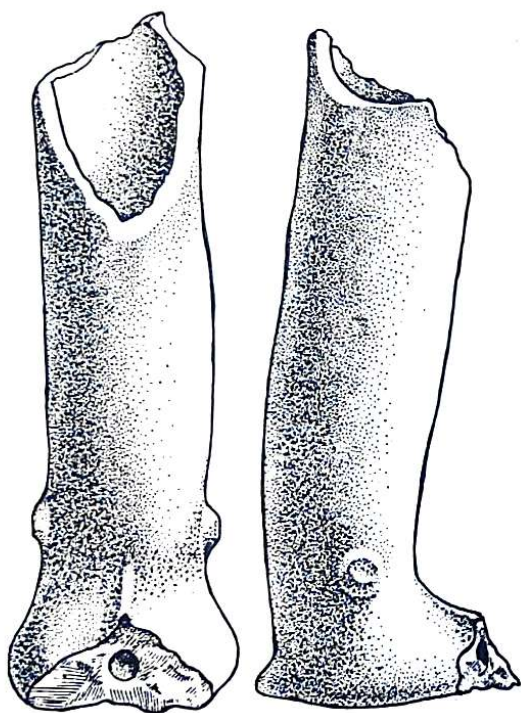
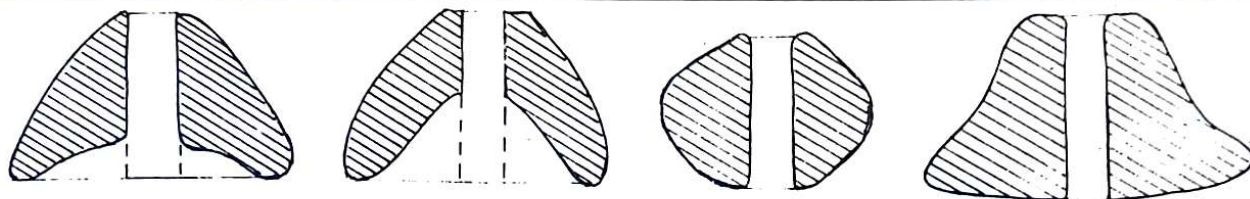
Između sela Martijanca i Križovljana ubicirana su dva tumula, giganški nazvan »Gamula« i manji »Gamulica«, na kojem je 1957. god. izvršeno zaštitno istraživanje od strane AMZ pod vodstvom Z. Vinskog. Tumul je zemljani, nepravilnog kružnog oblika, približne dužine osi S–J 41 m, I–Z 52 m, visine cca 2 m, odnosno aps. vis. vrha 168,75 m. Oranjem je bio snižen i proširen, a ukapanjem stupa za elektrovod znatno oštećen. Istražen je u cijelosti, što iznosi 62 m².

Tumul je u središtu sadržavao grobnu komoru građenu od ploča škriljevca sa stranicama cca 4 m, mjestimično sačuvane visine od 1,5 m. Umrlj je bio spaljen u komori, ali raspored žara i priloga nije bilo moguće utvrditi jer je grobna komora većim dijelom pljačkanjem bilo uništena.

Slika 58

	361	364
	383	
Križevci – ciglana	kat. br. 366	360

Slika 59

Križevci – ciglana kat. br. oblici pršljenova 371 372 385 370 388

Grob pripada grupi Martijanec – Kaptol (horizont 2), odnosno 7. st. p. n.e.

Materijal čuva AMZ.

Literatura

K. Vinski – Gasparini, 1961

D. B.–L.

37. MARTIJANEC – Žgališće, Ludbreg

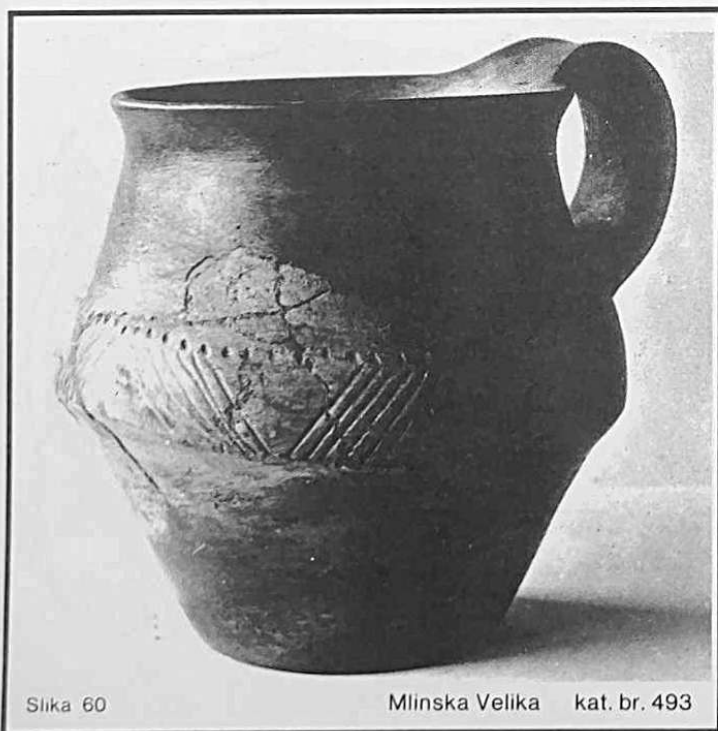
Lokalitet se nalazi nasuprot parku dvorca, južno od željezničke stanice, na 164 m. aps. vis. Na ovom položaju otkriven je 1951. god. (S. Vuković) jedan intaktni žarni grob. Istraživanja su izvršena 1957. god. od strane AMZ pod vodstvom K. Vinski–Gasparini s ukupno 77 m² istražene površine. Osim ulomaka keramike iz razorenih grobova, drugih nalaza nije bilo jer je nekropola uništena obradom zemlje. Grob otkriven 1952.god. pripada grupi Zagreb I (fazi II kulture polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj), odnosno 12. st. p. n. e. Materijal čuva AMZ.

Literatura

K. Vinski–Gasparini, 1973, 73, T. 25:5–9

K. Vinski–Gasparini, 1983, 566–583, T. LXXXVII:9–13

D. B.–L.

Slika 60

Mlinska Velika kat. br. 493

38. MIHOLJANEC – tumul »Gomilica«, Đurđevac

Zemljani tumul lociran je na sjeveroistočnom rubu sela, na oko 170 m aps. vis, kraj tzv. Radojevog mlina. Nepravilnog je kružnog oblika, duža os S–J iznosi 45 m, a visina 5 m. Sondiran je od strane AMZ 1964. god. pod vodstvom K. Vinski–Gasparini, s ukupno 236 m². Tumul je umjetno nasut brežuljak, o čemu svjedoče profili, a nije dao nikakve nalaze materijalne kulture, te pripada vrsti tumula zvanih tumulus honorarius, tumulus inanis odnosno kenotaph.

D. B.–L.

39. MIKLEUŠKA – Gradina Marić, Kutina

Višeslojno prethistorijsko naselje smješteno je sjeverno od sela Mikleuška, udaljeno 20-tak km od Kutine (oko 300 m aps. vis.). Gradina ima dominantan položaj, a smještena je usred predjela obraštenog šumom. Sastoji se od platoa (84 × 33 m), uzvišenja okruženog jarkom s južne strane i terase polumjesečastog oblika (72 × 50 m) s jugozapadne strane.

Sondažna istraživanja vršena su 1964. god. na nekoliko točaka gradine (3 probne sonde i 1 zemunica). Voditelj: D. Iveković, MMK. Arheološki materijal čine ulomci keramike (»lendelske« i vučedolske – bogato ukrašene urezanim ornamentima i inkrustacijom), utezi za ribarske mreže i tkalački stan, nekoliko brončanih predmeta, kalup za odlijevanje sjekira, jedan primjerak idoloplastike (antropomorfna muška figurica karakteristična za period starijeg željeznog doba), kućni maz.

Materijal pripada »lendelskoj« kulturnoj grupi, zatim vučedolskoj i najzad vremenu brončanog i željeznog doba.

Materijal u MMK.

Literatura

D. Iveković, 1963

D. Iveković, 1968

A. B.

40. MLINSKA VELIKA, Garešnica

Eneolitsko nalazište udaljeno oko 12 km od Garešnice, otkriveno prilikom proširenja ceste Velika Mlinska – Veliki Pašijan nalazom kamenih sjekira (prvi slučajni nalaz na tom terenu 1948. godine).

Iskopavanja su vršena 1964. godine. Zemunična jama djelomično je oštećena. Vertikalna stratigrafija: prvi sloj – humus pomiješan s korijenjem trave, drugi sloj – sterilna žuta ilovača bez kulturnih ostataka, treći sloj – kulturni sloj zemunične jame (obzirom da teren nije dovoljno istražen, ne može se govoriti o većem naselju).

Voditelj: D. Iveković, MMK

Arheološki materijal: Zemunična jama ljekvastog oblika s tragovima maza i vidljivim zrnima cerealija.

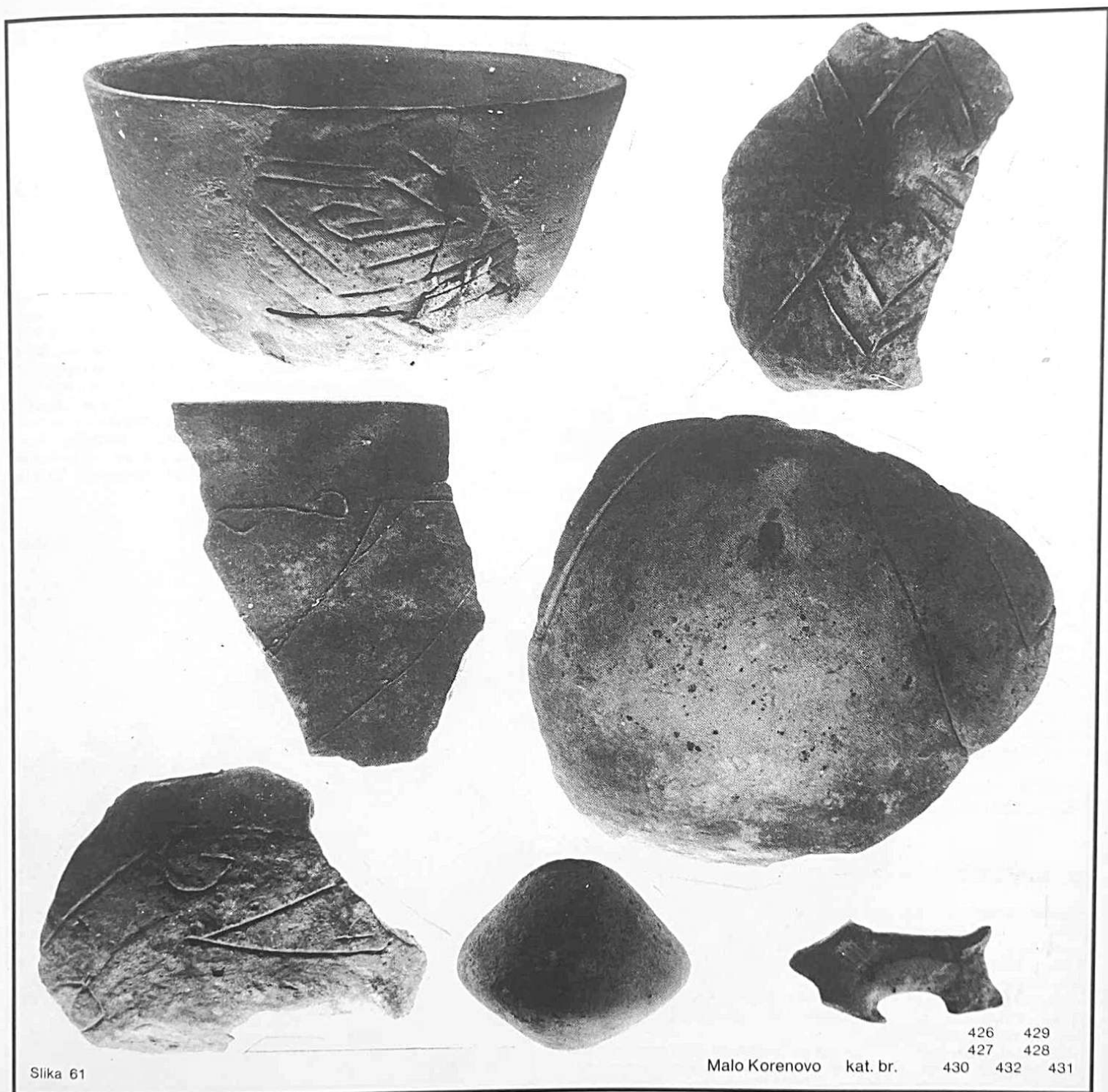
Karakteristike keramike upućuju da nalazište pripada lasinjskom kulturnom krugu.

Materijal se čuva u MMK.

Literatura

D. Iveković, 1968

A. B.

Slika 61

41. MORAVČE – Draščica, Sesvete

Lokalitet Draščica nalazi se oko 1200 m sjeverno od središta sela Moravča, na nadmorskoj visini od 220 m. Od Sesveta je udaljen 17 km. Na istom lokalitetu u gornjem sloju otkrivena je arhitektura ville rustice.

Sustavna istraživanja provedena su 1980. god. Istraženo je ukupno 300 m² površine, dok je glavina nalaza protohistorijskog sloja registrirana na dubini 70–100 cm. Produbljujući iskop do zdravice ispod antičke arhitekture otkrivena je nekropola kulture polja sa žarama, ukupno 10 grobova (dva su bila poremećena arhitekturom). Grobne cjeline, pored urne, sadržavale su još 2–5 većih i manjih posuda. Veće posude i urne bile su poklopljene fragmentom keramike ili kamenom pločicom. Nekropola pripada fazi I kulture polja sa žarama, vremenu oko 1250. god. p. n.e. Metalnih nalaza nije bilo.

Istraživanja je vodio V. Sokol iz MPS.

Materijal čuva MPS.

Literatura

V. Sokol, 1981 b
V. Sokol, 1984

V. S.

42. MORAVČE – Rošnica, Sesvete

Lokalitet ROŠNICA smješten je u centru sela Moravče s desne strane istoimenog potoka na nadmorskoj visini od 228 m, šesnaest kilometara sjeverno od Sesveta. U gornjem sloju otkrivena je villa rustica, te neposredno ispod nje kamena grobnica tzv. »kulture grobnih humaka«.

U toku radova na antičkoj arhitekturi 1983. godine, na dubini od 88 cm (ispod temelja gornjeg objekta) otkriven je kameni humak veličine 5,5 × 4,5 metara, s tri ukopa: prvi unutar humka u pravilnoj grobnoj komori prekrivenoj pločastim kamenom (orijentacija kostura I–Z, glava na istoku), drugi neposredno uz prvi ali izvan grobne komore, i treći izvan humka (do nogu prethodna dva) s glavom na jugu. Osim dva tipološki opredjeljiva ulomka keramike, drugih nalaza nije bilo. Okolnosti i čitav kontekst dozvoljavaju nam datiranje ovog nalaza u srednje brončano doba, tj. preliminarno ga pripisujemo »kulturi grobnih humaka«.

Voditelj istraživanja bio je Vladimir Sokol – MPS.

Literatura

V. Sokol, 1981 b

V. S.

43. MOŽDENEC – spilja Vilenica, Novi Marof

Spilja se nalazila južno od Novog Marofa, na padinama Kalničkog gorja, u Vrtarovom kamenolomu. Ulaz uske i duge spilje bio je na 260 m apsolutne visine. Dužina spilje iznosila je oko 60 m, a širina svega oko 2 m. Lokalitet danas više ne postoji, pošto je uništen radovima u kamenolomu.

Istraživanja 1948, 1953, 1961. i 1962. godine vršio GMV. Voditelj: Stjepan Vuković. Istražena je površina od najmanje 60 m², no točni podaci nisu poznati.

Arheološki nalazi – kameni artefakti – pripadaju srednjem i mlađem paleolitu. Kvarcova industrija sastoji se od jednoplošno, dvoplošno i višeplošno obrađenih artefakata. Nalazi pripadaju moustერიenu,

aurignacieniu i gravettieniu, odnosno vremenskom rasponu od oko 55.000 do 10.000 godina prije sadašnjosti. U toku istraživanja ustanovljeni tragovi ognjišta i slojevi koji su bili nosioci paleolitskog materijala. Nekoliko prikupljenih fragmenata keramike pripada vremenu rimske dominacije, te srednjem vijeku.

Materijal u GMV.

Literatura

S. Vuković, 1963 a
S. Vuković, 1963c

M. Š.

44. OREŠJE DONJE – Pogorišće, Zelina

Lokalitet se nalazi na 266 m aps. vis., 2 km zapadno od sela Orešje Donje. Naselje je smješteno na zaravnjenom vrhu brežuljka, presječenog zemljanom gredom koja se pruža u smjeru SZ–JL. Padine brežuljka veoma su strme s istočne, a napose s južne strane, danas još strmije radi vađenja kamena. Zapadna strana zaštićena je prirodnim zemljanom gredom, koja je bila mjestimično umjetno utvrđena. Pristup na gradinu moguć je jedino sa sjeverne strane gdje je najvjerojatnije bio i ulaz. Naselje je bilo dobro locirano te predstavlja lijep primjer prirodno dobro zaštićene i djelomično utvrđene gradine. Lokalitet je većim dijelom razoren vađenjem kamena, a slojevi na preostalom dijelu platoa uništeni su rigolanjem i postojećom šumom. Naselje

Slika 62

Punikve

Slika 63

488
Mikleuška – gradina Marić kat. br. 487

je istraživano u dva navrata: 1973. god. od strane RZZSK pod vodstvom I. Šarića, a 1984. god. od strane AMZ pod vodstvom D. Balen-Letunić, sa ukupno istraženom površinom od 117 m². Utvrđeno je i istraženo 7 objekata: podnice kuća, ognjišta i fortifikacijski sistem. Najbrojnije je zastupljena keramika grube i fine fature, utezi, pršljenci, grijači, a nađene su i koštane alatke, te brončana oštrica noža.

Nalazi otkriveni u obje kampanje pripadaju grupi Velika Gorica I, II (fazi IV kulture polja sa žarama sjeverne Hrvatske), odnosno 10. i 9. st. pr.n.e.

Materijal čuva ZMZ.

Literatura

D. Balen-Letunić – L. Bakarić, 1984

D. B.-L.

45. PUNIKVE, Ivanec

Lokalitet se nalazi istočno od Ivanca, na prvim obroncima Ivančice (oko 250 m aps. vis.). Arheološki nalazi sakupljeni su na području sela, uglavnom na sekundarnim ležištima – na oranicama, u usjecima puteva, u vododerinama. Samo manji broj kamenih artefakata nađen je prilikom pokusnih sondiranja. Vjerojatno se radi o paleolitskoj staciji na otvorenom, pa tako nisu sačuvani stratigrafski podaci.

Na lokalitetu su u nekoliko navrata provedna samo manja pokusna sondiranja. Istraživanja lokaliteta, počevši od 1939. godine, vrši Stjepan Vuković, u početku van djelatnosti muzejske ustanove. Od 1950. do 1965. godine manja sondiranja organizira GMV, a radovima i dalje rukovodi Stjepan Vuković, sada kustos muzeja. Istražena je površina od najmanje 16 m², no podaci nisu potpuni.

U Punikvama je sakupljeno isključivo kameno oruđe; to su vrlo primitivna oruđa od valutka, kao što su dijagonalne naprave, valutice s rovašem, dvostrano narovašeni valuci i udarači – chopperi. Nalazi imaju tipološke karakteristike pebble-tool kulture najstarijeg paleolita (cca 500.000 god. prije sadašnjosti). Drugu grupu čini kameno oruđe rano-acheuleenskog kulturnog stupnja (250.000 – 100.000 god. prije sadašnjosti).

Pojedini artefakti pokazuju clactoniensku, odnosno levalloisiensku obradu.

Materijal čuva GMV.

Literatura

S. Vuković, 1963 b

S. Vuković, 1967 a

M. Malez, 1979 a, 277–295, T. XXII–XXIII

M. Š.

45a. SIGETEC LUDBREŠKI, Ludbreg – v. srednji vijek

46. SIROVA KATALENA – Lipik, Đurđevac

Nekropola je locirana na blagoj padini brežuljka u zaselku Pod zidom. Obradom zemlje grobovi su izoravani, a materijal je kroz dugi niz godina uništavan, tek je manji dio predan GMB na čuvanje. Iskopavanje provedeno na ostatku nekropole izvršeno je od strane AMZ 1966. god., pod vodstvom K. Vinski-Gasparini sa ukupno 464 m² istražene površine. Otkriveno je 11 intaktnih grobova. Svi grobovi pokazuju identičan način pokapanja, odnosno na dijelove razbijenih posuda položena je žara s kostima. Žara je ponekad bila poklopljena zdjelom (grob 1,2,4) s dnom prema gore, a potom zasuta pepelom i

gari od incineracije, pa onda zemljom. Osim žara grobovi su sadržavali keramičke posude oblika specifičnih za virovitičku grupu, dok priloga od bronce i drugih materijala nije bilo.

Nekropola pripada virovitičkoj grupi (fazi I kulture polja sa žarama sjeverne Hrvatske), odnosno 13. st.p.n.e.

Materijal čuva GMB, a onaj dobiven istraživanjima 1966. god. AMZ.

Literatura

K. Vinski-Gasparini, 1973, 37, T. 12–16

K. Vinski-Gasparini, 1983, 547, T. LXXXVI:1–3

D. B. L.

46a. STARIGRAD – Ukleti breg, Koprivnica – v. srednji vijek

47. SV. PETAR LUDBREŠKI – Staro groblje, Ludbreg

Lokalitet se nalazi na sjevernom dijelu sela, uz glavnu cestu prema Kapeli. Naselje je bilo smješteno na prirodnoj lesnoj uzvisini (oko 150 m aps.vis.), koje je konfiguracija izmijenjena obradom i odvoženjem zemlje, a gornji slojevi naselja uništeni. Dimenzije lokaliteta prije istraživanja iznosile su u pravcu S–J 110 m, I–Z 33 m. Naselje je istraživano u dva navrata: 1960. god. od strane AMZ pod vodstvom K. Vinski-Gasparini, a od 1976. do 1978. god. istraživanja provodi GMV pod vodstvom M. Šimek. Istražena je površina od ukupno 699 m². Utvrđeno je i istraženo 46 objekata: podnica kuća, ognjišta, jame i ostaci talioničke peći. Pretežni dio nalaza je keramika, otkrivena uglavnom u jamama, zatim pršljenci, utezi, ulomci prenosivih peći, dijelovi žrnjeva, te nekoliko ulomaka brončanih predmeta. Zanimljiva je jama 20/1960, koja je najvjerojatnije imala kulni karakter, budući da je u njoj osim mnoštva keramike, pokretne peći, masivnih glinenih potporna s ognjišta nađen i kostur odrasle osobe sahranjene u sjedećem položaju. Isto tako i u jami E/1978. nađen je ispod ulomaka keramike kostur odrasle osobe u poluzgrčenom položaju. Izuzetnu grupu nalaza čini inventar ljevačke radionice s brojnim kalupima za višekratnu, kao i kalupima za jednokratnu upotrebu, za odlijevanje kopalja, dlijeta, strelica, sjekira s tuljcem za nasad, praporaca i sl.

Naselje je bilo u upotrebi kroz duži vremenski period, odnosno od druge polovice 8. do završetka 6. st.p.n.e. Glavnina nalaza pripada grupi Martijanec-Kaptol (horizont 2 i 3), tj. 7. i 6. st. p.n.e. Nalaz ljevačke radionice treba pripisati vremenu kraja 8. st. p.n.e.

U humusnom sloju i gornjim oštećenim slojevima nađena je licen-ska keramika koja pripada vremenu kraja ranog i početka srednjeg brončanog doba, kao i 5 kostura ukopanih u prethistorijsko naselje najvjerojatnije u srednjem vijeku.

Materijal dobiven istraživanjem 1960. god. čuva AMZ, s iskopavanjima vršenih od 1976. do 1978. god. GMV.

Literatura

K. Vinski-Gasparini, 1978, 138 i d.

M. Šimek, 1979

K. Vinski-Gasparini, 1984, 45 i d., T. III

M. Šimek, 1984, 49 i d., T. I

D.B.-L. – M. Š.

Slika 64

Punikve	kat. br.	545	543
		552	557

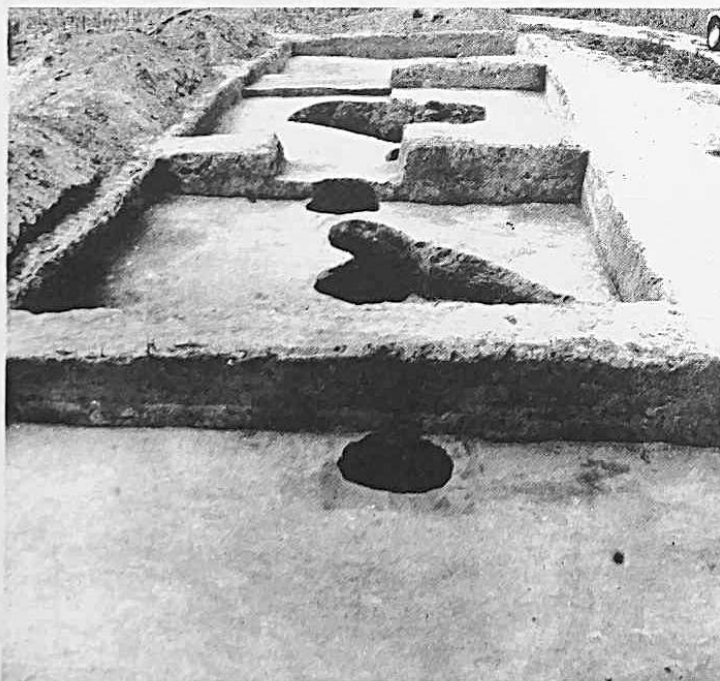

Slika 65

Varaždin – Brezje

Slika 66

Varaždin – Brezje

48. TOMAŠICA – Ravnice, Garešnica

Prethistorijsko nalazište udaljeno je 3 km od sela Tomašice (Tomašica je udaljena oko 6 km od Garešnice).

Lokalitet je smješten na blagoj padini položaja Ravnice, okrenut zapadu.

Sondažna iskopavanja izvršena su 1966. godine (4 kontrolne sonde) – povod: slučajni nalazi kamenih sjekira i fragmenata keramike prilikom oranja.

Voditelj: D. Iveković, MMK.

Arheološki materijal: kamena oruđa, ulomci keramike (bute s dvojnim ili tunel ručkama, zdjele, manje posudice oblika šalice, kupe na nozi), ukrašeni urezivanjem (linearno-trakasti ukras), plastičnim ukrasom pletenice i utiskivanjem jagodice prsta. Posebnu pažnju zaslužuje keramički predmet kultne namjene – žrtvenik, ukrašen linearno-trakastim ukrasom.

Materijal pripada klasičnoj fazi korenovske kulture.

Literatura

D. Iveković, 1966

D. Iveković, 1968

A. B.

49. VARAŽDIN – Brezje, Varaždin

Lokalitet Brezje nalazi se oko 3 km jugoistočno od Varaždina, odnosno 4 km južno od rijeke Drave. S juga ga zatvara rječica Plitvica, a na istoku graniči sa selom Kučan Gornji. Teren predstavlja ilovasto – pjeskovitu makro gredu. Zemljište se koristi za poljoprivrednu proizvodnju u sastavu SOUR-a »Varaždinka«. Prvi površinski nalazi zabilježeni su 1966. godine, kada je na Brezju iskrčena šuma, a zemljište se pripremalo za poljoprivrednu proizvodnju. Arheološki materijal javlja se na površini od oko 4–5 km². Na ravnim i nizinskim terenima Brezja, te na nekoliko blagih, prirodnih uzvisina nalazilo se eneolitско zemuničarsko naselje lasinjske kulture. Sondažnim istraživanjima konstatirani su i devastirani slavenski grobovi 8–9 st.

Među površinskim nalazima, od kojih najveći dio pripada lasinjskoj kulturi, registrirani su i predmeti keltsko-latenske kulture mlađeg željeznog doba, te nekoliko antičkih nalaza.

Gradski muzej Varaždin financirao je istraživanja provedena 1969. i 1980. godine. Radovima 1969. godine istražena je površina od 55 m². Voditelj je bio Željko Tomičić.

1980. godine istražena je površina od 125 m² na prirodno povišenom terenu poznatom pod nazivom Veliki Gorenec, te 42 m² u nizinskom dijelu (ukupno istraženo 167 m²). Na uzvisini su istražena 2 zemunice, 1 ognjište i 3 jame, dok su na ravnom dijelu terena ustanovljeni samo tragovi jednog devastiranog lasinjskog objekta. Voditelj radova bila je Marina Šimek.

Arheološke nalaze lasinjske kulture čini keramika, polirano kameno oruđe, kameni nožići, strugala, pseudoartefakti i jezgre.

Slavenski materijal 8–9. st. čini isključivo keramika.

Nalaze čuva GMV.

Literatura

Ž. Tomičić, 1969 b

M. Šimek, 1983

M. Š.

Slika 67

600
Sirova Katalena kat. br. 602 601

50. VLAISLAV – Mulji, Koprivnica

Selo Vlaislav nalazi se oko 9 km jugoistočno od Koprivnice, na sjevernim obroncima Bilogore. Zapadno od ceste za Jeduševac i plinskog ispuhivača, te sjeveroistočno od pruge za Osijek, u ravnici, nalazi se lokalitet Mulji I (131 m n.v.). Na površini se uz prethistorijske nalaze i srednjovjekovni nalazi.

Zaštitnim iskopavanjem provedenim 1985. godine otvorene su dvije sonde ukupne površine 78 m². U vrlo debelom kulturnom sloju (220–250 cm) našlo se malo keramičkih nalaza, željezna šljaka, grumen željezne rude i željezni šiljak. Datacija: starije željezno doba. Iskopavanje MGKc. Voditelj: Z. Marković. Materijal u MGKc.

Literatura

Z. Marković, 1985 b

Z. M.

50a. VOLODESKI BREGI, Kutina – v. D. Iveković 1968

51. ZAGREB – Vrapče, Zagreb

U Vrapču Donjem (Bolnička ulica) nađena su 1955. god. kod kopanja rovova za cijevi dva intaktna i više uništenih žarnih grobova. Lokalitet je istraživao 1959. god. od strane AMZ pod vodstvom K. Vinski-Gasparini, a istražena površina iznosi 67 m². Tom prilikom u dvorištu škole otkrivena su tri intaktna groba, tako da je od ove, nekad znatno veće nekropole ostalo sačuvano svega pet grobova. Dva groba (1 i 2) imaju oblik škrinje, odnosno ploče od škriljevca, formiraju škrinju u koju je položena žara s kostima i oko nje posude, ili je žara pokrivena kamenom pločom (grob 3). U ostalim grobovima (grob 4,5) žara i posude položeni su u ljevkastu jamu, a potom prekriveni zemljom.

Nekropola pripada grupi Zagreb I (fazi II kulture polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj), odnosno 12. st.pr.n.e.

Materijal čuva AMZ.

Literatura

K. Vinski-Gasparini, 1973, 68, T. 23, 24:1–9

K. Vinski-Gasparini, 1981, 114, sl. 4:1–11

K. Vinski-Gasparini, 1983, 566, T. LXXXVII:1–7, T.LXXXVIII:1–6

D. B.–L.

52. ŽDRALOVI – Dolina, Bjelovar

Na oko 5 km istočno od Bjelovara, kod sela Ždralovi, nalazi se na nadmorskoj visini od cca 130m eneolitsko zemunično naselje otvorenog tipa s vjerojatno kratkotrajnom upotrebom objekata.

Pokusna istraživanja vršena su 1984. god, a istražena površina iznosila je cca 6 m². Radove je za Gradski muzej iz Bjelovara vodio B. Gerić.

Prilikom iskopavanja (do dubine 1,15 m) ustanovljeno je postojanje zemunične jame, ali se nije naišlo na tragove rupa od kolaca, već na nešto maza i čvrstih grumena pečene zemlje. Vjerojatno se u ovom slučaju radi o rješenju krovne konstrukcije koso postavljenim gredama s krovom na dvije vode.

Od popratnog materijala (koji se čuva u Gradskom muzeju u Bjelovaru) nalazimo fragmente raznovrsnog posuda, a najviše fragmenta

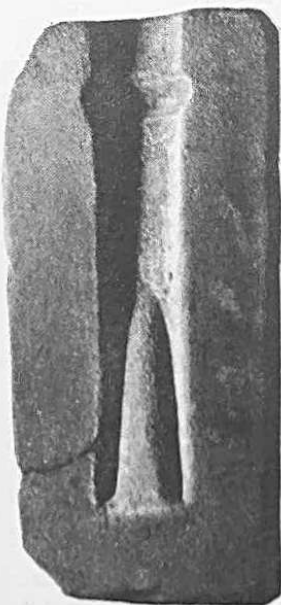
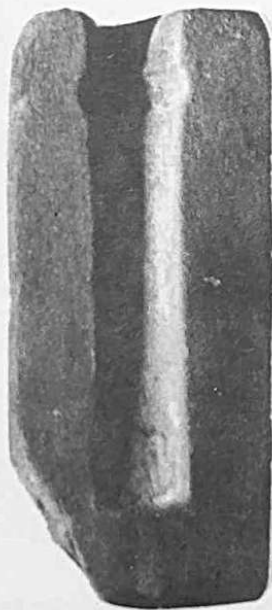
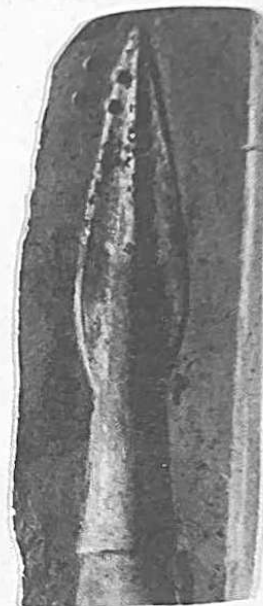
bikoničnih zdjela. Grubo posude je pretežno ciglastocrvene i sivosmeđe boje, bez ukrasa, s plastičnim izbočenjima u obliku roščića i bradavica. Prepoznatljivi oblici su zaobljene i bikonične zdjele, lonci i lončići bikoničnog i trbušastog oblika s prstenastim vratom. Fina keramika pretežno je sive, sivocrvene do crvenkaste boje, s tragovima politure na površini. Oblici su kupe i zdjele na šupljom neornamentiranoj nozi, bikonične zdjele s jezičastom drškicom na prijelomu i konveksno profiliranim vratom, vrčevi i vrčići manjih dimenzija, lonci pretežno zaobljenih profila – bikoničnog trbuha i cilindričnog vrata, a zastupljene su i male bikonične bočice. Ornamentalni motivi koji su zastupljeni većinom su ravne i cik-cak urezane izlomljene crte, grupirane u paralelne trake i uspravne ili kose kolone, te motivi riblje kosti.

Veći dio prepoznatljivog materijala iz Doline pripada II-A stupnju lasinjske kulture. Ona upotpunjuje vremenski prostor nastao krajem III. stupnja sopotske kulture te daje jaki pečat ranoj lasinjskoj kulturi ovog područja.

Literatura

B. Gerić, 1985

B. G.

Sv. Petar Ludbreški
kat. br. 634 636
635 648 649

1. DONJA GLAVNICA – Frtić, Sesvete

Antička villa rustica u Donjoj Glavnici smještena je na zapadnom rubu sela na nadmorskoj visini od 220–238 m, šesnaest kilometara sjeverno od Sesveta. Nešto manje od jednog kilometra južnije nalazi se aktivan izvor mineralne vode.

Lokalitet FRTIĆ pripada antičkom periodu, koji je ovdje zastupljen nalazima arhitekture, te sitne materijalne kulture i novca. Samo je nalazište jednoslojnog tipa, tj. osim spomenutog razdoblja drugi arheološki slojevi na njemu nisu zasvjedočeni.

Rimska villa rustica na ovom lokalitetu otkrivena je 1975. godine, dok su sustavna arheološka istraživanja na njemu započeta u jesen slijedeće godine i trajala su bez prekida sve do 1979. god. Istraženo je ukupno oko 75 m² površine (čitavo zdanje), uz prosječnu dubinu iskopa od 1 do 1,5 m, ovisno o sačuvanoj visini zidova, inače prilično sniženih dugotrajnom obradom tla. Iskopani kompleks antičke arhitekture pripada, prema preliminarnoj atribuciji, kombiniranom objektu villa rustica-therme s naglašenim gospodarskim dvorištem čiji je jedan dio vjerojatno bio natkriven. Od termalnog dijela sačuvani su ostaci triju bazena u polukružnim apsidama, odvodnog kanala i hipokausta, koji je služio (s jednim prefurnijem) za zagrijavanje i ostalih stambenih dijelova zgrade. Osim arhitekture, na lokalitetu su bili registrirani relativno brojni nalazi sitne materijalne kulture: ulomci profilirane i neprofilirane keramike, srebrna fibula, više primjeraka brončanog novca, metalnih klinova od drvene konstrukcije. Keramika uglavnom pripada različitim tipovima rimske provincijalne keramike i svega je nekoliko primjeraka importa s udaljenijih prostora, dok terra sigillata nije zabilježena niti jednim fragmentom. U tom smislu ova keramika potječe najvećim dijelom iz drugog i trećeg stoljeća carstva. Nalaz sestercija imperatora Gordijana i srebrne fibule s još tri jednostavne neizrađene lukovice kraja trećeg stoljeća učvršćuju datiranje ovog objekta u 2–3. st.n.e. Prva polovica 4. st. vjerojatno označava vrijeme njene propasti.

Istraživanje na lokalitetu FRTIĆ u Donjoj Glavnici financirao je Turistički savez Sesvete, te SIZ kulture općine Sesvete. Također, materijalnim angažmanom ljudi i sredstava akciju je pripomogla i u nju se uključila Mjesna zajednica Glavnica Donja. Uz radnike iz Donje Glavnice, u iskopavanju su sudjelovali studenti Arheološkog odsjeka Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Voditelj istraživanja: Vladimir Sokol –MPS.

Literatura

- V. Sokol, 1981 a, 181–184
- V. Sokol, 1980
- V. Sokol, 1978

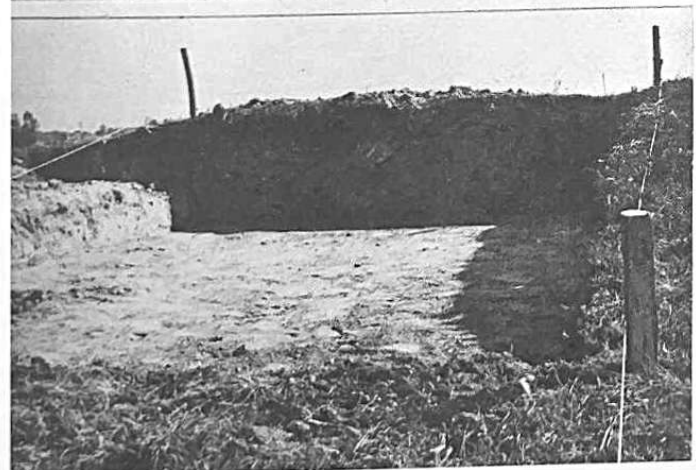
2. DONJA GLAVNICA – Kuzelin, Sesvete

Višeslojni lokalitet na brijegu KUZELIN (587 m n.v. vel. 200×40 m –u latenskom i antičkom periodu) nalazi se dva i pol kilometra sjeverno od sela Donja Glavnica, te dvadeset kilometara također sjeverno od Sesveta.

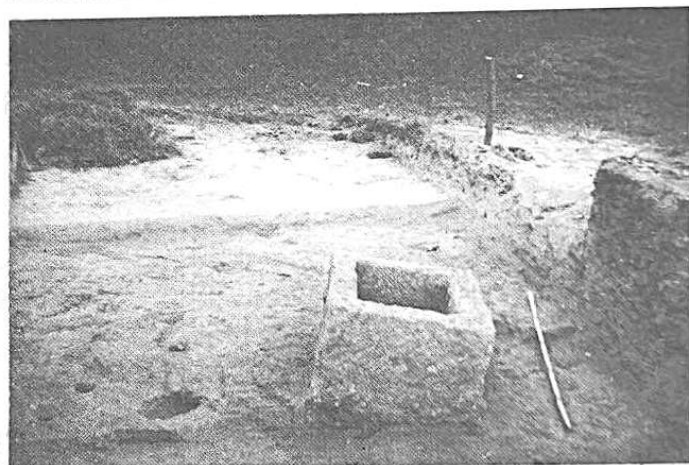
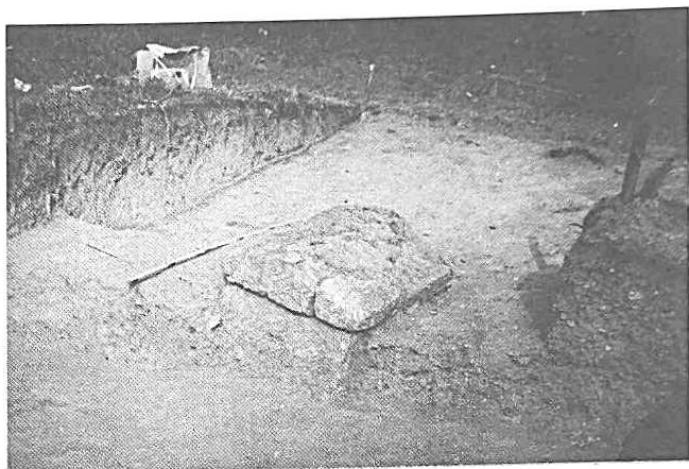
Nakon dugog trajanja protohistorijskih kultura na gradištu KUZELIN u 1. i 2. st.n.e. vlada relativno zatišje. Prvi nalazi pojavljuju se potkraj 2. stoljeća praćeni novcima Hadrijana (vrlo izlizan) i obje Faustine (mlađa Faustina rijetke kovničke kvalitete), upravo krajem tzv. »pax romana« i prvim provalama barbara u Rimski imperij. Za ovaj period ne može se sa sigurnošću reći kakav je sustav utvrda bio izgrađen na KUZELINU – vrlo vjerojatno drveni. Treće stoljeće zastupljeno je novcima npr. Gordijana i Galijena, te rijetkim nalazima terra sigillata i stakla. Ovom razdoblju bi se mogla pripisati podnica jedne stambene zgrade od opeke na južnoj strani castruma, cca 4×4 m. Najintenzivniji život na KUZELINU započinje dobom kasne antike u drugoj pol. 4. i u 5. stoljeću. Novci careva Valensa, Valentinijana, Gracijana i Teodozija su najbrojniji od novca uopće. U toku 4. stoljeća podiže se zidani bedem u dužini 200 m istočnom stranom uz donji, u latenskom dobu izveden, obrambeni plato. Na svakih nekoliko metara grade se drvene zgrade sačuvanih tlocrtnih osnova prosječno 4×4 m, ukupno više od deset do sada otkrivenih objekata. Neki od njih su se neposredno naslanjali na bedem. Na ovoj strani je najdeblji kulturni sloj pripadajući antici, oko 50–60 pa i više centimetara. Uz bedem na istočnoj strani gradišta otkopan je bogati osamljeni ženski grob koji je sadržavao dvije naušnice, četiri narukvice na lijevoj ruci, keramičku posudu u visini pojasa, te ulomak stakla kod glave i novac cara Valentinijana pored lijevog ramena. Orijentacija kostura S–J, glava na jugu. Od materijalne kulture registrirani su vrlo brojni nalazi većih i manjih keramičkih cjelina, kao i čitavih posuda, mahom 4. i 5. stoljeća (uz mnogobrojne fragmente s i bez profila). Nekoliko stotina nalaza željeznih i brončanih artefakata: oruda (cijele motike, noževi, šila, spojnice za drvo, dlijeta, kovački alat) i oružja (vrhovi strijela, koplja, bojni noževi i sjekire, kamene kugle za projekte), zatim nakita (više brončanih narukvica 4 i 5. stoljeća, prstenova, različitih tipova fibula – lukovičaste, omega, koljenaste, pojasnih predica – ukras nasuprotnih konjskih glava, raznovrsne aplike na odjeći). Pronađene su također različite izradevine od kosti i roga: igle, recipijenti, šila, kulturne pločice (urezana klepsidra), drške alatki, češljevi, te brojni kameni brusevi i žrvnjevi. Hunskim provalama sredinom 5. stoljeća i castrum KUZELIN je napušten ili porušen.

Ukupno je istraženo blizu 2000 m² površine u razdoblju kontinuiranog rada 1981–1986. godina (uključivši nekoliko sondiranja prethodnih godina). Radove u periodu 1981–1982. god. financirao je SIZ kul-

V. S.

Slika 70

Gola – tumul I

ture Sesvete i SO Sesvete, a 1983–1986. USIZ kulture grada Zagreba. Voditelj zaštitno-istraživačkih radova: Vladimir Sokol – MPS.

Literatura

V. Sokol, 1981 a
V. Sokol, 1982
V. Sokol, 1983
V. Sokol, 1984

V. S.

3. DRAGANOVEC – zemljište Marije Maček, Koprivnica

Na istočnoj periferiji današnjeg Draganovca (završetak Radničke ceste u Koprivnici, uz početak Farkašića, cca 150 m n.v.) ustanovljeni su ostaci antičkog objekta s apsidalnim završetkom (?). Ostaci objekta sačuvani su jedino u temeljima sastavljenim od sitnog šljunka na koji je slagano krupno riječno kamenje (batuda), pa je na ovakvoj podlozi nikla antička građevina. Intenzivnim izoravanjem zemljišta, osobito na sjevernim dijelovima lokaliteta, gotovo su u potpunosti uništeni čak i tragovi temelja. Arheološke nalaze čine sitni keramički ulomci. Dio raspoloživih nalaza s ovog lokaliteta u privatnom je posjedu (npr. antičko ralo). – S istočne periferije Draganovca nalazi se šire na zapad u pravcu Koprivnice (npr. kod kuće obitelji Rebec), ali su onemogućeni ili devastirani individualnom stambenom izgradnjom. U Draganovcu je vjerojatno egzistirala antička postaja Piretis (Peritur) udaljena od Kunovec Brega (antička Sunista) 8 rimskih milja (cca 12 km).

Pokusno iskopavanje MGKc i AMZ: 1981. god. (60 m²), 1982. god. (36 m²). – Voditelj: Željko Demo (AMZ). Materijal čuva: MGKc.

Literatura

Ž. Demo, 1982

Ž. D.

4. DUMOVEC – Dumovečki lug, Sesvete

Nalazište DUMOVEČKI LUG smješteno je u šumi sa zapadne strane sela Dumovec, udaljeno oko 5 km istočno od Sesveta, na nadmorskoj visini od 103 m.

U hrastovoj šumi DUMOVEČKOG LUGA nalazi se cca trideset pet grobnih humaka antičkog perioda, oko 500 m zapadno od trase rimske ceste. Lokalitet karakteriziraju dvije zanimljive pojedinosti: međusobni raspored humaka smještenih u tri niza po osam i po šest u pojedinom, a koji su u međusobnom odnosu kao izdanci križa kojem nedostaje četvrti krak. Ukupno je istraženo šest tumula u kojima se nalazilo jedanaest paljevinskih grobova. Ukopi su bili uglavnom bez posebne konstrukcije, osim u dva slučaja, gdje su zabilježene velike od opeke i kamena zidane grobnice (cca 3x4 m) s posebnim ulazom. Pronađene urne su mahom »zdjelastog« tipa s tanjurastim poklopcima, no nekoliko ih je bilo u obliku čupa. Jedan dječji grob imao je po svojoj prilici od daščica formiranu grobnu komoru. Od metalnih nalaza registrirani su primjerci pločastih malih fibula, brončanih dijelova drvene kutije za pribor i sl., te vrlo oštećenog novca. Nekoliko nagorjelih većih fragmenata stakla svjedoči o staklenim posudama kao priložima (uz keramičke). Spališta su u jednom broju slučajeva otkrivena

na unutar samog tumula. Prosječne dimenzije zemljanih humaka bile su 10x10 m i visine 1 m, najveći je imao 18x16 m i visinu 1,5 m. Glavnina nalaza može se datirati u 2. st. n.e. s također dijelovima 1. i 3. st., a pripadaju noričko-panonskom kulturnom kompleksu sahranjivanja.

Na lokalitetu DUMOVEČKI LUG istraženo je u toku trogodišnjih radova (1977, 1978. i 1979.) oko 650 m² površine. Radove je financirao SIZ kulture općine Sesvete i SVIZ »Sava« sa Vodnom jedinicom Dugo Selo. Voditelj zaštitno-istraživačkih radova: Vladimir Sokol –MPS.

Literatura

V. Sokol, 1981, 169
Z. Gregl, 1981, 57
A. Jovanović, 1984, 7 i 9

V. S.

5. DRENJE, Zaprešić

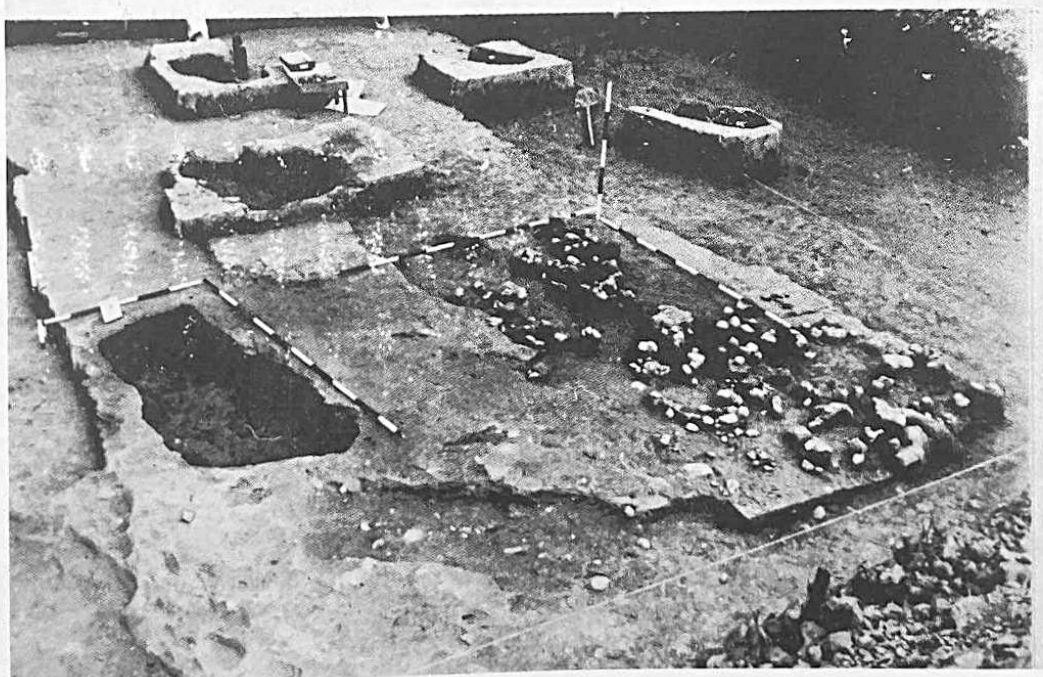
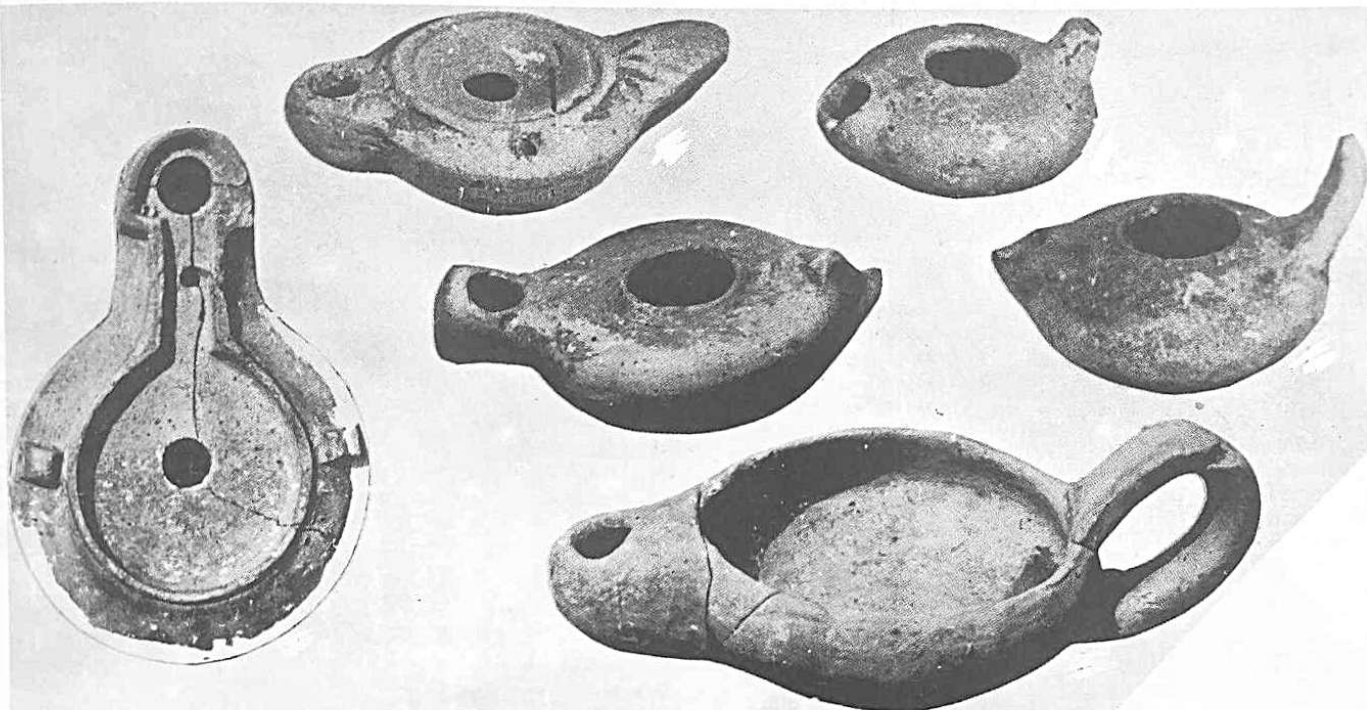
Antički lokalitet u selu Drenje nalazi se na 140 m nadmorske visine, cca 500 m od ušća rijeke Sutle u Savu. Neznatno uzdignut od okolnog terena, nalazi se između sjeveroistočnih obronaka žumberačko-gorjanskog masiva s južne i jugozapadnih obronaka brdovečkog prigorja sa sjeverne strane, na vrlo važnom strateškom položaju – prijelazu preko Save (Jesenice na Dolenskem – Drenje) – uz važnu antičku prometnicu (Aquileia – Aemona – Nevidonum – Siscia). Treba istaknuti da je smješten u uskom koridoru (Brežička vrata) koji dijeli Krško polje od savske doline, koja se lagano širi prema istoku. Istražena je površina od 730 m².

Donedavno nije bilo poznato gotovo ništa o životu u antici između rijeke Sutle i Krapine, uz lijevu obalu Save. Rekognosciranja tog terena dala su mnoštvo novih podataka o gustoći naseljenosti tog područja u rimsko doba. Među dosad otkrivenim lokalitetima ovo je svakako najznačajniji, gdje se u krugu od jednog kilometra nalaze najmanje četiri antička građevinska kompleksa.

Od godine 1980. Muzej Brdovec zajedno s Arheološkim zavodom Filozofskog fakulteta a kasnije i Arheološkim institutom Centra za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu vrši sondažna a od 1984. god. i sustavna iskopavanja. Sondažnim istraživanjima pokušalo se ustanoviti areal rasprostiranja lokaliteta, što zbog njegove veličine a i problema sitne raspoređenosti zemljišta još nije u potpunosti uspjelo. Sustavna iskopavanja vršena su tako da su veći sektori podijeljeni na kvadrante 2x2 m i po slojevima je vađen materijal pronađen unutar objekta, uz sve potrebne geodetske radove koje takav teren zahtijeva.

Iako radovima još nije obuhvaćen cijeli areal rasprostiranja, sve ukazuje na to da se radi o velikom rimskodobnom kompleksu, gospodarskom dobru sa središnjom zgradom i pratećim objektima, dok se, u najranijoj fazi ne isključuje ni njen vojno-strateški karakter. Vrijeme opće pacifikacije ovih krajeva potkraj 1. st.n.e. dovelo je do gradnje ladanjskog dobra, što je bilo uvjetovano i plodnom ravnicom uz Savu. Temelji zidova su relativno dobro sačuvani (mjestimice i do 70 cm). Uz djelomično sačuvane podove pronađeni su ostaci tubula, obojene zidne žbuke, reljefne štukature, odvodni kanali popločeni opekama itd.

Bogatstvo i raznolikost života pokazuju i predmeti pronađeni unutar objekta: keramičko posuđe, ključevi i dijelovi brava, pločice za razmazivanje masti, noževi, željezne alatke, pojasne predice, brončane fibule (s dva diska na luku, jako profilirane, koljenaste, legionarske, omega), brončani novac (od Tiberija do Valentinijana I.) itd.

Kunovec Breg
kat. br.
403 415
389 416 414
417
426

Slika 71

Prema današnjem stanju istraženosti objekta u Drenju, može se zaključiti da su nastali početkom 1. st. i da traju do u drugu polovicu 4. st.

Sva dokumentacija i materijal čuvaju se u Muzeju u Brdovcu.

Ž. Š.

6. ĐURĐEKOVEC – Lušci

Arheološki lokalitet u šumi LUŠCI kod Đurđkovca, koji pripada ranoj antici, nalazi se na nadmorskoj visini od 150 m, oko sedam kilometara sjeverno od Sesveta.

Na lokalitetu LUŠCI situirana je skupina od tridesetak antičkih tumula, nedaleko još dobro očuvane trase antičke ceste koja pravcem S–J od Jelkovca i Sesveta ide do Đurđkovca i u šumi LUŠCI skreće prema S–I, odnosno pravcu Aquae laesae. Otvorena su ukupno četiri humka, a u svakom se nalazio po jedan ukop. Dva su imala konstrukciju od kamenih ploča složenih u grobnu komoru. Grobni nalazi sastojali su se od urni »zdelastih« i sličnih tipova s poklopcem od »tanjuraste« posude. Kao prilog stavljeni su recipijenti u obliku vrča, tanjura i sl., dva do četiri primjerka po humku. Zemljani humci bili su prosječnih dimenzija 10x10 m, bez posebne konstrukcije. Vrijeme i tip nastanka (1–3. st.n.e.) veže ih uz noričko-panonski prostor jugoslavensko-austrijsko-mađarske tromeđe, gdje ih susrećemo u vrlo velikom broju (S. Pahić).

Na lokalitetu LUŠCI istraženo je cca 250m² površine u toku kampanje 1979. godine. Radove je financirao SIZ kulture općine Sesvete, a voditelj istraživanja je bio Vladimir Sokol, MPS.

Literatura

V. Sokol, 1981, 1970

V. S.

7. GOLA, Koprivnica

Lokalitet se nalazi na području mjesta Gola u Prekodravlju. Prilikom rekognosciranja tog područja 1965. godine ubicirano je na njivama i livadama, što se nalaze jugoistočno od Dravske ulice u Goli, 13 zemljanih grobnih humaka iz rimskog vremena.

Arheološka istraživanja na lokalitetu vršena su 1971, 1972, 1973. i 1985. godine, te je ukupno istraženo pet većih zemljanih grobnih humaka. Istraživanja su financirana sredstvima Muzeja grada Koprivnice i INE-Naftaplina iz Zagreba. Radove je organizirao Muzej grada Koprivnice, a voditelj istraživanja bila je u prve tri kampanje Sonja Kolar dok je 1985. godine istraživanja vodio Ivan Šarić.

Zemljani grobni humci u Goli zatečeni su u vrlo lošem stanju, uglavnom oštećeni izoravanjem i drugom obradom zemljišta. U najbolje sačuvanom zemljanom grobnom humku koji je istražen 1971. godine nađena je kamena kvadratna urna s kamenim poklopcem u obliku krova na dvije vode. U i pokraj urne nađeni su bogati prilozi među kojima se ističu primjerci bogato ukrašene keramike, staklenog i brončanog nakita te primjerci novca po kojemu je tumul datiran u prvu polovicu II. stoljeća n.e. Nalazi nađeni u ostalim istraženim grobnim humcima svode se uglavnom na raznovrsne keramičke priloge koji svojim položajem u okviru ukopa ukazuju na različite elemente pogrebnih običaja uočenih i na sličnim panonsko-noričkim nekropolama iz rimskog vremena u Prekodravlju, a koje datiramo u vre-

menski okvir od II. do IV. st. n.e. (Novačka). Arheološki materijal nađen u golskoj nekropoli čuva se u MGKc.

Literatura

S. Kolar, 1971
S. Kolar, 1972
S. Kolar, 1976, 107

I. Š.

8. HERCEGOVAC – Mali sip /Veliki sip/ Krčevina, Garešnica

Antičko nalazište u selu Hercegovac nalazi se oko 10 km sjeveroistočno od Garešnice (n.m. 139 m). Arheološka iskopavanja probnog karaktera obavljena su 1966. god. na tri položaja: Mali sip, Veliki sip i Krčevina. Ukupna istražena površina na sva tri položaja mogla bi iznositi do 15 m². Na sva tri položaja, koji su međusobno vrlo malo udaljeni, ustanovljeni su ostaci antičkog naseobinskog karaktera, ali u sva tri slučaja već ranije devastirani uzimanjem i vađenjem antičkog građevnog materijala. Ustanovljeni su ostaci i ulomci crijeva, opeke, žljebnjaka, arhitektonski elementi i fragmenti keramike (gruba i neukrašena). Nalazi su atribuirani 1. i 2. st. za što je poslužio i jedan slučajno pronađeni novac cara Hadrijana (117–138. god.).

Voditelj iskopavanja bila je D. Iveković. Materijal čuva MMK.

Literatura

D. Iveković, 1967
D. Iveković, 1968, 366–367
B. Vikić – M. Gorenc, 1969, 20 f

A. B.

9. JALŽABET-BARTOLOVEC, Varaždin

Desetak kilometara jugoistočno od Varaždina, između Jalžabeta i Bartolovca, na istaknutom položaju nalazi se antički lokalitet, koji je sa sjeverne i sjeverozapadne strane ograničen rijekom Plitvicom, a s južne strane ostatkom jarka ili kanala. Pokusno sondiranje uz Plitvicu, u kojoj su nađeni ulomak žrtvenika posvećenog bogu Silvanu i keltski mač s koricom, vršio je 1948. god. S. Vuković, i tom su prilikom na istraženju površini od svega 4 m² nađeni ulomci rimske keramike, opeke i stakla, a nedaleko sonde ustanovljeni su tragovi antičkog zida.

Prilikom iskopavanja na zadružnim oranicama, koja je 1962. i 1963. god. vodila B. Vikić-Belančić iz Arheološkog muzeja u Zagrebu uz suradnju S. Vukovića, na istraženih 350 m² (12 sondi) nađena je rimska arhitektura koja je pripadala kompleksu masivno građene i utvrđene vile rustike. Njezin obrambeni karakter, osim izloženog položaja, objašnjava i blizina dravskog limesa. Objekt nije istražen u cijelosti, ali je ustanovljeno da se takav tip vila, karakterističan za kasnije razdoblje carstva, u Panoniji javlja u 3. i početkom 4. st. Iz tog razdoblja su i dvije ceste, jedna uz zapadnu stranu građevine iz vremena Aleksandra Severa, koja je vodila prema Varaždinskim Toplicama (Aquae laesae), i druga uz južnu stranu građevine iz vremena Valentinijana, koja je vodila prema Ludbregu (Iovia). Ovdje je konstatirana i starija faza života, 1. st. i prva pol. 2. st., markirana samo keramikom. Debeli sloj gara govori o kraćem prekidu života, a horizont u koji su ukopani temelji vile, datiran je arheološkim materijalom, naročito sigilatom od doba Trajana do početka 3. st. O kontinuitetu života

Okešinec – Sipčine
kat. br. 530 529
527

u 3. i 4. st. govori osim arhitekture i keramika, te novac Aleksandra Severa i Klaudija Gotika. Od sitnog arheološkog materijala u najvećem broju je nađena fragmentirana keramika koja ima izrazito naseobinski karakter, zatim opeke s pečatom privatnog ciglara Luciusa Octavijusa Secundusa, te veliki broj kosti domaćih i divljih životinja, što govori da su se stanovnici bavili uzgojem stoke i lovom. Materijal čuvaju AMZ i GMV.

Literatura

B. Vikić-Belančić, 1968
M. Fulir, 1970

D. N. E.

10. KOMIN – Pyrri, Zelina

Komin se nalazi oko 5 km istočno od Zeline uz cestu za Varaždin. Na njegovom području već u 18. st. zabilježeni su, ali ne i topografski određeni, slučajni nalazi arheološkog materijala, a ističu se skupni nalazi veće količine rimskog novca s početka 18. st. i iz 1918. god. Istraživanjem 1966. i 1977. god. utvrđeno je da je ovdje bilo rimskodobno naselje Pyrri na rimskoj cesti Poetovio – Siscia i da su površinski nalazi kamena, žbuke, opeke, crijeva, te raznovrsna rimskodobna keramika, staklo i novac koncentrirani na sjevernom dijelu kominskoga brijega na području Kamenica, Rebreznica i Brda.

Iskopavanja su vršena 1982. i 1983. god. na položaju Brdo gdje je na istraženju površini od 190 m² otkrivena nekropola, a 1984. god. na području Kamenica gdje je s 11 sonde (120 m²) potvrđena pretpostavka o položaju stambenog dijela naselja. Iskopavanja su organizirali AMZ i ZMZ, a vršena su pod vodstvom M. Gorenc i D. Nemeth. Nekropola je za sada ustanovljena na dvije terase zapadno od rimske ceste, duž kojih se u smjeru sjever-jug nižu grobnice, grobne ograde s grobovima i grobovi. Već do sada istraženi dio s rasutim grobnim priložima 1. st., četiri žarna groba u škrinji od preklopnica ili bez nje unutar grobnih ograda, s priložima 2–3. st. i ostacima četiri kosturna groba s priložima 4. st., ukazuju na njenu kontinuiranu potrebu. Zidovi grobnih ograda su sačuvani u visini 2–3 reda kamena lomljenjaka, žarni grobovi su već ranije pljačkani, a kasniji ukopi s kosturima, koji su izvršeni nakon što je nekropola bila razorena, djelomično su razvučeni oranjem. Sondiranjem naselja ustanovljeni su ostaci nekoliko gospodarstava (temelji zidova, jame za otpad, urušavanja zidova), koja su bila raspoređena po prirodnim terasama. Zbog razlike između rimskodobnog korištenja ovog područja za naselje i današnje gotovo isključivo poljoprivredne namjene došlo je do razaranja prirodnih terasa, a time i do znatnog uništavanja ostataka rimskog naselja. Sav arheološki materijal pokazuje, međutim, da je ovo područje bilo naseljeno od 1. do 4. st.

Materijal čuva ZMZ.

Literatura

M. Gorenc, 1977.
D. Nemeth-Ehrlich, 1983
M. Gorenc-D. Nemeth-Ehrlich, 1985

D. N. E.

11. KUNOVEC BREG, Koprivnica

U Kunovec Bregu (6 km Z-SZ od Koprivnice, 168 m n.v.), gdje je početkom 60-tih godina ubicirana antička postaja Sunista, otkrivena je na k.č. 2485/9 i 2482/3 i u dva navrata samo dijelom istražena ra-

narska paljevinska nekropola, datirana na kraj 1. do oko sredine 2. st.n.e. Do sada je ovdje registrirano deset paljevinskih ukopa od kojih je jedan već ranije oštećen (grob A) prigodom gradnje temelja i podruma obližnjeg stambenog objekta (k.č. 2485/9) dok se drugi (grob 3) nalazio izvan sonde te nije istražen prigodom druge arheološke kampanje 1980. god. Grobovi, obično ukopani na dubini od 60–80 cm, jednostavne su grobne jame orijentirane u pravcu istok-zapad ispunjene kalciniranim smrvljenim kostima, garom, različitim ostacima s lomače i grobnim priložima (samo u jednom slučaju grobna jama imala je okrugli oblik, grob 6). Zapažen je slučaj grobova sa zapečenim stranama (grob 2 i 8), te ukopa u koritastom sanduku (grob 1). Od grobnih priloga ističu se keramičke posude (vrčevi, tanjuri, čaše, lonci i svjetiljke), dok su od metalnih priloga u grobove polagani brončani novci (careva Nerve i Trajana), brončane fibule, željezni ključevi, dosta brojni željezni čavli, a čak u dva slučaja drvene kutije sa željeznim okvirima (grob 2 i 8) što je svojevrsna zanimljivost. Stakleno posude registrirano je u rijetkim i najčešće sitnim fragmentima. U razmještaju grobnih priloga osjeća se jaka religiozna naglašenost i općenito osebujan i zanimljiv grobni ritus. Uz rub nekropole (ili grupe grobova) u sjeverozapadnom rubu sonde II uočen je ogradni jarak s obiljem keramičkih ulomaka i nalazom sestercija Marka Aurelija kovanim u Rimu 168/169 god. koji bi mogao upućivati na zaključak da je nekropola korištena još i u drugoj pol. 2. st.n.e. – Na različitim pozicijama u Kunovec Bregu pokušalo se u nekoliko navrata (k.č. 3132/1, 3131, 3136/2) istražiti moguće rasprostiranje antičkih naseobinskih elemenata sjeverno od današnje ceste Koprivnica-Varaždin. Većina ovako postavljenih sonde (k.č. 3136/2, 3131) dala je neznatnu količinu nalaza ili je po pruženim podacima bila gotovo negativna (osobito one na trasi plinovoda). Brojnost nalaza (keramički ulomci, ostaci opeke, kamena i sl.) povećavala se kako smo se približavali trasi današnjeg asfaltnog puta Koprivnica-Varaždin (k.č. 3132/1). – Sjeverno od današnje suvremene ceste, ali u njejoj neposrednoj blizini, mogu se na izoranoj zemljištu zamijeniti tragovi antičke ceste (značajnija količina šljunka), koja je kod današnjeg križanja Kunovec Breg-Kunovec prelazila trasu suvremene ceste Koprivnica-Varaždin.

Pokusno iskopavanje: 1979. (k.č. 3132/1 – 16 m², k.č. 3131 – 7 m²), 1980. god. (k.č. 3136/2 – 100 m²). Sustavna istraživanja: 1979. god. (k.č. 2485/9 – 25 m²), 1980. god. (k.č. 2482/3 – 100 m²). Iskopavanje MGKC. – Voditelj: Željko Demo (AMZ).

Literatura

Ž. Demo, 1980
Ž. Demo, 1980 a
Ž. Demo, 1981
Ž. Demo, 1982
Ž. Demo, 1985

Ž. D.

12. LUDBREG – Iovia Botivo, Ludbreg

Pokusno sondiranje na području današnjeg Ludbrega uz lijevu obalu Bednje organizirao je 1966. god. GMV pod vodstvom Ž. Tomića. U podrumima kuća bili su vidljivi antički zidovi širine 3,40 m, a sonde ukupne površine 29 m² dale su terra sigillatu, firnisanu i boje-nu keramiku, grubu domaću keramiku, ulomke tegula i novac Konstantina I., sve iz vremena od 1. do 4. st.

Istraživanjima od 1968. do 1979. god., koja je organizirao AMZ, a vodili ih B. Vikić i M. Gorenc, ustanovljeno je rimsko utvrđeno i urba-

Slika 73

Ludbreg

nizirano naselje na cesti Poetovio–Mursa. Sa 45 sonde ukupne površine 670 m², utvrđeno je da se u južnom dijelu današnjeg naselja na površini od oko 200x170 m nalazila urbana jezgra antičke lovine. Sa sve četiri strane bila je utvrđena bedemom i to naročito masivnim u potezu uz Bednju (širine 3,50 m), a s dvije linije bedema, unutarnjom i vanjskom, u ostalim dijelovima. Objekti javnog karaktera bili su smješteni u središnjem dijelu i bliže sjevernom bedemu. Najbolje je sačuvano rimsko kupalište iz druge polovice 2. st. s kompozicijom od tri bazena, pregrađeno u 4. st. tako da je uklonjen jedan bazen i dograđen sjeverni trijem. Stambena arhitektura u južnom dijelu rimskog naselja jako je uništena. U jednom bolje sačuvanom dijelu stambenog objekta uz zapadni bedem pronađeni su ostaci bogate opreme (hipokaustični uređaj, tarac i oslikani zidovi). Na sjeveru, izvan bedema nalazio se suburbium sa stambenim i privrednim objektima. Intenzivna izgradnja ovog naselja, koje je u početku možda bilo upravno-vojno središte u blizini podravskog limesa, a kasnije, zaključujući po inventaru nalaza, prvenstveno civilno naselje, započela je u vrijeme Trajana i Hadrijana, a može se pratiti u kontinuitetu do kraja 4. st. O srednjocarskom razdoblju ima najmanje podataka, i tome se vremenu mogu pripisati uglavnom obnove i pregradnje. U 4. st. dolazi do daljnje izgradnje javnih i stambenih objekata, a nastaje i suburbium.

U 5. st. izgleda da je naselje stradalo i prestalo funkcionirati, na što ukazuju dva ukopa iz toga vremena u blizini rimskog kupališta. Drugih nalaza iz doba seobe naroda nema, ali je u cinkтури župne crkve pronađena srebrna sljepoočnica koja pripada köttlaškoj kulturi i datira se u 10. i početak 11. st. Također je pri sondiranju na lokalitetu Gmajna S. Vuković pronašao ulomke slavenske keramike od barem 20-tak raznih posuda sa ukrasom ravnih crta i valovnica koje se ne mogu datirati prije 12. st., te se pretpostavlja da je tu bilo gradište močvarnog tipa. Ovi su nalazi ukazali na kontinuitet života na području Ludbrega, bez podataka za nekoliko stoljeća za što je možda razlog i nedovoljna istraženost.

Arheološki materijal, pretežno fragmentiran, čuva se u AMZ i GMV.

Literatura

Ž. Tomičić, 1966
B. Vikić-Belančić, 1983–84
M. Gorenc i B. Vikić, 1984
K. Simoni, 1984

D. N. E.

13. MARKOVO POLJE – Svinjarevo, Sesvete

Antički lokalitet SVINJAREVO nalazi se u selu Markovo Polje (kod Novog groblja) tri i pol kilometra sjeverno od Sesveta, na nadmorskoj visini od 145 m.

Nalazište je otkriveno prigodom poljoprivrednih radova u blizini rimske ceste ubicirane na pravcu ŠČITARJEVO (Andautonia) – JELKOVEC (nalaz miljokaza) – SESVETE (na području zvanom Selčina otkriveni tumuli i očuvana trasa u dužini od nekoliko kilometara) – MARKOVO POLJE (ispod Novog groblja) – DURDEKOVEC (šuma Lušci – istraživana skupina tumula) – BELOVAR MORAVČE (trasa do središta sela). U toku 1980. godine prigodom oranja na tom lokalitetu izvršeno je manje sondiranje, desetak m², kada su otkriveni ostaci baze sepulkralnog spomenika u neposrednoj blizini trase stare komunikacije i danas vidljive na ovom mjestu. S obzirom da se u blizini i ranijih godina na parcelama uz trasu rimske ceste povremeno nailazilo na ostatke »zidova«, mogli smo izvesti zaključak da se sondiranjem na ovom lokalitetu ušlo u trag posljednjih ostataka već najvećim dijelom uništene ranoantičke nekropole.

Zaštitna istraživanja na lokalitetu kod sela Markovo Polje financirao je SIZ kulture Sesvete. Voditelj istraživanja bio je Vladimir Sokol – MPS.

V. S.

14. MARTIN NA MURI, Čakovec

Velika antička urbana aglomeracija koja se nalazi ispod današnjeg naselja Martin na Muri u gornjem dijelu Međimurja. Lokalitet je smješten na desnoj obali rijeke Mure uz stari riječni prelaz, oko 18 km sjeverozapadno od Čakovca.

Osnovni elementi: prilikom ranijih terenskih rekognosciranja i antketiranja mjesnog stanovništva, te zatim pokusnih i sustavnih arheoloških istraživanja, utvrđeno je postojanje većeg antičkog naselja. Na površini od oko 3 km² javljaju se u kompaktnom kulturnom sloju pokretni arheološki nalazi i tragovi antičke arhitekture. Brojni pokretni nalazi prikupljeni su na užem arealu Martina na Muri. Na osnovi rezultata arheološkog istraživanja i analize mikrotopografskih elemenata, kao i poznatih nam podataka iz antičkih itinerara, poistovjećuje se antičko naselje u Martinu na Muri s municipijem Halicanumom.

Iskopavanja na ovom nalazištu organizirana su u tri kampanje 1977. i 1978. godine: s 10 pokusnih sonde i jednom istražnom zonom istražena je u centralnom i sjevernom dijelu naselja Martin na Muri arheološka podloga. Nadalje, 1985. godine MMČK otpočeo je sa sustavnim arheološkim istraživanjima, koja će se nastaviti i u srednjoročnom razdoblju (1986–1990.). Ukupno je arheološkom metodologijom istražena površina od 350 m². Pokusne sonde su pored površinskog i sterilnog stratuma pokazivale kompaktni kulturni stratum prosječne debljine oko 0,45 do 0,65 m u kojem su prikupljeni brojni nalazi.

Pronađeni arheološki materijal iz Martina na Muri može se podijeliti u nekoliko skupina. Brojni keramički oblici (siva i crvena provincijalna, kućna, marmorirana, ocakljena, terra sigillata keramika, i sl.) uz pojavu lončarske peći (razorene) i korita za tještenje ilovače ukazuju pored importa i na vrlo intenzivnu autohtonu produkciju. Nešto rjeđi su nalazi staklenih posuda, vrlo interesantni numizmatički nalazi, kao i građevinski elementi, tragovi arhitekture i vrlo značajan nalaz žrtvenika posvećenog božanstvu Jupiteru od strane konzularnog beneficijara. Česta sigilata ukazuje na jako prisusvo italiskog elementa, dok s druge strane keramika grube fature govori u prilog autohtonog elementa.

Voditelj istraživanja: Željko Tomičić, Muzej Međimurja, Čakovec.

Radove je financirao MMČK.

Datacija: od početka I. do svršetka IV. stoljeća.

Kulturna atribucija: rimska (ranocarska i kasnocarska) kultura

Materijal čuva MMČK.

Literatura

Ž. Tomičić, 1979
Ž. Tomičić, 1985 g, 6–8

Ž. T.

15. MORAVČE – Draščica, Sesvete

Dvoslojni lokalitet DRAŠČICA nalazi se oko jedan kilometar sjevernije od središta sela Moravče, na nadmorskoj visini od 220 m. Od općinskog centra Sesvete udaljen je 17 kilometara. Na nalazištu su

Slika 74

Ludbreg
kat. br.

422
423 424

otkriveni slojevi koji pripadaju kulturi žarnih polja, te antičkoj villi rustici.

Lokalitet je, kao i drugi u središtu Moravča, otkriven u vezi rekognosciranja područja bližeg višeslojnom gradištu KUZELIN krajem sedamdesetih godina. Sustavna arheološka istraživanja na njemu započela su 1980., a završena su 1981. godine. Ukupno je istraženo oko 300 m² površine. Gornji plići sloj predstavljaju nalazi antičke arhitekture, jedne građevine s apsidom i izduženom prostorijom ispred nje. Nešto istočnije u produžetku otkriveni su ostaci vjerojatno baze žrtvenika popločane opekama, te više paljevinskih slojeva ispod, koji i datiraju objekat u vrijeme prije sredine 4. st. n.e. S te strane otkrivene su prostorije gospodarskog objekta u čijoj su jednoj prostoriji pronađena tri dobro očuvana antička željezna rala. Prostorije ville bile su zagrijavane, o čemu svjedoče nalazi tubula. Sitnu materijalnu kulturu zastupaju ne suviše brojni nalazi keramike (uz dva primjerka terra sigillate). Visina sačuvanih zidova, uključujući temelje, iznosila je na pojedinim segmentima do 1 metra.

Istraživanja na ovom lokalitetu financirao je SIZ kulture općine Sesvete, a istraživanja je ispred MPS vodio Vladimir Sokol.

Literatura

V. Sokol, 1981 b

V. S.

16. MORAVČE – Rošnica, Sesvete

Lokalitet ROŠNICA u Moravču smješten je uz samo središte mjesta, a u blizini starog, još jednim dijelom aktivnog groblja. Nalazi se na nadmorskoj visini od 200 m, šesnaest kilometara sjeverno od Sesveta. Nalazište zastupaju periodi kulture grobnih humaka srednje bronce, te arhitektura rimske ville rustice.

Antički objekat na ovom lokalitetu otkriven je kasnih sedamdesetih godina u okviru rekognosciranja prethistorijskog i kasnoantičkog refugija KUZELIN, koji se nalazi pet kilometara sjeverno od sela Moravča i ulazi u njegovu zonu gravitacije. Sustavna istraživanja na ROŠNICI započela su 1980. godine kroz dvije etape – u ljeto i jesen. Ukupno je arheološkim istraživanjima obuhvaćeno cca 200 m², dok je kulturni sloj na pojedinim segmentima iskopa bio dubok do 130 cm. U gornjem sloju, koji pripada antici, otkrivena je arhitektura rimske ville rustice čiji pojedini dijelovi (sjeverni aneks) prema nalazima novca cara Valensa egzistiraju sve do kraja 4. st. n.e. Prisutni sitni nalazi materijalne kulture, uglavnom keramika (uz fragment jedne lucerne), potvrđuju ovu dataciju. Namjenu prostorija ville zasada nije moguće sa sigurnošću odrediti prema dosadašnjem opsegu istraživanja, veći njezini dijelovi nalaze se danas pod obližnjim aktivnim seoskim dvorištem i gospodarskim zgradama.

Arheološko istraživanje na ROŠNICI u selu Moravče financirao je SIZ kulture općine Sesvete. Voditelj istraživanja MPS bio je Vladimir Sokol.

Literatura

V. Sokol, 1981 b

V. S.

17. NOVAČKA – Gradina, Koprivnica

Lokalitet Gradina nalazi se na području sela Novačke u Prekodravju. Prilikom rekognosciranja trase Jugoslavenskog naftovoda otkrivena je u šumi Gradina velika rimskodobna nekropola koju čine skupine zemljanih grobnih humaka sa spaljenim ostacima pokojnika.

U toku arheoloških iskopavanja vođenih 1978, 1982. i 1985. godine istražen je ukupno 21 grobni humak. Radovi su financirani sredstvima INE-Naftaplina u okviru zaštite spomenika kulture na području trase naftovoda. Za područje Podravine radove su organizirali Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu i Muzej grada Koprivnice. Voditelj istraživanja bio je Ivan Šarić.

U arheološki istraženim grobnim humcima otkriveno je mnogo pokretnog arheološkog materijala, uglavnom raznovrsnih grobnih priloga. Nađeno je novca, nakita i stakla, a naročito se ističu mnogobrojni keramički prilozi među kojima ima primjeraka importiranih i bogato ukrašenih posuda. Mnogi grobni prilozi položajem u kojem su zatečeni ukazuju na elemente pogrebnog ritusa primjenjivanog prilikom odabira groba, ukopa i formiranja grobnog humka. Vrijeme ukopa u novačku nekropolu određeno je na temelju novca priloženog u urne, a obuhvaća vremenski period II. i početak III. stoljeća n.e. Oblikom groba i načinom ukapanja ubraja se novačka nekropola u cjelinu panonsko-noričkih rimskodobnih nekropola što traju od I. do IV. stoljeća n.e. Pokretni arheološki materijal nađen u Novačkoj čuva se u MGKc.

Literatura

I. Šarić, 1979

I. Š.

18. OKEŠINEC – Šipićine, Ivanić-Grad

Antičko nalazište smješteno je oko 3 km jugoistočno od Novoselca uz autoput Zagreb-Beograd (n.m. 100 m). Pokusno arheološko iskopavanje izvršeno je 1964. godine otvaranjem sonde 3x8 m² (24 m²). U jugoistočnom dijelu sonde pronađeni su temelji zida zidanog ciglom (na dubini od 0,60 m), a uz zid ostaci popločenja. U suprotnom dijelu sonde nađena je velika količina životinjskih kostiju (na dubini od 1 m), pretežno svinjskih i govedih, dijelova govedih rogova, fragmenti keramike tankih stijenki, posude crno polirane, kao i grublje posude s ukrasom valovnice. Sve ovo bilo je popraćeno crnom i masnom zemljom te se može pretpostaviti da se ovdje nalazila otpadna jama.

Od ostalih, pretežno keramičkih, nalaza navode se fragmenti terae sigillatae, siva »latenoidna« keramika, dok od metalnih nalaza treba spomenuti umbo štita, bronzani prsten i dvije željezne strelice. Dno otpadne jame dopiralo je do 1,20 m dubine.

Voditelj iskopavanja D. Iveković (tada u MMK) datirala je nalaze u 1–2. st. Materijal čuva MMK.

Literatura

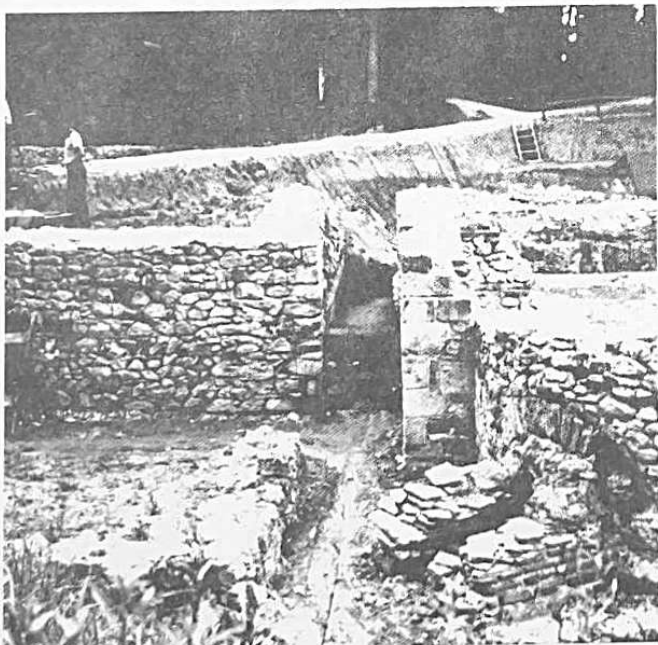
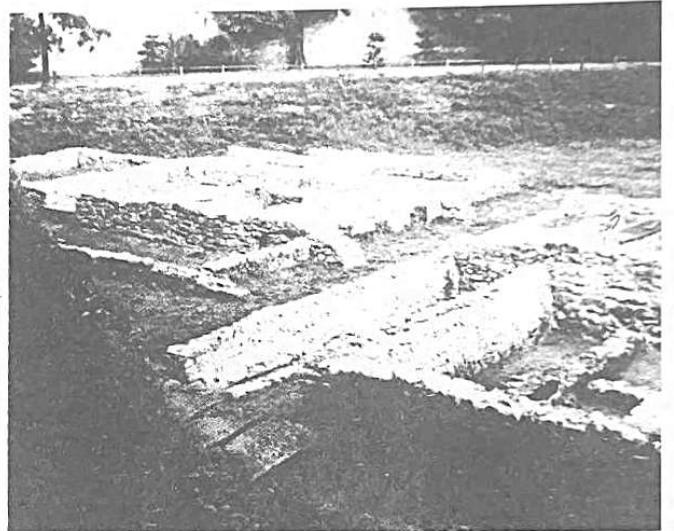
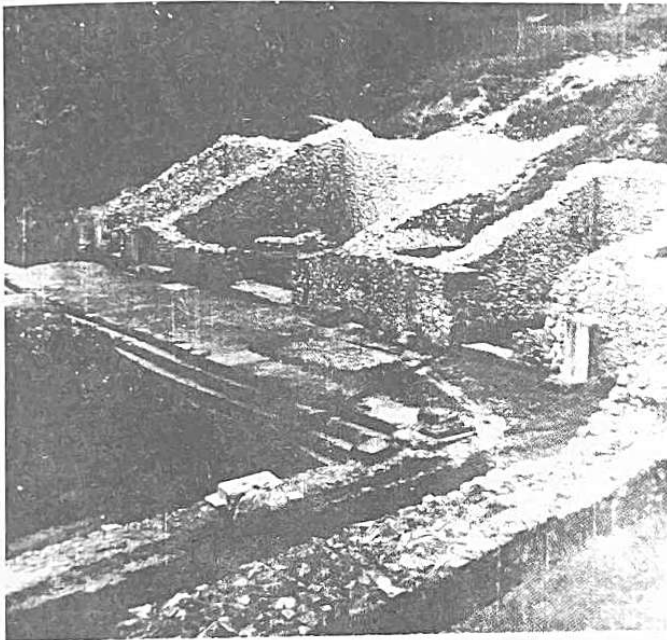
D. Iveković, 1965 b

D. Iveković, 1968, 365–366

A. B.

19. PETRIJANEC – rimsko naselje Aqua Viva (?), Varaždin

Lokalitet se nalazi na području mjesta Petrijanec, 12 km sjeverozapadno od Varaždina, uz cestu što danas povezuje Varaždin s Ptujem i Mariborom. Prvi arheološki nalazi s područja Petrijanca zabilježeni su već 1799. godine. 1805. godine slučajno je u mjestu nađena bo-

Slika 75

Varaždinske Toplice

gata ostava zlatnog nakita i novca iz rimskog vremena. Taj i brojni daljnji slučajni arheološki nalazi u Petrijancu sve su više upućivali na ubikaciju nekog većeg antičkog lokaliteta na tom području. S obzirom na rimske postaje ubilježene na Peutingerovoj karti, Antoninijanском putopisu i Hijerosolinitanskom itinereru pretpostavlja se na području Petrijanca položaj Akve Vive – rimske postaje na cesti što je uz Dravu vodila od Petovija do Murse.

Arheološka istraživanja u Petrijancu vršena su 1969. i 1970. godine. Iskopano je i istraženo ukupno 19 arheoloških sondi, a sistematski je istražen i konzerviran dio antičke vile otkrivene u centru današnjeg naselja. Radovi su financirani sredstvima Interesne zajednice u oblasti kulture SR Hrvatske, a u okviru programa zaštitnih radova RZZSK i GMV. Voditelj radova bio je Ivan Šarić.

U toku iskopavanja i istraživanja u Petrijancu otkriveni su u sondama dijelovi rimske ceste, ulomak miljokaza, elementi arhitekture, te dio zidova i prostorije rimske vile s ostacima sistema za zagrijavanje. Od pokretnog materijala najzastupljeniji su nalazi keramike. Većim dijelom je to tipična domaća naseobinska keramika ranocarskog vremena, među kojom ima vrijednih primjeraka importiranih posuda iz stranih radionica – (Rheinzabern, la Graufesenque). Nešto rjeđe zastupljena je kramika s obilježjima karakterističnim za kasnija stoljeća carstva. Među ostalim pokretnim materijalom ističe se nalaz rimskih opeka s radioničkim pečatima Lucija Oktavija Sekunda, Marka Junija Firmina i Kvinta Spurija. Pokretni arheološki materijal čuva se u GMV.

Na temelju arheoloških nalaza trajanje života u ovom naselju smješteno je u vremenski okvir od I. do IV. stoljeća n.e., s time da je naselje svoj najveći prosperitet doživjelo u toku II. stoljeća n.e..

Literatura

I. Šarić, 1978

I. Šarić, 1979

Ž. Tomičić – I. Šarić, 1969

I. Š.

20. PRELOG – Ferencica, Čakovec

Veliki kompleks antičkih villa rustica smješten je oko 1,5 km zapadno od naselja Prelog uz suvremenu cestu Čakovec–Prelog i oko 2 km sjeverno od lijeve obale rijeke Drave u Donjem Međimurju.

Osnovni elementi: na oranicama s južne strane ceste Prelog–Čakovec, koje se u narodu spominju kao toponimi Ciglišće, Ferencica i Varošćina vrlo često susretali su se površinski arheološki nalazi antičkog obilježja, koji su na površinu izbacivani prilikom oranja. Ulomci rimske keramike, a još češće opeke i crijevovi, kao jasan trag određene građevinske djelatnosti, najčešći su nalazi kojima obiluju spomenute lokacije.

Iskopavanja na ovom nalazištu organizirana su u vremenu od 13. do 25. 8. 1979. godine u suradnji s Osnovnom organizacijom Saveza socijalističke omladine Hrvatske u Prelogu. Istražena je arheološka zona površine 280 m², pravokutnog oblika, podijeljena na blokove veličine 5x5 m. U toku istraživanja naišlo se na tlocrtne konture većeg antičkog objekta. Po svoj prilici otkriven je obodni, vanjski, zid, odnosno njegovi temelji. Praćen je zid smjera sjever-jug u duljini od 46 m, odnosno zid smjera istok-zapad u duljini 22 m. Riječ je o gospodarskom objektu (dvorištu) veće rimske rustične vile.

Pronađeni arheološki materijal pripada od reda građevinskim elementima objekta, tj. njegovom krovu i zidovima. Naišlo se na mnoštvo ulomaka rimskih crijevova, kupa kanalice, opeka (tegula). Naišlo se i na valutice od kojih je građena arhitektura. Iznenaduje potpuno odsustvo pokretnih arheoloških nalaza.

Voditelj istraživanja: Željko Tomičić, MMČk.

Radove je financirao MMČk.

Datacija: III. do IV. stoljeće

Kulturna atribucija: rimska (kasnocarska) kultura.

Materijal čuva: MMČk.

Literatura

M. Béza, 1896, 153

A. Graf, 1936, 138

Ž. Tomičić, 1985 b

Ž. Tomičić, 1985 g, 9–10

Ž. T.

21. TRNOVČAK, Čakovec

Antička ranocarska nekropola grobnih humaka uz cestu Železna Gora – Martina na Muri smještena je oko 5 km južnije od Martina na Muri u Gornjem Međimurju. Neposredno kraj nekropole protječe potok Gradišćak.

Osnovni elementi: arheološko nalazište čini skupinu od 15 grobnih humaka uočenih još u prošlom stoljeću. Odavde potječu dosta brojni pokretni predmeti odnosno grobni prilozima danas pohranjeni u Nemzeti muzeju u Budimpešti. Na ovom lokalitetu obavljana su terenska rekonosciranja. Grobni humci (tumuli) promjera su oko 8 metara, i visine do oko 0,80 m. Pokojnici su pokapani po ritusu spaljivanja. Razlikuju se tumuli s jednostavnim polaganjem pepela pokojnika u zemlju, zatim u grob od kamena lomljenca s pokrovom od kamene ploče, te grobne komore pravokutna tlocrta s prilazom (dromosom).

Iskopavanja na lokalitetu organizirana su u tri arheološke kampanje 1979. 1980. i 1981. godine. U toku iskopavanja istraženo je ukupno 10 grobnih humaka, a prikupljeno je dosta pokretne arheološke građe.

Pronađeni arheološki materijal pripada grobnom inventaru nekropole. Naime, među grobnim priložima ističu se, kao očiti primjerci importa s matičnog italjskog tla, staklene urne, zlatni trokutarni privjesak s akvamarinom, te fibule i novac. U repertoaru grobnih priloga uz terra sigillata plitice javljaju se tronožne zdjele (tripesi), libacione posude, lonci, lončići, zdjele, tanjuri i sl.

Voditelj istraživanja: Željko Tomičić, Muzej Međimurja – Čakovec.

Radove je financirao: MMČk.

Datacija: sredina I. do sredine II. stoljeća n.e.

Kulturna atribucija: noričko-panonska kultura

Materijal čuva Muzej Međimurja – Čakovec.

Literatura

Ž. Tomičić, 1982

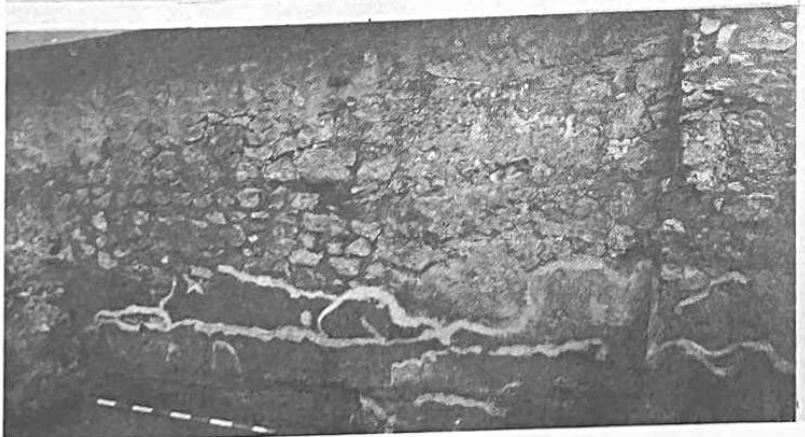
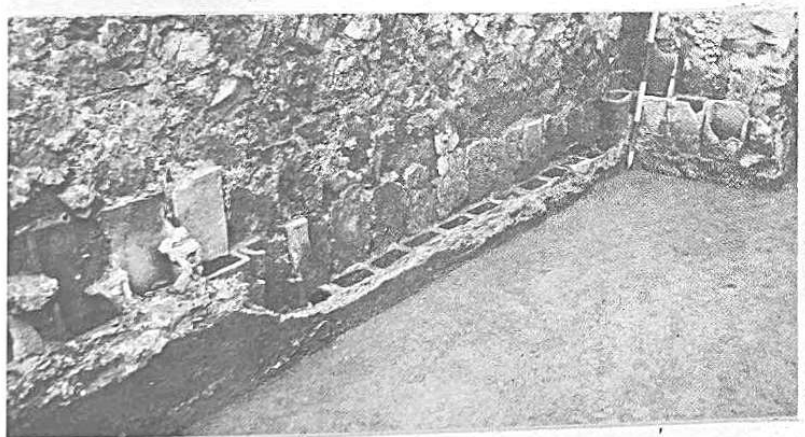
Ž. Tomičić, 1985 b, 33

Ž. Tomičić, 1985 g, 10–12

Ž. T.

22. VARAŽDINSKE TOPLICE – Aquae Iasae, Novi Marof

Varaždinske Toplice nalaze se desetak kilometara južno od Varaždina, na brežuljku čije se padine terasasto spuštaju prema jugu.

Slika 76

Varaždinske Toplice

Na najvišoj terasi, u današnjem parku, u neposrednoj blizini najjačeg termalnog vrela, nakon trideset godina iskopavanja (1953–1983), na površini od 6000 m², oslobođen je i konzerviran kompleks rimskog kupališta, forum i kapitolij, čok je u podnožju brežuljka na istraženoj površini od 200 m² ustanovljen stambeni dio naselja. Iskopavanja je organizirao AMZ, a vodili su ih M. Gorenc i B. Vikić. Na istraženoj površini parka može se pratiti kontinuirana upotreba ovog prostora za kupalište i za kulturne svrhe od 1. do 4. st., s nekoliko osnovnih vremenskih faza.

U južnom i zapadnom dijelu parka sačuvan je najraniji dio kupališta s pravokutnim prostorijama koje se nižu u pravcu istok-zapad. Ovaj dio kupališta imao je jednobojne zidne žbuke i slikarije, podove žbukane ili od opeke, a kupališne prostorije i kupališna bazilika nisu bili zagrijavani toplim zrakom. U 2. st. dio ovog kupališta prestao se upotrebljavati, dok je kupališna bazilika oslikana, popođena i opremljena hipokaustičnim uređajem. Zapadni portal je zazidan, a otvoren je sjeverni, koji ju je povezivao s novim dijelom kupališta. Ovo je izgrađeno sjeverno od bazilike, bliže termalnom izvoru, sa smjerom protezanja sjever-jug i s pravokutnim i polukružnim svodenim prostorima, čime je dobilo na monumentalnosti. Sustav kanalizacije tj. dovoda termalne vode i odvoda bio je znatno razvijeniji od onoga u prvoj fazi. Pri Konstantinovoj obnovi smanjen je kupališni prostor, izmijenjeni su odnosi, a i funkcija pojedinih prostorija, te je prekinuto širenje kupališta prema sjeveru. U baziliku je ugrađena eksedra, otvorena su dva bočna portala na sjevernom zidu, a dograđen je i istočni trijem koji ju je povezivao s forumom. Već u ovoj razvojnoj fazi kupališta naglasak je na društvenom faktoru, dok u zadnjoj fazi on potuno prevladavašta naglasak je na društvenom faktoru, dok u zadnjoj fazi on potpuno prevladava na račun dosadašnje lječilišne funkcije.

Bazilika je tada pretvorena u sakralni objekt, a na južnoj strani je dograđen manji prostor u čijem južnom zidu je završavao cjevovod vodovoda za piscinu. Sačuvane su i slikarije ranokršćanskog karaktera, pa se pretpostavlja da je ovaj prostor bio katekumeneum. I u bazilici su nađene slikarije iz tog vremena, a najbolje je sačuvan lik sveca.

Prilikom iskopavanja u sjevernom dijelu parka, ustanovljeno je da su ovdje od najranijeg vremena izgrađivani obredni arhitektonski objekti. U početku je sjeverno od izvora postojalo svetište pravokutnog tlocrta, nekoliko puta pregrađivano, kojem su već u 1. st. uz bokove sagrađena dva manja hrama također pravokutnog tlocrta. Krajem 1. st. hramovi su dobili zajedničku fasadu, i bili su posvećeni Jupiteru, Junoni i Minervi, o čemu govore nalazi postolja Junoninog kipa iz druge polovice 1. st. i statua Minerve s postoljem iz početka 2. st. U 2. st. oko izvora je podignut reprezentativni Nimfej s reljefima i natpisima (otkriven u 19. st.), a nalazio se u središtu forumskog prostora, koji tada dobiva istočni i zapadni trijem s monumentalnim stubištem, čime su kapitolij i forum postali bolje povezani. Početkom 4. st. za vrijeme Konstantinove obnove sagrađeni su sjeverni i južni poprečni trijemovi, tako da je forum zatvoren i nema više prolaznu funkciju. Kolonada sjevernog trijema postala je fasada cijelog kapitolija, a južni je trijem s masivnijim stupovima postao prostorna pregrada između kupališnog kompleksa i foruma s kapitolijem. U to je vrijeme forum popločen, a Nimfej je prebačen u pravokutnu prostoriju koja je dograđena na istočnoj strani novog monumentalnog sjevernog trijema. Na zapadnoj strani je također dograđena pravokutna prostorija koja je služila za carski kult. U postkonstantinovo vrijeme na južni trijem foruma prigraden je trodijelni objekt s raskošno uređenom središnjom dvoranom. Međutim, kada ni objekt s raskošno uređenom središnjom dvoranom. Međutim, kada je došlo do prevladavanja kršćanskog obreda i bazilika pretvorena u sakralni objekt, svi prostori na forumu i kapitoliju oličeni su bijelom bojom. Unutar kupališnih prostora i prostora foruma i kapitolija sačuvan je iz svih faza niz arhitektonskih

elemenata, podova, pragova, hipokaustični uređaji, ostaci tubulacije, te arhitektonski ukrasni elementi, ostaci stupova, kapiteli, freske, skulpture, reljefi i natpisi. Također je nađena i velika količina sitnog arheološkog materijala koja ilustrira pojedine faze života u ovom dijelu rimskog naselja.

Stambeni dio rimskog naselja bio je na padinama brežuljka, a današnje je naselje izgrađeno na istom prostoru, pa su podaci o stambenoj arhitekturi nedovoljni za rekonstrukciju izgleda pojedinih objekata i samog naselja. Na istraženom prostoru u podnožju brežuljka ustanovljene su dvije faze izgradnje. Iz 1. i 2. st. potječe drvena arhitektura koja pokazuje starosjedilačku tradiciju u načinu gradnje. Prostorije su pravokutne i izdužene s podovima od gline i dasaka, a ovdje nađena keramika domaćeg karaktera pomiješana je s importiranom luksuznom keramikom italjskih, galskih i germanskih radionica. Drvena je arhitektura stradala u požaru, a u 3. i 4. st. ovdje se nastavlja izgradnja o čemu govori nalaz zidova od kamena. Ovaj kamenom građeni objekt imao je sličan tlocrt prostorija. Nalazi keramike iz ovog sloja su vrlo brojni, ali pretežno domaće proizvodnje. Raznovrsnost i količina nađenog sitnog arheološkog materijala u prvom i drugom stratumu ukazuje na trgovišno-sajmenički karakter ovog dijela naselja. Materijal se čuva u AMZ i ZMVT.

Literatura

- B. Vikić-Belančić – M. Gorenc, 1958, 1961, 1970
- B. Vikić-Belančić, 1973
- M. Gorenc-B. Vikić, 1961
- B. Vikić-Belančić, 1971
- M. Gorenc-B. Vikić, 1980

D. N. E.

23. Vindija – v. Prehistorija

24. VURNOVEC – Crkvišće, Sesvete

Lokalitet CRKVIŠĆE nalazi se u selu Vurnovcu, osam i pol kilometara sjeverno od Sesveta, na nadmorskoj visini od 155 m.

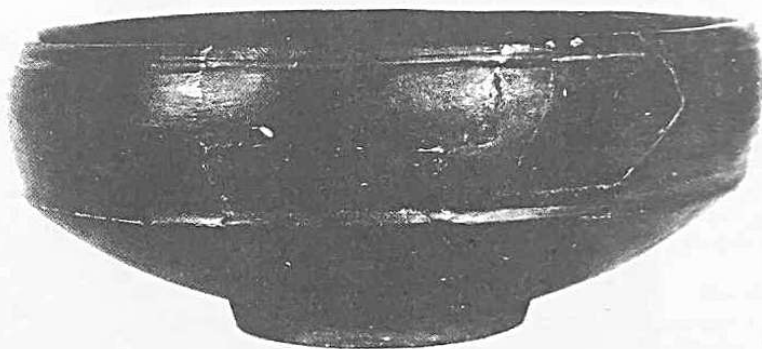
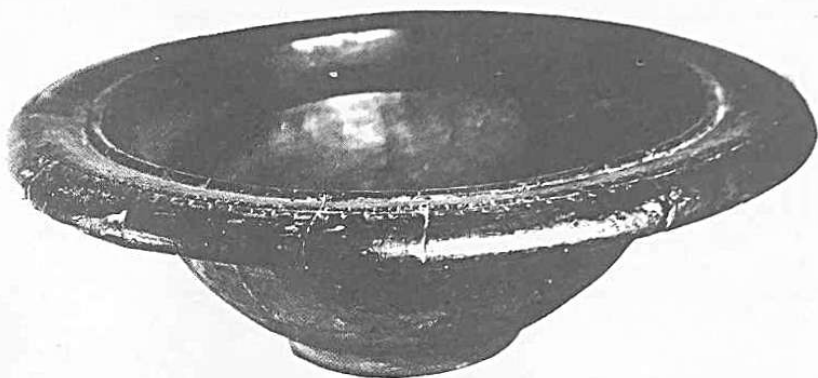
Uz općinsku cestu Sesvete–Vurnovec–Kašina, a na početku samog sela, ispod recentnog raspela (na njegovu mjestu je bilo starije, drveno) 1978. godine u profilu strme obale potoka Blaguša otkriveni su antički zidovi. Slijedeće, 1979. godine, pristupilo se sustavnom zahvatu na navedenom mjestu i tom prigodom otvoreno je 150 m² prostora. Čitavom površinom otkriveni su relativno dobro sačuvani zidovi, dijelovi vrlo velikog antičkog objekta rekognosciranog u dužini od blizu 200 metara, s najvišom sačuvanom visinom do 120 cm. Otkriveno je nekoliko prostorija (i dijelova), s jednim ulaznim vratima, te proširenom temeljnom stopom pri dnu svih zidova. Postojanje podova uočeno je u južnom dijelu istraženog objekta, a bili su izrađeni od lijevanog maltera s primjesama mljevene opeke. U manjem postotku i vezivni materijal zidova sadržavao je primjese tucane opeke. Kulturnog sloja u ovom dijelu istraženog građevine nije bilo, što onemogućuje njenu čvršću dataciju. Funkciju iskopanih prostorija moći će odrediti tek nastavak iskopavanja, koja su u planu.

Radove je financirao SIZ kulture općine Sesvete, a voditelj istraživanja je bio Vladimir Sokol, MPS.

Literatura

- V. Sokol, 1980

V. S.

Varaždinske Toplice
kat. br. 706

707

714

711

Slika 77

25. ZAGREB, Držičeva ulica, Zagreb

Zapadno od Držičeve ulice na prostoru između Ulice proleterskih brigada i autoputa, naišlo se, prilikom kopanja temelja za industrijsku školu, na ostatke rimskog groblja. Zaštitna iskopavanja su vršena 1958. i 1959. god. na prostoru od 60x70 m. Otkrivena su 4 žarna groba, 2 arhitektonska objekta-mauzoleja i 2 kosturna groba. Istraživanja su vodili B. Vikić i M. Gorenc iz Arheološkog muzeja u Zagrebu.

Od 4 otkrivena i djelomično sačuvana žarna groba, 3 su kružnog tlocrta (1, 4, 5), a 1 je pačetvorinast (2). Osim po oblikovanju grobnog prostora međusobno se razlikuju po konstrukciji, načinu gradnje, obradi kamena i načinu izrade podova. Može se istaknuti neporemećeni grob 1 kod kojega je vidljiv trag konstrukcije polukupole, a prilozi pokazuju ukop najmanje dvije generacije. Prema analizi grobnih priloga, koji se sastoje od keramičkih posuda s jakom starosjedilačkom tradicijom i brončanih fibula, ovi se svi grobovi datiraju u kraj 1. i 2. st.

Solidno građen mauzolej 1, pravokutnog tlocrta, s antama i predvorjem, u kojem nije bilo priloga, prema tehnici gradnje datiran je u 1. st. Mauzolej 2 ima jednostavan kvadratni tlocrt, a u njemu su nađeni mnogobronji ulomci zidnih slikarija svijetlih boja s floralnim i figuralnim motivima, te ulomci mramorne nadgrobne ploče iz 3. st. Prema arhitektonskim elementima datiran je u 2. st., a izgleda da je bio u upotrebi još u 3. st.

Kod kosturnih grobova (3, 6) pokojnik je ukopan izravno u šljunak. Prema priloženom materijalu grob 3 je datiran u 4. st., a grob 6 u 3. st. Nekropola je, dakle, bila u upotrebi od 1. do 4. st., a različit način ukapanja ukazuje na civilnu-naseobinsku nekropolu, sa stanovništvom različitog socijalnog položaja koje je kroz 1. i 2. st. djelomično zadržalo stare načine sahranjivanja. Nalaz ove nekropole, te prometnica i naselje koji se uz nju mogu sa sigurnošću pretpostaviti, izmijenili su do tada ustaljeno mišljenje da je Zagreb u antici bio prolazno područje bez trajnih naselja. Materijal se čuva u AMZ-u.

Literatura

B. Vikić-Belančić, 1960
M. Gorenc, 1960

D. N. E.

26. ZAGREB – Dubrava, Dubrava

Prvi rimskodobni nalazi s područja zagrebačke Dubrave otkriveni su sredinom 19. stoljeća (I. Kukuljević, Arhiv XII) i u prvoj polovici 20. stoljeća (J. Klemenc, VHAD XVI). Izgradnjom novog tramvajskog spremišta 1978–1980. godine ova je slika upotpunjena, budući da su na nekoliko mjesta pronađeni ostaci podnica i donjeg naboja antičke ceste.

U svibnju 1979. godine poduzeli su AMZ i RZZSK zaštitno iskopavanje na prostoru buduće remize, između Maksimirske ceste i prođužene Branimirove ulice. Kao povod za ovo iskopavanje iskorištena je pojava kulturnog sloja (na dubini od 1 m) u kanalizacionom jarku.

Istražena je površina od 60 m² (3 sonde), a naknadnim zahvatom u rujnu iste godine još 12 m² (1 sonda). Na zahtjev investitora, iskopavalo se ubrzanim ritmom i odmah po istraživanju sonde su se zatrpavale kako bi preko njih bila položena tramvajska pruga. Pronađeno je dosta sitnog materijala (stakla, tubula, tegula, kermike), a najzanimljivija je antička cesta koja se mogla pratiti u dužini od 60 m. Sačuvan je njezin donji naboj (debljine 30 cm), načinen od riječnih oblutaka i žučkastog pješčenjaka. Tim otkrićem potvrđena je pretpostavka J. Klemenca (Blatt Zagreb, 1938) da je ovuda prolazila rimskodobna prometnica koja je povezivala kamenolom u Crnoj Vodi kraj Markuševca, preko riječnog prijelaza kod Ivanje Reke, s Andautonijom.

Voditelj: Marcel Corenc

Financijer: GP »Hidroelektra«

Materijal čuva: AMZ.

Literatura

Z. Gregl, Dubrava Zagreb – antička cesta, Arh. Pregled 21, 1980, 80–86.

Z. G.

27. ZAGREB – Stenjevec, Susedgrad

Lokalitet Stenjevec ulazi u literaturu još u 18. st., kada se vodila rasprava oko ubikacije Andautonije. Iako je taj municipij početkom 20. st. definitivno ubiciran na tlu današnjeg sela Ščitarjeva, zanimanje za rimskodobne ostatke u Stenjevcu nije jenjavalo. Iskopavanja Josipa Purića, a osobito tadašnjeg stenjevečkog župnika Ljudevita Ivančana, dokazala su bjelodano da je na tlu Stenjeveca (nekad sela kraj Zagreba, a danas zapadne periferije grada) postojalo u antičkom razdoblju jedno znatnije naselje.

1981–1982. godine poduzeo je Arheološki muzej iz Zagreba reviziona iskopavanja na ovom lokalitetu. Radilo se u samom središtu Stenjeveca, na području oko župne crkve i župnog ureda. Istražena je površina od 60 m² (8 sondi). Potvrđeno je mišljenje o kontinuitetu naseljavanja na ovom prostoru od ranocarskog razdoblja, preko ranog i razvijenog srednjeg vijeka do današnjih dana, što je i rezultiralo uništavanjem spomenika starijih razdoblja budući da su njihovi ostaci uvijek bili korišteni za izgradnju novijih objekata (kamenom građenu crkvu u Stenjevcu spominje kanonska vizitacija već 1334. god.). Najnovija istraživanja pokazala su da stenjevečko naselje najintenzivnije živi od kladijevskog razdoblja do Markomanskih ratova, kasnocarski ostaci nisu brojnije zastupljeni, no u ranosrednjovjekovnom razdoblju ponovno dolazi do intenzivnijeg naseljavanja (usp. izvještaj K. Simoni o iskopavanjima 1983–1984. g.).

Voditelji: Branka Vikić-Belančić i Zoran Gregl

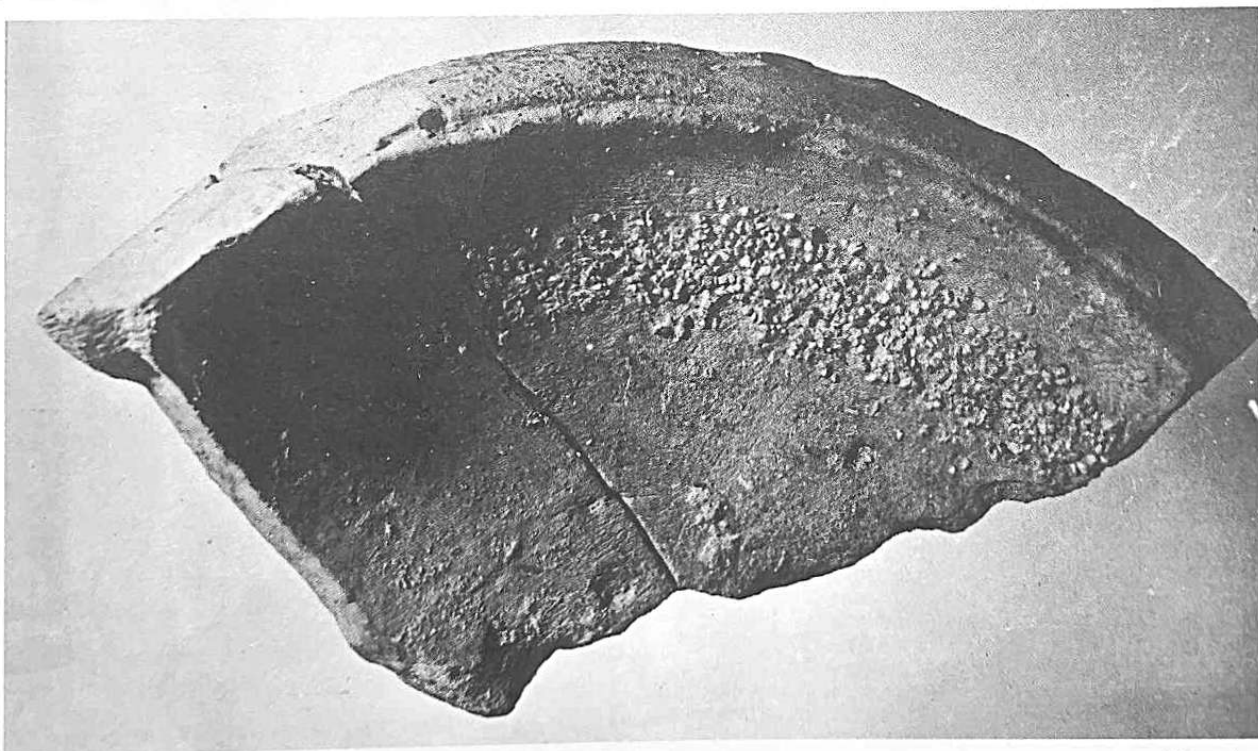
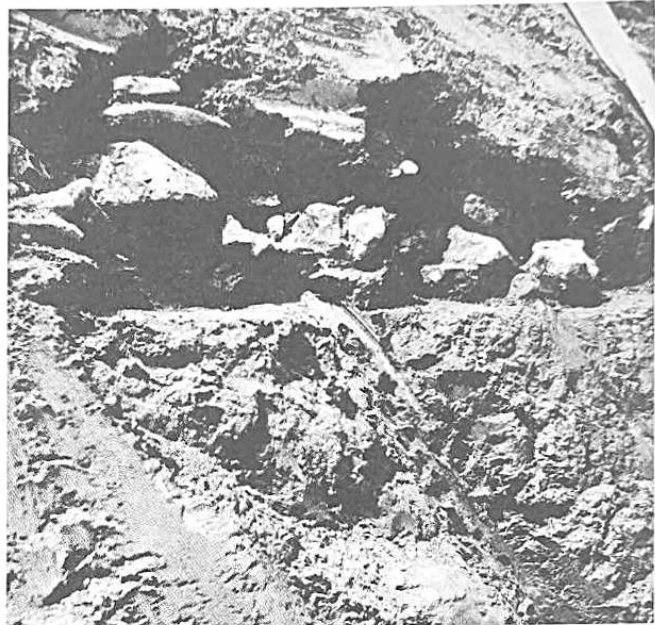
Financijer: USIZ za kulturu grada Zagreba

Materijal čuva: AMZ.

Literatura

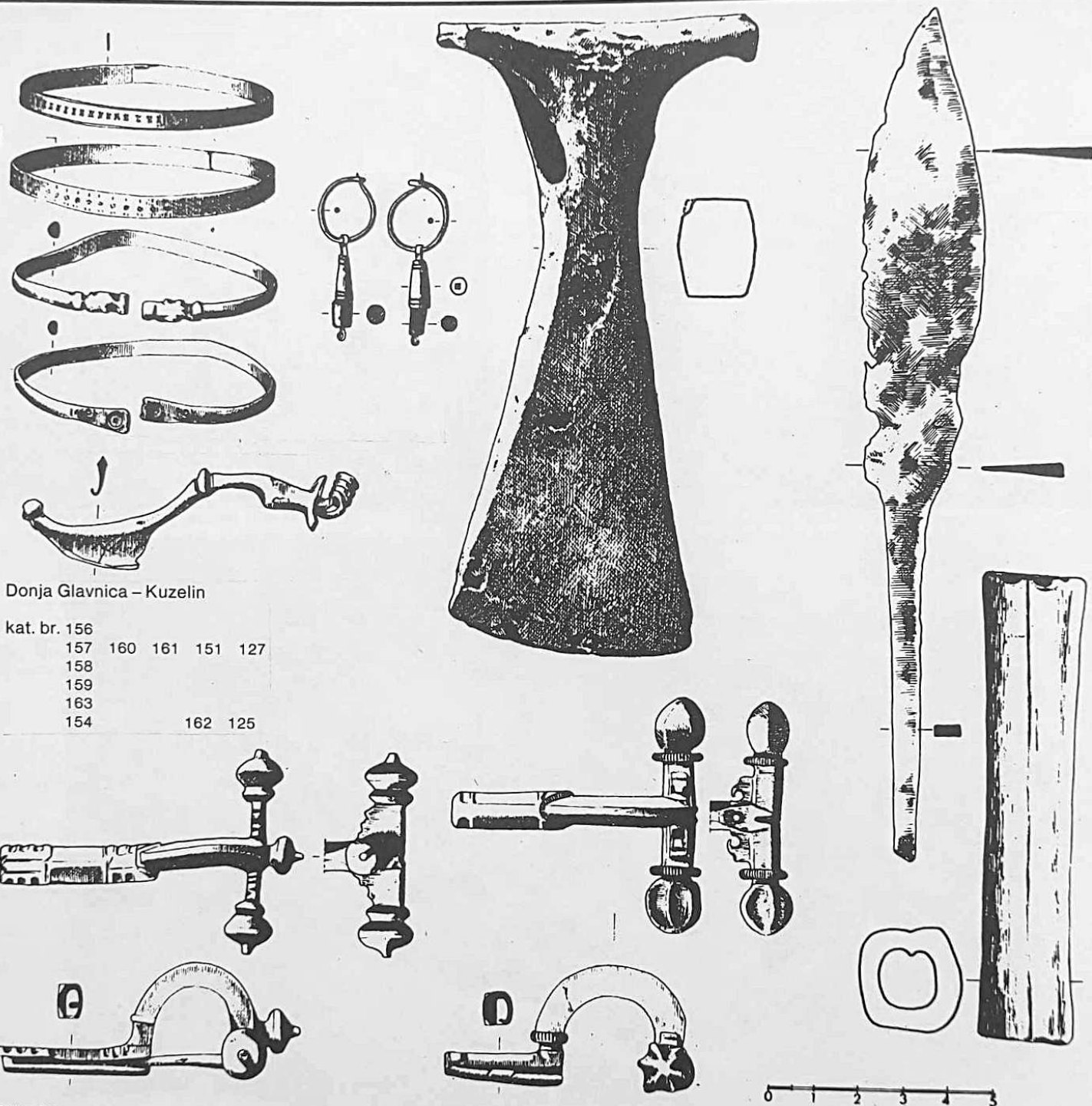
Z. Gregl, 1982

Z. G.

Slika 78

Zagreb – Dubrava

Srednjovjekovna nalazišta

1. ČAKOVEC – naselje Jug, Čakovec

Skupni nalaz srebrnog ranosrednjovjekovnog novca otkriven je prilikom kopanja rova za kanalizaciju uz stambene objekte u južnom dijelu Čakovca, oko 1 km udaljen od centra grada. Nalaz je lociran u blizini komunikacije Čakovec-Buzovec u blizini željezničke pruge Čakovec-Kotoriba.

Osnovni elementi: prilikom iskopa rova kanalizacije na dubini od 0,80 cm naišlo se na brojne primjerke srebrnog novca i ulomke keramičke posudice. Neposrednom terenskom autopsijom spašeno je 846 primjeraka novca, dok je zacijelo veliki broj novca nestao prilikom otkrića nalaza. Hitna intervencija stručnjaka Muzeja Međimurja Čakovec ipak je spasila, čini se, veći dio ostave novca.

Iskopavanja zaštitnog karaktera provedena su u toku ožujka 1984. godine. Teren je u toku zaštitnog istraživanja pregledan specijalnim dubinskim detektorom metala.

Pronađeni arheološki materijal: srebrni novčići, tzv. frizaški pfenizi, odnosno «frizatici» (846 komada), te ulomci manje tamnosive posudice s ukrasima nalik kvadratnim nizovima uboda. Dalo se identificirati 12 tipova pfeniga u vremenskom rasponu od vojvode Henrika V (1144–1161) do vojvode Bernharda (1202–1256).

Voditelj istraživanja: Željko Tomić, MMČK
Radove je financirao Muzej Međimurja – Čakovec.
Datacija: sredina 12. do sredine 13. stoljeća
Materijal čuva Muzej Međimurja – Čakovec

Literatura

- A. Haček, Osam stoljeća na dubini od 30 cm, Međimurje, br. 1533
–30. ožujka 1984, str. 4
Ž. Tomić, 1985 c
Ž. Tomić, 1985 e

2. ČAZMA – Gradina, Čazma

Srednjovjekovna tvrđava smještena na hrptu dominantnog brežuljka pored rijeke Česme, na nadmorskoj visini od 145 metara.

U razdoblju kasnog srednjeg vijeka Čazma je bila rezidencija ugarsko-hrvatskog hercega Kolomana, sjedište čazmanskog Zbornog Kaptola («locus credibilis»), županije s vlastitom vojničkom posadom, arhidaknata i turskog sandžakata. Srednjovjekovnu tvrđavu do

temelja su porušili Turci 1559. godine prilikom svog povlačenja iz Čazme, a nova tvrđava podignuta na istom mjestu 1610. godine tokom vremena također je potpuno devastirana. Na sjeveroistočnom dijelu tvrđavskog prostora nalazi se zgrada nekadašnjeg graničarskog kapetana u kojoj je danas smješten Zavičajni muzej.

Sustavna arheološka iskopavanja obavljena su 1957. godine na zapadnom dijelu tvrđave. Istražen je cijeli zapadni perimetar vanjskog bedema na površini 3 x 60 metara koja je bila podijeljena u šest son-di. S unutrašnje strane cijelog perimetra bedema otkriven je niz tanjih poprečno položenih pregradnih zidova od stambenih prostorija, dva stepeništa i bačvasto građeni prolaz od opeke.

Pretežni dio pokretnog arheološkog materijala čini keramika raznorodne fature i boje. Među oblicima posuda najčešće su zastupljeni lonci i vrčevi, te trouglaste i četvrtaste posude ukrašene motivom valovnica i horizontalnih linija. Dno posuda vrlo često ukrašeno je radioničkim znakom kruga s križem i kruga sa zvijezdom. Od ostalih nalaza zastupljeni su arhitektonski fragmenti, ukrašene građevne opeke različitih oblika, novac kralja Matije Korvina, željezni klinovi, čavli, topovske kamene kugle, te predmeti dnevne i vojničke upotrebe. Pokretni materijal može se prema tipološkim obilježjima keramičkog fundusa datirati u vremenski raspon između XIV. i XVII. stoljeća. Istraživačkim radovima rukovodila je Nevenka Prosen (JAZU).

Literatura

N. Prosen, 1960.

V. Š.

3. DELOVI – Grede I, Koprivnica

Ranom srednjem vijeku (9–11. st.) pripadaju tri objekta, razvijenom (od 12. do prve pol. 14. st.) 11 objekata, a kasnom (druga pol. 14.–pol. 16. st.) pouzdano dva. Osim keramike nađeni su i željezni predmeti (strugalo, pločice, nož). Objekt 33 je uništen grob s prilogom jednog lonca, a objekt 38 podnica plitko ukopane kuće (duga 9 m). Naselje je napušteno u vrijeme turskih ratova.

Iskopavanje MGKc. Voditelj: Z. Marković. Materijal u MGKc.

Literatura

Z. Marković, 1984 a

Z. M.

4. DELOVI – Poljane I – v. Prehistorija

5. DVORIŠĆE, Gradišće – Popovski dvor, Čakovec

Nizinsko kružno gradište barovitog tipa sa sustavom zemljanih nasipa i opkopa smješteno je neposredno uz lijevu obalu reguliranog toka Trnave na sutoku s Crnim potokom nedaleko sela Dvorišća kraj Turčišća.

Osnovni elementi: gradište poznato u narodu pod toponimima Popovski dvor, Potonula crkva, Selsko i Gradišće, nizinskog je močvarnog tipa kružno oblikovano sa središnjim okruglim stambenim platoom, koji je u odnosu na okolni teren izdignut. Oko centralnog dijela je sustav od dva koncentrična jarka i jednog zemljanog nasipa, te s jugozapadne strane trapezoidno izdignuti zemljani plato. Gradište –zbjeg zahvaljujući palisadama i opkopima s vodom pružalo je relativno dobru zaštitu.

Iskopavanja su na ovom nalazištu organizirana u listopadu 1984. godine. Tada su otvorene tri pokusne sonde na stambenom centralnom dijelu (sonde A i B), te kroz zemljani nasip s istočne strane (sonda C).

Ukupno je istražena površina od 30 m².

Pronađeni arheološki materijal ukazuje na kontinuitet života od 11. do prijelaza iz 13. u 14. stoljeće. Naime, otkriveni su ulomci glinenih posuda ukrašeni valovnicama ili kvadratnim ubodima, metalni nalazi, dijelovi podova i zidova (ljep i kućni maz), kao i tri kružna ognjišta.

Voditelj istraživanja: Željko Tomičić, MMČK.

Radove je financirao Muzej Međimurja u Čakovcu iz sredstava SIŽ-a kulture općine Čakovec.

Datacija: svršetak 11. do prijelaza iz 13. u 14. stoljeće.

Materijal čuva: Muzej Međimurja u Čakovcu.

Literatura

Ž. Tomičić, 1985 f

Ž. Tomičić, 1985 d

Ž. Tomičić, 1985 g

Ž. T.

6. ĐELEKOVEC – Šćapovo, Koprivnica

Srednjovjekovno groblje na položaju Šćapovo i susjednim katastarskim česticama (507/1; 505; 512 k. o. Đelekovec). Istraživanja su provedena 1975. (S. Sušan, M. Šmalcelj), 1976. (M. Šmalcelj) i 1979. (M. Šmalcelj, Z. Marković, Ž. Demo, J. Fluksi), novčanim sredstvima Muzeja grada Koprivnice.

Istraženo je 137 grobova iz dvije faze iskopavanja. Sačuvan je samo manji dio groblja. Ostatak je uništen dijelom velikim prokopom (prije pol. 19. st. je zasut), dijelom izgradnjom kuća i gospodarskih zgrada.

Također je otkopana pravokutna zgrada (k. č. 507/1) od koje je sačuvana drvena substrukcija s podom od nabijene zemlje i pećnjacima XVI. st.

Nalazima je najbogatiji sloj grobova koji kulturno pripada vremenu kasne bjelobrdске kulture. To su prvenstveno S-karičice u ženskim i dječjim grobovima, zatim noževi u muškim.

Posebno je značajan nalaz novca u funkciji obola.

Brojni su ulomci kasne srednjovjekovne keramike izvan grobova. Sloj grobova s nalazima bjelobrdске kulture treba datirati do prve po-

lovice XIII. st. (novac) tj. do nemira izazvanih provalom Tatara u Hrvatsku. Ukapanje mlađeg sloja grobova vezano je uz osnivanje župe Đelekovec (popis župa Zagrebačke biskupije iz 1334.) i trajalo je, najvjerojatnije, do prve pol. XVI. st. (popis župa spominje crkvu Blažene Djevice i župnika Stjepana 1501. g.) kada stanovništvo pred turskim prodorom bježi prema zapadu.

Literatura

J. Buturac, 1984

S. Sušan, Kolar, M. Šmalcelj, 1975

Š. M.

7. ĐURDEVAC – Stari grad, Đurđevac

Stari grad Đurđevac nalazi se na sjeverozapadnoj periferiji grada Đurđevca, na aps. nadmorskoj visini od 118 metara. To je površinski objekt sagrađen od cigle u vapnenoj malti s upotrebom klesanog i profiliranog kamena za ivičnjake, dovratnike i prozore, te hrastovim šipovima radi armiranja nesigurnog i zamuljenog pješčanog tla.

Na položaju starijeg, nedovoljno istraženog, objekta građenog od kamena u malti, sagrađen je krajem 16. st. Stari grad Đurđevac na mjestu tadašnje močvare (Wasserburg) s kasnijim preinakama i dogradnjama u skladu s njegovom funkcijom, razvojem naoružanja i vojne strategije. Krajem 19. st., s izuzetkom II. svjetskog rata, definitivno potpada pod civilnu upravu.

Djelomično i zasad prvo arheološko istraživanje obavila je Dragica Iveković u suradnji s dr. B. Ilakovcem.

Literatura

R. Horvat, 1941

T. Đurić – D. Feletar, 1971

K. Šalamon, 1980

Z. Jeras – M. Kruhek, 1985

D. I.

8. GARIĆ GRAD, Garešnica

Kamena utvrda – burg, nedaleko Podgarića u Moslavačkoj gori (440 m n. v.)

Prvi put se spominje u 12. stoljeću – suvremenik Medvedgrada.

Osnovni elementi burga: dvije kule, veća i manja, zidni plašt s vanjskim i unutarnjim obrambenim zidom, zgrade unutrašnjeg dvorišta grada, gornji i donji plato, cisterna i šanac.

Iskopavanja su izvršena 1964. i 1969. godine.

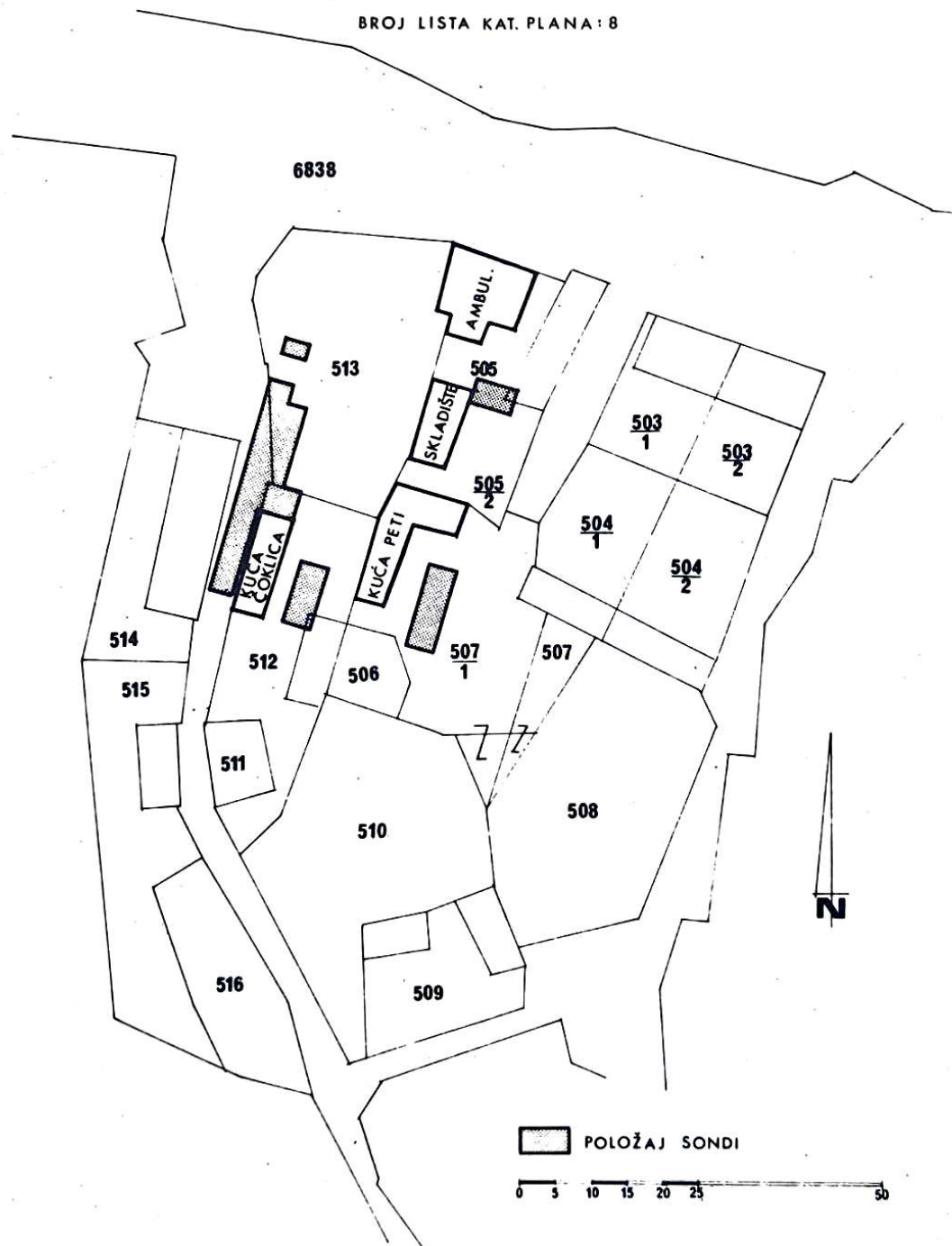
1964. godine su izvršena zaštitna iskopavanja na objektu i tom prilikom je pronađen slijedeći materijal: ulomci srednjovjekovne keramike, pećnjaci i željezni predmeti (koplj, strelice, škare, noževi, sjekire, čavli, dijelovi konjske opreme).

1969. godine otkopani su slijedeći objekti: gospodarska zgrada, ogradni zid oko cisterne, centralni ulaz u burg, stambena zgrada, zgrada u južnom dijelu burga s 3 prostorije, zapadni bedem dužine 79 m, istočni bedem dužine 23,5 m i južni bedem dužine 19 m.

Pronađeni arheološki materijal: vršci kopanja i strelica, konjske potkove, kovani željezni čavli, buzdovan šestoper, dijelovi konjskih žvala, dva brončana prstena, bakrene predice, mnoštvo ulomaka keramičkih posuda, pećnjaci (koničnog i cilindričnog oblika, te s reljef-

ĐELEKOVEC – SITUACIJA I POLOŽAJ SONDI

BROJ LISTA KAT. PLANA: 8

Slika 81

Garić grad

no izvedenim vegetabilnim i fantastičnim motivima, ocakljeni) mlinski kamen velikih dimenzija i kamene kugle (topovske).

Voditelj: Dragica Iveković, MMK (Istraživanja su financirale moslavačke komune: Kutina, Garešnica, Ivanič-Grad i Čazma. Konzervatorske radove je izveo Konzervatorski zavod Hrvatske iz Zagreba).

Datacija: 16. stoljeće

Materijal se čuva u MMK

Literatura

D. Iveković, 1968

D. Iveković, 1969

A. B.

8a. GORANEC – Velika pećina – v. Prethistorija

9. GORICA–GRBAŠEVAC, Koprivnica

Oko 10 km sjeverozapadno od Koprivnice, uz cestu između sela Gorice i Grbaševca (146 m n.v.), manjim zaštitnim sondiranjem (20 m²) god. 1977. istražen je dio srednjovjekovnog naselja s urušenim pećima i kasnosrednjovjekovnom keramikom (14–16. st.). Iskopavanja MGKc. Voditelj: M. Špoljar. Materijal u MGKc.

Literatura

Z. Marković, 1981 b

Z. M.

10. JAVOROVAC – Poljan grad, Koprivnica

Selo Javorovac nalazi se na obroncima Bilogore, oko 14 km jugoistočno od Koprivnice (cca 160 m n.v.). Oko 0,5 km prije ulaza u selo (od Novigrada Podravskog), s južne strane ceste, nalazi se lokalitet Poljan grad, smješten na umjetno dotjeranoj terasi iznad rječice Komarnice. Površinski nalazi s jugozapadnog dijela lokaliteta pripadaju prethistorijskim razdobljima i srednjem vijeku, dok je na ostalom dijelu terena zastupljen samo srednjovjekovni materijal.

Pokusnim sondiranjem 1982. god. otvorena je površina od 20 m² i pronađeni su dijelovi dviju jama iz razvijenoga srednjeg vijeka (13–14. st.). Najvjerojatnije je ovo lokacija srednjovjekovne Kamarche, sjedišta Komarničkog arhidakona. Iskopavanje MGKc. Voditelj: Z. Marković. Materijal u MGKc.

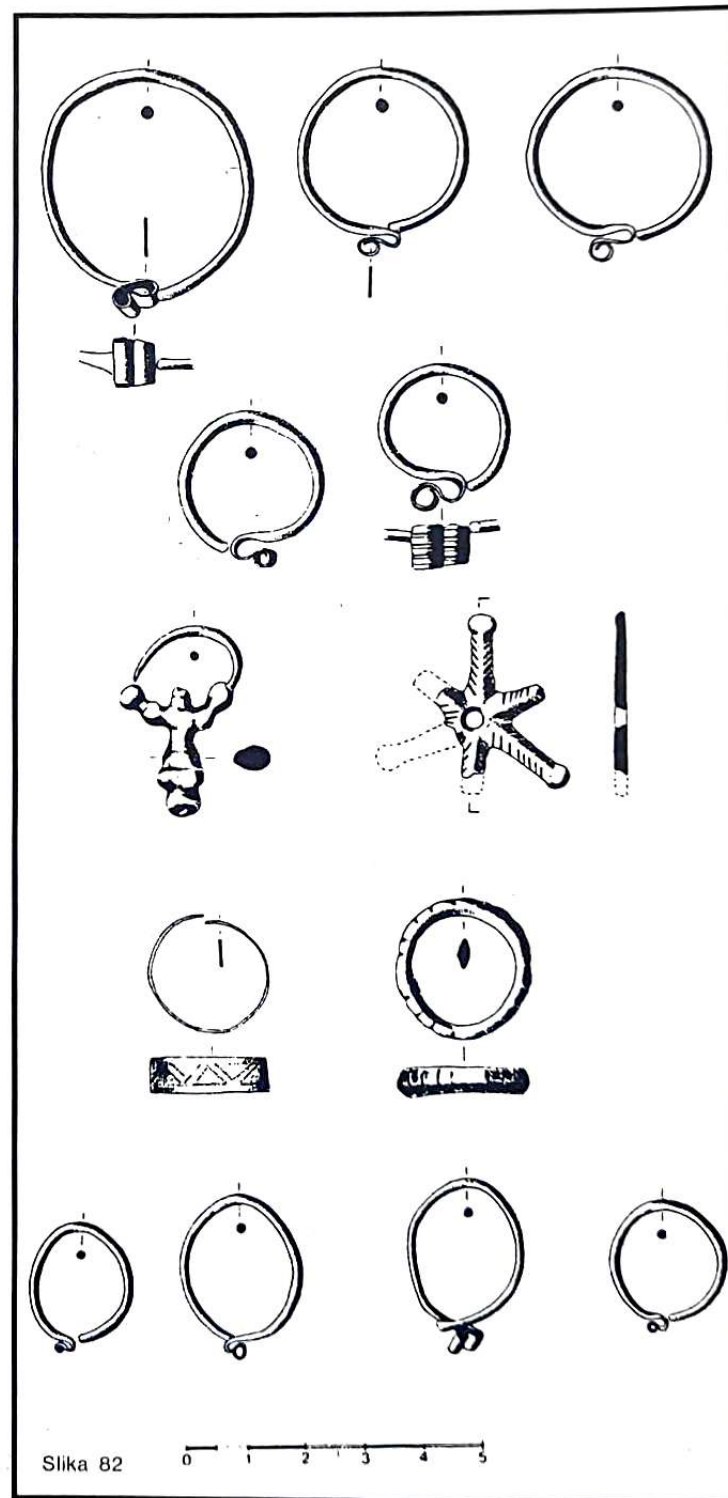
Literatura

Z. Marković, 1985 c

Z. Lovrenčević, 1985

Z. M.

Juraj u Trnju kat. br.	260	261	261
	260	260	
	256	255	
	258	258	
	261	261	260
			261

Slika 82

11. JURAJ U TRNJU, Čakovec

Ranosrednjovjekovna nekropola na redove smještena je u središtu naselja Juraj u Trnju, s južne strane lokalne župne crkve sv. Juraja i neposredno uz južni rub magistralne ceste Čakovec – granični prije-laz kod Goričana za NR Mađarsku.

Osnovni elementi: nekropola otkrivena prilikom gradnje Područne škole Juraj u Trnju još 1983. godine u jesen, pokazuje sva obilježja kosturnih ranosrednjovjekovnih groblja na redove bjelobrdske kultu-re, koja su raširena u Karpatskoj kotlini. Pokojnici su pokapani u pro-stu zemljanu raku s orijentacijom istok–zapad u pravilnim redovima. U grobovima su nađeni pokretni arheološki nalazi u funkciji grobnih priloga. Istraženi dio predstavlja samo manji dio velike bjelobrdske nekropole koja se, nalik elipsi, pružala smjerom od istoka oko lokalne župne crkve prema zapadu.

Iskopavanja na nekropoli provedena su u dva maha. 1983. godine prilikom pripremnih radova Građevnog kombinata Međimurje iz Ča-kovca naišlo se na 5 kosturnih grobova, koji su konzervirani. U lipnju 1984. godine organizirano je u trajanju od 24 radna dana sustavno zaštitno istraživanje u dvije arheološke zone (A i B). Tom prilikom identificirano je 40 kosturnih ukopa na položaju između škole i crkve (zona A) i kod crkvenog tornja (zona B). Ukupno je istraжена površi-na od 250 m². Vođena je opsežna grafička i tekstualna dokumentaci-ja radova, a rezultati istraživanja registrirani su i na video-kasetu, od-nosno filmsku vrpcu.

Pronađeni arheološki materijal pripada od reda grobnim priložima bjelobrdske kulturne pripadnosti. Svi predmeti čine ornat pokojnika. To su raznolike ogrlice od kauri pužica, glinenih valjkastih običnih perli, bušenih poliedarskih perli od ametista i fluorita, te perle od sta-klene paste. Dosta česte su brončane i srebrne karičice s raskuca-nim S završetkom. Nadalje, repertoar upotpunjuju brončani i srebrni prstenovi, grozdolika naušnica volinjskog tipa, te šestokraka aplik-a.

Voditelj istraživanja: Željko Tomičić, MMCK

Datacija: 11. stoljeće

Kulturna atribucija: bjelobrdska kultura.

Materijal čuva: Muzej Međimurja – Čakovec.

Literatura

Ž. Tomičić, 1985 a

Ž. Tomičić, 1985 g, 12–14, sl. 3

Ž. T.

12. KALNIK – Stari grad, Križevci

Lokalitet se nalazi u neposrednoj blizini najviše kote Kalničkog gorja (640 m n.v.), na strateški vrlo povoljnom mjestu, u blizini ruševi-na srednjovjekovnog grada.

S obzirom na to da GMKŽ posjeduje s tog područja više slučajnih nalaza iz gotovo svih kulturnih epoha od prethistorije do srednjeg vi-jeka – cilj nam je bio utvrditi postojanje jasno izdvojenih kulturnih slo-jeva.

Probno sondiranje izvršeno je u rujnu 1980. godine, na platou is-pred ulaza u Stari grad, na površini 6 m².

U iskopu, dubokom 3,30 m ustanovili smo potpunu ispremiješano-st slojeva. Iznad srednjovjekovnog sloja maltera (na dubini 1 m) nalazili smo fragmente vučedolske keramike, a na većim dubinama zajedno srednjovjekovnu i keramiku lasinjske kulture, uz jedan licenski ukra-šeni fragment. U višim otkopnim slojevima pronađene su tri srednjo-vjekovne željezne strelice.

Velika vremenska razlika među materijalom posljedica je ispremi-ješanosti slojeva zbog niveliranja zemljišta u vrijeme kada se gradio Stari grad. Uređenje tog prostora u obrambene svrhe zahtijevalo je i dovažanje zemlje iz bliže okolice, s kojom je doneseno i više ulomaka keramike različite kulturne pripadnosti.

Sondiranje je financirao GMKŽ.

Voditelj: Z. Homen.

Materijal se čuva u GMKŽ.

Literatura

Z. Homen, 1981 b

Z. H.

13. KOPRIVNICA – Cerine III – v. Prethistorija

14. KOPRIVNIČKI BREGI – Seče – v. Prethistorija

15. KOPRIVNIČKI IVANEC – Vojnik I – v. Prethistorija

16. KOPRIVNIČKA RIJEKA – Rudina I – v. Prethistorija

17. KUTINEC – Vilenjak, Kutina

Nalazi se u Moslavačkoj gori, ponad sela Kutinice, 12 km udaljen od Kutine.

Gradište visinskog tipa, sastoji se od centralnog uzvišenja, okruže-nog s dva jarka i dva bedema. Vidljivi su ostaci kamene arhitekture.

Iskopavanja su vršena 1966. godine (sondažna). Voditelj: D. Iveko-vić, MMK.

Arheološki materijal: ulomci keramike i željezni predmeti (čavli, potkove).

Datacija: 16. stoljeće. Nalazi u MMK.

Literatura

D. Iveković, 1968

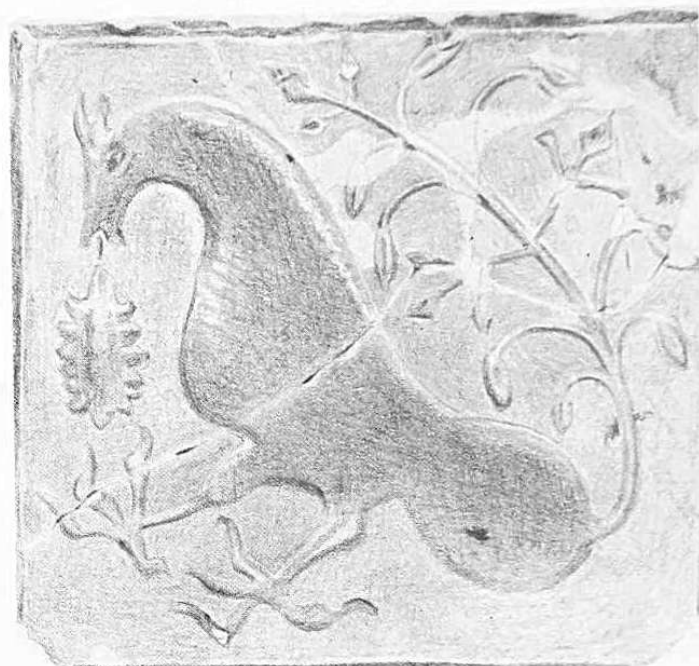
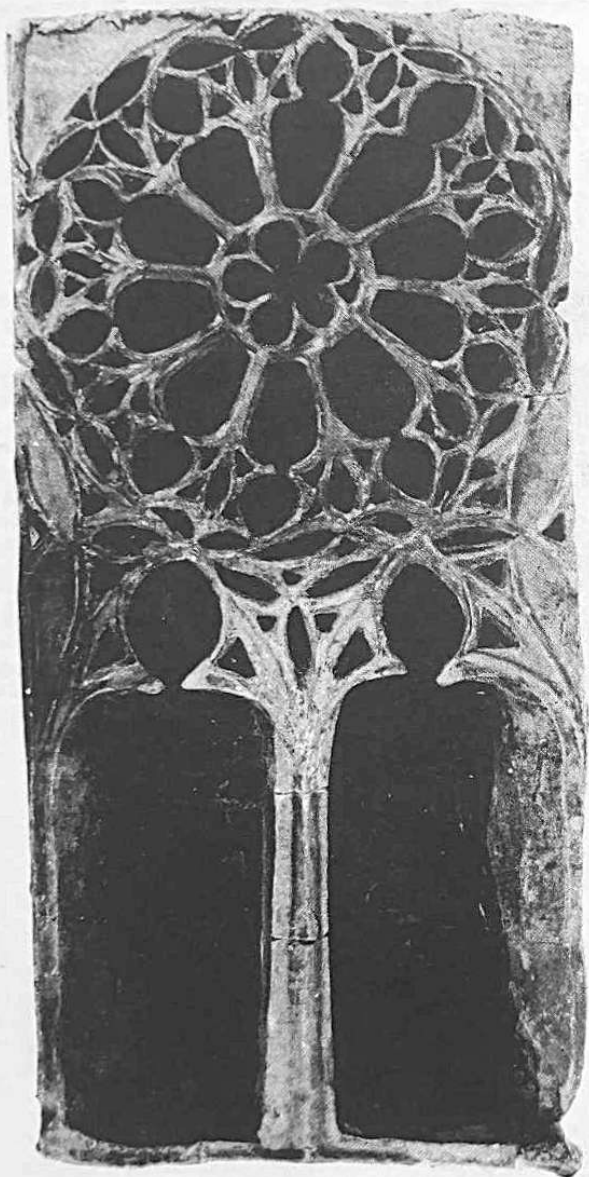
A. B.

17a. KUZELIN – v. Prethistorija

18. LUDBREG – v. Antika

19. LUDBREŠKI IVANAC – Pod humcem, Koprivnica

Selo se nalazi 18 km zapadno od Koprivnice (256 m n.v.), na obroncima Kalničkog gorja. Na južnoj strani potoka Petkovca, ispod

Garić grad
kat. br. 209
215
205

Slika 83

brijega Borovke, nalazi se niski humak, za koji mještani nemaju nikakve priče ili legende. Mora ga se datirati u srednji vijek i vrijeme Vojne krajine. Istraživanjem 1983. godine ustanovljeno je da se radi o kružnom kamenom vijencu s pristupom, koji je na mjestima imao i kameno dno. Unutar vijenca nalazila se izgorjena zemlja, pomiješana s usitnjenom opekam i crnom pečenom zemljom. U čvrstoj zemlji nalazile su se udubine od raznih predmeta, otisci daske i kameni čepovi. Kamen je djelomice obrađivan. Najvjerovatnije se radi o talionici i ljevaonici metalnih predmeta za potrebe Vojne krajine (nađeni su ulomci male posude sa zelenom glazurom iznutra, koja bi se vjerojatno trebala datirati u 17. ili 18. st.). Međutim, s obzirom na način izrade i blizinu srednjovjekovne crkve s grobljem i stubištem (lokalitet Zidina) treba pretpostaviti njezino postojanje već u srednjem vijeku. Iskopavanje MGKc. Voditelj: Z. Marković. Materijal u MGKc.

Literatura

Z. Marković, 1986 a

Z. M.

20. LUDBREŠKI IVANAC – Polje I–II – v. Prehistorija

21. MEDVEDGRAD, Zagreb

Smješten na Medvednici neposredno iznad Zagreba, na 607,80 m. Svakako najznačajniji tvrdi grad 13. st. na području cijele srednjovjekovne Hrvatske i Slavonije, sagrađen sredinom 13. st. i napušten nakon potresa 1590. god. Pripremnim radovima započelo se 1973. god., a terenskim istraživanjem 1979. god. i traju dalje. Istraživanja prate konzervatorsko-restauratorski radovi s ciljem da se odgovarajuće prezentira objekt. Otkrivena površina cijelog središnjeg dijela grada: dvije kule, palas, kapela, cisterna, prostrano dvorište i veći dio podgrada. Značenjem se ističe kapela čiji su svi bitni dijelovi pronađeni u urušenoj, što je omogućilo cjelovitu rekonstrukciju. Uz kapelu ističu se dijelovi arhitektonske plastike palasa, čiji su podrumski prostori dobro sačuvani. Pronađena velika količina pećnjaka, posuda, stakla.

Literatura

D. Miletić, 1984

D. M.

22. MEDVEDIČKA, Đurđevac

Oko 10 km sjeverno od Đurđevca, blizu desne obale rijeke Drave smješteno je selo Medvedička. Ondje je 1973. god. na kolnom ulazu seoske kuće kbr. 38 pri kopanju rova za vodovod, na dubini od oko 1,20 m pronađen grob. Pored ostataka kostiju čovjeka u njemu je pronađen i željezni korodirani mač. Prema podacima ankete doznalo se da je grob bio orijentiran u smjeru sjeverozapad (glava) – jugo-istok (noge). Grob je na položaju kote s nadmorskom visinom 117,36 m.

Tek 1977. god. ekipa Arheološkog muzeja u Zagrebu (voditelj Z. Vinski) poduzela je pokusno sondažno istraživanje na terenu, da bi

se ustanovilo eventualno postojanje ranosrednjovjekovnog groblja i njegovog opsega. Na istraženom je terenu, na temelju 8 uglavnom negativnih sondi, ustanovljeno da ondje nema groblja na redove i potvrđena je pretpostavka da se radi o pojedinačnom grobu ratnika. Sveukupno je istraжена površina od 66,5 m². U sondi IV koja je otvorena na mjestu groba pronađeno je još nekoliko predmeta koji su zaostali u grobnoj raci 1973. g., na relativnoj dubini od 0,75 do 1,20 m. Oni nesumnjivo pripadaju grobnoj cjelini ondje sahranjenog ratnika s mačem, premda nisu više ležali in situ. To su: jezičac od bronce s manjom primjesom kositra ili bakrene legure, pozlačen u vatri, željezna bojna sjekira, željezni znatno oštećeni nož i manji ulomci korozijom oštećenog željeza neodređene namjene.

Budući da se radi o jedinstvenom i izuzetnom nalazu te vrsti na jugoslavenskom teritoriju smatrali smo potrebnim ukratko se osvrnuti na pojedinačne predmete iz ovog groba pronađenog u međuriječju Save i Drave.

Dvosjekli željezni mač, odnosno karolinška spata kvalitetne izradbe, ukrašena tauširanjem na balčaku i s damasciranim sječivom, spada u skupinu mačeva tzv. posebnog tipa, a prema svojim karakteristikama upućuje na drugu polovicu 8. stoljeća, tj. na ranokarolinško vrijeme franačkog stvaralaštva. Od ostalih nalaza najznačajniji je jezičac koji je imao funkciju okrajka remena na kojemu su visile korice mača. Ukrašen je s obje strane različitim kompozicijama rovašenog životinjskog prepleta. Jezičac po svojim tipološkim i stilskim osobitostima pripada ranokarolinškom inzularnom utjecajnom stvaralaštvu, istovremeno je s mačem i oba su nastali u toku druge polovice 8. stoljeća u franačkim radionicama. Bojna sjekira je slavensko oružje u upotrebi već u podmaklom 8. stoljeću, a oštećeni nož i fragmenti željeza nisu od posebnog tipološkog značenja. Prema svemu sudeći, u pojedinačnom grobu u selu Medvedička zakopan je ratnik slavenske etničke pripadnosti, posljednjih godina 8. stoljeća.

Materijal čuva AMZ.

Literatura

Z. Vinski, 1977

K. S.

23. MORAVČE – Šagudovec, Sesvete

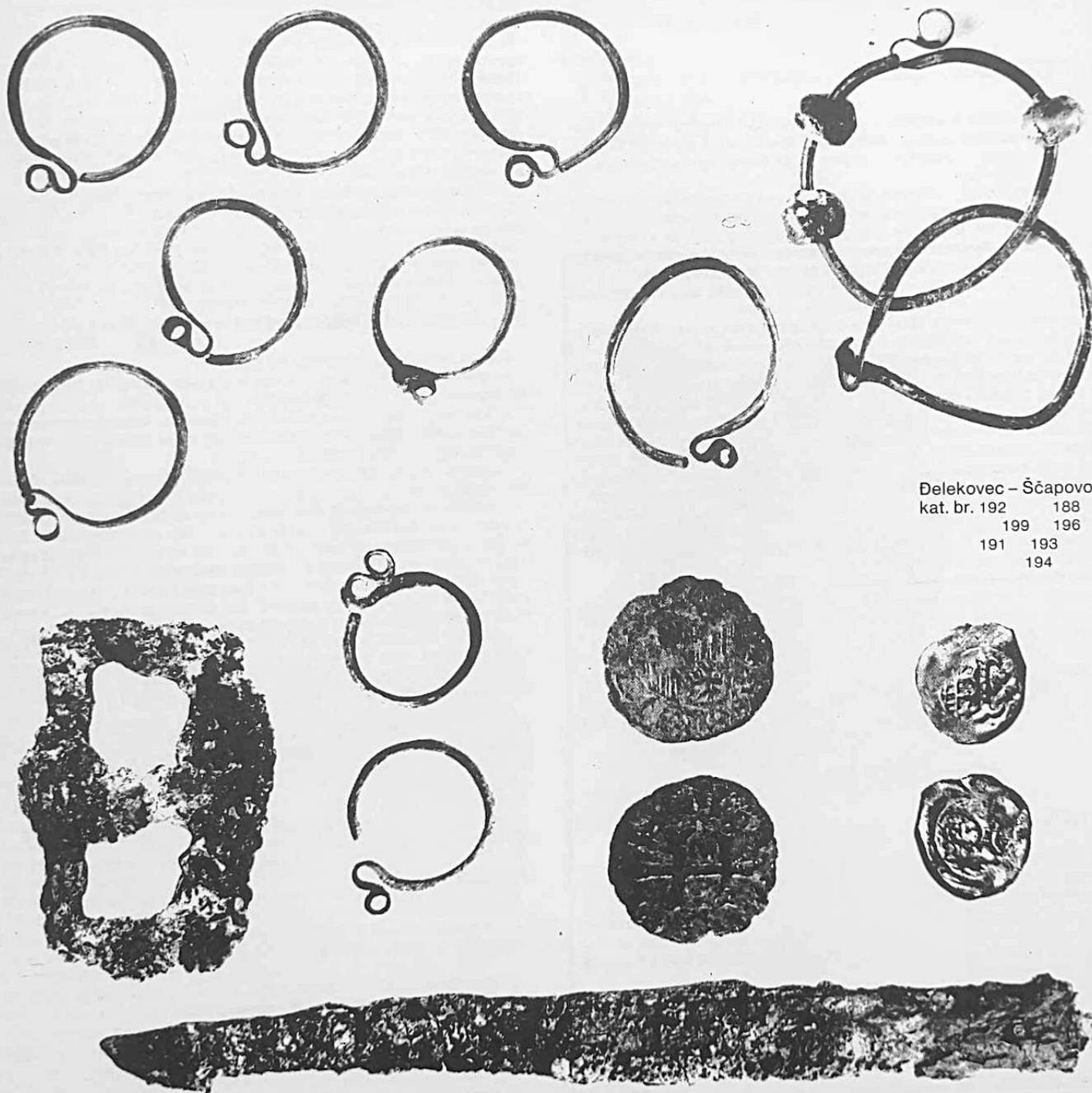
Kasnosrednjovjekovni lokalitet ŠAGUDOVEC smješten je na brežuljku 588 m jugozapadno od središta sela Moravče, na nadmorskoj visini od oko 248 m. Od Sesveta je udaljen petnaest kilometara.

Nalazište je otkriveno 1985. godine prigodom zemljanih radova u blizini srednjovjekovnog castruma Glavnica, koji se u dokumentima prvi puta spominje sredinom 13. stoljeća. Ranijih godina MPS vršio je nekoliko sondiranja na području utvrde Glavnica u vezi traganja za pripadajućom nekropolom, također spominjanoj, no rezultata za sada još nema. Otkriće srednjovjekovne kuće (ostaci podnice od nabijene gline i gotička ? keramika) krajem 1985. godine, pomoći će da se točno locira naselje 13–16. st. Lokalitet na kojem je otkrivena nastamba nalazi se upravo nasuprot spomenutog castruma, kojeg smo ubicirali nekoliko stotina metara sjevernije na brijegu HRTIC. Za sada je sondiranjem na lokalitetu ŠAGUDOVEC istraženo cca 30 m².

Literatura

V. Sokol, 1981 a, 184

V. Sokol, – Srednjovjekovna kuća kod castruma Glavnica; rukopis V. S.

Slika 84

24. MOŽDJENEC – spilja Vilenica, – v. Prehistorija

25. NEDELIŠĆE – Gradišće, Čakovec

Lokalitet Gradišće smješten je uz lijevu obalu rječice Trnave, sjeverno od današnjeg naselja Nedelišće i oko 4 km zapadno od Čakovca. Veliko nizinsko gradišće locirano je sjeverno od župne crkve sv. Trojstva u Nedelišću.

Osnovni elementi: nalazište je poznato već od sredine XVIII. stoljeća. To je veliko nizinsko utvrđenje ovalnog tlocrta s površinom od oko 30 ha. Duljom osi pruža se u pravcu sjever-jug, dok je kraćom osi istok-zapad podijeljeno na dva segmenta. Centralni ovalni prostor čini naseobinski plato oko kojega je sustav dvostrukih opkopa i zemljanog nasipa. Sa zapadne strane bio je zacijski ulaz u kompleks utvrde, koji je branjen sustavom šanaca i nasipa.

Iskopavanja na ovom lokalitetu organizirana su u suradnji s Mjesnom zajednicom Nedelišće 1984. god. Pokusne sonde (I, IIa i IIb) iskolčene su i iskopavane na centralnom naseobinskom platou. Istražena je površina od oko 50 m². Nastojalo se proniknuti u karakter i opseg naselja i odrediti vremenski okvir trajanja života u istome.

Pronađeni arheološki materijal svjedoči o intenzivnom životu naselja. Naišlo se pored metalnih nalaza (strelice, ostruge, čavli od drvene krovne konstrukcije), na obilje keramičkih ulomaka, kako grube, tako i finije keramike koja je ovamo stigla ranofeudalnim trgovačkim putovima. U mnoštvu fragmenata izdvajaju se čitave posude, lonci s otisnutim majstorskim žigom i vrčevi s drškama, ukrašenim također znacima majstora nizovima ureza. Pećnjaci gotičkog obilježja, kućni maz i ljep govore o karakteru arhitekture, dok obilje životinjskih kostiju ocrta način prehrane stanovništva na gradištu.

Voditelj istraživanja: Željko Tomićić, MMČK.

Radove je financirao MMČK, odnosno Mjesna zajednica Nedelišće. Datacija: početak 13. do sredine 15. stoljeća.

Materijal čuva: MMČK.

Literatura

Ž. Tomićić, 1985 b

Ž. Tomićić, 1985 g, 14–15

Ž. T.

26. NOVA RAČA, Bjelovar

Nova Rača, selo udaljeno 24 km istočno od Bjelovara, na nadmorskoj visini 131 m, vrlo je važno mjesto na srednjovjekovnoj karti naselja ovog kraja. Povijesni izvori prate razvoj tog mjesta još od 14. st, kada su po predanju vitezovi-templari sagradili ovdje crkvu. Provalom Turaka u naše krajeve Rača (crkva i kaštel) je spaljena i tek se oko 1700. god. podiže, kao prigradnja originalnoj gotičkoj kuli i kapelici, crkva koja postoji još i danas.

Još od kraja prošlog stoljeća, oko mjesta gdje se nalazi današnja župna crkva sv. Marije, mještani su nalazili mnoštvo kostiju te rimske novčiće i tegule. To je ponukalo Gradski muzej u Bjelovaru da pod vodstvom B. Gerića 1983. god. izvrši probna iskopavanja u sakristiji župne crkve, čiji su rezultati poslužili da se donese odluka o sistematskim istraživanjima crkve, gradine na kojoj je smještena, kao i čitavog područja Rače.

Sistematska istraživanja, koja su pod rukovodstvom G. Jakovljevića počela u studenom 1985. god. u sakristiji župne crkve, donijela su zanimljive rezultate. Na otkopanoj površini od cca 36 m² ustanovljeno je postojanje (za sada) 21 grobnog ukopa na različitim dubinama, jednog poda od cigle, za sada neodređene datacije, te arhitekture (zidovi) koja najvjerojatnije pripada vremenu crkve iz 1312. god. Grobni ukopi su devastirani te njihovi položaji, kao i fragmenti srednjovjekovne keramike nađeni na njihovim dubinama, govore da je možda riječ o masovnoj grobnici nastaloj nakon turskog pokolja mještana Rače. Približnu dataciju kostura dat će analiza kostiju koja će biti uskoro provedena.

Kampanja sistematskog iskopavanja u Novoj Rači nastavlja se u cilju otkrivanja eventualnog antičkog supstrata za koji se pretpostavlja da je tu postojao.

G. J.

27. PLOVDIN GRAD, Kutina

Nalazi se 1 km jugoistočno od Kutine.

Gradišće barovitog tipa, spada u sistem graničnih utvrda Krajine podignutih protiv nadiranja Turaka.

Lokalitet je smješten u nizinskom području koje se nadovezuje na Lonjsko polje. Istočno od gradišta tekao je potok Kutinica koji je opskrbljivao šančeve vodom.

Zaštitna iskopavanja su izvršena 1963. godine. Voditelj: D. Iveković, MMK.

Gradišće se sastoji od dva kompleksa spojena mostom. Centralni dio ima oblik otočića (28 × 34,6 m) i okružen je jarkom širine 21 – 25 m. Širina obrambenog bedema je 19 – 28 m, a širina drugog jarka 26 – 60 m. Ovaj jarak je okružen drugim bedemom širine 5 – 15 m. Centralni dio gradišta se uzdiže 1,5 – 2 m iznad nivoa jarka koji ga okružuje. Tu se nalazio drveni objekat, što pokazuju tragovi sagorjele drvene konstrukcije i željezni predmeti deformirani vatrom.

Sjeverno od centralnog dijela gradišta nalazi se kompleks peterokutnog oblika, koji je predstavljao naselje i ujedno imao obrambeni karakter pred ulazom u gradišće. Ovaj kompleks se uzdiže jedan metar iznad ostalog terena i okružen je jarkom širine 13 m.

Arheološki materijal: ulomci keramike sa žigovima lončarskih radionica, različiti željezni predmeti za svakodnevnu upotrebu i oružje (vršci strelaca, buzdovani), sjekire, čavli, kameni žrvnjevi, te pećnjaci sa žigovima u obliku pentagrama (pećnjaci su analogni onima nađenim u Mursunjskom Lugu).

Materijal se čuva u MMK.

Lokalitet više ne postoji zbog izgradnje deponija za otpatke »INA–Petrokemije« na tom mjestu.

Literatura

D. Iveković, 1968

A. B.

28. POPOVEC – Breg, Križevci

Lokalitet se nalazi u blizini sela Popovec, na južnim obroncima Kalničkog gorja, uz puteljak koji vodi u obližnje vinograde, 16 km sjeverozapadno od Križevaca.

Rekognosciranje sa sondiranjem izvela je već 1959. godine Slavenka Ercegović, tadašnji kustos AMZ (11,5 m²).

Iako su mještani prilikom zemljanih radova znali pronalaziti brojne kosti, poneki prsten i sl. S. Ercegović je samo na jednom dijelu terena, koji je pod voćnjakom, utvrdila postojanje nekropole. Izoliran je tada jedan kostur bez nogu, koji je sa svake strane lubanje imao po tri »S« karičice od srebra.

GMKŽ izveo je u rujnu 1983. godine pokusno sondiranje na istom lokalitetu. Otkopane su 2 sonde veličine 2 x 3 m između voćaka i u svakoj je bio po jedan grob. Kostur u grobu 1 bio je orijentiran točno zapad-istok (glava na zapadu), a kostur u grobu 2 u istom pravcu, ali sa 15° otklona prema sjeveru. Oba pokojnika imala su lijevu ruku savijenu u laktu i prebačenu preko trbuha, dok je desna bila ispružena uz tijelo. Dubina ukopa je 0,80 – 1 m. Grob 1 nije imao priloga. Jedini prilog bila je jedna »S« karičica od srebra, pronađena kao prsten na desnoj ruci pokojnika u grobu 2.

Na dijelu škarpe poljskog puta, u produžetku naših sonde uz lubanju iz jednog razorenog groba pronađeni su dijelovi ogrlice, sastavljene od 5 zrna od staklene paste i dva kauri-pužića. Istraživanje financirao GMKŽ. Voditelj: Z. Homen. Prema skromnim grobnim prilogima nekropolu datiramo u rani srednji vijek, odnosno 11. stoljeće.

Materijal u AMZ i GMKŽ.

Literatura

Arhiv AMZ, fasc. »Popovec«, Nr. 170–1/1959*

S Ercegović, 1959

Z. Homen, 1984

Ž. D. – Z. H.

* Terenski dnevnik 1959. god. nismo imali prilike vidjeti niti koristiti. Navodno ne postoji.

29. PRELOG – šljunčara, Čakovec

Uništena ranosrednjovjekovna nekropola na položaju šljunčare uz istočni rub naselja Prelog. Rijeka Drava udaljena je od nalazišta 1,5 km.

Osnovni elementi: prilikom eksploatacije šljunka za izgradnju ceste Čakovec – Prelog – Kotoriba naišlo se u otkopnom profilu u toku 1965. godine na brojne kosturne ukope uz koje su zatečeni grobni prilozi. 1975. godine spašen je s ovog nalazišta dio pokretnog inventara iz grobova. Opseg nekropole nije utvrđen a isto tako niti broj grobova. Riječ je o potpuno devastiranoj nekropoli.

Iskopavanje revizionog zaštitnog karaktera obavljeno je u toku travnja 1984. godine. Otkopana je površina od ukupno 145 m² u 5 velikih sondi. Prethodno je teren pregledan specijalnim dubinskim detektorom metala. Na osnovi rezultata istraživanja moglo se konstatirati da je nalazište u potpunosti uništeno, da ne postoji pouzdana stratigrafija, a nakon djelomičnog anketiranja mjesnog stanovništva dobiveni su podaci o postojanju pokretnih nalaza, odnosno grobnih priloga u privatnim kolekcijama.

Pronađeni arheološki materijal: vršci strelica, nožić, skramasaks, dvosječni mač (spatha), žvale i stremeni, te glinene posude radene na spororotirajućem lončarskom kolu. Izuzetno rijedak i vrijedan nalaz predstavlja damascirani mač s očuvanom drvenom oblogom i lanenim ovojem balčaka.

Voditelj istraživanja: Željko Tomičić, MMČK

Radove je financirao MMČK iz sredstava SIŽ-a kulture Čakovec.

Datacija: oko 800. i početak 9. stoljeća

Kulturna atribucija: karolinška i avarsko-slavenska kulturna pripadnost

Materijal se čuva u MMČK.

Literatura

Ž. Tomičić, 1978

Ž. Tomičić, 1984

Z. Vinski, 1977, bilj. 192

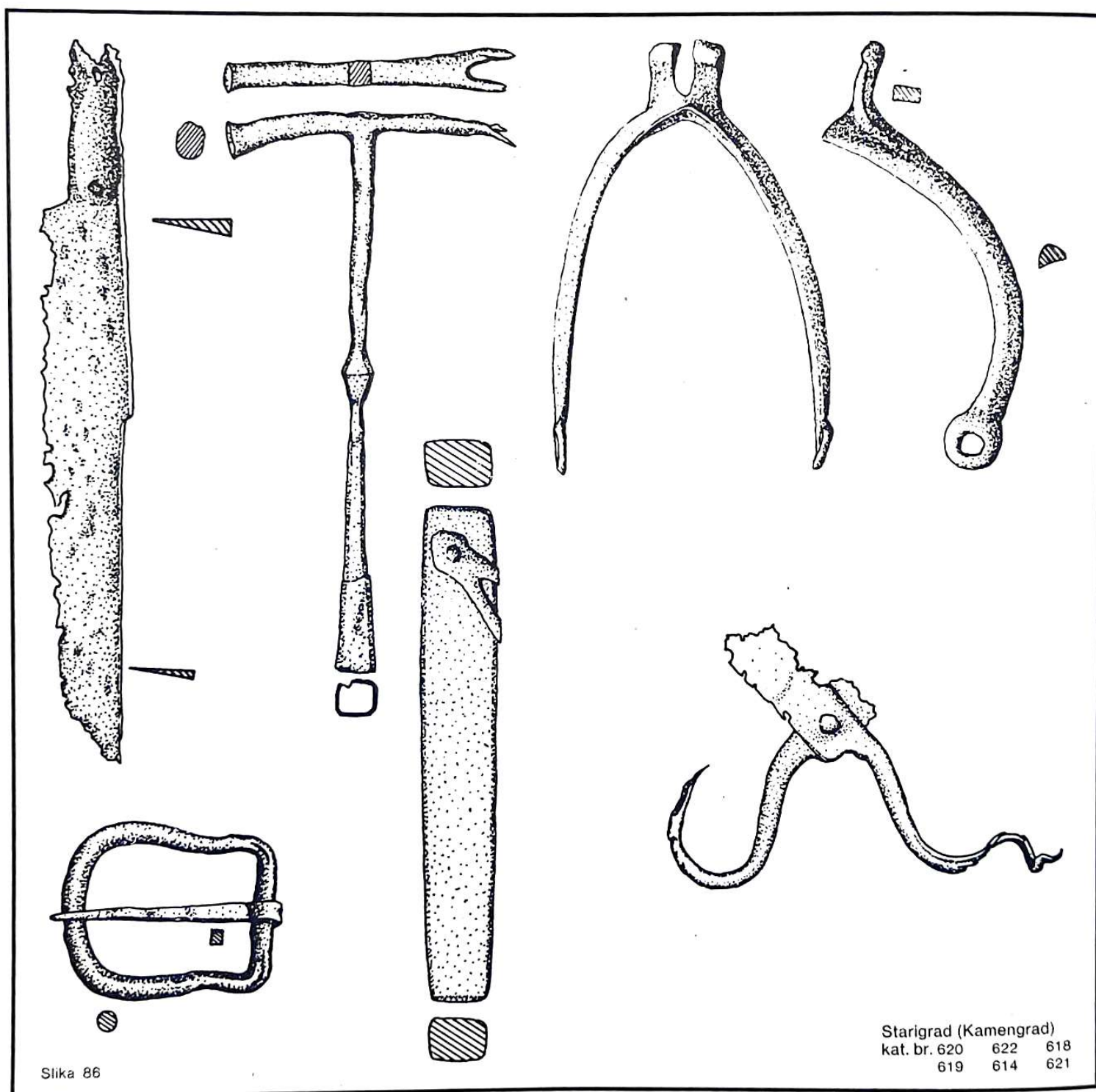
Ž. Tomičić, 1985 g, 16

Ž. T.

Slika 85

Sokolovac kat. br. 605

30. SOKOLOVAC, Garešnica

Nalazi se u neposrednoj blizini sela Tomašice, 6 km udaljenog od Garešnice.

Gradište barovitog tipa, veličine oko 1 km². Sastoji se od centralnog uzvišenja ovalnog oblika (52 × 38 × 1,5 m) okruženog prvim jarom širokim 6 m. Iza prvog jarka je bedem dimenzija 237 × 19 × 2 m, a na njega se nadovezuje drugi jarak širine oko 15 m. Gradište se završava drugim bedemom dimenzija 476 × 19 × 1,5 m.

Iskopavanja su vršena 1966. godine. Probne sonde su otvorene na centralnom uzvišenju, te prvom i drugom bedemu. Kulturni sloj se nalazio na dubini 20 – 50 cm.

Voditelj: D. Iveković, MMK

Arheološki materijal: ulomci kasnosrednjovjekovne keramike s turskim primjesama (što navodi na pretpostavku da se ovdje radi o turskom fortifikacionom objektu kao pandanu Tomašici s druge strane rijeke Ilave), ulomci stakla i metalni predmeti.

Datacija: 16. st. Materijal se čuva u MMK.

Literatura

D. Iveković, 1968

A. B.

31. STARIGRAD – Zakleti breg, Koprivnica

Na šumovitom brežuljku (199,5 m n. m.), u narodu poznatom kao »Zakleti breg«, nalazi se srednjovjekovna utvrda (7 km južno od Koprivnice i u neposrednoj blizini PRC-a i »Podravske kleti«). Po prvi je put spomenuta 1272. god. kao castrum Kopurnycha (Kapurnicha), a zatim različito Keukaproncha ili Kuwar (i sl.), dakle Kamena Koprivnica ili Kamengrad. Utvrdu je srušio Janos Hunady (Sibinjanin Janko) 1446. god. i poslije toga nije više obnavljana. Značajna zbog svog strateškog položaja na prvim sjevernim obroncima Bilogore i u neposrednoj blizini srednjovjekovne ceste »via Colomani regis«, – Ostaci utvrde poznati su od ranije kao i relativno znatni pojedinačni nalazi oružja (vršci strelica i strelica samostrela), konjaničke opreme (ostruge, stremen) nađeni na ili podno utvrde (buzdovan). Arheološkim istraživanjima očišćen je dio istočne padine neposredno ispod centralnog platoa, a zatim još i manji dio platoa na kojem je nekad stajala sama utvrda. Na istočnoj padini brijega neposredno ispod centralnog platoa sačuvan je podzid u dužini od cca 50 m (ojačan kontraforima) do visine od gotovo 3,5 m. Ulazna vrata nalazila su se na južnoj strani i od njih se u pravcu zapada nastavljao još uvijek dobro vidljiv i relativno dubok jarak koji opasuje čitavu jugozapadnu padinu brijega. Na centralnom platou registrirani su oskudni ostaci temelja utvrde. U toku arheoloških iskopavanja pronađen je različiti pokretni materijal (vršci strelica samostrela, ostruga, brus, zlatarski čekić, srp, škare i sl.), među njima i velik broj željeznih čavala kojima je obilovalo jedno urušenje, očito drvene konstrukcije, na istočnom dijelu podzida. – Postoje indicije za jedno podgrađe (suburbium) u neposrednoj blizini utvrde. – Složena i još uvijek nedovoljno poznata konfiguracija srednjovjekovne utvrde na »Zakletom bregu« zahtijeva obimnija arheološka istraživanja i konzervatorske radove.

Pokusno iskopavanje: 1982. g.; Sustavno iskopavanje: 1984. g. Iskopavanje MGKc i AMZ. Voditelj: Željko Demo (AMZ). Sredstva: OSIZ za kulturu SOUR-a »Podravka« (Koprivnica) i SIZ kulture općine Koprivnica. Materijal čuva MGKc.

Literatura

S. Kolar, 1976, 114

Ž. Demo, 1984

Ž. D.

32. STARIGRAD – Sv. Mirko, Koprivnica

Rekognosciranjem terena sjeverno podno utvrde na »Zakletom bregu« (srednjovjekovni Kamengrad) uočeni su na obližnjoj livadi tik uz lijevu obalu potoka Jagnjedovca obilniji ostaci opeke i šuta. Arheološkim iskopavanjima otkrivena je na ovom mjestu srednjovjekovna nekropola s tragovima i ostacima temelja nekog objekta koji bi, s obzirom na postojanje groblja uokolo, morao biti sakralnog karaktera (crkva sv. Mirka/Emerika spominje se u izvorima 1441, 1458. i 1459. god.; od 1501. god. kao kapela sv. Mirka). Na istraženom površini registriran je ukop najmanje 115 kostura na dubini od 25–105 cm (kosturi bliži površini dislocirani su izoravanjem zemljišta). Pokojnici su polagani u jednostavne grobne rake, najčešće bez sanduka (izuzev groba 93), orijentirani istok–zapad. Uočljiva su barem dva horizonta sahranjivanja, od kojih je karakterističan onaj drugi (mlađi) zbog polaganja opeke ili kamena uz kostur, najčešće uz glavu ili rubove grobne rake. Najčešći nalaz čine kopče, okrugle u dubljim (stariji horizont) i četvrtaste u pliće ukopanim grobovima. Stariji horizont ukapanja datiraju nalazi novca maloljetne kraljice Marije (1382–1385. god.) u posljednja dva decenija 14. st. (grob 77). U vremenu oko i poslije 1400. god. nastao je jedini nalaz masivnijeg brončanog prstena-pečatnjaka (grob 66). Dosadašnji nalazi datiraju groblje oko crkve sv. Mirka u raspon od druge pol. 14. do druge pol. 15. st. Crkva sv. Mirka (Emerika) sagrađena je u vrijeme prvih ukopa, ali svakako u rasponu od 1334–1382/5 g.

Sustavno iskopavanje MGKc i AMZ 1983. god. (72 m²)

Voditelj: Željko Demo (AMZ)

Sredstva: OSIZ za kulturu SOUR-a »Podravka« (Koprivnica) i SIZ kulture općine Koprivnica.

Materijal čuva: MGKc.

Literatura

Ž. Demo, 1984

Ž. D.

33. SV. PETAR LUDBREŠKI – v. Z. Vinski 1949

34. TOMAŠICA – Gradina, Garešnica

Tomašica je udaljena 6 km od Garešnice. Ostaci zemljane utvrde nalaze se izvan sela, oko 500 m zapadno od rijeke Ilave.

Gradište barovitog tipa, sastoji se od centralnog uzvišenja (31 × 34 × 1,64 m) opkoljenog s dva jarka i dva bedema koji su sačuvani samo djelomično.

Iskopavanja su izvršena 1966. godine (sondirano je centralno uzvišenje i prvi bedem).

Voditelj: D. Iveković, MMK

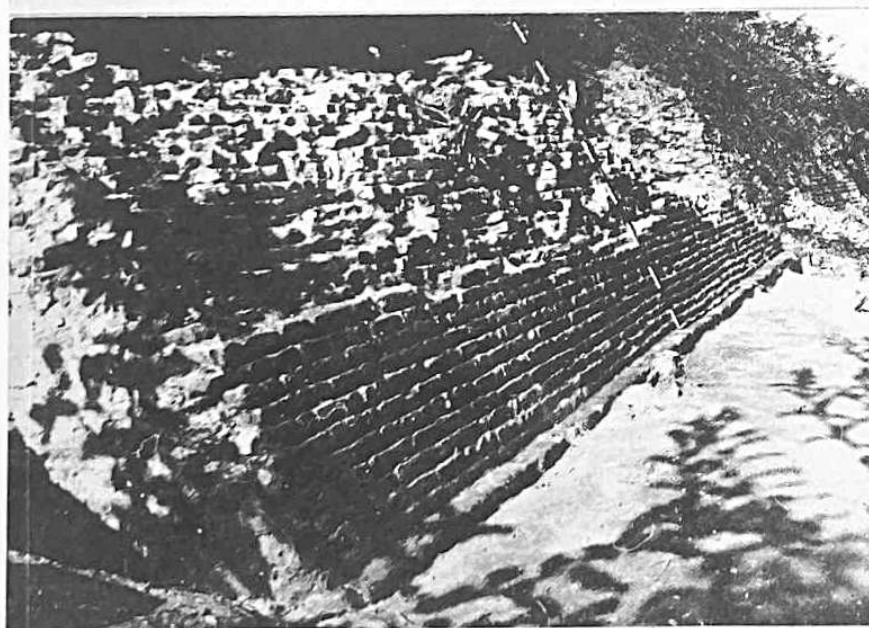
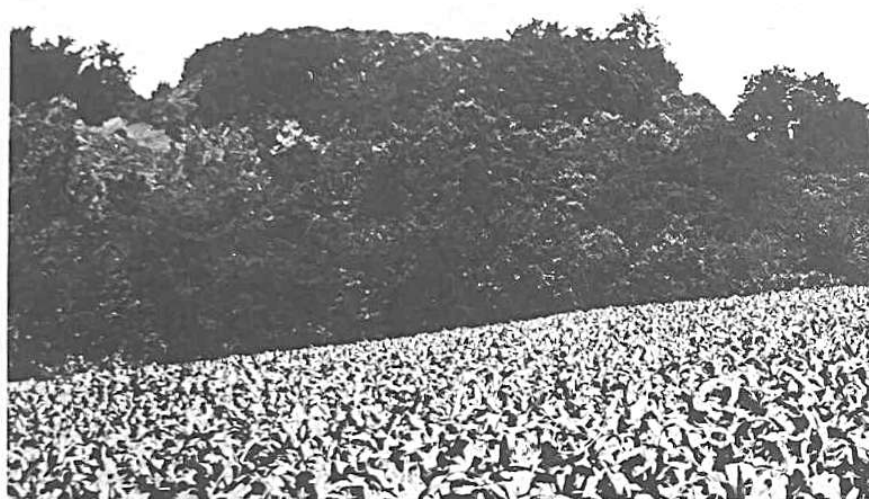
Arheološki materijal: kovani čavli, vršci kopalja, dijelovi konjske opreme, fragmenti keramike i pećnjaka sa žigovima u obliku križa. Materijal je tipično srednjovjekovni.

Datacija: 16. stoljeće. Čuva se u MMK.

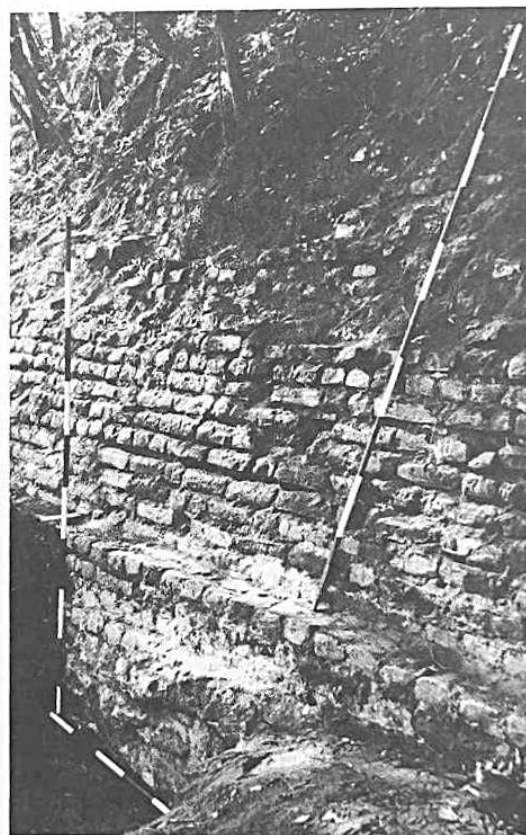
Literatura

D. Iveković, 1968

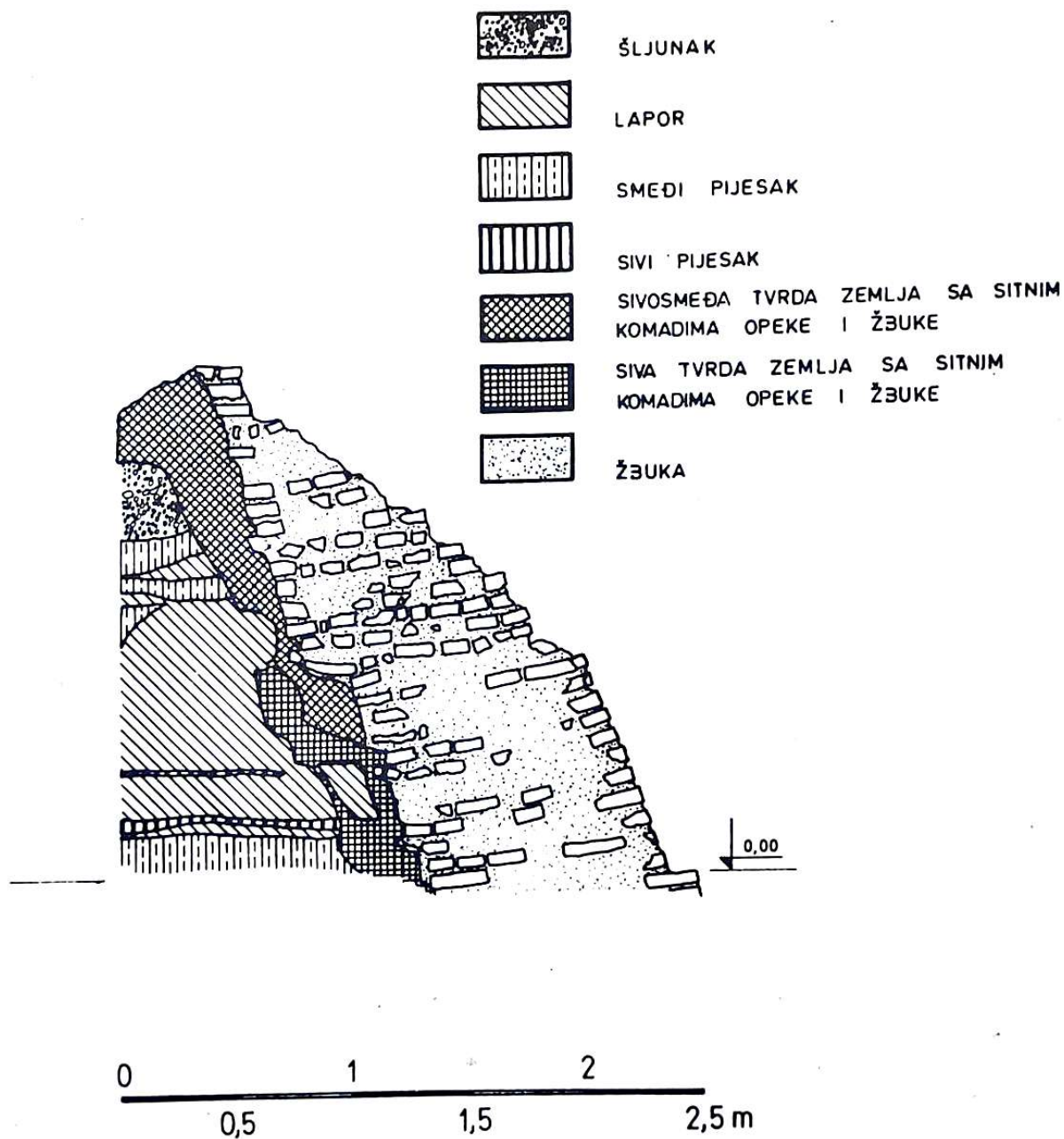
A. B.

Slika 87

Starigrad (Kamengrad)

Slika 88

KAMENGRAD 1984. - PODZID ISTOK 1 - SONDA 1 - SJEVERNI PROFIL - SNIMLA: *Dj. Sinić*

Starigrad (Kamengrad)

Slika 89

Starigrad – Sv. Mirko

35. TURSKI STOL, Kutina

Srednjovjekovno nalazište smješteno oko 500 m sjeverno od Kutine.

Gradište visinskog tipa, oblika osmice. Dva uzvišenja su okružena jarkom i bedemima.

Iskopavanja su vršena 1966. godine. Voditelj: D. Iveković, MMK.

Arheološki materijal: gruba srednjovjekovna keramika s ukrasom pletenice, te željezni predmeti (čavli, ostruge, sječiva).

Datacija: 16. stoljeće. Materijal u MMK.

Literatura

D. Iveković, 1968

A. B.

36. VARAŽDIN – Adžijin trg, Varaždin

Prilikom kopanja jarka za gradsku kanalizaciju 1954. godine nađeni su na Adžijinom trgu ostaci drvene kuće.

Provedeno je zaštitno istraživanje koje je financirao Gradski muzej Varaždin, a voditelj je bio Stjepan Vuković. Istražena je brvnara dužine 7 m, širine oko 4 m, dok su zidovi bili sačuvani do visine od 130 cm.

U slojevima iskopa nađeno je mnogo arheološkog materijala: slavenske keramike, staklenih predmeta, fragmenata pećnjaka, željeznih čavala, okova noževa, brava i dr.

C^{14} metodom određena je starost same brvnare – 1435 ± 50 god. Pokretni nalazi koji potječu iz brvnare, ali i iz slojeva iznad nje, nisu stručno obrađeni.

Materijal čuva Gradski muzej Varaždin.

Literatura

J. Tomićić, 1983

M. Š.

36a. VARAŽDIN – Brezje – v. Prehistorija

37. VINDIJA – v. Prehistorija

38. ZAGREB – Stenjevec, Susedgrad

U Stenjevcu, smještenom na zapadnoj periferiji Zagreba antički odjel AMZ (voditelj B. Vikić) obavljao je reviziona sondažna istraživanja antičkog naselja. Tom prilikom naišlo se na ostatke groblja (5 grobova) čije su karakteristike ukazivale na to da se radi o srednjovjekovnom groblju. Grobovi su bili pronađeni uz zid cinkture crkve Sv. Marije u župnom voćnjaku.

U toku 1983. i 1984. godine srednjovjekovni odjel AMZ (voditelj K. Simoni) nastavio je sa sondažnim istraživanjima na istom položaju.

Sveukupno su u obje kampanje napravljene 3 sonde i istražena površina od 44 m². Našim istraživanjima ustanovljena su dva sloja ukopavanja. U oba sloja pokojnici su bili jednako orijentirani, tj. u smjeru I–Z, s glavom na zapadu. Gornji sloj, u kojemu su kosturi ponekad dislocirani i poremećeni, legao je neposredno na stariji sloj ukopa. Kako nisu primijećeni tragovi daske od lijesa a nisu nađeni ni željezni čavli pretpostavlja se da su pokojnici u oba sloja bili ukopavani u prostu zemljanu raku. Arheološki predmeti koji su pronađeni vrlo su skromni. Uglavnom se radi o jednostavnim brončanim, rjeđe srebrenim karičicama, s ili bez »S« nastavka, manjih i većih dimenzija, te jednostavnom brončanom prstenju. Uočeno je da su kosturi ponekad ograđeni nepravilnim i neobrađenim komadima kamena, češće u predjelu glave, ali je teško reći da li je to bilo namjerno. Kako je dosadašnjim istraživanjima ustanovljeno da se groblje i dalje širi na sve tri strane, osim prema sjeveru gdje je zid cinkture, istraživanje će se nastaviti. Prema sadašnjim rezultatima istraživanja možemo zaključiti da se radi o tipičnom srednjovjekovnom groblju na redove i da se u njemu zakopavalo već kristijanizirano hrvatsko stanovništvo, jer u grobovima nema pravih priloga. Repertoar do sada pronađenih predmeta je skroman a istražen dio groblja premali da bi se ono sa sigurnošću moglo datirati i odrediti kulturna pripadnost u njemu zakopanih pokojnika. Stoga za sada možemo samo pretpostaviti da se u starijem sloju zakapalo od 11. do 13. stoljeća, te da se radi o groblju bjelobrdске kulture, dok je plići sloj ukopavanja mlađi.

Materijal čuva AMZ.

Istraživanja su još u toku pa rezultati radova nisu objavljivani.

K. S.

- BALEN-LETUNIĆ D., 1980 – Istraživanja tumula u Goričanu kod Čakovca 1979. godine, MuzVj 3, Koprivnica 1980, 49–50.
- BALEN-LETUNIĆ D. – BAKARIĆ L., 1984 – Probno istraživanje gradine u Orešju Donjem, ObHAD XVI/3, Zagreb 1984, 38–39.
- BRUNŠMID J., 1902 – Nahodaji bakrenog doba iz Hrvatske, Slavonije i susjednih zemalja, VHAD n. s. VI, Zagreb 1902, 32–65.
- BRUNŠMID J., 1903/4 – Hrvatske sredovječne starine, VHAD n. s. VII, Zagreb 1903/4, 30–97.
- J. BUTURAC, 1984 – Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine, Starine JAZU 59 (1984) 76.
- CHAPMAN J., 1981 – The Vinča culture of South-east Europe, Studies in chronology, economy and society, BAR International Series 117/I–II, Oxford 1981.
- CIGLENEČKI S., 1985 – Protek alternativne ceste Siscia–Akvileja na prostoru zahodne Dolenjske in Notranske u času 4. do 6. stoljeća, AVes 36, Ljubljana 1985., str. 255–276 (+8 tabli)
- ČOVIĆ B. – GABROVEC S., 1959 – Age du fer, Epoque prehistorique et protohistorique en Yugoslavie – Recherches et resultats, VIIIe Congres de l'UISPP, Beograd 1959, 325–349.
- DEGMEDŽIĆ I., 1959 – Poraz Boja i Tauriska na Tisi, RVM 8, Novi Sad 1959, 21–45.
- DEMO Ž., 1984 – Castrum Keukaproncha/Kuwar – počeci istraživanja, PodZb 84, Koprivnica 1984, 320–360.
- DIMITRIJEVIĆ S., 1956 – Prilog daljem upoznavanju vučedolske kulture, OpArch I, Zagreb 1956, 5–56.
- DIMITRIJEVIĆ S., 1961 – Problem neolita i eneolita u sjeverozapadnoj Jugoslaviji, OpArch V, Zagreb 1961, 5–85.
- DIMITRIJEVIĆ S., 1967 – Die Ljubljana-Kultur, Archlug VIII, Beograd 1967, 1–25.
- DIMITRIJEVIĆ S., 1969 – Starčevačka kultura u slavonsko-srijemskom prostoru i problem prijelaza ranog u srednji neolit u srpskom i hrvatskom Podunavlju, Actes V, Simpozij «Neolit i eneolit u Slavoniji» Vukovar 1966, Vukovar 1969, 9–96.
- DIMITRIJEVIĆ S., 1978 – Neolit u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, IzdHAD 2, Zagreb 1978, 71–128.
- DIMITRIJEVIĆ S., 1979a – Sjeverna zona, PJZ II, Sarajevo 1979, 229–363.
- DIMITRIJEVIĆ S., 1979b – Lasinjska kultura, PJZ III, Sarajevo 1979, 137–183.
- DIMITRIJEVIĆ S., 1979c – Retz-Gajarska kultura, PJZ III, Sarajevo 1979, 343–367.
- DIMITRIJEVIĆ S., 1979d – Vučedolska kultura i vučedolski kulturni kompleks, PJZ III, Sarajevo 1979, 267–343.
- DIMITRIJEVIĆ S., 1984 – Još jednom o problemu završetka ranog neolitika u sjevernoj Hrvatskoj, IzdHAD 9, Zagreb 1984, 9–11.
- DONATI P. A. 1978 – Ritrovamenti dell'Alto Medio Evo nelle attuali terre del Canton Ticino, I Longobardi e la Lombardia, Milano 1978, str. 161–212
- DURMAN A., 1982 – Prilog stratificiranju Kevderc–Hrnjevac tipa retz-gajarske kulture, OpArch 7, Zagreb 1982, 37–46.
- ERCEGOVIĆ S., 1959 – Sondiranje ranosrednjovjekovne nekropole u Popovcu, ArhPregled 1, Beograd 1959, 105–107.
- GERIĆ B., 1985 – Probno iskapanje lasinjskog naselja na lokalitetu »Dolina« kod Ždralova, MuzVj 8, Koprivnica 1985, 41–44.
- GUŠTIN M., 1983 – Kelti v Sloveniji, Keltoi, Kelti in njihovi sodobniki na ozemlju Jugoslavije katalog razstave, Ljubljana 1983, 33–40.
- HOMEN Z., 1980 – Lasinjski nasebinski elementi i novi nalazi iz Bektinca, MuzVj 3, Koprivnica 1980, 42–49.
- HOMEN Z., 1981a – Novo nalazište lasinjske kulture u Bukovju kraj Križevaca, MuzVj 4, Varaždin 1981, 15–19.
- HOMEN Z., 1981b – Novi nalazi na Kalniku, MuzVj 4, Varaždin 1981, 19–24.
- HOMEN Z., 1982 – Novi kasnobrončanodobni lokalitet u Križevcima, MuzVj 5, Varaždin 1982, 18–24.
- HOMEN Z., 1983 – O jednom nalazu sa križevačke ciglane, MuzVj 6, Čakovec 1983, 51–54.
- HOMEN Z., 1984 – Pokusno sondiranje na ranosrednjovjekovnoj nekropoli u Popovcu, MuzVj 7, Čakovec 1984, 49–52.
- HORVAT A., 1956 – Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Medimurju, Zagreb 1956.
- ILJANIC M., 1963/4 – Prilog historijskoj urbanističkoj dokumentaciji Varaždina od postanka do XVI stoljeća, Peristil 6–7, Zagreb 1983–1984, 23–28.
- IVEKOVIĆ D., 1965 – Mariča gradina, Mikleuška – višeslojno praistorijsko naselje, ArhPregled 7, Beograd 1965, 52–54.
- IVEKOVIĆ D., 1966 – Ravnice, Tomašica, Garešnica-naselje bapskolendelske grupe, ArhPregled 8, Beograd 1966, 19–21.
- IVEKOVIĆ D., 1968 – Rezultati sondažnih arheoloških istraživanja na području Moslavine, ZbMosl I, Kutina 1968, 349–378.
- IVEKOVIĆ D., 1969 – Garić Grad – srednjovjekovni grad, ArhPregled 11, Beograd 1969, 219–223.
- JAKOVLJEVIĆ G., 1986 – Sustavna iskopavanja u župnoj crkvi u Novoj Rači, ObHAD XVIII/1, Zagreb 1986, 33.
- JERAS Z. – KRUIHEK M., 1985 – Durdevac – Stari grad, Konzervatorska studija I, II, Zagreb 1985.
- KALICZ N., 1973 – Die Chronologischen Probleme des Spätneolit hüks und der Kupferzeit im West-Karpatenbecken, Actes II, Beograd 1973, 328–339.
- KARAMAN LJ., 1948 – O umjetnosti srednjeg vijeka u Hrvatskoj i Slavoniji, HistZb I/1–4, Zagreb 1948, 103–127.
- KLAIC N., 1971 – Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku, Zagreb 1971.
- KLEMENC J., 1938 – Archaeologische Karte von Jugoslawien, Blatt Zagreb, Beograd 1938.
- KLEMENC J., 1933 – Prethistorijski i ranohistorijski spomenici na području grada Zagreba, Narodna starina 35, Zagreb 1939, 3–30.
- KOLAR S., 1976 – Arheološki lokaliteti u općini Koprivnica, PodZb 76, Koprivnica 1976, 103–116.
- KOROŠEĆ J., 1962 – Nekaj neolitskih in eneolitskih problemov v okolici Križevcev na Hrvatskem, ZbFilFak IV/1, Ljubljana 1962.
- KOS M., 1936 – Conversio Bagoariorum et Carantanorum, Ljubljana 1936.
- LOVRENČEVIĆ Z., 1985 – Srednjovjekovne gradine u podravskoj regiji, PodZb 85, Koprivnica 1985, 168–199.
- LJUBIĆ S., 1870 – Razne vesti, VNŽM I, Zagreb 1870, 230–233.
- LJUBIĆ S., 1889 – Popis arheološkoga odjela Narodnog zemaljskog muzeja u Zagrebu I/1, Zagreb 1889.
- MALEZ M., 1978 – Novija istraživanja paleolitika u Hrvatskom zagorju, IzdHAD 2, Zagreb 1978, 9–71.
- MALEZ M., 1979a – Paleolitske i mezolitske regije i kulture u Hrvatskoj, PJZ I, Sarajevo 1979, 277–295.
- MALEZ M., 1979b – Nalazišta paleolitskog i mezolitskog doba u Hrvatskoj, PJZ I, Sarajevo 1979, 227–277.
- MARGETIĆ L., 1977 – Konstantin Porfirogenet i vrijeme dolaska Hrvata, Zbornik Historijskog zavoda JAZU, vol. 8, Zagreb 1977, 5–48.
- MARKOVIĆ Z., 1979a – Pokusno iskapanje na lokalitetu Seče 1979. godine, PodZb 79, Koprivnica 1979, 97–105.
- MARKOVIĆ Z., 1979b – Vučedolsko naselje Rudina, PodZb 79, Koprivnica 1979, 120–138.
- MARKOVIĆ Z., 1980a – Osvrt na iskapanja u Delovima 1974. godine, PodZb 80, Koprivnica 1980, 324–330.
- MARKOVIĆ Z., 1980b – Rudina, Koprivnička Rijeka, Koprivnica – nastavak iskapanja kasnog vučedolskog naselja, ArhPregled 21, Beograd 1980, 37–41.
- MARKOVIĆ Z., 1980c – Krč kod Bektinca i završetak neolita u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, Poročilo VIII, Ljubljana 1980, 27–35.
- MARKOVIĆ Z., 1981a – Vučedolska kultura u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, AVes XXXII, Ljubljana 1981, 219–271.
- MARKOVIĆ Z., 1981b – Arheološka iskapanja Muzeja grada Koprivnice 1970–1980. godine, MuzVj 4, Varaždin 1981, 33–39.
- MARKOVIĆ Z., 1981c – Novi prilozi poznavanju prethistorije u Podravini, PodZb 81, Koprivnica 1981, 193–213.
- MARKOVIĆ Z., 1981d – Pregled prethistorijskih promjena na području sjeverozapadne Hrvatske, PodZb 81, Koprivnica 1981, 228–244.
- MARKOVIĆ Z., 1982a – Kasnobrončanodobni lokaliteti oko Križevaca, KrižZb II, Križevci 1982, 61–73.
- MARKOVIĆ Z., 1982b – Rezultati istraživanja prethistorijskih lokaliteta oko Koprivnice 1981. godine, PodZb 82, Koprivnica 1982, 239–264.
- MARKOVIĆ Z., 1983 – Prilog poznavanju razvijene i kasne lasinjske kulture u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, PodZb 83, Koprivnica 1983, 251–262.
- MARKOVIĆ Z., 1984a – Prilog poznavanju kontinuiteta naseljavanja terena oko Delova, PodZb 84, Koprivnica 1984, 295–319.

- MARKOVIĆ Z., 1984b – O početku i razvoju eneolita u sjevernoj Hrvatskoj, JAZU Osijek VII, Osijek 1984, 65–72.
- MARKOVIĆ Z., 1984c – Neka pitanja neolitika, eneolitika i brončanog doba našičkog kraja i Dakovštine, IzdHAD 9, Zagreb 1984, 13–29.
- MARKOVIĆ Z., 1985a – Problem ranog eneolita u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, VAMZ XVIII, Zagreb 1985, 1–34.
- MARKOVIĆ Z., 1985b – Istraživanja prethistorijskih lokaliteta oko Koprivnice u 1985. godini, ObHAD XVII/3, Zagreb 1985, 33–34.
- MARKOVIĆ Z., 1985c – Poljan grad, Koprivnica–prethistorijsko i srednjovjekovno naselje, ArhPregled 24 (u tisku).
- MARKOVIĆ Z., 1986a – Arheološka istraživanja u Ludbreškom Ivancu, MuzVj 9, Koprivnica 1986, 8–10.
- MARKOVIĆ Z., 1986b – Koprivnica Cerine III, prethistorijsko i srednjovjekovno naselje, ArhPregled 25 (u tisku).
- MARKOVIĆ Z., 1986c – Početna istraživanja lokaliteta Cerine III, PodZb 86, Koprivnica 1986 (u tisku).
- MARKOVIĆ Z., 1986d – Problem geneze i razvoja eneolitskih i ranobrončanodobnih kultura sjeverozapadne Hrvatske, IzdHAD 11 (u tisku).
- MILETIĆ D., 1984 – Medvedgrad, Kaj XVII/6, Zagreb 1984, 65–92.
- MINICHREITER K., 1984 – Brončanodobne nekropole s paljevinjskim grobovima grupe Gredani u Slavoniji, IzdHAD 9, Zagreb 1984, 91–128.
- MINICHREITER K., 1986 – Pepelane, neolitičko i eneolitičko naselje, ObHAD XVIII/1, Zagreb 1986, 13–16.
- MIRNIK I., 1981 – Coin Hoards in Yugoslavia, BAR International Series 95, Oxford 1981.
- PANAZZA G. 1964 – Note sul materiale barbarico trovato nel Bresciano, Problemi della civiltà e dell'economia Longobarda, Milano 1964, 137–178.
- PETRU P., 1968 – Vzhodnoalpski Taurisci, AVes XIX, Ljubljana 1968, 359–374.
- PETRU P., 1971 – Hišaste žare Latobikov, Situla 11, Ljubljana 1971.
- PROSEN N., 1960 – Arheološka iskapanja tvrđave u Čazmi, Ljetopis JAZU 64, Zagreb 1960, 219–226.
- SARIA B., 1939 – Archäologische Karte von Jugoslawien, Blatt Rogatec, Zagreb 1939.
- SCHREIBER-KALICZ R., 1984 – Komplex der Nagyrév-Kultur, Kulturen der Frühbronzezeit des Karpatenbeckens und Nordbalkans, Balkanološki institut SANU (pos. izd. 22), Beograd 1984, 133–191.
- SIMONI K., 1981 – Zagreb i okolica u ranom srednjem vijeku, IzdHAD 6, Zagreb 1981, 155–167.
- SIMONI K., 1982 – Skupni nalaz oruđa i oružja iz Nartskih Novaka, VAMZ XV, Zagreb 1982, 251–259.
- SIMONI K., 1984 – Ludbreg i okolica u ranom srednjem vijeku, Ludbreg, Ludbreg (bez godine), 73–80.
- SOKOL V., 1981a – Najnovija arheološka istraživanja u Prigorju, IzdHAD 6, Zagreb 1981, 169–185.
- SOKOL V., 1981b – Arheološka istraživanja u Prigorju u 1980. godini, Sesvetske novine 119/1981.
- SOKOL V., 1982 – Na Kuzelinu 1981, Sesvetske novine 126/1982.
- SOKOL V., 1983 – Nova otkrića na Kuzelinu, Sesvetske novine 143/1983.
- SOKOL V., 1984 – Kultura žarnih polja, Sesvetske novine 154/1984.
- SOS A., 1973 – Die slawische Bevölkerung Westungarns im 9. Jahrhundert, MBVF 22, München 1973.
- S. SUŠANJ-KOLAR, M. ŠMALCELJ 1975. – Đelekovec kod Koprivnice – bjelobrdski nekropola, AP 17 (1975) 130–133.
- SZABO D., 1917 – Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb 1917.
- ŠEPER M., 1944 – Dva neobjavljena starohrvatska nalaza iz posavske Hrvatske, HrvSmo-tra XII/5, Zagreb 1944, 200–209.
- ŠIMEK M., 1979 – Sv. Petar Ludbreški – nalaz metalurške radionice, PodZb 79, Koprivnica 1979, 106–119.
- ŠIMEK M., 1981 – Brezje, Varaždin-naselje lasinjske kulture, ArhPregled 22, Beograd 1981, 22–25.
- ŠIMEK M., 1982a – Nekoliko nalaza iz halštatske zemunice u Sigecu, MuzVj 5, Varaždin 1982, 25–33.
- ŠIMEK M., 1982b – Dosadašnja arheološka istraživanja u Sigecu, PodZb 82, Koprivnica 1982, 265–278.
- ŠIMEK M., 1982c – Sigetec, Ludbreg – naselje starijeg željeznog doba i srednjeg vijeka, ArhPregled 23, Beograd 1982, 54–57.
- ŠIMEK M., 1983 – Prostor varaždinske regije od neolita do rimskog doba (pregled stanja i istraživanja do 1981. godine), VarZb 1181–1981, Varaždin 1983, 145–166.
- ŠIMEK M., 1984 – Najnovija istraživanja prethistorije ludbreškog kraja, Ludbreg, Ludbreg (bez godine), 49–57.
- ŠTRK V., 1984 – Rezultati pokusnih iskapanja prethistorijskog naselja Radinac u Čazmi 1983. godine, PodZb 84, Koprivnica 1984, 275–294.
- TOMIČIĆ J., 1983 – Varaždinska brvnara, MuzVj 6, Čakovec 1983, 55–57.
- TOMIČIĆ Z., 1968a – Važnost nalaza ranosrednjovjekovnog kopla u Varaždinu, SHP³ 10, Zagreb 1968, 53–61.
- TOMIČIĆ Z., 1968b – Brezje kod Varaždina – prahistorijsko i ranosrednjovjekovno nalazište, ArhPregled 10, Beograd 1968, 237–239.
- TOMIČIĆ Z., 1969a – Krč, Cerje Tužno, Ivanec–eneolitsko naselje lasinjske kulture, ArhPregled 11, Beograd 1969, 33–35.
- TOMIČIĆ Z., 1969b – Brezje, Varaždin-naselje lasinjske kulture, ArhPregled 11, Beograd 1969, 31–33.
- TOMIČIĆ Z., 1975 – O rimskim i ranosrednjovjekovnim nalazima iz spilje Vindije, GodMuzVar 5, Varaždin 1975, 25–45.
- TOMIČIĆ Z., 1978 – Rezultati ranosrednjovjekovnih arheoloških istraživanja u Medimurju i varaždinskoj regiji, IzdHAD 2, Zagreb 1978, 209–222.
- TOMIČIĆ Z., 1984 – Prilog istraživanju karolinškog oružja u Medimurju i varaždinskoj regiji, SHP³ 14, Split 1984, 209–230.
- TOMIČIĆ Z., 1985a – Ranosrednjovjekovno groblje na redove u Juraju u Trnju, MuzVj 8, Koprivnica 1985, 59–61.
- TOMIČIĆ Z., 1985b – Gradišće kod Nedelišća – rezultati pokusnih arheoloških istraživanja, MuzVj 8, Koprivnica 1985, 61–63.
- TOMIČIĆ Z., 1985c – Skupni nalaz ranosrednjovjekovnog novca 12. i 13. stoljeća iz Čakovca, MuzVj 8, Koprivnica 1985, 57–58.
- TOMIČIĆ Z., 1985d – Rezultati pokusnih arheoloških istraživanja kraj Dvorišća u Medimurju, MuzVj 8, Koprivnica 1985, 63–64.
- VIDOVIĆ J., 1979 – Arheološka istraživanja u Medimurju u 1978. godini, MuzVj 2, Koprivnica 1979, 35–37.
- VIDOVIĆ J., 1982 – Arheološka istraživanja starijeg željeznog doba u Medimurju, MuzVj 5, Varaždin 1982, 34–40.
- VIDOVIĆ J. i TOMIČIĆ Z., 1984 – Arheološka istraživanja u Goričanu 1983. godine (Preliminarni izvještaj), MuzVj 7, Čakovec 1984, 88–93.
- VIDOVIĆ J., 1985a – Sondažno istraživanje skupine tumula kod Donjeg Mihaljevca u Medimurju 1984. god. (Preliminarni izvještaj), MuzVj 8, Koprivnica 1985, 55–56.
- VIDOVIĆ J., 1985b – Goričan 1984. (Preliminarni izvještaj), MuzVj 8, Koprivnica 1985, 53–54.
- VINSKI-GASPARINI K., 1961 – Istraživanje kneževskog tumulusa kod Martijanca u Podravini, VAMZ II, Zagreb 1961, 39–66.
- VINSKI-GASPARINI K., 1973 – Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj, Monografije FFZd 1, Zadar 1973.
- VINSKI-GASPARINI K., 1974 – Istraživanja tumulusa u Goričanu kod Čakovca, VAMZ VIII, Zagreb 1974, 133–134.
- VINSKI-GASPARINI K., 1978 – Osvrt na istraživanja kasnog brončanog i starijeg željeznog doba u sjevernoj Hrvatskoj, IzdHAD 2, Zagreb 1978, 129–148.
- VINSKI-GASPARINI K., 1981 – Prethistorijski nalazi s područja Zagreba i okolice, IzdHAD 6, Zagreb 1981, 109–127.
- VINSKI-GASPARINI K., 1983 – Kultura polja sa žarama sa svojim grupama, PJZ IV, Sarajevo 1983, 647–646.
- VINSKI-GASPARINI K., 1984 – Prethistorija ludbreškog kraja, Ludbreg, Ludbreg (bez godine), 39–48.
- VINSKI Z., 1949 – Prilog poznavanju gradišta s osvrtom na jedan nalaz u Podravini, HistZb II/1–4, Zagreb 1949, 223–241.
- VINSKI Z., 1952 – Nausnice zvjezdolikog tipa u Arheološkom muzeju u Zagrebu s posebnim obzirom na nosioce srebrnog nakita Čadavica, SHP² 2, Zagreb 1952, 29–56.
- VINSKI Z., 1954 – Gibt es frühslawische Keramik aus der Zeit der südslawischen Landnahme?, Archlug I, Beograd 1954, 71–82.
- VINSKI Z., 1960 – Ranosrednjovjekovni arheološki nalazi u Zagrebu i njegovoj okolini, Zbornik »Iz starog i novog Zagreba« II, Zagreb 1960, 47–65.
- VINSKI Z. – VINSKI-GASPARINI K., 1962 – O utjecajima istočnoalpske halštatske kulture i balkanske iliirske kulture na slavonsko-srijemsko Podunavlje, ARadRasp II, Zagreb 1962, 263–293.
- VINSKI Z., 1970 – O postojanju radionice nakita starohrvatskog doba u Sisku, VAMZ IV, Zagreb 1970, 45–92.
- VINSKI Z., 1977 – Novi ranokarolinški nalazi u Jugoslaviji, VAMZ X–XI, Zagreb 1977, 143–208.
- VINSKI Z., 1981 – O nalazima karolinških mačeva u Jugoslaviji, SHP³ 11, Split 1981, 9–54.
- VUKOVIĆ S., 1950 – Paleolitska kamena industrija spilje Vindije, HistZb 3, Zagreb 1950, 241–256.
- VUKOVIĆ S., 1954 – Ostaci neolitičkih nalazišta Draguševac i Krč, Peristil 1, Zagreb 1954, 135–141.
- VUKOVIĆ S., 1957 – Vrpčasta keramika spilje Vindije, AVes VIII/1, Ljubljana 1957, 32–47.
- VUKOVIĆ S., 1958 – Pokusno istraživanje neolitskog nalazišta Malo Korenovo, Starinar n.s. VII–VIII, Beograd 1958, 231–232.
- VUKOVIĆ S., 1961 – Mezolitska kamena industrija spilje Vindije, GodMuzVar 1, Varaždin 1961, 9–32.
- VUKOVIĆ S., 1963a – Istraživanja paleolitskog lokaliteta spilja Vilenica u godini 1962, GodMuzVar 2–3, Varaždin 1963, 5–22.
- VUKOVIĆ S., 1963b – Paleolitska kamena industrija nalazišta Punikve kod Ivanca, GodMuzVar 2–3, Varaždin 1963, 23–30.
- VUKOVIĆ S., 1963c – Vilenica, Moždanec, Novi Marof – paleolitska stanica, ArhPregled 5, Beograd 1963, 10–12.
- VUKOVIĆ S., 1967a – Donjopaleolitska oruđa od valuča tipa »pebble tool« na području sjevernog dijela Hrvatskog zagorja, AVes XVIII, Ljubljana 1967, 9–25.
- VUKOVIĆ S., 1967b – Koštani artefakti veldenske kulture spilje Vindije, ARadRasp IV–V, Zagreb 1967, 69–77.
- VUKOVIĆ S., 1970 – Gravelijen spilje Vindije s osvrtom na gravelijen s područja sjeverne Italije, slovenskog kraka i obale Istre, Adriatica, Zagreb 1970, 31–46.

D. B. L.

- AIJ – Antike Inschriften aus Jugoslawien, Heft I, Noricum und Pannonia Superior, Beograd-Zagreb 1938 (V. Hoffiller-B. Saria).
- BEDENKO V., 1975 – Knjezci – razvoj grada, Zagreb 1975 (p.o. iz: Glasnik arhitektonskog fakulteta 3).
- BEGOVIĆ B., 1985 – Tri stoljeca Pitomače, Pitomača 1985.
- BEZA M., 1896 – Perlak története, Zalavármegyeyi évkönyv a Milleniumra, Nagykanizsa 1896.
- BLAŽEKOVIC S., 1985 – Bjelovar, Bjelovar 1985.
- BOJNICIĆ-KNINSKI I., 1880 – Hrvatski starinar u XVII vijeku, VHAD 2, 1880, 77–79.
- BOJNICIĆ I., 1882 – Rimski nadpis u Varaždinskih Toplicah, VHAD 4, 1882, 107–108.
- BRUNŠMID J., 1898–1899 – Arheološke bilješke iz Dalmacije i Panonije (II.), VHAD 3, 1898/99, 150–205.
- BRUNŠMID J., 1901 – Arheološke bilješke iz Dalmacije i Panonije. IV¹, VHAD 5, 1901, 87–168.
- BRUNŠMID J., 1903/4a – Kameni spomenici Hrvatskog narodnog muzeja u Zagrebu, VHAD 7, 1903/4, 209–240. Nr. 1–57.
- BRUNŠMID J., 1905 – Kameni spomenici Hrvatskog narodnog muzeja u Zagrebu, VHAD 8, 1905, 37–106. Nr. 58–189.
- BRUNŠMID J., 1907 – Kameni spomenici Hrvatskog narodnog muzeja u Zagrebu, VHAD 9, 1906/7, (1907), 83–184. Nr. 190–342.
- BRUNŠMID J., 1909 – Kameni spomenici Hrvatskog narodnog muzeja u Zagrebu, VHAD 10, 1908/9, (1909), 151–222. Nr. 343–517.
- BRUNŠMID J., 1912 – XXXV. Nahodaj rimskih bakrenih novaca IV. stoljeca posl. Kr. u Vinokovcima, VHAD 12, 1912, 272–284.
- BRUNŠMID J., 1912a – XXXVI. Nahodaj rimskih bakrenih novaca IV. stoljeca posl. Kr. u Lepoglavi (kotar Dugoselo), VHAD 12, 1912, 284–286.
- BRUNŠMID J., 1914 – Antikni figuradni bronsani predmeti u Hrvatskom narodnom muzeju u Zagrebu, VHAD 13, 1913–1914, (1914), 207–268.
- BULAT M., 1983 – Dio rimske ceste Poetovio-Mursa u Podravini (po rukopisu ing. M. Franjetica «Kako je mogao izgledati rimski limes duž Drave?»), PodZb 83, 1983, 263–270.
- DAUTOVA-RUŠEVLJANIN V., 1983 – Rimska kamena plastika u jugoslovenskom dijelu provincije Donje Panonije, DissMonSADJ 25, Novi Sad 1983.
- DEGMEDŽIĆ I., 1950 – O radu Arheološkog muzeja u Zagrebu, HistZb 3, 1950, 267–274 (s dodatkom Z.V.).
- DEGMEDŽIĆ I., 1957 – Sadržaj antiknih kamenih spomenika u Zagrebu i okolici, Iz starog i novog Zagreba 1 = IzdMGZ 1, 1957, 91–117.
- DEMO Ž., 1979 – O skupnom nalazu antininijana Galijenova vremena iz Imbriovca, PodZb 79, 1979, 157–185, 188.
- DEMO Ž., 1980 – Arheološka istraživanja u Kunovec Bregu kod Koprivnice, MuzVj 3, Koprivnica 1980, 39–41.
- DEMO Ž., 1980a – Kunovec Breg, Koprivnica, – ranocarska nekropola, ArhPregled 21, 1980, 79–82.
- DEMO Ž., 1981 – Skupni nalaz novca i nakita 3. stoljeca iz Bušetina kraj Virovitice, PodZb 81, 1981, 214–227.
- DEMO Ž., 1981a – Kunovec Breg – ranocarska nekropola, ArhPregled 22, 1981, 76–77.
- DEMO Ž., 1982 – Rezultati arheoloških iskopavanja ranocarske nekropole u Kunovec Bregu kraj Koprivnice (iskopavanja u 1979. i 1980. godini), PodZb 82, 1982, 279–327.
- DEMO Ž., 1982a – Prilog topografiji križevačke regije u antičko doba s osvrtom na numizmatičke nalaze, KrižZb 2, 1982, 75–92.
- DEMO Ž., 1982b – Draganovec, Koprivnica – antička postaja Piretis (Peritur)?, ArhPregled 23, 1982, 71–75.
- DEMO Ž., 1983 – Münzfunde aus der Zeit Gallienus im Gebiet zwischen den Flüssen Sava und Drava (Ein Beitrag zur militärpolitischen, ökonomischen und wirtschaftlichen-monetären Geschichte des südlichen Pannoniens um die Mitte des 3. Jh. n. Ch.), ArhVes 33, 1982, 1983, 258–498.
- DEMO Ž., 1985 – Grobni ritus u koprivničkoj Podravini tokom 2. st. n.e., Materijali SADJ 20, 1985, 111–125.
- DEMO Ž. – DUBRAVEC E. – MARKOVIĆ Z., 1978 – Avanturisti, patroni, ... arheolozi (100 godina Hrvatskog arheološkog društva), Oko, 1–15. lipnja 1978, 6.
- DESPOT M., 1960 – Prvi darovi i darovatelji «Narodnom muzeju» u Zagrebu 1928. g., VMKH 9, 1960, 136–137.
- DEŽELIĆ V., 1904 – Maksimilijan Vrhovac, Zagreb 1904.
- DIMITRIJEVIĆ S., 1981 – Josip Brunšmid 1858–1929 u svojem i našem vremenu i prostoru, RadoviOdsPovUmj 7, 1981, 47–63.
- DUKAT Z.–MIRNIK I., 1978 – Skupni nalazi novca u sjevernoj Hrvatskoj, IzdHAD 2, 1978, 197–208.
- FULIR M., 1967 – Kunovec breg, Koprivnica – rimsko naselje (postaja Sunista?), ArhPregled 9, 1967, 180–185.
- FULIR M., 1969 – Topografska istraživanja rimskih cesta na varaždinskom i međimurskom području (1960–1970), Razprave SAZU 6, 1969, 363–431.
- FULIR M., 1969a – Neka neistražena arheološka nalazišta Dolnjeg Medimurja, AVes 20, 1969, 197–217.
- FULIR M., 1970 – Osvrt na položaj današnjeg Varaždina u nizu nekadašnjih rimskih postaja, GodGMV 4, 1970, 5–20.
- FELETAR D., 1978 – Dr. Leander Brozović – život i djelo (u: Brozović L., 1978 = Grada za povijest Koprivnice), Koprivnica, 1978, 5–10.
- FILIĆ K., 1962 – Uspomeni dr. L. Brozovića, VMKH 11, 1962, 137–138.
- GAVELA B., 1954–1955 – Antički spomenici grčko-egipatskog sinkretizma u našoj zemlji, Starinar 5–6, 1954, 43–51.
- GERIĆ B., 1985a – Povijesni razvoj bjelovarskog kraja od prethistorije do srednjeg vijeka (u: Blažeković S., 1985), Bjelovar 1985, 311–321.
- GORENC M., 1960 – Terenski radovi Arheološkog muzeja u Zagrebu u 1959. godini, VMKH 9, 1960, 3–8.
- GORENC M., 1960a – Ostaci antiknog groblja u Držicevoj ulici i počeci urbanizacije užeg područja Zagreba, Iz starog i novog Zagreba 2 = IzdMGZ 3, 1960, 9–28.
- GORENC M., 1971 – Antičko kiparstvo jugoistočne Štajerske i rimska umjetnost Norika i Panonije, VAMZ 5, 1971, 15–46.
- GORENC M., 1977 – Ambijentalni i arhitektonski identitet antičkog Komina – Pyrra, VMKH 26, 2, 1977, 26–36.
- GORENC M., 1983–1984 Minerva iz Varaždinskih Toplica i njen majstor, VAMZ 16–17, 1983–1984, 95–108.
- GORENC M. – VIKIĆ B., 1961 – Aquae lassae und ihr Verhältnisse zum pannonschen Limes; Quintus Congressus Internationalis Limites Romani Studiosorum, Zagreb 1961.
- GORENC M.–VIKIĆ B., 1980 – Varaždinske Toplice – Aquae lassae u antičko doba, Varaždinske Toplice 1980.
- GORENC M. – VIKIĆ B., 1984 – Antičko nasljeđe ludbreškog kraja (u: Ludbreg), Ludbreg 1984, 59–71.
- GORENC M., NEMET–EHRICH D., 1985 – Sondiranje područja Kamenice u Kominu godine 1984, ObHAD 17, 1, 1985, 24–26.
- GORENC M. – NEMETH–EHRICH D., 1985a – Pyrra, Komin – antička nekropola, ArhPregled 24, 1985, 103–104.
- GRAF A., 1936 – Übersicht der antiken Geographie von Pannonien; Diss. Pann. Ser. I. F. 5, Budapest 1936.
- GRDENIĆ P., 1953 – Muzej grada Križevaca, VMKH 2, 1953, 41–43.
- GREGL Z., 1980 – Dubrava, Zagreb – antička cesta, ArhPregled 21, 1980, 84–86.
- GREGL Z., 1981 – Urne s cilindričnim vratom šireg zagrebačkog područja, VAMZ 14, 1981, 57–65.
- GREGL Z., 1982 – Zagreb–Stenjevec, VAMZ 15, 1982, 272–273.
- GREGL Z., 1984 – Pokušaj rekonstrukcije antičke cestovne mreže na području Zagreba, Iz starog i novog Zagreba 6, 1984, 7–14.
- GREGL Z., 1985 – Ranocarsko naselje i nekropola Zagreb–Stenjevec, Zagreb–Beograd 1986 (magistarski rad/u rukopisu).
- GREGL Z.–MAKJANIĆ R., 1982 – Zagreb – bibliografija arheološke literature, Zagreb 1982.
- HAN V., 1958 – Razvoj zbirki i muzeja od XIII. do XIX. vijeka na teritoriju Jugoslavije, Tkalčićev zbornik 2, Zagreb 1958, 297–316.
- HEROJIĆ L.J., 1875 – Tragovi rimske naselbine u Ternavi, ArkivPovJug 12, 1875, 157.
- HOFFILLER V., 1903/4 – Predmeti iz rimskog groblja u Stenjevcu, VHAD 7, 1903/4, 166–178.
- HOFFILLER V., 1903/4a – Antikne bronsane posude iz Hrvatske i Slavonije, VHAD 7, 1903/4, 98–123.
- HOFFILLER V., 1907 – O nekim rimskim starinama nabavljenim za narodni muzej godine 1906., VHAD 9, 1906/7 1907, 194–200.
- HOFFILLER V., 1911 – Oprema rimskog vojnika u prvo doba carstva, VHAD 11, 1910/11, 1911, 145–240.

- HOFFILLER V., 1912 – Oprema rimskog vojnika u prvo doba carstva, VHAD 12, 1912, 16–123.
- HOFFILLER V., 1912a – Rimske bronsane posude iz Gušća, VHAD 12, 1912, 393–314.
- HOFFILLER V., 1937 – Arheološki nalazi u Novigradu Podravskom (u: Mader B., 1937 = Častli u dobru zavičaja), Zagreb 1937, 295–298.
- HOFFILLER V. – SARIĆ B., 1938 = AIJ
- HORVAT A., 1976–1978 – O djelovanju Zemaljskog povjerenstva za očuvanje umjetnih i historičkih spomenika u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji u Zagrebu od 1910–1914., GodZSKHrv 2–3, 1976–1978, 7–23.
- HORVAT A., 1978–1979 – O djelovanju »Povjerenstva« za čuvanje spomenika u Zagrebu (1914–1923), GodZSKHrv 4–5, 1978–1979, 11–35.
- ILIJANIC M., 1956 – Muzej Medimurja u Čakovcu, VMKH 5, 1956, 12–13.
- ILIJANIC M., 1961 – Sarkofag Julija Viktorija Quadrata, BullLikUmj JAZU 9, 1961, 43–47.
- ILI, 1963 – Inscriptiones latine, quae in Iugoslavia inter annos MCMXL et MCMLX repertae et editae sunt, Situla 5, 1963 (A. i. J. Šašel).
- ILI, 1978 – Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia inter annos MCMLX et MCMLXX repertae et editae sunt, Situla 19, 1978 (A. i. J. Šašel).
- IVANČAN LJ., 1898–1899 – Iskopavanje u rimskom groblju u Stenjevcu, VHAD 3, 1898, (1898/99), 207–214.
- IVANČAN LJ., 1900 – Rimske iskopine u Stenjevcu, VHAD 4, 1899–1900, (1900), 223–224.
- IVEKOVIĆ D., 1965b – Kratak izvještaj o probnom arheološkom iskopavanju u Okešincu na području Moslavine, VMKH 14, 1965, 45–47.
- IVEKOVIĆ D., 1967 – Antičko nalazište u Hercegovcu, VMKH 16, 1967, 10–11.
- JAGIĆ V., 1866 – Starine i njihovo znamenovanje s obzirom na ono što je u zagrebačkom narodnom muzeju, Književnik 3, 1866, 48–74.
- JOVANOVIĆ A., 1984 – Rimske nekropole na teritoriji Jugoslavije, CAI 3, 1984.
- K-L-ya J., 1868 – Uvažiti spomenik. Spomenak, Pučki prijatelj 2, 1868, 131.
- KALSAN V., 1985 – 30 godina Muzeja Medimurja – Čakovec, MuzVj 8, 1985, 18–20.
- KATANCSICH P.M., 1795 – Specimen philologiae et geographiae Pannoniorum etc., Zagrebiae 1795.
- KLAJČ V., 1912 – Kr. Akademija znanosti u Zagrebu, HrvKolo 7, 1912, 1–33.
- KLEMENC J., 1926 – M. Abramčić. Poetovio. Vodnik po muzeju in stavbi ostankih rimskoga mesta, ZUZ 6, 1926, 119–123.
- KLEMENC J., 1928 – Novi rimski vojnički natpis iz Murse, VHAD 15, 1928, 271–274.
- KLEMENC J., 1933a – Nalaz rimskih republikanskih i Augustovih denara iz Ličkog Ribnika, Numizmatika 1, 1933, 12–14.
- KLEMENC J., 1935 – Ostava u Ličkom Ribniku, VHAD 16, 1935, 83–125.
- KLEMENC J., 1935a – Rimsko groblje u Maksimiru kraj Zagreba, VHAD 16, 1935, 126.
- KLEMENC J., 1936 – Nalazi novca u Jugoslaviji 1910–1936, Numizmatika 2–4, 1934–1936, 1936, 124–133.
- KLEMENC J., 1936 – Archaeologische Karte von Jugoslawien, Blatt Zagreb, Beograd 1938.
- KLEMENC J., 1939 – Predhistorijski i ranohistorijski spomenici na području Zagreba, NarStarina 35, 1939, 1–14.
- KLEMENC J., 1953 – Teodizijev pohod proti Maximusu iz Siscije do Petovija, ZgodČas 6–7, 1952–1953, 1953, 78–88.
- KLEMENC J.-SARIĆ B., 1936 – Archaeologische Karte von Jugoslawien, Blatt Ptuj, Beograd-Zagreb 1936.
- KLEMENC J.-SARIĆ B., 1939 – Archaeologische Karte von Jugoslawien, Blatt Rogatec, Zagreb 1939.
- KOLAR-SUŠANJ., 1971 – Gola, Koprivnica – rimskodobni grobni humci, ArhPregled 13, 1971, 40–42.
- KOLAR-SUŠANJ., 1972 – Gola, općina Koprivnica – rimskodobni grobni humci, ArhPregled 14, 1972, 95–97.
- KOLAR-SUŠANJ S., 1973 – »Gola«, općina Koprivnica – rimskodobni grobni humci, ArhPregled 15, 1973, 77–78.
- KUKULJEVIĆ SAKCINSKI I., 1851 – Dragociene i umjetne stvari grofova Zrinskih u gradu Čakovcu, ArkivPovJug 1, 1851, 155–172.
- KUKULJEVIĆ SAKCINSKI., 1873 – Panonija Rimska, RadJAZU 23, 1873, 86–157.
- KUKULJEVIĆ-SAKCINSKI I., 1875 – Starine u gradu Zagrebu i njegovoj okolici, ArkivPovJug 12, 1875, 157–160.
- LONGHINO A., 1896 – Varasdin-Töplitz, altberühmte Schwefeltherme, Agram 1896.
- LOVRENČEVIĆ Z., 1960 – Nalazi iz rimskog doba u Bjelovaru i okolici, VMKH 9, 1960, 126–127.
- LOVRENČEVIĆ Z., 1980 – Rimske ceste i naselja u bilogorsko-podravskoj regiji, ArhPregled 21, 1980, 233–248.
- LOVRENČEVIĆ Z., 1981 – Rimske ceste i naselja u bilogorsko-podravskoj regiji – (II), ArhPregled 22, 1981, 195–208.
- LJUBIĆ S., 1870c – Narodni zemaljski muzej u Zagrebu, VNZM 1870, 1870, 1–16.
- LJUBIĆ S., 1870a – Sbirke Narodnog zemaljskog muzeja. I. Arheološki razdjel. A. Kollero-va egipatska sbirka, VNZM 1870, 1870, 27–54.
- LJUBIĆ S., 1870b – Sbirke Narodnog zemaljskog muzeja. I. Arheološki razdjel. B. Starinski novci, VNZM 1870, 1870, 55–146.
- LJUBIĆ S., 1876 – Inscriptiones quae Zagabriae in Museo nationali asservatur, VNZM 2, 1876, 1–75 = RadJAZU 34, 1876, prilog, 75–81.
- LJUBIĆ S., 1876a – Der Fund römischer Goldmünzen aus dem ersten Jahrhunderte der Kaiserzeit gemacht in Semlin in der kroatisch-slavonischen Militärgrenze am 16. Dezember 1875., VNZM 2, 1876, 1–29 = RadJAZU 36, 1876, 177–200.
- LJUBIĆ S., 1879 – Aquae lasae Topice Varaždinske, VHAD 1, 1879, 33–43.
- LJUBIĆ S., 1879a – Numismatički otkriveni u Virju, VHAD 1, 1879, 26–27, 90.
- LJUBIĆ S., 1880 – Arheološke crte s mog putovanja po nekim predjelima Podravine i Zagorja god. 1879., VHAD 2, 1880, 110–120.
- LJUBIĆ S., 1883 – Andautonia Šćitarjevo i započetak iskopavanja od strane nar. zem. muzeja na ovom tlu, VHAD 5, 1883, 1–13.
- LJUBIĆ S., 1884 – Nadpisi rimski, VHAD 6, 1884, 75.
- LJUBIĆ S., 1885 – O napretku arheološke znanosti u našoj hrvatskoj zemlji, RadJAZU 80, 1885, 148–164.
- LJUBIĆ S., 1888 – Otkriveni bakreni rimski novci I. i II. stoljeća po Isukrstu u okolici Prugovca u Podravini, svi velikog modula, VHAD 10, 1888, 33–45.
- LJUBIĆ S., 1889a – Nadpis rimski iz Gjurgjevca, VHAD 11, 1889, 2–3.
- MAKJANIC R., 1981 – Antički kamenolomi na području Hrvatske, Dometi 5, 1981, 71–76.
- MAKJANIC R.-GREGL Z., 1982 – Zagreb – bibliografija arheološke literature, Zagreb 1982.
- MAYER A., 1935 – Iasi, VHAD 16, 1935, 69–82.
- MEDAR M., 1985 – Ispravak Brunšmidove lokacije jednog rimskog numizmatičkog nalaza, Obol 37, 1985, 14–15.
- MIRNIK I., 1977 – Uz jednu stogodišnjicu: Viktor Hoffiller – MDCCCLXXVII-MCMLXXVII, VMKH 26, 1, 1977, 3–13.
- NEMETH-EHRICH D., 1983 – Komin – Pyrrhi, ObHAD 15, 1, 1983, 23.
- PAHIĆ S., 1962 – Antične gomile u Prekmurju, AVes 11–12, 1960–1961, 88–146.
- PAHIĆ S., 1965 – Antične gomile v Slovenskih gorah, ČZN 1, 1965, 10–63.
- PAHIĆ S., 1972 – Nov seznani nariško-panonskih gomil, Razprave SAZU VII/2, 1972, 113–211.
- PETRU P., 1968a – In memoriam Josipu Klemencu, AVes 19, 1968, 5–7.
- PETRU P., 1971 – Hrašće žare Latobikov, Situla 11, 1971.
- PRAŽIĆ R., 1985 – 25 godina rada Muzeja Moslavine u Kutini, MuzVj 8, 1985, 18–20.
- PROSEN N., 1966 – Povijesni muzej Hrvatske, VMKH 15, 6, 1966, 14–19.
- PURIĆ J., 1900 – Iskopavanje u rimskom groblju u Stenjevcu, VHAD 4, 1899–1900, 1900, 172–176.
- RAPANIĆ Ž., 1981 – Postanak arheoloških društava, njihova uloga u razvitku arheologije u Hrvatskoj i doprinos nacionalnoj kulturi, IzdHAD 6, 1981, 15–28.
- RENDIĆ-MIOČEVIĆ D., 1975 – Jedan novi legionarski spomenik iz Varaždinskih Toplica (Legio XIII gemina Martia victrix Severiana), VAMZ 9, 1975, 37–47.
- RENGJEO I., 1953 – Stariji hrvatski numizmatičari, Numizmatika 5, 1953, 60–81.
- SMIČIKLAS T., 1892 – Život i djelo Ivana Kukuljevića Sakcinskog, RadJAZU 11, 1892, 100–204.
- SMIČIKLAS T., 1898 – Život i djelo Šime Ljubića, Ljetopis JAZU 12, 1898, 150–243.
- SOKOL V., 1978 – Arheološka istraživanja u selu D. Glavnica: Sesvetske novine br. 95/1978.
- STIPČEVIĆ A., 1977 – Bibliografija antičke arheologije u Jugoslaviji I i II, ANUBiH pos. izd. 26 = CBI 7/1–2, Sarajevo 1977.
- SZABO GJ., 1914 – Spomenici kotara Krapina i Zlatar, VHAD 13, 1913–1914, 1914, 103–205.
- ŠARIĆ I., 1977 – Antičko naselje u Petrijancu, Materijali Sadj 13, 1977, 49–61.
- ŠARIĆ I., 1978 – Antičko naselje u Petrijancu, IzdHAD 2, 1978, 177–195.
- ŠARIĆ I., 1979 – Antičko nalazište u Novačkoj, PodZb 79, 1979, 139–153, 187.
- ŠARIĆ I., 1981 – Gradina, Novačka – rimska nekropola, ArhPregled 22, 1981, 78–80.
- ŠARIĆ I., 1985 – Zaštitno istraživanje grobnih humaka u Prekodravju, ObHAD 17.2, 1985, 22–23.
- ŠAŠEL A. i J., 1963 = ILI 1963.
- ŠAŠEL A. i J., 1978 = ILI 1978.
- ŠEPER M., 1941–1942 – Nekoliko novih rimskih nalaza u Hrvatskoj, VHAD 22–23, 1941–1942, prilog, 1–12.
- ŠEPER M., 1962 – Rimska kola iz Poljanca kod Ludbrega, ARR 2, 1962, 335–428.
- ŠIMEK M., 1980 – Arheologija varaždinskog kraja – Bibliografija, MuzVj 3, Koprivnica 1980, 59–68.
- ŠIMEK M., 1981a – Arheologija varaždinskog kraja – Bibliografija, MuzVj 4, Varaždin 1981, 40–49.
- ŠIMEK M., 1985 – Stjepan Vuković, osnivač arheološkog odjela Gradskog muzeja u Varaždinu, katalog izložbe, Varaždin 1985, (bez paginacije).
- TKALČIĆ I., 1869 – Sumporne Toplice kraj Varaždina u Hrvatskoj, Zagreb 1869.
- TOMIČIĆ J., 1975 – Pedeset godina postojanja Gradskog muzeja Varaždin, GodGMV 5, 1975, 5–11.
- TOMIČIĆ Ž., 1966 – Ludbreg – rimsko naselje, ArhPregled 8, 1966, 116–119.
- TOMIČIĆ Ž., 1979 – Zaštitna arheološka istraživanja u Martinu na Muri, MuzVj 2, Koprivnica 1979, 40–43.
- TOMIČIĆ Ž., 1982 – Arheološka istraživanja antičke nekropole kod sela Trnovčaka u Medimurju, MuzVj 5, Varaždin 1982, 41–47. (V.: 1982b).
- TOMIČIĆ Ž., 1982a – Rezultati arheoloških terenskih rekonosciranja u Medimurju u 1981. godini (antika i srednji vijek), MuzVj 5, Varaždin 1982, 48–54.
- TOMIČIĆ Ž., 1982b – Trnovčak, Medimurje – antička nekropola pod tumulima, ArhPregled 23, 1982, 101–105.
- TOMIČIĆ Ž., 1982c – Brončana statueta Herkula iz okolice Goričana u Medimurju, VAMZ 15, 1982, 15–24.
- TOMIČIĆ Ž., 1984a – Sumarni osvrt na rezultate arheoloških istraživanja područja Medimurja u razdoblju od 1972–1982. godine (I), MuzVj 7, Čakovec 1984, 56–65.
- TOMIČIĆ Ž., 1985e – Skupni nalaz ranosrednjovjekovnog novca 12. i 13. stoljeća iz Čakovca, ObHAD 17/1, 1985, 27–28.
- TOMIČIĆ Ž., 1985f – Gradište kod Dvorišća (rezultati pokusnih arheoloških iskopavanja), ObHAD 17/2, 1985, 26–28.
- TOMIČIĆ Ž., 1985 g – Rezultati arheoloških istraživanja u Medimurju 1974–1985; Katalog izložbe, Čakovec 1985.
- TOMIČIĆ Ž., 1985h – Sumarni osvrt na rezultate arheoloških istraživanja prostora Medimurja u razdoblju od 1972. do 1982. god. (II), MuzVj 8, Koprivnica 1985, 26–36.

TOMIČIĆ Ž., 1985i – Osvrt na jedan nalaz antičkog novca iz Medimurja, *GodGMV* 7, 1985, 87–96.

TOMIČIĆ Ž.–ŠARIĆ I., 1969 – Petrinjec [Petricanec], Varaždin – antičko nalazište, *ArhPre-gled* 11, 1969, 176–178.

VASIĆ M., 1970 – Römische Villen vom Typus der Villa rustica auf jugoslawischen Boden, *Archlug* 11, 1970, 45–81.

VIKIĆ-BELANČIĆ B., 1957 – Keramički nalazi i njihov doprinos za dataciju građevinskih faza antičnog bazena u Varaždinskim Toplicama, *Starinar* 7–8, 1956–1957, (1957), 141–150.

VIKIĆ-BELANČIĆ B., 1960 – Obilježja i kronologija grobova novootkrivene antičke nekropole u Držicevoj ulici u Zagrebu, *Iz starog i novog Zagreba* 2 = *IzdMGZ* 3, 1960, 29–46.

VIKIĆ-BELANČIĆ B., 1965 – Neka obilježja ranocarske keramike u jugozapadnoj Panoniji, *Starinar* 13–14, 1962–1963, 1965, 89–112.

VIKIĆ-BELANČIĆ B., 1968 – Istraživanja u Jalžabetu kao prilog upoznavanju života u zaleđu dravskog limesa, *VAMZ* 3, 1968, 75–102.

VIKIĆ-BELANČIĆ B., 1968a – Keramika i njen udio u trgovinskom prometu južne Panonije u rimsko carsko doba, *AVes* 19, 1968, 509–521.

VIKIĆ-BELANČIĆ B., 1970 – Beitrag zur Problematik der keramischen Werkstätte in Südpannonien in der römischen Kaiserzeit, *Archlug* 11, 1970, 29–44.

VIKIĆ-BELANČIĆ B., 1971 – Karakter rimske keramike južne Panonije i problematika njene tipologije i kronologije, *Materijali SADJ* 8, 1971, 93–115.

VIKIĆ-BELANČIĆ B., 1971a – Antičke svjetiljke u Arheološkom muzeju u Zagrebu, *VAMZ* 5, 1971, 97–182.

VIKIĆ-BELANČIĆ B., 1971b – Istraživanja u Varaždinskim Toplicama i njihov doprinos za upoznavanje života u pozadini dravskog limesa; Limes u Jugoslaviji I, *Beograd* 1971.

VIKIĆ-BELANČIĆ B., 1972–1973 – Prilog istraživanju naseobinskog kompleksa u Varaždinskim Toplicama, *VAMZ* 6–7, 1972–1973, 75–132.

VIKIĆ-BELANČIĆ B., 1975 – Antičke svjetiljke u Arheološkom muzeju u Zagrebu, II dio, *VAMZ* 9, 1975, 49–160.

VIKIĆ-BELANČIĆ B., 1976 – Keramika grublje fature u južnoj Panoniji s osobitim obzirom na urne i lonce, *AVes* 26, 1975, 1976, 25–53.

VIKIĆ-BELANČIĆ B., 1977 – Tipovi naselja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj (U svjetlu novijih istraživanja), *Materijali SADJ* 13, 1977, 35–47. (V.: 1978.)

VIKIĆ-BELANČIĆ B., 1978 – Tipovi naselja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj (u svjetlu novijih istraživanja), *IzdHAD* 2, 1978, 159–176.

VIKIĆ-BELANČIĆ B., 1981 – Etape razvitka Andautonije i antičko nasljeđe Zagreba, *IzdHAD* 6, 1981, 129–154.

VIKIĆ-BELANČIĆ B., 1983–1984 – Sustavna istraživanja u Ludbregu od 1968–1979. god., *VAMZ* 16–17, 1983–1984, 119–166.

VIKIĆ-BELANČIĆ B., GORENC M., 1958 – Istraživanja antičkog kupališta u Varaždinskim Toplicama od 1953.–1955. godine, *VAMZ* 1, 1958, 75–127.

VIKIĆ-BELANČIĆ B., GORENC M., 1961 – Istraživanja antičkog kupališta u Varaždinskim Toplicama od 1956. do 1959. godine, *VAMZ* 2, 1961, 181–223.

VIKIĆ-BELANČIĆ B., GORENC M., 1970 – Završna istraživanja kupališnog kompleksa u Varaždinskim Toplicama, *VAMZ* 4, 1970, 121–157.

VIKIĆ B.–GORENC M., 1969 – Prilog istraživanju antičkih naselja i puteva u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, *Zagreb* 1969.

VIKIĆ B.–GORENC M., 1980 – Varaždinske Toplice – Aquae lasae u antičko doba, *Varaždinske Toplice* 1980.

VIKIĆ B.–GORENC M., 1984 – Antičko nasljeđe ludbregškog kraja (u: Ludbreg), *Ludbreg* 1984, 59–72.

VUKMIR M., 1954 – Tko je utemeljitelj hrvatskih narodnih muzeja, *Muzeji* 9, 1954, 116–127.

ŽAJC D., 1954 – Kratke vijesti, *Križevci, VMKH* 3, 1954, 234.

ZANINOVIC M., 1981 – Šime Ljubac – utemeljitelj Hrvatskog arheološkog društva, *IzdHAD* 6, 1981, 29–39.

ZANINOVIC M., 1981a – Siscia u svojim natpisima, *IzdHAD* 6, 1981, 201–208.

Ž. D.

Popis kratica / List of Abbreviations / Abkürzungsverzeichnis

Actes I-III	– Actes du VIII ^e Congrès international des sciences préhistorique et protohistorique (UISPP, Beograd 9–15 septembre 1971), Beograd 1973	Muzeji	– Muzeji (muzeološko konzervatorski časopis), Zagreb.
Adriatica	– Adriatica praehistorica et antiqua, Miscellanea Gregorio Novac dicata (JAZU), Zagreb 1970	MuzVj	– Muzejski vjesnik (glasilo muzeja sjeverozapadne Hrvatske), Koprivnica, Varaždin, Čakovec.
ANUBiH	– Akademija nauka Bosne i Hercegovine, Sarajevo.	NarStarina	– Narodna starina, Zagreb.
Archlug	– Archaeologia Iugoslavica, Beograd.	Numismatika	– Numismatika, Zagreb.
ArhPregled	– Arheološki pregled, Beograd.	ObHAD	– Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva, Zagreb.
ArhivPovJug	– Arhiv za povijestnicu jugoslavensku, Zagreb.	Obol	– Obol (glasilo Hrvatskog numizmatičkog društva), Zagreb.
ARR	– Arheološki radovi i rasprave, Zagreb.	Oko	– Oko (novine za aktualnosti iz umjetnosti i kulture), Zagreb.
AVes	– Arheološki vestnik, Ljubljana.	OpArch	– Opuscula archaeologica, Zagreb.
BullLikUmjJAZU	– Bulletin zavoda za likovne umjetnosti JAZU, Zagreb	Peristil	– Peristil, Zagreb.
CAI	– Centar za arheološka istraživanja (Univerzitet Beograd – Filozofski fakultet), Beograd.	PJZ I-IV	– Praistorija jugoslavenskih zemalja, »Svjetlost« i Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo.
CBI	– Centar za balkanološka ispitivanja, (ANUBiH), Sarajevo	PodZb	– Podravski zbornik, Koprivnica
ČZN	– Časopis za zgodovino i narodopisje, Maribor	PoročiloLj	– Poročilo o raziskovanju paleolita, neolita in eneolita v Sloveniji, Ljubljana.
DissMonSADJ	– Dissertationes et monographiae, (SADJ), Beograd	Pučki prijatelj	– Pučki prijatelj, Zagreb
Dometi	– Dometi (Časopis za kulturu i društvena pitanja), Rijeka	RadJAZU	– Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb.
GodGMV (=GodMuzVar)	– Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin, Varaždin.	RadoviOdsPovUmj	– Radovi odsjeka za povijest umjetnosti, Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreb.
GodZSKHrv	– Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, Zagreb	RazpraveSAZU	– Razprave, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana.
HistZb	– Historijski zbornik, Zagreb	RVM	– Radovi vojvodanskih muzeja, Novi Sad.
HrvKolo	– Hrvatsko kolo, Zagreb	SANU	– Srpska akademija nauka i umetnosti, Beograd
HrvSmotra	– Hrvatska smotra, Zagreb.	SAZU	– Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana.
IzdHAD	– Izdanja Hrvatskog arheološkog društva, Split, Zagreb.	SHP	– Starohrvatska prosvjeta, Split, Zagreb.
IzdMGZ	– Izdanja Muzeja grada Zagreba (Iz starog i novog Zagreba), Zagreb.	Situla	– Situla, Ljubljana.
Iz starog i novog Zagreba	– Izdanja Muzeja grada Zagreba (Iz starog i novog Zagreba), Zagreb.	Starinar	– Starinar, Beograd.
JAZU	– Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.	UISPP	– Union internationale des sciences préhistoriques et protohistoriques.
JAZU-Osijek	– Četvrti znanstveni sabor Slavonije i Baranje, Zbornik radova sv. 1 (Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad pos. izd.), Osijek 1984.	VAMZ	– Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, Zagreb.
Kaj	– Kaj (časopis za kulturu i prosvjetu), Zagreb.	VarZb	– Varaždinski zbornik 1181–1981, Varaždin.
Književnik	– Književnik (časopis za jezik i povijest hrvatsku i srpsku), Zagreb.	VHAD	– Vjesnik/Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva, Zagreb.
KrižZb	– Križevački zbornik, Križevci	VMKH	– Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, Zagreb.
LjetopisJAZU	– Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb.	VNZM	– Vjestnik Narodnog zemaljskoga muzeja u Zagrebu, Zagreb.
MaterijaliSADJ	– Materijali Saveza arheoloških društava Jugoslavije, Beograd.	ZbFFLj	– Zbornik Filozofske fakultete, Ljubljana.
MBVF	– Münchener Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte, München.	ZbMGK	– Zbornik Muzeja grada Koprivnice, Koprivnica.
MonografijeFFZd	– Monografije, Filozofski fakultet Zadar, Zadar.	ZbMosl	– Zbornik Moslavine, Kutina.
		ZgodČas	– Zgodovinski časopis, Ljubljana.
		ZUZ	– Zbornik za umjetnostno zgodovino, Ljubljana

Kataloški popis izložaka

BEKETINEC–Imbralovec (Topolje), eneolit, lasinjska kultura, 3200–2700. god.p.n.e.

1. VRČ bikonični, keramika, 25 × 15 cm; GMKž 2947
2. LONČIČ bikonični, keramika, 6 × 8,5 cm; GMKž 2952
3. NOGA od zdjele na nozi, keramika, ukrašena ubodima i urezima, 13,5 × 12,5 cm; S – 11 D; GMKž 3136
4. ZDJELICA, keramika, 5,5 × 12 cm; GMKž 3137
5. VRČIČ bikonični, keramika, rekonstruiran, 10,5 × 11 cm; GMKž 3138
6. BOČICA, keramika, 9 × 8,5 cm; GMKž 3140
7. BOČICA, keramika, ukrašena urezima i ubodima, 6 × 5 cm; GMKž 3141
8. ŽLICA, keramika, 4 × 8,5 cm; jama 3; GMKž 3142
9. ŠALICA bikonična, keramika, ukrašena ubodima, rekonstruirana, 7 × 10 cm; GMKž 3144
10. SJEKIRICA trapezasta, kamen polirani, 7,4 × 4 cm; S – 2 D; GMKž 3657
11. SJEKIRA, kamen polirani, 9,5 × 5,5 cm; GMKž 3658
12. SJEKIRICA, kamen polirani, 6,8 × 4,9 cm; GMKž 3671
13. SJEKIRICA, kamen polirani, 3,9 × 3,4 cm; GMKž 3672

BOJAČNO–Špičkov breg, kasno brončano doba, 13–8. st. p.n.e.

14. ŠALICA bikonična, keramika, 4,7 × 10,6 cm; S A–1/1985; ZZK
15. PEKVA konična, keramika, 12,2 × 30,7 cm; S A–1/1985; ZZK
16. ZDJELA bikonična, keramika, 9,4 × 26,5 cm; S A–1/1985; ZZK
17. LONAC loptasti, keramika, ukrašen žljebljenjem, 21,6 × 25,6 cm; S A–1/1985; ZZK

BUKOVJE, eneolit, lasinjska kultura, 3200–2700. god. p.n.e.

18. SJEKIRA trapezasta, kamen polirani, 7,2 × 5,5 cm; GMKž 3244
19. VRČIČ bikonični, keramika, rekonstruiran, 6,2 × 8,2 cm; S – A 2/1980; GMKž 3419
20. VRČIČ bikonični, keramika, ukrašen brazdastim ubodima, rekonstruiran, 8,2 × 9 cm; S – A 3/1980; GMKž 3420
21. BOČICA, keramika, ukrašena urezima, 7 × 6,7 cm; S – A 1/1980; GMKž 3421
22. VRČIČ bikonični, keramika, ukrašen urezanim znakom X, 5,8 × 6 cm; S – A 3/1980; GMKž 3422
23. ŽLICA, keramika, 5 × 9,5 cm; S – A 3/1980; GMKž 3423
24. SJEKIRICA trapezasta, kamen polirani, 3,1 × 2,3 cm; S – A 3/1980; GMKž 3424
25. POKLOPAC, keramika, 5 × 9,5 cm; S – A 3/1980; GMKž 3425
26. ŽLICA, keramika, rekonstruirana, 2,5 × 5 cm; S – A 3/1980; GMKž 3426
27. ŽLICA, keramika, 4,2 × 8,8 cm; S – A 2/1980; GMKž 3432
28. MOTIKA trapezasta, kamen polirani, 17,9 × 11,5 cm; GMKž 3673

CERJE NOVO – Draguševac, eneolit, lasinjska kultura, 3200–2700. god. p.n.e.

29. JEZGRA, opalo-kremen, okresivana, 2,8 × 2,4 × 1,3 cm; S–2/1948; GMV A 964
30. JEZGRA, kremen, okresivana, 3,4 × 2,8 × 2,1 cm; S–2/1948; GMV A 965
31. JEZGRA, tuf, okresivana, 2,9 × 2,7 × 2,8 cm; S–2/1948; GMV A 966
32. JEZGRA, kremen, okresivana, 3,1 × 3 × 2,6 cm; S–2/1948; GMV A 967
33. JEZGRA, jaspis, okresivana, 2,4 × 2 × 1,8 cm; S–2/1948; GMV A 968
34. STRUGALO, kremen, okresivano, 2,4 × 1,7 × 0,7 cm; S–3/1948; GMV A 971
35. NUCLEO–STRUGALO, jaspis, okresivano, 2 × 1,9 × 1,1 cm; S–3/1948; GMV A 972
36. STRUGALO, kremen, okresivano, 4 × 2,4 × 1,9 cm; S–3/1948; GMV A 973
37. STRUGALO, kremen, okresivano, 2,5 × 2,1 × 0,5 cm; S–3/1948; GMV A 974
38. STRUGALO, kremen, okresivano, 1,8 × 1,6 × 0,6 cm; S–3/1948; GMV A 976
39. STRUGALO, kremen, okresivano, 2,9 × 2,2 × 0,6 cm; S–2/1948; GMV A 977
40. STRUGALO, opalo-kremen, okresivano, 2,7 × 2,3 × 1 cm; S–3/1948; GMV A 980
41. STRUGALO, kremen, okresivano, 2,6 × 1,8 × 0,8 cm; S–3/1948; GMV A 982
42. STRUGALO, kremen okresivano, 1,7 × 2,3 × 0,5 cm; S–3/1948; GMV A 983
43. OKIVAC, kremen, okresivan, 5,7 × 5,8 × 5,4 cm; S–3/1948; GMV A 1004
44. STRUGALO, opalo-kremen, okresivano, 5,5 × 5,5 × 1,8 cm; S–5/1949; GMV A 1007
45. STRUGALO, kremen, okresivano, 3,9 × 3,7 × 1 cm; S–5/1949; GMV A 1008
46. STRUGALO, kremen, okresivano, 4,3 × 3,4 × 1,3 cm; GMV A 1012
47. STRUGALO atipično, opalo-kremen, okresivano, 6,5 × 3,9 × 2,5 cm; S–5/1949; GMV A 1015

CERJE TUŽNO–Krč, eneolit, lasinjska kultura, 3200–2700. god. p.n.e.

48. SJEKIRA trapezasta, serpentin polirani, 6,7 × 4,1 × 1,9 cm; zemunica/1951; GMV A 1418

49. BOČICA bikonična, keramika, ukrašena žljebljenjem i žigosanjem, 6,2 x 4,8 cm; zemunica/1951; GMV A 1428
50. ČEP, serpentin, 1,8 cm, Ø 1,6 cm; zemunica/1951; GMV A 1530
51. SJEKIRA trapezasta s rupom, serpentin polirani, 10,4 x 6,5 x 3,7 cm; zemunica/1951; GMV A 1623
52. SJEKIRICA jezičasta, andezitni pršlinac polirani, 4 x 2,4 x 1 cm; zemunica/1963; GMV A 4070
53. ČEP, serpentin, 1,4 cm, Ø 1,6 cm; zemunica/1963; GMV A 4072
54. SJEKIRA s vertikalnom oštricom i rupom, serpentin polirani, oštećena, 13,3 x 7,9 x 6,1 cm; zemunica/1963; GMV A 4077
55. SJEKIRA trapezasta, kamen polirani, 6,5 x 3,8 x 2 cm; zemunica/1963; GMV A 4105
56. SJEKIRA trapezasta, kamen, oštećena, 9,8 x 4,6 x 2,8 cm; zemunica/1963; GMV A 4106
57. SJEKIRA pravokutna, kamen polirani, ulomak, 9,3 x 5,3 x 3 cm; zemunica/1963; GMV A 4107
58. SJEKIRA trapezasta, kamen polirani, 10,8 x 5,6 x 3 cm; zemunica/1963; GMV A 4110
59. SJEKIRA trapezasta, kamen polirani, 13,3 x 5,6 x 3,8 cm; zemunica/1963; GMV A 4118
60. SJEKIRA nepravilna s rupom, serpentin polirani, ulomak, 7,1 x 5 x 2,3 cm; GMV A 4601
61. ČEP, serpentin, 1,6 cm, Ø 1,7 cm; GMV A 4602
62. POKLOPAC, keramika, Ø 13 cm; zemunica/1976; GMV A 4930

ČAKOVEC–naselje Jug, ostava novca (frizaški pfenizi), rani srednji vijek, 12–13. st.

63. NOVČIĆ (pfenig), srebro, vojvoda Herman (1161–1181.), Ø 1,7 cm; MMČk
64. NOVČIĆ (pfenig), srebro, vojvoda Ulrih II. (1181–1202.), Ø 1,8 cm; MMČk
65. NOVČIĆ (pfenig), srebro, biskup Otto od Freisinga (1188–1200.), Ø 1,7 cm; MMČk
66. NOVČIĆ (pfenig), Ø 1,8 cm; MMČk
67. NOVČIĆ (pfenig), srebro, vojvoda Berthold IV. od Meranije (1181–1204.), Ø 1,8 cm; MMČk
68. NOVČIĆ (pfenig), srebro, nadbiskup Eberhard II. (1200–1256.), Ø 1,9 cm; MMČk
69. NOVČIĆ (pfenig), srebro, nadbiskup Eberhard II. (1200–1256.), Ø 1,8 cm; MMČk
70. NOVČIĆ (pfenig), srebro, nadbiskup Eberhard II. (1200–1256.), Ø 1,8 cm; MMČk
71. NOVČIĆ (pfenig), srebro, vojvoda Bernhard (1202–1256.), Ø 1,8 cm; MMČk

ČAZMA–Radinač, rano brončano doba, Kisapostag-kultura, 1850–1750. god. p.n.e.

72. LONAC trbušasti, keramika, ukrašen urezima, ulomak, 9,5 x 11 cm; objekt 1/1983; ZMČz A 77
73. DRŠKA tunelasta, keramika, ukrašena plastičnim rebrom, 6 x 7,5 cm; objekt 1/1983; ZMČz A 82
74. AMFORA bombasta, keramika, ukrašena urezima, ulomak, 16 x 22 cm; S–A/1983; ZMČz A 83
75. POSUDA, keramika, ukrašena urezima, ulomak, 7,5 x 6 cm; S–C/1983; ZMČz A 84
76. DRŠKA tunelasta, keramika, 8 x 9 cm; S–C/1983; ZMČz A 90
77. AMFORA bombasta, keramika, ukrašena nizovima uboda, ulomak, 10 x 25 cm; S–C/1983; ZMČz A 92
78. LONAC trbušasti, keramika, ukrašen nizovima uboda, ulomak, 12,5 x 23 cm; S–C/1983; ZMČz A 94

79. amforica bombasta, keramika, ukrašena nizovima uboda, ulomak, 3,5 x 9 cm; S–C/1983; ZMČz A 99
80. POSUDA, keramika, ukrašena urezima, ulomak; objekt 1/1983; ZMČz A 101
81. POSUDA, keramika, ukrašena urezima, ulomak, 11 x 9 cm; S–C/1983; ZMČz A 106
82. POSUDA, keramika, ukrašena nizovima uboda, ulomak, 3,3 x 5 cm; S–C/1983; ZMČz A 107
83. AMFORA bombasta, keramika, ukrašena urezima, ulomak, 18 x 23 cm; S–A/1983; ZMČz A 108
84. LONAC trbušasti, keramika, ukrašen urezima, ulomak, 12 x 15 cm; S–C/1983; ZMČz A 109
85. POSUDA, keramika, ukrašena urezima, ulomak, 6 x 7,5 cm; S–C/1983; ZMČz A 113
86. LONAC trbušasti, keramika, ukrašen urezima, ulomak, 7 x 13,5 cm; S–C/1983; ZMČz A 116
87. LONAC trbušasti, keramika, ukrašen urezima, ulomak, 13 x 12 cm; S–C/1983; ZMČz A 117
88. LONAC trbušasti, keramika, ukrašen urezima, ulomak, 11 x 16 cm; S–C/1983; ZMČz A 118
89. POSUDA, keramika, ukrašena žljebljenim urezima, ulomak, 7,5 x 8,5 cm; S–E/1983; ZMČz A 119
90. DRŠKA koljenasta, keramika, ukrašena zareživanjem i inkrustacijom, ulomak, 2,3 x 1,7 cm; objekt 1/1983; ZMČz A 134
91. DRŠKA vertikalna, keramika, ukrašena sitnim ubodima, 3,6 x 3,5 cm; S–C/1983; ZMČz A 150
92. DRŠKA tunelasta, keramika, ukrašena plastičnim rebroma, 5 x 3,7 cm; S–C/1983; ZMČz A 151
93. DRŠKA trakasta, keramika, ukrašena ubodima, 5,7 x 4,5 cm; S–C/1983; ZMČz A 152
94. POSUDA, keramika, ukrašena urezima, ulomak, 5 x 6 cm; objekt 1/1983; ZMČz A 154

DELOVI–Grede I, kasno brončano doba; lateni; srednji vijek

95. IGLA s vazastom glavicom, bronca, ukrašena urezima, 18,9 x 0,6 cm; 9/8. st. p.n.e.; objekt 25; MGKc 3453
96. NARUKVICA, bronca, ulomak, 3,9 x 0,5 cm; 9/8. st. p.n.e.; objekt 26; MGKc 3454
97. ZDJELA, keramika, ukrašena facetiranjem, rekonstruirana, 11,2 x 33,4 cm; objekt 25; MGKc 3462
98. PITOS, keramika, rekonstruiran, 60 x 70 cm; objekt 25; MGKc 3485
99. ZDJELA, keramika, ukrašena kanelurama, rekonstruirana, 8,9 x 23 cm; objekt 25; MGKc 3522
100. UTEG bikonični, keramika, 3,2 x 3,8 cm; objekt 25; MGKc 3575
101. UTEG bikonični, keramika, ukrašen žljebljenjem, 2,7 x 4 cm; objekt 25; MGKc 3578
102. UTEG konični, keramika, 2,5 x 3 cm; objekt 25; MGKc 3579
103. KOLUT, keramika, 2,9 x 6,4 cm; objekt 25; MGKc 3580
104. KOLUT, keramika, 6,5 x 3 cm; objekt 25; MGKc 3581
105. POSUDICA, keramika, 3,3 x 4,5 cm; objekt 25; MGKc 3584
106. SRP, željezo, ulomak, 37 x 2,3 cm; 1. st. p.n.e.; objekt 7; 4218
107. STRUGALO, željezo, ulomak, 9,3 x 4,2 cm; objekt 7; MGKc 4220
108. SJEKIRA, željezo, ulomak, 10 x 4,7 cm; objekt 4; MGKc 4222
109. FIBULA, bronca, ulomak, 3,9 x 2,8; objekt 4; MGKc 4224
110. FIBULA, bronca, 4,1 x 1,6 cm; objekt 4; MGKc 4225
111. LONAC, keramika, ukrašen žljebljenjem, rekonstruiran, 18,5 x 17,7 cm; objekt 4; MGKc 4278

112. UTEG konični, keramika, 2,6 × 4,5 cm; objekt 7; MGKc 4280
113. STRUGALO, željezo, ulomak, 14,8 × 7 cm; 9–11. st.; objekt 6; MGKc 4226
114. NOŽ, željezo, oštećen, 18,4 × 1,6 cm; 15–16. st.; objekt 34; MGKc 4228
115. LONČIĆ, keramika, ukrašen valovnicama, rekonstruiran, 16,1 × 15,2 cm; 9–10. st.; objekt 15; MGKc 4279

DONJA GLAVNICA–Kuzelin, kultura polja sa žarama, 13–8. st. p.n.e.; laten, 1. st. p.n.e.; antika, 2–4. st.

116. SJEKIRA s rupom, kamen polirani, ulomak, 7 × 3,5 cm; S–1/82; MPS
117. SJEKIRA trapezasta, kamen polirani, 3,5 × 4 cm; S–A/79; MPS
118. PITOS, keramika, ulomak, 28 × 20 cm; S–A/79; MPS
119. ČUP, keramika grafitna, ukrašen urezanim linijama, ulomak, 25 × 22 cm; S–1/81; MPS
120. FIBULA, bronca, ukrašena narebrenim ukrasom, ulomak, 5,4 × 3 cm; S–3/82; MPS
121. PRIVJESAK kružni, srebro i olovo, ukrašen bradavičastim aplikacijama, 3,5 × 3,5 cm; S–/82; MPS
122. PRSTEN, bronca, ukrašen čvorovima i zarecima, 2,2 × 1,7 cm; S–11/83; MPS
123. NOVČIĆ, srebro s primjesama, Ø 2,1 cm; MPS
124. NOVČIĆ, srebro, 2,5 × 2,4 cm; MPS
125. RECIPIJENT, kost, 10,6 × 2,6 cm; S–A/79; MPS
126. PRŠLJEN plosnati s rupom, olovo, 2,9 × 0,8 cm; S–A/79; MPS
127. NOŽ, željezo, 19,2 × 2,7 cm; S–A/79; MPS
128. ŠILJAK, željezo, oštećen, 14,3 × 1 cm; S–A/79; MPS
129. SVRDLO, željezo, 21,5 × 1,8 cm; S–A/79; MPS
130. SPOJNICA, željezo, ulomak, 11,2 × 1,9 cm; S–A/79; MPS
131. SPOJNICA, željezo, oštećena, 10,3 × 1,2 cm; S–A/79; MPS
132. KLIN, željezo, 6,7 × 3,7 × 1 cm; S–A/79; MPS
133. KLIN, željezo, 8,2 × 3,4 × 1,2 cm; S–A/79; MPS
134. KLIN, željezo, 12,2 × 3,9 × 1,1 cm; S–A/79; MPS
135. KLIN, željezo, 12,6 × 3,8 × 1,2 cm; S–A/79; MPS
136. KLIN, željezo, 8,2 × 7,6 × 0,7 cm; S–A/79; MPS
137. KLIN, željezo, 8,3 × 5,8 × 0,6 cm; S–A/79; MPS
138. VERIGE, željezo, 23,5 × 2 cm; S–A/79; MPS
139. ULJANICA, keramika, 7,9 × 3,8 cm; S–A/79; MPS
140. POKLOPAC, keramika, ukrašen reljefom, 14,8 × 7 cm; S–A/79; MPS
141. TANJUR, keramika, glaziran, 26 × 4 cm; S–A/79; MPS
142. BRUS ručni, kamen, 7,7 × 3,4 cm; S–G/79; MPS
143. BRUS ručni, kamen, 13,1 × 5,7 cm; S–G/79; MPS
144. BRUS ručni, kamen, 9,5 × 3 cm; S–G/79; MPS
145. VRH STRIJELE, ŽELJEZO, 8 × 1,1 cm; S–G/79; MPS
146. VRH STRIJELE, željezo, 7,4 × 1,1 cm; S–G/79; MPS
147. TARIONIK, keramika, glaziran, 24 × 8,5 cm; S–G/79; MPS
148. ČEŠALJ, kost, ukrašen urezima, 11 × 5,5 cm; S–1/82; MPS
149. ZDJELICA NA NOZI, keramika, glazirana, 12 × 5,1 cm; S–2/82; MPS
150. ČUP bikonični, keramika, ukrašen valovnicom, rekonstruiran, 12,5 × 15,2 cm; S–3/82; MPS
151. SJEKIRA bojna, željezo, 15,4 × 7,3 cm; S–4/82; MPS
152. ČAŠA bikonična, keramika, ukrašena valovnicom, rekonstruirana, 6,4 × 9,3 cm; S–5/82; MPS
153. ZDJELA, keramika, ukrašena valovnicama, rekonstruirana, 19 × 6,2 cm; S–6/82; MPS

154. FIBULA s tri lukovice, bronca, ukrašena urezima, 7 × 3,1 cm; S–6/83; MPS
155. ČUP, keramika, 14,5 × 16,8 cm; S–/83; MPS
156. NARUKVICA, bronca, ukrašena crtama i pečatima, 6,1 × 5,8 cm; grob 1; MPS
157. NARUKVICA, bronca, ukrašena pečatima, 6,2 × 5,4 cm; grob 1; MPS
158. NARUKVICA, bronca, ukrašena zmijskim protomama, 6,1 × 5,9 cm; grob 1; MPS
159. NARUKVICA, bronca, ukrašena zmijskim protomama, 6,1 × 5,8 cm; grob 1; MPS
160. NAUŠNICA, bronca i staklena pasta, 3,9 × 1,3 cm; grob 1; MPS
161. NAUŠNICA, bronca i staklena pasta, 3,8 × 1,2 cm; grob 1; MPS
162. FIBULA s tri lukovice, bronca, ulomak, 5,7 × 5,3 cm; MPS
163. FIBULA koljenasta, bronca, ulomak, 7 × 2 cm; MPS
164. NOVČIĆ, bronca, Faustina Starija (138 – 161.), 3,2 × 3,1 cm; MPS
165. NOVČIĆ, bronca, Aurelijan (270 – 275.), 2,4 × 2,1 cm; MPS
166. NOVČIĆ, bronca, Valens (367–375.), 1,9 × 1,7 cm; MPS
167. NOVČIĆ, bronca, Gracijan (378–383.), 2,1 × 2,5 cm; MPS

DRLJANOVAC, kasno brončano doba, rana faza kulture polja sa žarama, 13–12. st. p.n.e.

168. ŽARA SA ZDJELOM-POKLOPCEM, keramika, ukrašena kanelurama, 27 × 29 cm; grob 3; GMB
169. ŽARA SA ZDJELOM NA NOZI – POKLOPCEM, keramika, 33,6 × 26 cm; grob 4; GMB
170. ZDJELICA sa drškom, keramika, rekonstruirana, 8,5 × 19 cm; grob 4; GMB
171. ŽARA SA ZDJELOM – POKLOPCEM, keramika, 39,3 × 31 cm; grob 5; GMB
172. ZDJELICA sa drškom, keramika, 8,9 × 15,3 cm; grob 5; GMB
173. PEHARČIĆ na nozi, keramika, 10,5 × 13,1 cm; grob 5; GMB
174. ZDJELA na nozi, keramika, 14,5 × 29,1 cm; grob 5; GMB
175. ŽARA s ručkama, keramika, 19 × 19,5 cm; grob 6; GMB
176. ZDJELA na nozi, keramika, 15 × 29 cm; grob 6; GMB
177. PEHARČIĆ na nozi, keramika, 9 × 14 cm; grob 6; GMB

DVORIŠĆE, starije željezno doba, 7–4. st. p.n.e.

178. POSUDA loptasta, keramika, ukrašena ptičjim protomama i šrafiranim trokutima, 21,7 × 28 cm; tumul I; MMČk p. 239
179. TANJUR, keramika, 5,8 × 20,8 cm; tumul I; MMČk p. 240
180. ALKA, bronca, Ø 3 cm; tumul I; MMČk p. 247
181. FIBULA, bronca, 4 cm; tumul I; MMČk p. 248
182. FIBULA čunjasta, bronca, 3,5 cm; tumul I; MMČk p. 249
183. FIBULA lučna, bronca, 8,7 cm; tumul I; MMČk p. 250
184. KOTLIĆ, BRONCA, ULOMCI; tumul I; MMČk p. 251
185. OGRICA, bronca, 2 perle; tumul I; MMČk p. 252
186. OPREMA KONJSKA, bronca, 3 komada; tumul I; MMČk p. 253

ĐELEKOVEC–Šćapovo, rani srednji vijek, bjelobrdsko kultura, 12–13. st.; kasni srednji vijek, 14–16. st.

187. NOŽ, željezo, 14 × 1,5 cm; grob 32; MGKc 4361
188. NOVČIĆ, srebro, nadbiskup Eberhard (1200–1215.), 1,4 × 1,6 cm; grob 32; MGKc 4362
189. KARIČICE s S-završetkom, bronca, 8 komada, D 3,5 cm; grob 34; MGKc 4363
190. KARIČICE s S-završetkom, bronca, 3 komada, D 2,5 cm; grob 53; MGKc 4364
191. KARIČICE s S-završetkom, bronca, 8 komada, D 2,5 cm; grob 54; MGKc 4365

192. KARIČICE s S-završetkom, bronca, 3 komada, D 3,5 cm; grob 60; MGKc 4366
193. KARIČICE s S-završetkom, srebro, 2 komada, D 1,5 cm; grob 61; MGKc 4367
194. PREDICA, željezo, 5,8 x 4,3 cm; grob 66; MGKc 4368
195. PRSTEN, srebro, Ø 2 cm; grob 103; MGKc 4369
196. NOŽ, željezo, 16,5 cm; grob 107; MGKc 4370
197. PRSTEN, bronca, ukrašen urezima, Ø 2 cm; grob 128; MGKc 4371

198. KOPČA, željezo, 8 x 6,8 cm; grob 70; MGKc 4372
199. NOVČIC, bakar, Sigismund (1386–1437.), Ø 1,3 cm; grob 123; MGKc 4373
200. LONAC, keramika, rekonstruiran, 20 x 15 cm; S II/1976; MGKc 4374
201. PEČNJAK, keramika, ukrašen reljefom, rekonstruiran, 14 x 13,5 x 5,5 cm; S IX/1979; MGKc 4375

GAREŠNICA–Garićgrad, kasni srednji vijek, 15–16. st.

202. POSUDA, keramika, ukrašena urezima, rekonstruirana, 12 x 10 cm; MMK SV 45
203. POSUDICA, staklo, ulomak, 5 x 5 cm; MMK SV 243
204. ČAŠA, keramika, ukrašena bradavicama i ubodima, 14,5 x 6 cm; MMK SV 254
205. PEČNJAK, keramika, ukrašen reljefno motivom grifona, ocakljen, 20 x 20,5 cm; MMK SV 310
206. PEČNJAK, keramika, ukrašen figuralnim prikazom ribe, ocakljen, rekonstruiran, 19,5 x 20 cm; MMK SV 312
207. PEČNJAK trokutasti, keramika, ukrašen floralnim reljefom, ocakljen, rekonstruiran, 28 x 28 cm; MMK SV 313
208. PEČNJAK, keramika, ukrašen floralnim reljefom, ocakljen, rekonstruiran, 28 x 35 cm; MMK SV 314
209. PEČNJAK, keramika, ukrašen reljefom fantastične životinje, ocakljen, 22 x 22 cm; MMK SV 316
210. MOTIKA lepezasta, željezo, 13 x 10 cm; MMK SV 361
211. SJEKIRA, željezo, 23,5 x 6 cm; MMK SV 362
212. BRADVA, željezo, 22,5 x 14,5 cm; MMK SV 363
213. BUZDOVAN-šestoper, željezo, 10 cm; MMK SV 369
214. STREMEN, željezo, 17,5 cm; MMK SV 373
215. PEČNJAK, keramika, ukrašen perforiranom rozetom iznad gotičke bifore, ocakljen, 38 x 18,5 cm; MMK SV 416
216. POTKOVA, željezo, 2,5 cm; MMK SV 446

GOLA, antika, 2/3. st.

217. VRČ, keramika, 22 x 15,5 cm; tumul I; MGKc 1910
218. VRČ (kantaros), keramika, ukrašen reljefima, rekonstruiran, 17 x 12 cm; tumul I; MGKc 1913
219. POSUDA (»Faltenbecher«), keramika, rekonstruirana, 24,7 x 15,5 cm; tumul I; MGKc 1914

GORANEC–Velika pećina (Mačkova spilja), eneolit, Retz-Gajary kultura – tip Višnjica, 2800–2400. god. p.n.e.

220. LONAC trbušasti, keramika, ukrašen urezivanjem, ulomak, 5,1 x 5,7 cm; horizont b–5/1961; GMV A 5310
221. POSUDA, keramika, ukrašena duborezom i inkrustacijom, ulomak, 3,5 x 5 cm; horizont b–5/1961; GMV A 5311
222. POSUDA, keramika, ukrašena urezivanjem i inkrustacijom, ulomak, 4,7 x 4,3 cm; horizont b–5/1961; GMV A 5312
223. LONAC trbušasti, keramika, ukrašen duborezom i žigosanjem s inkrustacijom, ulomak, 5,4 x 3,2 cm; horizont b–5/1961; GMV A 5313

224. ZDJELICA bikonična, keramika, ukrašena žigosanjem, ulomak, 4,5 x 5,7 cm; GMV A 5314
225. ZDJELICA bikonična, keramika, ukrašena žigosanjem i urezivanjem, ulomak, 3,9 x 2,8 cm; horizont b–5/1961; GMV A 5315
226. TERINA trbušasta, keramika, ukrašena urezivanjem, ulomak, 2,5 x 3,3 cm; horizont b–5/1961; GMV A 5316
227. ZDJELICA, keramika, ukrašena urezivanjem, ulomak, 3,7 x 4,3 cm; horizont b–5/1961; GMV A 5318

GORIČAN, starije željezno doba, 7–4. st. p.n.e.

228. KUPA NA NOZI, keramika, ukrašena zvjezdastim motivom, 7,6 x 15,5 cm; tumul IV; MMČk p. 254
229. OGRICA, jantar obrađeni, 24 perle; tumul XV; MMČk p. 255
230. ASKOS sa dvije ručke, keramika, ukrašen obrednim životinjama, 34 x 33 cm; tumul XII; MMČk p. 270
231. ŠALICA s ručkama, keramika, 4 x 9,3 cm; tumul XII; MMČk p. 271
232. ŠALICA s ručkama, keramika, 4,7 x 12; tumul XII; MMČk p. 272
233. ŠALICA s ručkama, keramika, 6,3 x 11 cm; tumul XII; MMČk p. 273
234. ŠALICA s ručkama, keramika, ukrašena uhasto, 4,4 x 9,5 cm; tumul XII; MMČk p. 277
235. ŠALICA s ručkama, keramika, 4 x 9 cm; tumul XII; MMČk p. 278
236. POSUDA bombasta, keramika, ukrašena glavama bovida, 25,5 x 37 cm; tumul XVIII; MMČk p. 301
237. POSUDA bikonična, keramika, ukrašena glavama bovida i koncentričnim krugovima, 28 x 40 cm; tumul XVIII; MMČk p. 302
238. POSUDA, keramika, ukrašena glavama bovida, 34,5 x 40 cm; tumul XVIII; MMČk p. 303
239. ŠALICA s ručkama, keramika, ukrašena kaneliranjem, 4 x 10,5; tumul XVIII; MMČk p. 304
240. ŠALICA s ručkama, keramika, ukrašena kaneliranjem, 3,8 x 10 cm; tumul XVIII; MMČk p. 305
241. ŠALICA s ručkama, keramika, ukrašena kaneliranjem, 3,5 x 8,8 cm; tumul XVIII; MMČk p. 306

GORNJI BREZOVLJANI, neolit, brezovljanski tip sopotske kulture, 4100–3900. god. p.n.e.

242. LONČIC bikonični, keramika, rekonstruiran, 5,2 x 6,5 cm; jama 1; GMKž 3349
243. LONČIC bombasti, keramika, rekonstruiran, 4,9 x 6,3 cm; GMKž 3350
244. ZDJELA bikonična, keramika, ukrašena bradavičastim izbočenjima, rekonstruirana, 9,5 x 15,5 cm; jama 8; GMKž 3351
245. TERINA bikonična, keramika, rekonstruirana, 10,5 x 16 cm; jama 1; GMKž 3352
246. ZDJELA bikonična, keramika, rekonstruirana, 11,4 x 16,5 cm; GMKž 3353
247. ZDJELA bikonična, keramika, rekonstruirana, 12,5 x 22,5 cm; jama 6; GMKž 3354
248. KUPA NA NOZI, keramika, rekonstruirana, 8 x 22,5 cm; GMKž 3355

HERCEGOVAC, antika, 1–2. st.

249. TEGULA, ilovača, ukrašena otiskom dječjeg stopala, ulomak, 32 x 27 cm; MMK A 19
250. TEGULA, ilovača, 30 x 40 cm; MMK A 20

JALŽABET–Bartolovec, antika, 2–3. st.

251. TANJUR, keramika, rekonstruiran, 4,5 x 20,5 cm; S–5 a; AMZ 10.445 a

252. ZDJELA polukuglasta, keramika, ukrašena trokutastim urezima, rekonstruirana, 9 x 23 cm; S-5; AMZ 10.454
253. NOVČIC, bronca, Aleksandar Sever (231-235.), Ø 2,5 cm; S-3; AMZ

JURAJ U TRNJU, rani srednji vijek, bjelobrdsko-kraški kulturi, 11. st.

254. OGRICA, staklo, glina i ametisti; grob 5/1984; MMČk
255. APLIKA, bronca, ukrašena i perforirana, 2,6 cm; grob 5/1984; MMČk
256. NAUŠNICA grozdolika, srebro, lijevana, 2,8 x 1,8 cm; grob 6/1984; MMČk
257. OGRICA, ametist i fluorit; grob 6/1984; MMČk
258. PRSTEN, srebro, 2 komada, ukrašen, Ø 1,8 cm; grob 6/1984; MMČk
259. OGRICA, kauri pužići i perle od ametista; grob 8/1984; MMČk
260. KARIČICE sa S-završetkom – sljepoočnicarke, bronca, 5 komada, Ø 2-2,2 cm; grob 16/1984; MMČk
261. KARIČICE sa S-završetkom – sljepoočnicarke, srebro, 7 komada, Ø 2-3,4 cm; grob 22/1984; MMČk

KANIŠKA IVA, srednji neolit, korenovska kultura, 4500-4200. god. p.n.e.

262. ŽRTVENIK četvrtasti, glina, ukrašen životinjskim protomama, 10 x 10 x 8,5 cm; jama 6/1978; AZFFZ

KOMIN (Pyrri), antika, 2-3. st.

263. ŽARA trbušasta, keramika, 15,5 x 11,5 cm; grob 3; ZMZ
264. LONAC trbušasti, keramika, 14,5 x 11 cm; grob 3; ZMZ
265. VRČ, keramika, 13,5 x 9 cm; grob 3; ZMZ
266. ULJANICA, keramika, 10 x 6,5 cm; grob 3; ZMZ
267. NAUŠNICA, zlato, 1,5 x 0,5 cm; grob 3; ZMZ

KOPRIVNICA-Cerine III, eneolit, lasinjska kultura, 3200-2700. god. p.n.e.; rano brončano doba, licenska keramika, 18. st. p.n.e.

268. NOGA od kupe na nozi, puna, keramika, ukrašena ubodima, 8,3 x 9,6 cm; jama S-II; MGKc 4319
269. ZDJELA bikonična, keramika, ukrašena izbočinama, rekonstruirana, 9 x 30 cm; jama S-II; MGKc 4320
270. ŠALICA bikonična s drškama, keramika, rekonstruirana, 9 x 10 cm; jama S-III; MGKc 4321
271. VRČIĆ s drškama, keramika, rekonstruirana, 8,8 x 11 cm;
272. KUPICA, keramika, ukrašena urezima, 7,4 x 8,9 cm; jama S-IV; MGKc 4285

KOPRIVNICA-Farkašić P, starije željezno doba, 5-4. st. p.n.e.

273. UTEG bikonični, keramika, 3,3 x 4,5 cm; jama 1; MGKc 4281
274. UTEG piramidalni, keramika, urezani znakovi X, 11,7 x 4,4 x 9 cm; jama 1; MGKc 4283
275. UTEG piramidalni, keramika, urezani znakovi X, 10,5 x 5 x 9,9 cm; jama 1; MGKc 4284

KOPRIVNIČKA RIJEKA – Rudina I, rano brončano doba, vučedolska kultura, 1880 ± 110 god. p.n.e.

276. POSUDA bikonična, keramika, ulomak, 5,9 x 9,4 cm; jama 3; MGKc 2490
277. ZDJELA bikonična, keramika, rekonstruirana, 10,6 x 30 cm; jama 3; MGKc 2491
278. ŽIVOTINJA, keramika, ulomak, 3,1 x 4 cm; jama 3; MGKc 2492
279. ROG, keramika, 4,4 x 1,3 cm; jama 3; MGKc 2495

280. ŠALICA, keramika, rekonstruirana, 4,2 x 6,4 cm; jama 3; MGKc 2498
281. ZDJELA bikonična, keramika, rekonstruirana, 9,8 x 23,2 cm; jama 3; MGKc 2507
282. STRUGALO, kost 15,3 x 3 cm; kuća 1; MGKc 2533
283. MOTIKA, kost, 15 x 9,4 cm; ognjište 1; MGKc 2535
284. SJEKIRA-ČEKIĆ, rog jelenji, ulomak, 19,6 x 7,3 x 5,7 cm; jama 3; MGKc 2537
285. SJEKIRA-ČEKIĆ, rog jelenji, 12 x 6,8 x 6,1 cm; jama 3; MGKc 2538
286. ŠILO, kost, 6,9 x 1,8 x 0,8 cm; jama 3; MGKc 2542
287. IGLA, kost, 9,5 x 0,4 x 0,1 cm; jama 3; MGKc 2543
288. IGLA, kost, 8,6 x 0,4 x 0,1 cm; jama 3; MGKc 2544
289. BUDAK (?), parožak jelenji, 19,4 x 3,6 x 2,8 cm; jama 5; MGKc 2547
290. SJEKIRICA-BUDAK, kost, 8,5 x 3,4 x 4,4 cm; jama 7; MGKc 2551
291. ŠILJAK, kremen, 3 x 2,2 cm; jama 4; MGKc 2554
292. STRUGALO, kremen, 3,5 x 2,2 cm; jama 7; MGKc 2555
293. VRČ, keramika, ukašen urezivanjem, rekonstruiran, 16,3 x 16,2 cm; kuća 1; MGKc 2560
294. BOČICA cilindrična, keramika, ulomak, 4,4 x 5,7 cm; jama 2; MGKc 2561
295. AMFORA, keramika, rekonstruirana, 22,5 x 17 cm; jama 1; MGKc 2565
296. UTEG valjkasti, keramika, 12,2 x 7,3 cm; jama 4; MGKc 2573
297. VRČIĆ bikonični, keramika, 9,5 x 8 cm; jama 5; MGKc 2574
298. VRČIĆ bikonični, keramika, 12,3 x 9,5 cm; jama 5; MGKc 2575
299. VRČ ili AMFORICA, keramika, ukrašena bijelom inkrustacijom, rekonstruiran, 8 x 10,1 cm; jama 5; MGKc 2585
300. TANJUR, keramika, rekonstruiran, 2,8 x 8,4 cm; jama 5; MGKc 2591
301. VRČ, keramika, ukrašen urezima i roščićima, ulomak, 8 x 8 cm; jama 7; MGKc 2595
302. AMFORICA, keramika, ukrašena urezima i inkrustacijom, rekonstruirana, 8 x 15 cm; ognjište 5; MGKc 2598
303. AMFORA, keramika, rekonstruirana, 26 x 18 cm; jama 7; MGKc 2600
304. VRČ, keramika, ukrašen plastičnim rebrima i dugmadi, ulomak, 11 x 10,3 cm; jama 8; MGKc 2601
305. ZDJELA bikonična s drškicama, keramika, rekonstruirana, 10,7 x 26 cm; jama 7; MGKc 2602
306. ZDJELA bikonična, keramika, ukrašena urezima, rekonstruirana, 9,5 x 24 cm; jama 10; MGKc 2607
307. ROG, keramika, 7,2 x 3,7 cm; ognjište 10; MGKc 2618/B
308. JELEN, keramika, ulomak, 3,2 x 5,5 x 2,1 cm; jama 10; MGKc 2620
309. VRČ bikonični, keramika, rekonstruiran, 13 x 12,5 cm; ognjište 10; MGKc 2624
310. VRČ, keramika, rekonstruiran, 16 x 13,5 cm; ognjište 10; MGKc 2625
311. VRČ, keramika, rekonstruiran, 17,5 x 15,5 cm; jama 13; MGKc 2626
312. LONČIĆ, keramika, rekonstruiran, 9 x 10,5 cm; jama 18; MGKc 2631
313. UTEG valjkasti, keramika, 12,5 x 9 cm; jama 19; MGKc 2633
314. UTEG bikonični, keramika, 7,3 x 5,8 cm; jama 1; MGKc 2634
315. UTEG bikonični, keramika, 5,7 x 6,9 cm; jama 1; MGKc 2635
316. UTEG bikonični, keramika, 4,1 x 6,1 cm; jama 5; MGKc 2636
317. BUDAK-MOTIKA, kost, ulomak, 15 x 5,9 cm; ognjište 5; MGKc 2641

318. STRUGALO, kost, 8,1 x 4 cm; ognjište 8; MGKc 2643
319. ZDJELA bikonična, keramika, rekonstruirana, 11,1 x 33,6 cm; jama 13; MGKc 2648
320. ŽRVANJ, kamen, donji dio, 48,5 x 24,8 x 11,6 cm; ognjište 10; MGKc 2650
321. BOS PRIMIGENIUS, dio glave, 31 x 76 cm; jama 4; MGKc 4322
322. LONČIĆ-VRČIĆ, keramika, ukrašen barbotinom i urezima, rekonstruiran, 8,8 x 10 cm; ognjište 3; MGKc 4323
324. ŠALICA dječja, keramika, rekonstruirana, 4,4 x 8,2 cm; jama 7; MGKc 4325
323. VRČ, keramika, rekonstruiran, 11 x 14 cm; jama 12; MGKc 4324
325. LONAC, keramika, rekonstruiran, 22 x 21 cm; ognjište 3; MGKc 4326
326. ZDJELA bikonična, keramika, rekonstruirana, 10,7 x 26,5 cm; jama 7; MGKc 4327

KOPRIVNIČKI BREGI–Seče, eneolit, kultura Seče, 3500–3200. god. p.n.e.

327. ZDJELA, keramika, ukrašena žljebljenjem, ulomak, 5,2 x 11,6 cm; S-I/1979; MGKc 2669
328. LONAC, keramika, ukrašen urezima, ulomak 7,6 x 8,2 cm; S-I/1979; MGKc 2670
329. POSUDA bikonična, keramika, ukrašena zarezima, 4,5 x 8,8 cm; S-I/1979; MGKc 2671
330. ZDJELA bikonična, keramika, ukrašena žljebljenjem i rovašenjem, ulomak, 5,7 x 4,7 cm; S-I/1979; MGKc 2672
331. ZDJELA s drškama, bikonična, keramika, ukrašena žljebljenjem i rovašenjem, rekonstruirana, 6,3 x 18,3 cm; S-I/1979; MGKc 2675
332. POSUDICA konična, keramika, 3,5 x 3,7 cm; S-I/1979; MGKc 2694
333. POSUDA bikonična, keramika, ukrašena aplikacijom, ulomak, 3,8 x 7,8 cm; S-I/1979; MGKc 2754
334. ŠILJAK ručni, kremen, 5,7 x 5,2 x 2,3 cm; S-I/1979; MGKc 2759
335. NOŽ, kremen, 4,9 x 1,5 x 0,5 cm; S-III/1980; MGKc 3052
336. VRČIĆ bikonični, keramika, rekonstruiran, 10 x 8,5 cm; S-III/1982; MGKc 4270
337. KUPICA NA NOŽI, keramika, 9,1 x 10 cm; S-III/1984; MGKc 4271
338. POSUDICA bikonična, keramika, 3,6 x 3,5 cm; S-III/IV/1984; MGKc 4272
339. UTEG piramidalni, keramika, 8,7 x 8,2 x 3,8 cm; jama S-III/IV-1984; MGKc 4273
340. NOŽ, kremen, 3,2 x 1,3 x 0,4 cm; jama B-9; MGKc 4299
341. SVRDLO, kremen, 3,3 x 1 x 0,5 cm; jama B-9; MGKc 4300
342. JEZGRA, kremen, 2,8 x 3,2,4 cm; jama B-9; MGKc 4376

KOPRIVNIČKI IVANEC–Piškornica, rano brončano doba, licenska keramika, 18. st. p.n.e.

343. ZDJELA bikonična, keramika, ukrašena nizovima otisaka, rekonstruirana, 10,7 x 22,8 cm; jama 1; MGKc 2850
344. AMFORA s drškama, keramika, ukrašena nizovima otisaka, ulomak, 5,3 x 6,9 cm; jama 1; MGKc 2851
345. ZDJELA bikonična, keramika, ukrašena nizovima otisaka, ulomak, 10,7 x 22,8 cm; jama 1; MGKc 2854
346. POSUDA, keramika, ukrašena urezima, ulomak, 11,2 x 8,5 cm; jama 1; MGKc 2892 (import IKT)
347. AMFORA, keramika, ukrašena urezima, ulomak, 8 x 8,2 cm; jama 1; MGKc 2893 (import IKT)

348. VRČIĆ s drškama, keramika, rekonstruiran, 8,4 x 13,3 cm; jama 1; MGKc 2918
350. AMFORA, keramika, ukrašena rebrima, ulomak, 6,4 x 8,1 cm; jama 1; MGKc 4288
351. VRČ, keramika, ukrašen snopovima otisaka, ulomak, 9,4 x 9,4 cm; jama 1; MGKc 4291
352. BRUS, kamen, 9,4 x 2,1 cm; jama 1; MGKc 4292
353. AMFORA, keramika, ukrašena nizovima otisaka, ulomak, 7,3 x 11 cm; jama 1; MGKc 4293
354. ZDJELICA bikonična, keramika, ukrašena snopovima otisaka, rekonstruirana, 5,5 x 14 cm; jama 1; MGKc 4294
355. AMFORA, keramika, ukrašena urezima, ulomak, 14,6 x 29,6 cm; jama 1; MGKc 4296
356. AMFORA, keramika, ukrašena urezima, ulomak, 20 x 32,8 cm; jama 1; MGKc 4297
357. AMFORA, keramika, ukrašena metličastim prevlačenjem i barbotinom, ulomak, 17 x 28,5 cm; jama 1; MGKc 4298

KRIŽEVCI–Ciglana, kasno brončano doba, kultura polja sa žarama, 13–8. st. p.n.e.

358. ZDJELICA s ručkom, keramika, 8 x 17 cm; GMKž 3337
359. ZDJELA, keramika, rekonstruirana, 7,5 x 27 cm; GMKž 3338
360. POSUDA, keramika, rekonstruirana, 15,5 x 14,5 cm; GMKž 3343
361. ZDJELICA s ručkom, keramika, ukrašena rošćićima, 6,5 x 12 cm; GMKž 3344
362. ZDJELICA bikonična s ručkom, keramika, rekonstruirana, 5,5 x 11,5 cm; GMKž 3345
363. POSUDA trbušasta, keramika, rekonstruirana, 15 x 16,5 cm; GMKž 3346
364. ZDJELICA s ručkom, keramika, rekonstruirana, 8,5 x 16 cm; GMKž 3347
365. ZDJELICA s ručkom, keramika, rekonstruirana, 7 x 14,5 cm; GMKž 3348
366. ZDJELICA bikonična s ručkom, keramika, rekonstruirana, 6 x 13 cm; GMKž 3360
367. CJEDILO (sirnica), keramika, rekonstruirana, 9 x 19 cm; GNKž 3361
368. PRŠLJEN bikonični, keramika, ukrašen urezima, 3,5 x 5,3 cm; GMKž 3364
369. PRŠLJEN konični, keramika, 3,5 x 4,4 cm; GMKž 3495
370. PRŠLJEN kuglasti, keramika, ukrašen otiscima pletene žice, Ø 4,5 cm; GMKž 3497
371. ZRNO bikonično, jantar, 1,2 x 2,7 cm; GMKž 3498
372. ZRNO bikonično, jantar, oštećeno, 3 x 2,5 cm; GMKž 3499
373. PRŠLJEN bikonični, keramika, ukrašen okruglim udubljenjima, 2,5 x 3 cm; GMKž 3501
374. STRELICA, kremen retuširani, 2 x 2 cm; GMKž 3504
375. SJEKIRICA trepezasta, kamen polirani, 4,4 x 3,5 cm; GMKž 3505
376. DLIJETO, bronca, 6,6 x 0,6 cm; GMKž 3506
377. PRŠLJEN konični, keramika, 3 x 3 cm; GMKž 3594
378. PRŠLJEN konični, keramika, 2,5 x 4,7 cm; GMKž 3595
379. IGLA s bikoničnom glavom, bronca, 11 x 1,2 cm; GMKž 3610
380. PLITICA, keramika, rekonstruirana, 3,8 x 12 cm; GMKž 3740
381. ŠALICA, keramika, 3,5 x 7,3 cm; GMKž 3741
382. ŠALICA, keramika, rekonstruirana, 5,2 x 10 cm; GMKž 3742
383. LONČIĆ trbušasti, keramika, rekonstruiran, 9 x 9,5 cm; GMKž 3743
384. ZDJELICA bikonična s ručkom, keramika, rekonstruirana, 5,5 x 13,5 cm; GMKž 3744

385. NOGA antropomorfne posude, keramika, 16 x 5,5 cm; GMKž 3745
 386. ZDJELICA bikonična s ručkom, keramika, rekonstruirana, 5 x 13 cm; GMKž 3746
 387. PRSLJEN bikonični, keramika, 2,5 x 3,5 cm; GMKž 3747
 388. OGNJIŠTE prijenosno, keramika, rekonstruirano, 35 x 39 cm; GNKž 3748

KUNOVEC BREG, antika, 1–2. st.

389. LAMPICA, keramika, ukrašena bradavicama, natpis FORTIS, 8,7 x 6,2 x 3 cm; grob A; MGKc 4328
 390. POKLOPAC, keramika, 6,3 x 19,7 cm; grob 1; MGKc 4329
 391. ZDJELA, keramika, 5,2 x 16,2 cm; grob 1; MGKc 4330
 392. ZDJELA, keramika, 6 x 18 cm; grob 1; MGKc 4331
 393. ČAŠA na konusnoj nožici, keramika, 10,3 x 8,5 cm; grob 1; MGKc 4332
 394. ČAŠA na konusnoj nožici, keramika, 9 x 8,5 cm; grob 1; MGKc 4333
 395. VRČ prizmatični s drškom, staklo, ukrašen metličastim ukrasom, ulomak, 4,3 x 4,8 cm; grob 1; MGKc 4334
 396. FIBULA, bronca, ulomak, 4,7 x 1,8 cm; grob 1; MGKc 4335
 397. VRČ s trakastom drškom, keramika, ukrašen rebrastim ukrasom, 23,5 x 14,5 cm; grob 2; MGKc 4336
 399. TANJUR, keramika, 3,9 x 18,5 cm; grob 2; MGKc 4338
 398. VRČ s trakastom drškom, keramika, ukrašen žljebljenim ukrasom, 14 x 7,8 cm; grob 2; MGKc 4337
 400. TANJUR, keramika, 3,7 x 18,5 cm; grob 2; MGKc 4339
 401. ČAŠA, keramika, 8,9 x 8,3 cm; grob 2; MGKc 4340
 402. ČAŠA, keramika, 8,8 x 7,6 cm; grob 2; MGKc 4341
 403. LAMPICA s drškom, keramika, ukrašena ukrasom u obliku lista, 8,5 x 5,5 x 2,5 cm; grob 2; MGKc 4342
 404. NOVČIĆ, bronca, Trajan (98–117.), Ø 2,7 cm; grob 2; MGKc 4343
 405. KLJUČ, željezo, 7,1 cm; grob 2; MGKc 4344
 406. VRČ s drškom, keramika, 30 x 18,5 cm; grob 5; MGKc 4345
 407. TANJUR, keramika, 2,9 x 16 cm; grob 5; MGKc 4346
 408. LONAC, keramika, 20,6 x 20,6 cm; grob 6; MGKc 4347
 409. POKLOPAC, keramika, oštećen, 11,5 x 30 cm; grob 6; MGKc 4348
 410. ZDJELA, keramika, ukrašena pečatnim ukrasom, rekonstruirana, 4,5 x 17 cm; grob 6; MGKc 4349
 411. ŠALICA, keramika, ukrašena pečatnim ukrasom, rekonstruirana, 9 x 9,2 cm; grob 6; MGKc 4350
 412. VRČ s trakastom drškom, keramika, ukrašen rebrastim ukrasom, 22,5 x 12,8 cm; grob 8; MGKc 4351
 413. ČAŠA, keramika, 8,2 x 8,4 cm; grob 8; MGKc 4352
 414. LAMPICA s drškom, keramika, 6,8 x 5,4 x 2,7 cm; grob 8; MGKc 4353
 415. LAMPICA s drškom, keramika, 5,3 x 4,5 x 2,1 cm; grob 8; MGKc 4354
 416. LAMPICA, keramika, oštećena, 9,8 x 6,5 x 2,8 cm; grob 8; MGKc 4355
 417. LAMPICA s drškom, keramika, 13,5 x 8 x 3,2 cm; grob 8; MGKc 4356
 418. VRČ s drškom, keramika, 21,5 x 15,5 cm; grob 9; MGKc 4357
 419. ČAŠA, keramika, ukrašena žljebljenjem, rekonstruirana, 14,2 x 9 cm; ogradni jarak; MGKc 4358
 420. FIBULA, bronca, ulomak, 6,3 x 3,2 cm; ogradni jarak; MGKc 4359
 421. NOVČIĆ, bronca, Marko Aurelije (161–180.), Ø 3,1 cm; ogradni jarak; MGKc 4360

LUDBREG, antika, 2–4. st.

422. TANJUR, keramika, 8,5 x 32 cm; terme; AMZ
 423. LONČIĆ, keramika, 11,5 x 10,3 cm; terme; AMZ
 424. FIBULA lukovičasta, bronca, 3 x 7 cm; S 34/78; AMZ
 425. NOVČIĆ, srebro, Lucila (147–183.), Ø 1,8 cm; ispod temelja bazena 2; AMZ

MALO KORENOVO, srednji neolit, korenovska kultura, 4500–4200. god. p.n.e.

426. ZDJELICA, keramika, ukrašena urezima, rekonstruirana, 7 x 13,5 cm; AZFFZ
 427. ZDJELA bikonična, keramika, ukrašena urezima, ulomak, 10 x 7,8 cm; AZFFZ
 428. POSUDA poluloptasta, keramika, ukrašena urezima, ulomak, 12 x 13 cm; AZFFZ
 429. POSUDA loptasta, keramika, ukrašena urezima, ulomak, 10,5 x 7 cm; AZFFZ
 430. POSUDA loptasta, keramika, ukrašena urezima, ulomak, 9 x 11 cm; AZFFZ
 431. FIGURA životinjska, keramika, 2,5 x 6 cm; AZFFZ
 432. PRSLJENAK bikonični, keramika, 5 x 7 cm; AZFFZ
 433. SJEKIRICA, kamen polirani, 5 x 8,5 cm; GMB 1431
 434. NOGA od kupe na nozi, keramika, ulomak, 7,5 x 8,5 cm; GMB 1646
 435. KLIN, kamen polirani, 4 x 10 cm; GMB 1973
 436. POSUDA bikonična, keramika, ulomak, 13 x 9 cm; GMB 2122
 437. POSUDICA, keramika, ukrašena urezima, rekonstruirana, 8 x 8 cm; GMB 2175
 438. POSUDA, keramika, ulomak, 7 x 8,5 cm; GMB 2241
 439. POSUDA bikonična, keramika, ukrašena urezima, ulomak, 10 x 7 cm; GMB 2249
 440. KUPA NA NOZI, keramika, ulomak, 15,5 x 14 cm; GMB 2260
 441. ŠILO, kost, 8 cm; GMB

MARTIJANEC–tumul »Gamulica«, starije željezno doba, grupa Martijanec–Kaptol, 7. st. p.n.e.

422. POSUDA, keramika, ukrašena četvrtastim bradavicama, rekonstruirana, 22,5 x 22 cm; grobna komora; AMZ 19688
 443. ZDJELA, keramika, rekonstruirana, 6,5 x 22 cm; grobna komora; AMZ 19689

MARTIN NA MURI, antika, 1–4. st.

444. LONAC, keramika, ukrašen vodoravnim linijama, 20,7 x 18 cm; S–2/1977; MMČk
 445. TANJUR, keramika, 5,5 x 31 cm; S–3/1977; MMČk
 446. VRČ trbušasti, keramika, 9 x 8 cm; S–4/1977; MMČk
 447. ZDJELA na prstenastoj nozi, terra sigillata, 5,4 x 21,2 cm; S–4/1977; MMČk
 448. TINTARNICA (?), keramika, 4,6 x 4,5 x 8,8 cm; S–4/1977; MMČk
 449. VRČ trbušasti s drškom, keramika, 10 x 9 cm; S–5/1977; MMČk
 450. VRČ, keramika, 7,8 x 5,8 cm; S–5/1977; MMČk
 451. ZDJELA tronožna (tripes), keramika, 8,7 x 20,4 cm; S–6/1977; MMČk
 452. KLJUČ–PRSTEN, željezo, 3 x 2 x 2 cm; S–8/1977; MMČk
 453. LAMPICA, keramika, na dnu ime majstora SEXTI, 8,7 x 5,5 x 2,8 cm; izvan sonde/1977; MMČk
 454. POKLOPAC konični, keramika, Ø 17 cm; S–7/1978; MMČk
 455. KLJUČ, željezo, 7 x 3 x 0,4 cm; S–9/1978; MMČk

456. KLJUČ, bronca, ukrašena urezima, 6,5 x 2,6 cm; S-10/1978; MMČk
 457. FIBULA, bronca pozlaćena, 3,2 cm; S-10/1978; MMČk
 458. KASICA piriformna, keramika, 8 x 11,7 cm; S-10/1978; MMČk
 459. FALERA, bronca perforirana, Ø 6 cm; S-1/1985; MMČk
 460. NOVČIĆ, srebro, Trajan (97-117.), Ø 18 cm; S-2/1985; MMČk
 461. NOVČIĆ, srebro, Septimije Sever (193-211.), Ø 1,7 cm; S-2/1985; MMČk
 462. NOVČIĆ, bronca, Antonin Pije (138-161.), Ø 3,0 cm; S-2/1985; MMČk
 463. VRČ loptasti s drškom, keramika, 30 x 20 cm; S-2/1985; MMČk

MEDVEDIČKA, rani srednji vijek, kraj 8. st.

464. MAČ dvosjekli, željezo, ukrašen tauširanjem i damasciranjem, oštećen, 84 x 4,2 cm; AMZ
 465. JEZIČAC, bronca pozlaćena, ukrašen rovašenjem, 0,3 x 10,5 cm; AMZ
 466. SJEKIRA bojna, željezo, oštećena, 15,5 cm; AMZ
 467. NOŽ, željezo, oštećen, 14,8 cm; AMZ

MEDVEDGRAD, srednji vijek 13-16. st.

468. PEČNJAK, keramika, 28 x 19 x 38,5 cm; RZH
 469. PEČNJAK, keramika, 31 x 16 x 35,5 cm
 470. PEČNJAK, keramika, 22,5 x 16 x 14,5 cm
 471. PEČNJAK, keramika, 13,2 x 7,4 x 20,4 cm
 472. PEČNJAK, keramika, 18 x 12,6 x 28 cm
 473. PEČNJAK, keramika, 15,5 x 15,5 x 19,5 cm
 474. PEČNJAK, keramika, 19,7 x 19,7 x 21 cm
 475. PEČNJAK, keramika, 20,4 x 20,4 x 24,2 cm
 476. PEČNJAK, keramika, 13,3 x 13,3 x 14,8 cm
 477. PEČNJAK, keramika, 17 x 17,8 x 9,2 cm

MIKLEUŠKA-gradina »Marić«, eneolit, vučedolska kultura, 2400-2100. god. p.n.e.; kasno brončano doba, 13-8. st. p.n.e.

478. POSUDA, keramika, ukrašena urezima i inkrustacijom, ulomak, 7,5 x 13,5 cm; MMK P-15
 479. POSUDA, keramika, ukrašena urezima i ubodima, ulomak, 9,5 x 13 cm; MMK P-17
 480. POSUDA, keramika, ukrašena urezima i ubodima, ulomak, 7,5 x 4,6 cm; MMK P-27
 481. POSUDA, keramika, ukrašena urezima, ulomak, 5,5 x 13 cm; MMK P-32
 482. POSUDA, keramika, ukrašena urezima, ulomak, 4 x 7,5 cm; MMK P-36
 483. POSUDA, keramika, ukrašena duborezom, ulomak, 5 x 7,5 cm; MMK P-42

484. KALUP za sjekire, keramika, ulomak, 5 x 15 cm; MMK P-10
 485. KUPA NA NOŽI, keramika, ulomak, 13 x 11,5 cm; MMK P-12
 486. ZDJELA, keramika, rekonstruirana, 14 x 25 cm; MMK P-20
 487. ZDJELICA, keramika, rekonstruirana, 4 x 8,5 cm; MMK P-49
 488. ZDJELICA s drškom, keramika, rekonstruirana, 8 x 14 cm; MMK P-67
 489. POKLOPAC s drškom, keramika, r=15 cm; MMK P-78
 490. IDOL, keramika, 7,5 cm; MMK P-96
 491. TANJUR, keramika, rekonstruiran, r=23 cm; MMK P-100
 492. ZDJELA, keramika, rekonstruirana, 11 x 24 cm; MMK P-101

MLINSKA VELIKA, eneolit, lasinjska kultura, 3200-2700. god. p.n.e.

493. VRČ, keramika, ukrašen urezima i ubodima, rekonstruiran, 13,5 x 15 cm; MMK P-6
 494. POSUDA s dvije drške, keramika, rekonstruirana, 9 x 12 cm; MMK P-7

MORAVČE-Draščica, srednje brončano doba, kultura grobnih humaka, 17-14/13. st. p.n.e.; antika, 2-4. st.

495. ŽARA s dvije drške, keramika, ukrašena plastičnim buklama, 28 x 31 cm; grob 7; MPS
 496. ZDJELA s dvije drške, keramika, 16 x 37 cm; grob 7; MPS
 497. VRČ s drškom, keramika, ukrašen reljefnim buklama, 15,3 x 18 cm; grob 7; MPS
 498. POSUDA, keramika, ukrašena plastičnim linijama, ulomak, 25,5 x 22 cm; grob 7; MPS

499. RALO, željezo, 28 x 16,5 cm; villa rustica-gospodarski dio/1981; MPS
 500. RALO, željezo, 23 x 14 cm; villa rustica-gospodarski dio/1981; MPS
 501. RALO, željezo, 21,5 x 11 cm; villa rustica-gospodarski dio/1981; MPS

NEDELIŠĆE-Gradišće, kasni srednji vijek, 13-15. st.

502. LONAC loptasti, keramika, 23 x 11 cm; S-1 (nastamba A)/1984; MMČk
 503. LONAC loptasti, keramika, 22 x 19 cm; S-1 (nastamba A)/1984; MMČk
 504. LONAC loptasti, keramika, 13,4 x 12,6 cm; S-1 (nastamba A)/1984; MMČk
 505. LONAC loptasti, keramika, 14,3 x 12 cm; S-1 (nastamba A)/1984; MMČk
 506. PEHARČIĆ bombasti, keramika, dno ukrašeno žigom, 8 x 5,2 cm; S-2 a/1984; MMČk
 507. PEHAR bombasti, keramika, 14 x 9,2 cm; S-2 a/1984; MMČk
 508. SVJETILJKA plitka, keramika, 3,2 x 11 x 6 cm; S-2/1984; MMČk
 509. DNO lonca, keramika, ukrašeno žigom lončara, Ø 5,2 cm; S-2 a/1984; MMČk
 510. RUČKA vrča, keramika, ukrašena urezima, 12 x 4,2 cm; S-2 a/1984; MMČk

NOVAČKA-Gradina, antika, 2/3. st.

511. TERRA SIGILLATA, keramika, ukrašena reljefima božanstava, rekonstruirana, CERIALES F, 17,2 x 28,2 cm; tumul C; MGKc 2654
 512. AMFORA, keramika, 27,6 x 20,2 cm; tumul C; MGKc 2655
 513. ČAŠA, keramika, 10,5 x 6,7 cm; tumul G; MGKc 2836
 514. ČAŠA-LONČIĆ, keramika, 10,5 x 6,7 cm; tumul G; MGKc 2836
 515. ČAŠA, keramika, ukrašena žljebljenjem, rekonstruirana, 7,7 x 4,6 cm; tumul G; MGKc 2837
 516. ČAŠA, keramika, ukrašena žljebljenjem, rekonstruirana, 8,5 x 5,8 cm; tumul G; MGKc 2838
 517. TANJUR, keramika, 4,5 x 18,2 cm; tumul G; MGKc 2839
 518. TANJUR, keramika, 4 x 17,9 cm; tumul G; MGKc 2840
 519. VRČ, keramika, rekonstruiran, 21,5 x 13,6 cm; tumul G; MGKc 2841
 520. VRČ, keramika, 26,1 x 12,2 cm; tumul G; MGKc 2842
 521. TERRA SIGILLATA, keramika, ukrašena biljnim reljefom, rekonstruirana, (CE)RIALES F, 9,5 x 18,9 cm; tumul G; MGKc 2843
 522. BOČICA, staklo, ulomak, 18 x 3 cm; tumul G; MGKc 2844
 523. BOČICA, staklo, 9,7 x 4,3 cm; tumul G; MGKc 2845

524. BROŠ, kamen i bronca, 3,7 x 2,1 cm; tumul G; MGKc 2846
 525. TANJUR, keramika, rekonstruirana, 4 x 22,7 cm; tumul G; MGKc 2847
 526. ŽARA, keramika, 41,5 x 31 cm; tumul G; MGKc 3025

OKEŠINEC-Sipčine, antika, 1-2. st.

527. AMFORA, keramika, ulomak, 15,5 x 18 cm; MMK A-2
 528. AMFORA, keramika, rekonstruirana, 13 x 20 cm; MMK A-3
 529. VRC, keramika, ulomak, 22 x 17 cm; MMK A-5
 530. ZDJELICA, keramika, ukrašena plastičnim i žigosanim motivima, rekonstruirana, 7 x 6 cm; MMK A-6
 531. ZDJELICA, keramika, ukrašena plastičnim zoomorfnim motivom, ulomak, 5,5 x 7 cm; MMK A-8
 532. POSUDICA, keramika, ukrašena plastičnim prikazom ljudske glave, obojena, ulomak, 2 x 9 cm; MMK A-11
 533. POSUDA s drškom, keramika, rekonstruirana, 10 x 8 cm; MMK A-14
 534. LONAC, keramika, rekonstruiran, 15 x 14 cm; MMK A-29

PLOVDIN-GRAD, srednji vijek, 15-16. st.

535. ZDJELA NA NOZI, keramika, na dnu žig lončara, rekonstruirana, 8 x 19 cm; MMK SV-1
 536. KUPA, keramika, ukrašena rebrastim ukasom, rekonstruirana, 9 x 8 cm; MMK SV-7
 537. POTKOVA, željezo, 2,5 cm; MMK SV-19
 538. SJEKIRICA, željezo, 10 x 4 cm; MMK SV-22

POPOVEC-Breg, rani srednji vijek, bjelobrdsko-karstička kultura, 12-13. st.

539. OGRIČICA, staklena pasta i kauri pužici, 7 zrna; grob 2; GMKž
 540. PRSTEN (S-karičica), srebro, Ø 2 cm; grob 2; GMKž

PUNIKVE, najstariji paleolit, Pebble-tool kultura, cca 500.000 god. p.n.e.; stariji paleolit

541. CHOPPER s oštricom, kremen, okresivan, 12,1 x 11,1 x 8,7 cm; GMV A 3743
 542. CHOPPER s oštricom, kremen, okresivan, 9,6 x 9,5 x 6,1 cm; GMV A 4290
 543. VALUTAK, opalo-kremen, dvostrano narovašen, okresivan, 10,4 x 7,4 x 6,3 cm; GMV A 4291
 544. VALUTAK, kremen, dvostrano narovašen, okresivan, 8,5 x 8,8 x 5,1 cm; GMV A 4669
 545. VALUTAK s rovašem, kvarcit, okresivan, 9,7 x 8,8 x 5,8 cm; GMV A 4670
 546. VALUTAK, kvarcit, dvostrano narovašen, okresivan, 6,9 x 6,7 x 4,9 cm; GMV A 4671
 547. VALUTAK, kvarcit, dvostrano narovašen, okresivan, 6,6 x 6,3 x 5,1 cm; GMV A 4672
 548. NAPRAVA dijagonalna, kvarcit, okresivana, 7,6 x 5,5 x 3,1 cm; GMV A 4673
 549. NOŽ, kremen, okresivan, 6,8 x 5,4 x 2 cm; clactonien, 500.000-250.000 g. pr.n.e.; GMV A 4676
 550. JEZGRA (oblik kornjače), kremen, okresivana, 11,4 x 8,2 x 7,2 cm; levalloisien, 250.000-100.000 g. pr.n.e.; GMV A 3747
 551. KLIN ručni, kremen patinirani, okresivan, 16,9 x 8,5 x 3,6 cm; acheuleen, 250.000-100.000 g. pr.n.e.; GMV A 3736
 552. SILJAK ručni, kremen, okresivan, 10,2 x 7,1 x 2,4 cm; GMV A 3742
 553. KLIN ručni, kremen, okresivan, 10,6 x 7,3 x 3,6 cm; GMV A 3744

554. KLIN ručni, kremen patinirani, okresivan, 10,6 x 5,5 x 3,3 cm; GMV A 3745
 555. CJEPAC, kremen, okresivan, 8,1 x 7 x 4,6 cm; GMV A 3751
 556. CJEPAC, kremen, okresivan, 7 x 5,1 x 4,1 cm; GMV A 3753
 557. KLIN ručni, kremen, okresivan, 10,4 x 6,7 x 2,8 cm; GMV A 4643
 558. KLIN ručni, kremen, okresivan, 10,8 x 6,6 x 2,8 cm; GMV A 4644

SIGETEC-Loke (Kroglice), starije željezno doba, grupa Martijanec-Kaptol, 7-6. st. p.n.e.; srednji vijek, 13-15. st.

559. POSUDICA, keramika, ukrašena kaneliranjem, 4,3 x 6,4 cm; blok I B-jama 3/1980; GMV A 5285
 560. ZDJELICA, keramika, ukrašena žljebljenim trokutima, rekonstruirana, 6,9 x 13,5 cm; blok I B-jama 3/1980; GMV A 5286
 561. UTEG piramidalni, keramika, ukrašen, 10,4 x 7,3 cm; blok I B-jama 3/1980; GMV A 5290
 562. ZDJELICA, keramika, ukrašena žljebljenim linijama, rekonstruirana, 7,1 x 16,7 cm; I-jama 3/1983; GMV A 5304
 563. ZDJELA bikonična, keramika, rekonstruirana; blok II-jama 1/1979; GMV A 5325
 564. POKLOPAC, keramika, rekonstruiran, 4 x 7,5 cm; blok IV-jama 3/1980; GMV A 5326
 565. POKLOPAC, keramika, ukrašen stiliziranim pticama, rekonstruiran; blok I-jama 3/1983; GMV A 5327
 566. POSUDA, keramika, ukrašena kaneliranjem, ulomak, 6,7 x 7,7 cm; blok I-jama 1/1983; GMV A 5328
 567. ZDJELA, keramika, dno ukrašeno žigosanim ornamentom, ulomak, 10 x 6,4 cm; blok I B-jama 3/1980; GMV A 5329
 568. GLADILICA (?), keramika, 2,5 x 7 cm; blok II-jama 3/1980; GMV A 5330
 569. POKLOPAC, keramika, rekonstruiran, Ø 24 cm; blok I B-jama 3/1983; GMV A 5331
 570. UTEG piramidalni, keramika, 8 x 5,4 cm; blok IV-jama 1/1980; GMV A 5332
 571. UTEG piramidalni, keramika, 20,6 x 15,3 cm; blok II B-zemunica/1980; GMV A 5333
 572. UTEG diskoliki, keramika, 1 x 6,6 cm; zemunica/1981; GMV A 5334
 573. PRŠLJEN, keramika, ukrašen urezanim ornamentom, 2,5 x 4,6 cm; blok IV-jama 4/1980; GMV A 5335
 574. PRŠLJEN, keramika, ukrašen udubljenjima, 3,1 x 4,4 cm; blok I B-jama 3/1980; GMV A 5336
 575. POKLOPAC konični s drškom, keramika, rekonstruiran, 6,8 x 15,5 cm; zemunica/1981; GMV A 5337
 576. AMFORICA, keramika, rekonstruirana, 5,8 x 5,1 cm; zemunica/1981; GMV A 5338
 577. ZDJELA, keramika, ukrašena žigosanim ornamentom, rekonstruirana; blok II-jama 2/1979; GMV A 5339
 578. POSUDA, keramika, ukrašena rebrima i žljebljenjem, ulomak, 12,6 x 26,4 cm; zemunica/1981; GMV A 5340
 579. ZDJELICA grafitirana, keramika, ukrašena udubljenjima i upoliranim linijama, ulomak, 5,6 x 11,3 cm; blok II-jama 2/1979; GMV A 5341
 580. BRUS, kamen, ulomak, 7,1 x 2,9 x 2,1 cm; blok I B-jama 1/1980; GMV A 5342
 581. ZRNO ogrlice, keramika, ukrašeno, 1,3 x 2,3 cm; blok II-jama 2/1979; GMV A 5343
 582. POSUDA, keramika, ukrašena žljebljenjem i žigosanjem, ulomak, 7,4 x 9,1 cm; blok I B-jama 1/1980; GMV A 5344

583. ZDJELA, keramika, ukrašena žigosanjem pomoću češlja, ulomak, 5,2 x 12,7 cm; zemunica/1981; GMV A 5345
584. POSUDA grafitirana, keramika, ukrašena žigosanim ubodima, ulomak, 6,9 x 5,6 cm; zemunica/1981; GMV A 5346
585. ZDJELICA grafitirana, keramika, ukrašena nepravilnim upoliranim linijama, ulomak, 6,1 x 8,3 cm; zemunica/1981; GMV A 5347
586. ZDJELICA grafitirana, keramika, ukrašena žigosanim ornamentom, ulomak, 4,7 x 4,4 cm; zemunica/1981; GMV A 5348
587. DRŠKA poklopca (?) u obliku ptice, keramika, 3,5 x 3,6 x 1,4 cm; zemunica/1981; GMV A 5349
588. APLIKACIJA s posude grafitirana (glavica životinjska), keramika, 2,6 x 1,4 x 1,4 cm; zemunica/1981; GMV A 5350
589. APLIKACIJA s posude grafitirana (glavica životinjska), keramika, 2,2 x 1,5 x 1,5 cm; zemunica/1981; GMV A 5351
590. LONAC, keramika, ukrašen valovnicom i zarezima, ulomak, 7,6 x 7,8 cm; površinski nalaz; GMV A
591. LONAC, keramika, ukrašen valovnicom, ulomak, 7,9 x 5,8 cm; blok II-jama 1/1982; GMV A 5353
592. LONAC, keramika, ukrašen valovnicom, ulomak, 8,9 x 13,9 cm; blok III-uništeni objekt/1980; GMV A 5354
593. LONAC, keramika, ukrašen linijama i zarezima, ulomak, 9,3 x 13,5 cm; blok II-jama 1/1982; GMV A 5356
594. LONAC, keramika, ukrašen valovnicom, ulomak, 5,2 x 11,4 cm; blok VII-objekt 1/1979; GMV A 5357
595. LONAC, keramika, ukrašen zarezima, ulomak, 4,7 x 6,6 cm; blok II-jama 2/1982; GMV A 5358
596. LONAC, keramika, dno sa zvjezdolikim znakom, ulomak, 10 x 11,1 cm; blok I-jama 1/1981; GMV A 5359
597. LONAC, keramika, dno sa znakom križa, ulomak, 8,7 x 6,7 cm; blok II-jama 2/1982; GMV A 5360
598. LONAC, keramika, ukrašen žigosanjem, ulomak, 5,4 x 5,8 cm; blok II-jama 1/1982; GMV A 5361
599. STRELICA, željezo, 4,3 x 1,7 cm; blok II-jama 1/1982; GMV A 5362

SIROVA KATALENA-Lipik, kasno brončano doba, virovitička grupa, 13. st. p.n.e.

600. ŽARA trbušasta s dvije drške, keramika, ukrašena buklama, rekonstruirana, 24 x 35 cm; grob 11; AMZ 18952
601. LONAC, keramika, ukrašen plastičnim girlandama, rekonstruiran, 16,5 x 25 cm; grob 11; AMZ 18953
602. POSUDICA, keramika, ukrašena plastičnim ornamentom, rekonstruirana, 11 x 14 cm; grob 11; AMZ 18954

SOKOLOVAC, srednji vijek, 16. st.

603. PEĆNJAK, keramika, ukrašen reljefnim vegetabilnim motivom, ulomak, 17,5 x 14,5 cm; MMK SV-81
604. PEĆNJAK, keramika, ukrašen figuralnim reljefom, ulomak, 16 x 8,5 cm; MMK SV-94
605. ČASA, keramika, ukrašena reljefnim medaljonima, ulomak, 13 x 9 cm; MMK SV-104

STARIGRAD – Sv. Mirko (Emericus), srednji vijek, 14. st.

606. PRSTEN, pečatnjak, bronca, ukrašen urezivanjem, 2,3 x 2,2 cm; grob 66/1982; MGKc 4321
607. NOVČIĆ, srebro, ban Mikas Mihaljević (1325–1343.), Ø 1,1 cm; grob 77/1982; MGKc 4322
608. NOVČIĆ, srebro, kralj Ludovik (1342–1380.), Ø 1,4 cm; grob 77/1982; MGKc 4323

609. NOVČIĆ, srebro, oštećen, Ø 1,4 cm; grob 77/1982; MGKc 4324
610. NOVČIĆ, srebro, oštećen, Ø 1,5 cm; grob 77/1982; MGKc 4325
611. NOVČIĆ, srebro, oštećen, Ø 1,4 cm; grob 77/1982; MGKc 4326
612. NOVČIĆ, srebro, oštećen, Ø 1,4 cm; grob 77/1982; MGKc 4327
613. NOVČIĆ, srebro, oštećen, Ø 1,4 cm; grob 77/1982; MGKc 4328

STARIGRAD-Ukleti breg (Kamengrad), srednji vijek, 13–15. st.

614. BRUS, kamen poliran, 12,2 x 1,8 cm; sjeveroistočni dio podzida/1982; MGKc 4202
615. POTKOVA, željezo, 11,9 x 10,5 cm; sjeveroistočni dio podzida/1982; MGKc 4204
616. POTKOVA, željezo, ulomak, 13,6 cm; sjeveroistočni dio podzida/1982; MGKc 4205
617. SRP, željezo, 35,9 cm; sjeveroistočni dio podzida/1982; MGKc 4206
618. NOŽ jednosječni, željezo, 17,5 x 3,9 cm; sredina istočnog dijela podzida/1982; MGKc 4208
619. ŠKARE, željezo, ulomak, 6 cm; sjeveroistočni dio podzida/1982; MGKc 4211
620. OSTRUGA, željezo, oštećena, 11 x 6,6 cm; sjeveroistočni dio podzida/1982; MGKc 4212
621. KOPČA s trnom, željezo, 5,1 x 4,5 cm; sjeveroistočni dio podzida/1982; MGKc 4214
622. ČEKIĆ zlatarski (?), željezo, 13,8 cm; sredina istočnog dijela podzida/1982; MGKc 4217
623. STRELICA samostrela, željezo, 8,5 x 1,4 cm; sredina istočnog dijela podzida/1982; MGKc 4319
624. NOŽIĆ, željezo, 13,2 x 1,1 cm; sredina istočnog dijela podzida/1982; MGKc 4320

SV. PETAR LUDBREŠKI-Staro groblje, starije željezno doba, grupa Martijanec-Klein Glein, 7–6. st. p.n.e.

625. ŽRVANJ, pješčenjak, 26 x 19,5 x 6 cm; S I; AMZ 19035
626. POSUDA bikonična s dvije drške, keramika, ukrašena kanelurama, rekonstruirana, 7 x 12 cm; S I/jama 4; AMZ 19083
627. ZDJELA bikonična s drškom, keramika, ukrašena kanelurama, rekonstruirana, 9 x 25 cm; S IV/jama 21; AMZ 19522
628. ŠALICA trbušasta, keramika, ukrašena plastičnim rebrima, rekonstruirana, 14,5 x 17 cm; S V/jama 14; AMZ 19590
629. JEZGRE (KLINOVI) dvodijelnih kalupa, keramika, jama A/1977; GMV A 4717–4724
630. KALUP za lijevanje šupljih sjekira s ušicom, keramika, oštećen, 16,2 x 8,2 x 3,7 cm; A/1977; GMV A 4726
631. KALUP dvodijelni za lijevanje šupljih sjekira s ušicom, keramika, oštećen, 17 x 8 x 5 cm; jama A/1977; GMV A 4726 a, b
632. POKLOPAC jednodijelnog kalupa, keramika, 12 x 6,5 x 5 cm; jama A/1977; GMV A 4727
633. POKLOPAC jednodijelnog kalupa, keramika, oštećen, 12 x 6,5 x 3 cm; jama A/1977; GMV A 4728
634. KALUP dvodijelni za lijevanje šupljih sjekira s dvije ušice i poluizradevina u obliku riblje kosti, pješčenjak, 20,5 x 9,5 x 4,5 cm; jama A/1977; GMV A 4729 a, b
635. KALUP dvodijelni za lijevanje dljeteta, noževa i strelica, pješčenjak, 13,8 x 6 x 3 cm; jama A/1977; GMV A 4730 a, b
636. KALUP dvodijelni za lijevanje kopalja, pješčenjak, 10,6 x 6 x 2,5 cm; jama A/1977; GMV A 4731 a, b

637. KALUP dvodijelni za lijevanje noževa, šila i poluizrađevina, pješčenjak, oštećen, 18,5 x 6 x 2,5 cm; jama A/1977; GMV A 4732 a, b
638. KALUP za lijevanje šupljih sjekira s ušicom, pješčenjak, oštećen, 14,5 x 7,7 x 2,7 cm; jama A/1977; GMV A 4733
639. KALUP za lijevanje šupljih sjekira s ušicom i nakita (?), pješčenjak, oštećen, 15 x 8 x 3,5 cm; jama A/1977; GMV A 4734
640. KALUP za lijevanje batova, pješčenjak, 11 x 7,5 x 3,3 cm; jama A/1977; GMV A 4735
641. KALUP za lijevanje kopanja, pješčenjak, oštećen, 7,5 x 3,8 x 2,3 cm; jama A/1977; GMV A 4736
642. KALUP za jednokratnu upotrebu, keramika, ulomci, 6,6 x 2,2 i 4,8 x 2,9 cm; jama A/1977; GMV A 4740 a, b
643. KALUP za jednokratnu upotrebu, keramika, ulomci, Ø 10 i Ø 2,5 cm; jama A/1977; GMV A 4741
644. KALUP za jednokratnu upotrebu, keramika, ulomak, 3,7 x 4,9 x 2,9 cm; jama A/1977; GMV A 4742
645. KALUP za jednokratnu upotrebu, keramika, ulomak, 5,4 x 3,6 x 4 cm; jama A/1977; GMV A 4743
646. KALUP za jednokratnu upotrebu, keramika, ulomak, 2,4 x 2,5 cm; jama A/1977; GMV A 4744
647. KALUP za lijevanje privjesaka tračko-kimerijskog tipa, keramika, ulomak, 4 x 2,4 cm; jama A/1977; GMV A 4745
648. KALUP za lijevanje privjesaka tračko-kimerijskog tipa, keramika, 4,6 x 2,7 cm; jama A/1977; GMV A 4746
649. KALUP za lijevanje privjesaka tračko-kimerijskog tipa, keramika, 5 x 2,5 cm; jama A/1977; GMV A 4747
650. KALUP za lijevanje privjesaka tračko-kimerijskog tipa, keramika, neiskorišten, 4,9 x 3,5 cm; jama A/1977; GMV A 4748
651. CIJEV (dio mijeha), keramika, ulomak, 13,5 x 9 cm; jama A/1977; GMV A 4749
652. ALATKA, kost, 6,6 x 3,8 cm; jama J/1977; GMV A 4760
653. ŠILJAK, kost, 14,4 x 2,4 cm; jama J/1977; GMV A 4761
654. ŠILJAK, kost, 6,8 x 2,3 cm; jama J/1977; GMV A 4762
655. GLADILICA, kost, 7,3 x 2,6 cm; jama J/1977; GMV A 4763
656. ŠILJAK, kost, 7,3 x 2,4 cm; jama J/1977; GMV A 4764
657. ŠILJAK, kost, 8,5 x 2,6 cm; J/1977; GMV A 4765
658. ALATKA, kost, 5,2 x 2,7 cm; jama J/1977; GMV A 4766
659. ROG, obrađen urezivanjem, 12 x 2,4 cm; jama J/1977; GMV A 4767
660. ZDJELA bikonična, keramika, ukrašena kaneliranjem, rekonstruirana, 14 x 25,5 cm; jama B/1977; GMV A 4768
661. POSUDA, keramika, rekonstruirana, 20 x 48 cm; jama J/1977; GMV A 4770
662. PRŠLJENCI I ZRNA OGRLICA bikonični i loptasti, keramika, neki ukrašeni; GMV A 4780–4788, 4918–4922, 5238–5242
663. PEKVA, keramika, rekonstruirana, 24 x 36 cm; jama E/1978; GMV A 4909
664. ZDJELA, keramika, rekonstruirana, 12 x 28 cm; jama G/1978; GMV A 4910
665. ZDJELICA s ručkom, keramika, 11,5 x 18 cm; jama G/1978; GMV A 4912
666. ZDJELICA s ručkom, keramika, 10,5 cm; jama G/1978; GMV A 4913
667. ZDJELA, keramika, rekonstruirana, 9,2 x 25,6 cm; jama G/1978; GMV A 4923
668. ZDJELA, keramika, rekonstruirana, 6,8 x 15 cm; jama G/1978; GMV A 4924
669. ZDJELA, keramika, ukrašena kaneliranjem, rekonstruirana, 6,3 x 19,5 cm; jama G/1978; GMV A 4925
670. ZDJELA, keramika, ukrašena kaneliranjem, rekonstruirana, 7,2 x 19 cm; jama G/1978; GMV A 4926

671. LONAC, keramika, ukrašen plastičnom trakom, rekonstruiran, 25 x 22 cm; jama E/1978; GMV A 4927
672. ALATKA, zub vepa, 9,9 x 2,4 x 2,7 cm; jama B/1977; GMV A 5237
673. BRUS, kamen, 14,1 x 3,8 x 3,1 cm; jama F/1978; GMV A 5246
674. USADNIK za alatke, rog jelena, rezan i bušen, 20,4 x 6,3 x 5 cm; jama G/1978; GMV A 5250
675. SJEKIRA s rupom, kamen polirani, ulomak, 3,8 x 3,6 x 4,3 cm; jama B/1977; GMV A 5251
676. BRUS, kamen, ulomak, 9,1 x 3,2 x 2,8 cm; jama B/1977; GMV A 5252
677. USADNIK za alatke, rog jelena, rezan i bušen, 13,3 x 8,3 x 3,9 cm; jama D/1978; GMV A 5271
678. USADNIK za alatke, rog jelena, rezan i bušen, ulomak, 12,6 x 5,7 x 4,6 cm; jama G/1978; GMV A 5272

TOMAŠICA – Ravnice, srednji neolit, korenovska kultura, 4500–4200. god. p.n.e.

679. POSUDA s dvije drške, keramika, ulomak, 11 x 16 cm; MMK P-105
680. POSUDA s ušicom, keramika, ukrašena urezima, ulomak, 5,5 x 6,5 cm; MMK P-108
681. POSUDA s ušicom, keramika, ulomak, 12 x 16 cm; MMK P-110
682. POSUDA s drškom, keramika, ulomak, 10 x 13,5 cm; MMK P-119
683. KUPA NA NOZI, keramika, rekonstruirana, 8 x 23 cm; MMK P-124
684. ŽRTVENIK, keramika, ukrašen urezima, ulomak, 3 x 5,5 cm; MMK P-136

TRNOVČAK, antika, 1–2. st.

685. ŽARA lopatasta, staklo, 16 x 18,5 cm; grobni humak 8/1979; MMČk
686. ZDJELICA, terra sigillata, ukrašena aplikacijama, 2,8 x 10 cm; grobni humak 8/1979; MMČk
687. PRIVJESAK triangularni, zlato i akvamarin, ukrašen granuliranjem, 2,5 x 2,2 cm; grobni humak 8/1979; MMČk
688. ZDJELA tronožna (tripes), keramika, 9,3 x 18 cm; grobni humak 8/1979; MMČk
689. LONAC trbušasti, keramika, 38 x 28 cm; grobni humak 8/1979; MMČk
690. ZDJELA bikonična, keramika, ukrašena linijama, 11,5 x 20 cm; grobni humak 8/1979; MMČk
691. FIBULA koljenasta, bronca, 2,6 x 1,4 cm; grobni humak 8/1979; MMČk

VARAŽDIN – brvnara, kasni srednji vijek, 15–16. st.

692. BUZDOVAN–šestoper, željezo, 17,7 x 6,7 cm; GMV A 4347
693. CJEDILO, željezo, 17,2 x 12,3 cm; GMV A 4361
694. SRP, željezo, 20,3 x 1,8 cm; GMV A 4362
695. NOŽ, željezo, 15,9 x 1,8 cm; GMV A 4367
696. BRAVA (štitnik za ključ), željezo, ulomak, 3 x 6,4 cm; GMV A 4371
697. LOKOT, željezo, 5,9 x 7,4 cm; GMV A 4374
698. NOGA posudice, bezbojno staklo, ulomak, 3,4 x 7,8 cm; GMV A 4387
699. NOVA čaše, bezbojno staklo, ulomak, 3,9 x 6,7 cm; GMV A 4388

700. BOČICA, bezbojno staklo, ukrašena plastičnim vijencima od plavog stakla, ulomak, 7,2 x 3,7 cm; GMV A 4393
 701. NOGA čaše, bezbojno staklo, ulomak, 6,3 x 7,1 cm; GMV A 4394
 702. BOČICA, bezbojno staklo, ukrašena plastičnim vijencima od plavog stakla, ulomak, 7,5 x 3,4 cm; GMV A 4398
 703. BOČICA, bezbojno staklo, ukrašena plastičnim vijencem od plavog stakla, ulomak, 6,8 x 3,4 cm; GMV A 4402
 704. PECNJAK, keramika, neocakljen, ukrašen likom ratnika, ulomak, 11,3 x 10,6 x 8,4 cm; GMV A 4404
 705. PECNJAK, keramika, neocakljen, ukrašen prikazom anđela, ulomak, 18,7 x 12,4 x 5,8 cm; GMV A 4405

VARAŽDINSKE TOPLICE, antika, 1–3. st.

706. TANJUR, terra sigillata, 5,2 x 21,5 cm; S B/1954; AMZ 10099
 707. ZDJELA, keramika, 11 x 29 cm; S B/1954; AMZ 10130
 708. ULJANICA, keramika, ulomak, 9,6 x 6,7 cm; stambeni dio naselja–prostor H; AMZ 10756
 709. FIBULA koljenasta, bronca, ukrašena tauširanjem, 1,9 x 3 cm; stambeni dio naselja–prostor H; AMZ 10763
 710. PLOČA reljefna, mramor, ukrašena glavom nimfe, ulomak, 14,5 x 15,5 cm; AMZ
 711. PLOČA reljefna, mramor, ukrašena glavom nimfe, ulomak, 17 x 14,5 cm; AMZ
 712. PLOČA reljefna, mramor, ukrašena likom nimfe, ulomak, 22 x 17 cm; AMZ
 713. KONZOLA, kamen, 21 x 18 x 14 cm; AMZ
 714. ZDJELA facetirana, keramika, 11 x 23 cm; blok I/1954; AMZ
 715. MJEŠAONIK, keramika, 11,5 x 36 cm; blok I/1954; AMZ
 716. PLOČA reljefna, mramor, ukrašena likom nimfe, ulomak, 15,5 x 21,5 cm; AMZ
 717. OKOVI pojasni u obliku slova (TEOFILAE) I KOPČA pojasna, bronca; južni dio bazilike; AMZ

VINDIJA, srednji paleolit; mlađi paleolit; najmlađi paleolit; rano brončano doba; kasno brončano doba; starije željezno doba; anti-

- ka; rani srednji vijek
 718. STRUGALO, kamen, okresivano i retuširano, 4,6 x 3,4 x 1,6 cm; mousterien, 100.000–53.000. god. p.n.e.; GMV A 811
 719. STRUGALO šiljasto, kamen crni, okresivano i retuširano, 5,7 x 3,2 x 1,8 cm; sloj VII/stražnji dio spilje; GMV A 817
 720. STRUGALO, kremen, okresivano i retuširano, 6 x 3,8 x 1 cm; GMV A 818
 721. ŠILJAK ručni, kremen, okresivan i retuširan, 5,2 x 4,2 x 1,2 cm; sloj V/stražnji dio spilje; GMV A 836
 722. KLIN ručni, opal, okresivan i retuširan, 8,2 x 4,5 x 2,2 cm; sloj VI/stražnji dio spilje; GMV A 841
 723. ŠILJAK, škrljac, okresivan i retuširan, 6,5 x 4,8 x 1,2 cm; sloj VII/stražnji dio spilje; GMV A 854
 724. KLIN ručni, opal, okresivan i retuširan, 8 x 5,6 x 3,1 cm; sloj VI-/stražnji dio spilje; GMV A 857
 725. ŠILJAK, opal, okresivan i retuširan, 6,5 x 3,3 x 1,8 cm; sloj VII-/stražnji dio spilje; GMV A 875
 726. KALENDAR lunarni (?), kost, odbijan i urezivan, 10,9 x 2,6 x 1,9 cm; aurignacien, 53.000–31.000. god. p.n.e. i sloj III/predspiljski prostor; GMV A 646
 727. ŠILJAK, kost, odbijan i brušen, 10,1 x 2 x 1,2 cm; sloj III/predspiljski prostor; GMV A 647
 728. ŠILJAK–DLIJETO, kost, odbijan i brušen, 10,8 x 3,3 x 2,7 cm; sloj III/predspiljski prostor; GMV A 648

729. ŠILJAK, jaspis smeđi, okresivan i retuširan, 5,6 x 3,3 x 1,1 cm; sloj IV/predspiljski prostor; GMV A 810
 730. NOŽ dvostrani, jaspis crveni, okresivan i retuširan, 5,3 x 3 x 0,8 cm; sloj IV/prednji dio spilje; GMV A 832
 731. ŠILJAK, kost, odbijan i brušen, 10,9 x 1,6 x 1 cm; GMV A 3699
 732. ŠILJAK, Kost, odbijan i brušen, 11 x 1 cm; završni gravetien, 13.000–11.000. g. pr.n.e.; sloj III; GMV A 615
 733. NOŽ jednostrani, kremeno–glineni kamen, okresivan, 6,5 x 2,8 x 1,5 cm; sloj III; GMV A 809
 734. NOŽ dvostrani, kamen, okresivan i retuširan, 4,9 x 3 x 0,7 cm; sloj III; GMV A 813
 735. NOŽ dvostrani, kamen, okresivan i retuširan, 4,9 x 2 x 1,1 cm; sloj III; GMV A 879
 736. ŠILJAK za strijelu, kost, odbijan, 5,2 x 1,1 cm; GMV A 612
 737. ŠILJAK za strijelu, kost, odbijan, 4,4 x 1 x 1 cm; mousterien–magdalenien, 100.000–11.000. god. p.n.e.; GMV A 616
 738. ŠILJAK, kost, odbijan, 5,1 x 1,6 x 0,9 cm; GMV A 620
 739. ŠILJAK za harpun (?), kost, odbijan, 7,9 x 1,5 x 1,6 cm; GMV A 623
 740. ŠILJAK za strijelu, kost, odbijan, 5,2 x 1,5 x 1,6 cm; GMV A 624
 741. ŠILJAK, kost, odbijan i brušen, 8,1 x 0,8 cm; epigravettien, 11.000–10.000. g. pr.n.e.; sloj II; GMV A 510
 742. ŠILJAK, kost, odbijan, brušen i rezan, 11,9 x 0,9 cm; sloj II; GMV A 614
 743. ŠILJAK, kost, odbijan i brušen, 5,8 x 0,9 cm; sloj II; GMV A 618
 744. ŠILJAK, kost, odbijan i brušen, 6,9 x 0,9 cm; sloj II; GMV A 686
 745. ŠILJAK, kost, odbijan i brušen, 6,9 x 1,1 cm; sloj II; GMV A 688
 746. VRČIĆ, keramika, ukrašen utiskivanjem uzice ili kotačića, 10,4 x 8,3 cm; licenska keramika, 18–17. st. p.n.e.; grobnica; GMV A 367
 747. VRČIĆ, keramika, ukrašen utiskivanjem uzice ili kotačića, 9,2 x 8,8 cm; grobnica; GMV A 368
 748. SILO dvostrano, kost, odbijano i polirano, 8 x 0,9 cm; grobnica; GMV A 395
 749. ZDJELA, keramika, ukrašena utiskivanjem uzice ili kotačića, ulomak, 4,1 x 4,6 cm; grobnica; GMV A 429
 750. STRUGALO, andezitni pršlinac, okresivano, 3,1 x 3,5 x 1 cm; grobnica; GMV A 511
 751. STRUGALO, andezitni pršlinac, okresivano, 4,8 x 3 x 1,4 cm; grobnica; GMV A 515
 752. NAKIT, školjka probušena, 4,7 x 4,7 cm; grobnica; GMV A 1766
 753. ZRNO ogrlice, rožina, odbijano, polirano i bušeno, 0,7 x 1,5 cm; grobnica; GMV A 1905
 754. ZDJELA, keramika, ukrašena utiskivanjem uzice ili kotačića, ulomak, 3,5 x 3,3 cm; grobnica; GMV A 1940
 755. BODEŽ, bronca, 29 x 39 cm; kultura polja sa žarama (faza I), 14–13. st. p.n.e.; GMV A 3604
 756. STRELICA trobridna, bijela bronca, 2,8 x 0,6 cm; skitski horizont, 6. st. pr.n.e.; GMV A 537
 757. STRELICA trobridna, bijela bronca, 2,7 x 0,7 cm; GMV A 538
 758. STRELICA trobridna, bijela bronca, 2,7 x 0,7 cm; GMV A 539
 759. STRELICA trobridna, bijela bronca, 3,3 x 0,6 cm; GMV A 3120
 760. STRELICA trobridna, bijela bronca, 3 x 0,7 cm; GMV A 3462
 761. PRSTEN, bronca, ukrašen graviranim likom lava, 2 x 1 cm; 1–2 st.; GMV A 5323
 762. KOCKICA za igru (tesera), kost, polirana i gravirana, 1,2 x 1,2 x 1,2 cm; GMV A 5324

763. STRELICA tipa lastavičjeg repa, željezo, 10,2 × 4,5 cm; sloj II/u-laz spilje; 8. st.; GMV A 3606

ZAGREB–Držićeva ulica, antika, 1–2. st.

764. VRČ kuglasti, keramika, ulomak, 8 × 14,5 cm; grob 5; AMZ 8919

765. ZDJELA, keramika, 15,5 × 31 cm; grob 5; AMZ 8920

766. ŽARA u obliku kuće, keramika, 19,5 × 27,5 cm; grob 5; AMZ 8921

767. VRČ trbušasti, keramika, 22 % 31 cm; grob 5; AMZ 8922

768. KUPA na šupljoj nozi, keramika, 9,7 × 10,5 cm; grob 5; AMZ 8923

769. ULJANICA (CRESCES), keramika, 7,6 × 11,3 cm; grob 5; AMZ 8924

770. FIBULA, bronca, 1,4 × 2,8 cm; grob 5; AMZ 8925

771. FIBULA, bronca, 1,8 × 3,1 cm; grob 5; AMZ 8926

772. FIBULA, bronca, 2,1 × 3,6 cm; grob 5; AMZ 8927

773. NOVČIC, bronca, Domicijan (81–96.); grob 5; AMZ

ŽDRALOVI–Dolina, eneolit, lasinjska kultura, 3200–2700. god. p.n.e.

774. SJEKIRA, kamen, polirani, ulomak, 8,5 × 6 cm; GMB 23 a

775. POSUDA, keramika, ukrašena urezima, ulomak, 12,5 × 12 cm; GMB

776. ZDJELA bikonična, keramika, ukrašena urezima, ulomak, 11 × 10 cm; GMB 24 b

777. ZDJELA bikonična, keramika, ulomak, 6 × 10 cm; GMB

778. POSUDA, keramika, ulomak, 9 × 18,5 cm; GMB

779. BOČICA, keramika, ukrašena urezima, 6,5 × 3,5 cm; GMB

AUTORI TEKSTOVA (TEXTAUTOREN)

GEOGRAFSKI UVOD:	Dr. Dragutin Feletar , Geografski odjel Prirodoslovno-matematičkog fakulteta u Zagrebu, Marulićev trg 19, 41000 Zagreb
ÜBERSETZUNG: TRANSLATED BY D. B. – L.	Oka Ričko , Muzej grada Koprivnice Barbara Smith-Demo , Zagreb Dubravka Balen-Letunić , Arheološki muzej, Zrinjevac 19, 41000 Zagreb
A. B.	Ana Bobovac , Muzej Moslavine, Trg N. Božića Juga 13, 41320 Kutina
Ž. D.	Željko Demo , Arheološki muzej, Zrinjevac 19, 41000 Zagreb
B. G.	Božidar Gerić , Gradski muzej, Trg jedinstva 1, 43000 Bjelovar
Z. G.	Zoran Gregl , Arheološki muzej, Zrinjevac 19, 41000 Zagreb
Z. H.	Zoran Homen , Gradski muzej, Šenoina 2, 43260 Križevci
D. I.	Dragica Iveković , Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture, Mesnička 49, 41000 Zagreb
G. J.	Goran Jakovljević , Gradski muzej, Trg jedinstva 1, 43000 Bjelovar
N. M.–P.	Dr. Nives Majnarić-Pandžić , Arheološki zavod Filozofskog fakulteta u Zagrebu, D. Salaja 3, 41000 Zagreb
Z. M.	Zorko Marković , Muzej grada Koprivnice, Trg L. Brozovića 1, 43300 Koprivnica
D. M.	Drago Miletić , Restauratorski zavod Hrvatske, N. Grškovića 23, 41000 Zagreb
D. N.–E.	Dorica Nemeth-Ehrlich , Arheološki muzej, Zrinjevac 19, 41000 Zagreb
I. P.	Mr. Ivančica Pavišić , Centar za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu – Odjel za arheologiju, Krčka 1, 41000 Zagreb
K. S.	Kate Simoni , Arheološki muzej, Zrinjevac 19, 41000 Zagreb
V. S.	Vladimir Sokol , Muzej Prigorja, Trg M. Badela 4, 41260 Sesvete
I. Š.	Ivan Šarić , Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture, Mesnička 49, 41000 Zagreb
M. Š.	Marina Šimek , Gradski muzej, Stari grad, 42000 Varaždin
Ž. Š.	Želimir Škoberne , Zavičajni muzej Brdovec, Narodno sveučilište, Trg žrtava fašizma 2, 41211 Zaprešić
M. Šm.	Marija Šmalcelj , Arheološki zavod Filozofskog fakulteta u Zagrebu, D. Salaja 3, 41000 Zagreb
V. Š.	Vjekoslav Štrk , Zavičajni muzej, Trg pobjede 10, 43240 Čazma
T.T.–G.	Mr. Tihomila Težak-Gregl , Arheološki zavod Filozofskog fakulteta u Zagrebu, D. Salaja 3, 41000 Zagreb
Ž. T.	Mr. Željko Tomičić , Centar za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu – Odjel za arheologiju, Krčka 1, 41000 Zagreb

AUTORI ILUSTRACIJA (ABBILDUNGEN)

Autori karata

Karta 1: Z. Marković – M. Šimek; Karta 2: Ž. Demo; Karta 3: V. Sokol; Karta 4: Ž. Tomičić

Crteži karata: J. Fluksi, konzervator, MGKc

Autori crteža

Arhiv AMZ, Zagreb: sl. 16, 20, 31
Željko Demo, Arheološki muzej, Zrinjevac 19, Zagreb: sl. 23
Dr. Stojan Dimitrijević, Filozofski fakultet, Zagr: sl. 51
Josip Fluksi, Muzej grada Koprivnice, Trg L. Brozovića 1, Koprivnica: sl. 48, 53, 55, 86
Dunja Gerić, Zagreb: sl. 88
Zoran Homen, Gradski muzej, Šenoina 2, Križevci: sl. 10, 41, 58, 59
Tihomir Krsmanović, Muzej Moslavine, Trg N. Božića Juga 13, Kutina: sl. 83
Drago Miletić, Restauratorski zavod Hrvatske, Zagreb: sl. 39
Krešimir Rončević, Centar za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu – Odjel za arheologiju, Krčka 1, Zagreb: sl. 25, 30, 43, 79, 80, 82
Željko Vukčević, Gradski muzej, Trg jedinstva 1, Bjelovar: sl. 68
Stjepan Vuković, Gradski muzej, Varaždin: sl. 4

Autori fotografija

Arhiv AMZ: sl. 8, 17, 19, 24, 26, 67, 73, 74, 75, 76, 77, 78
Želimir Brnić, Zagreb: sl. 6, 9, 50
Željko Demo, Zagreb: sl. 23, 28, 71, 87, 89
Dr. Stojan Dimitrijević, Zagreb: sl. 3, 11, 61
Josip Fluksi, Koprivnica: sl. 23, 27, 28, 52, 54, 56, 57, 87
Željko Hlebec, Čakovec: sl. 32
Zoran Homen, Križevci: sl. 42
Alojz Hržina, Križevci: sl.
Dragica Iveković, Zagreb: sl. 33, 34, 35
Sonja Kolar, Zagreb: sl. 70
Marcel Kovačić, Križevci: sl. 44
Arhiv MMKT, Kutina: sl. 38, 40, 60, 63, 72, 81, 85
Alojz Miler, Varaždin: sl. 49, 64
Davor Puttar, Varaždin: sl. 45
Vladimir Sokol, Sesvete: sl. 29, 47
Ivan Šarić, Zagreb: sl. 22, 27
Branimir Šimek, Varaždin: sl. 7, 12, 13, 65, 66, 69
Marina Šimek, Varaždin: sl. 14
Željko Škoberne, Zagreb: sl. 25
Marija Šmalcelj, Zagreb: sl. 37, 84
Vjekoslav Štrk, Čazma: sl. 46
Željko Tomičić, Zagreb: sl. 15, 21, 36
Pavle Vojković, Varaždin: sl. 2
Stjepan Vuković, Varaždin: sl. 15, 21, 36

KRATICE INSTITUCIJA KOJE SU VRŠILE ISTRAŽIVANJA:

AMZ – Arheološki muzej Zagreb
AZFFZ – Arheološki zavod Filozofskog fakulteta u Zagrebu
CPZ-AO Centar za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu – Odjel za arheologiju
GMB – Gradski muzej Bjelovar
GMKž – Gradski muzej Križevci
GMV – Gradski muzej Varaždin
JAZU – Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb
MMČk – Muzej Međimurja Čakovec
MMK – Muzej Moslavine Kutina
MGKc – Muzej grada Koprivnice
MPS – Muzej Prigorja Sesvete
RZH – Restauratorski zavod Hrvatske, Zagreb
RZZSK – Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu
ZMB – Zavičajni muzej Brdovec
ZMCz – Zavičajni muzej Čazma
ZMZ – Zavičajni muzej Zelina
ZPGK – Zavod za paleontologiju i geologiju kvartara JAZU, Zagreb
ZZK – Zavičajna zbirka Klanjec

UZ OSTALE, ISTRAŽIVANJA SU OMOGUĆILE I SLIJEDEĆE USTANOVE:

SIZ u oblasti kulture općine Čakovec
SVIZ »Sava« i Vodna jedinica Dugo Selo
MZ Glavnica Donja
Tvornica MEISO Goričan
SIZ za kulturu općine Klanjec
OSIZ za kulturu SOUR-a »Podravka« Koprivnica
SIZ za kulturu općine Koprivnica
SIZ za kulturu općine Ludbreg
MZ Nedelišće
SIZ kulture općine Sesvete
SO Sesvete
Turistički savez Sesvete
Ljevaonica i tvornica armatura Varaždin
SIZ u oblasti kulture općine Varaždin
GP »Hidroelektra«, Zagreb
INA-Naftaplin, Zagreb
Republički fond za naučni rad SRH, Zagreb
Radna zajednica za znanstveni rad, SIZ VII, Zagreb
USIZ kulture grada Zagreba

Kazalo / Inhaltsverzeichnis

Predgovor/Vorwort	3
D. Feletar: Geografske osobine sjeverozapadne Hrvatske / Geographische Eigenschaften des nordwestlichen Kroatiens ...	4
Z. Marković: Istraživanja paleolitskih, mezolitskih, neolitskih, eneolitskih i ranobrončanodobnih lokaliteta / Untersuchungen der paleolithischen, mesolithischen, neolithischen, eneolithischen und frühbronzezeitlichen Fundorte	6
M. Šimek: Istraživanja lokaliteta kasnog brončanog, starijeg i mlađeg željeznog doba / Forschungen der Fundorte der späten Bronzezeit, älteren und jüngeren Eisenzeit im nordwestlichen Kroatien	13
Ž. Demo: Antički period – Bilješke iz povijesti arheoloških istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj / The Roman period – Notes from the History of Archaeological Research in Northwestern Croatia	24
V. Sokol: Područje sjeverozapadne Hrvatske u razdoblju između 400. i 800. godine (velika seoba naroda) / Das nordwestliche Kroatien in der Zeitperiode zwischen den Jahren 400–800 (die Zeit der grossen Völkerwanderungen)	55
Ž. Tomićić: Srednjovjekovno razdoblje/ Mittelalter	62
Prehistorijska nalazišta	79
Antička nalazišta	112
Srednjovjekovna nalazišta	131
D. B. L.: Bibliografija I	148
Ž. D.: Bibliografija II	150
Popis kratica / List of Abbreviations / Abkürzungsverzeichnis ..	153
Autori tekstova / Textautoren	167
Autori ilustracija / Abbildungen	167
Kratice institucija koje su vršile istraživanja	168
Uz ostale, istraživanja su omogućile i slijedeće ustanove	168

Posljednja strana omota:

Gore – Varaždinske Toplice (Foto: AMZ)

Dolje – Juraj u Trnju (Foto: Željko Tomićić)

Letzte Umschlagseite:

Oben – Varaždinske Toplice

Unten – Juraj u Trnju

